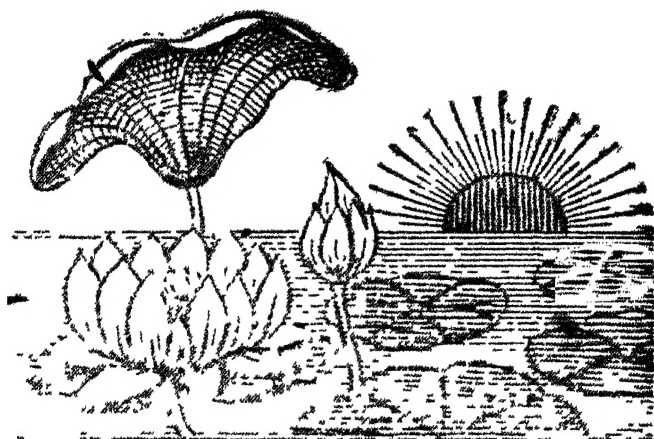

કુબીર વાણી.

સાચ જરાબર તપ નહિ,
 નહિ જુઠ જરાબર વાપ;
 બાકે મિહરે સાચ હય
 તાકે હિરે ગમાય.

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૩૧૪૩ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ડાહ્યા ૧૧૧૫/

વિષય ૬૩૫૨:૪

કબીર વાણી.

મહાત્મા કબીરજીનાં

ચુંટી કાઢેલા ૯૦૬) દોહરાઓ, ૨૫) ભજનો

તથા તેમના ખાસ ત્રીસ (૩૦) જંત્રો,

અર્થ સાથે

તથા કબીરજીની જીંદગીનું વૃતાંત.

અન્યત્ર તથા પ્રગટ કરનાર

બેરામજી પીરોજશા માદન.

સર્વ હક સ્વાધીન

પાંચમી આવૃત્તિ

(૨૦૦૦ પ્રત)

૧૯૨૬.

મળવાનું ઠેકાણું,

એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની,

કાલબાદેવી રોડ, મુંબઈ.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કોપીરાઈટ-સંગ્રહ

કબીર વાણી.

આ પુસ્તકની પહેલી આવૃત્તી ૧૯૦૯ માં છપાઈ હતી,
ત્યાર ફેડે બીજી, ત્રીજી, અને ચોથી આવૃત્તીઓ
છપાઈ હતી, હાલે આ નવી પાંચમી આવૃત્તી
કુલ્લે નકલો-૮,૦૦૦-થઈ છે.

આ પુસ્તક મેહરજી બેરામજી મીઠાધવાલાએ નં. ૧૪૧, લાલબાગ પરેલ
મધે ધી જ. ન. પીટીટ પારસી ઓરફનેજના કેપટન પ્રીન્ટીંગ
વર્ક્સમાં છાપ્યું છે,

અને

બેરામજી પીરોજશા માદને, હેલ્થ હોમ સાંટાકુઝ
મધે પ્રગટ કર્યું છે.

તથા રેજીસ્ટર્ડ કરી સર્વ હક પોતાના સ્વધીન રાખેલો છે.

કબીર વાણી માટે

મુ'બદલા જાણીતા વકતા અને સોલ્ડીસીટર

શેઠ જહાંગીર જે. વીમાદલાલનો દીઝાઓ.

આપણા આ હિંદુસ્થાન દેશમાં, જ્યાં સુધી આપણે જાણ્યે છીએ ત્યાં સુધી કોઇ પણ બીજા દેશ કરતાં ઘણું મોટે દરજ્જે, અજ્ઞાન વિદ્યા અથવા અધરાશનાસીને ઉપદેશ પુરાતન કાળથી કરવામાં આવ્યો છે. ધર્મશાસ્ત્રનાં પવિત્ર સદ્ગુણોમાં તેમ શ્રીકૃષ્ણનીનાં ગુણ પુસ્તકોમાં, મહાભારત, રામાયણનાં વિવરણ કાવ્યોમાં તેમજ પુરાણોની રસીકી વાર્તાઓમાં, પદોમાં, ભજનોમાં, જ્યાં જ્યાં જુઓ ત્યાં, મિત્ર મિત્ર પ્રકારે આ સર્વથી મહાન વિદ્યાને અનેક સ્વરૂપમાં મનુષ્યનાં મનની નજર સમક્ષ કાયમ રાખવાની ખતીરી કોશેષ આ દેશમાં કરવામાં આવી છે. બીજા દેશમાં પણ એકે આ વિદ્યા અજ્ઞાણી ન હતી, એકે તેનો અભ્યાસ ગુદાં ગુદાં નામો હેઠળ બધે થોડો યા ધણો ચાલુજ હતો, છતાં આ હિંદની ભુમી ઉપર તે એ અભ્યાસને એક સર્વોપરી અભ્યાસ તરીકે લેખી, બીજા મધી બાબદોને ઉતારતી પંકતીની ગણી, અજ્ઞાન વિદ્યાના પાયા ઉપરજ તે સઘળી બાબદોને ઉભી કરવામાં આવી છે. એક માણસની જન્મથી મરણ વેરની આખી જીંદગી તેના નાના મોટા બનાવો સાંચે આ અજ્ઞાન વિદ્યા અથવા ખોટાઈ ઇલામની આસપાસજ વીંટાળી રાખવામાં આવી છે. કાયદાઓનો આધાર જેમ આ વિદ્યાના પાયા ઉપર લેવામાં આવ્યો છે, તેમ રાજકીયારી ગેઠવણ પણ તેની ઉપરજ રચાઈ છે, અને દુનિયાનાં વિધ વિધ બંધારણોને આ મહાન વિદ્યાના અચલ સિદ્ધાંતોની આસપાસ ગુંઠવામાં આવ્યો છે.

આ ગેઠવણ તત્તજ વાસ્તવિક છે. જે વિદ્યા સૃષ્ટીનાં મુળથી શરૂઆત કરી ખુદા, માયા વિગેરેનો અભ્યાસ કરી, જુદી જુદી દુનિયાઓ, ભુવનો અથવા લોકોનું વર્ણન કરી, માણસનાં બંધારણને તેના

દ્રશ્ય તથા અદ્રશ્ય વિભાગોમાં ખુલ્લું કરી, પ્રગટિકરણની મહાન ક્રિયાની સમજણ આપી, દુનિયાના સર્વ બનાવોનો ખુલાસો આપે છે તથા ભવિષ્ય માટે ઉંચમાં ઉંચ આશાનો પ્રકાશ તેના અભ્યાસીઓનાં હૃદયમાં મન-પસંદ રીતે નાખે છે, જે વિદ્યા દુનિયાનાં શુદ્ધ કાયદાઓને ખુલ્લા કરી, મનુષ્યની આગલી તવારીખ રજુ કરતાં, તેની હાલની હાંસતે તે કેમ પહોંચ્યો તે સમજાવે છે, તથા તેનાં ભવિષ્યનો સુંદર ખ્યાલ આપે છે, જે વિદ્યા આ સ્થુલ આંખોથી દેખાતી દુનિયામાંજ પોતાના અભ્યાસને રોકી ન રાખતાં મીનોષ અથવા અદ્રશ્ય દુનિયાંઓ, જે આ દુનિયાં સાથે ઘણાજ અતલગનો સંબંધ ધરાવે છે, તેનો પણ અભ્યાસ સાથે સાથે કરી, આખાં વિશ્વના નિયમોને અક્ષલાનુસાર સમજાવે છે, તે મહાન પવિત્ર વિદ્યા વિના બીજા કોઈ પણ પાયા ઉપર રચાયલું માણસની જીંદગીનું, સંસાર વય-વહારનું, રાજદારી રચનાનું, શા ધર્મ સ્થાપનાનું બંધારણ કાઢ્યું અને પોકળાજ કરવું જોઈએ, અને એથી ઉલટું જેથી બાબદનો પાયો આ મુરાતજી ક્ષણવિદ્યાના અચળ સાથે ઉપર નખાયો હોય તે બાબદનું બંધારણ, એક ખડક ઉપર ઉભાં કરેલાં મહાન સમાન, મજબુત, જોરેમંદ તથા ક્ષાંબી દેખાતી ભોગવનારં હોવાનું જોઈએ.

આ ક્ષણવિદ્યાને જુદી જુદી કોમો જુદાં જુદાં નામોથી ઓળખે છે. ખ્રીસ્તીઓમાં તેને માટે "Gnosis" શબ્દ વપરાયો છે, જરથોસ્તીઓનાં લખાણોમાં તેને ફ્રુમ (પુદાને પીછાનવાની વિદ્યા) તરીકે ઓળખાવી છે, અને મુસલમાન ભાઈઓ તેને એદમે-ઇલાહી કહે છે. આ વિદ્યા આ એદમ ઉપરજ બધા મોટા ધર્મો રચાયલા છે, અને તેજ કારણસર મોટા ધર્મનાં મુળ સિદ્ધાંતો ધર્મ અભ્યાસીઓને એક બીજાને મલતાં માલમ પડ્યાં છે, તેમજ જુદા જુદા ધર્મોનું નિતીશાસ્ત્ર તેઓનાં મુળ સિદ્ધાંતો કરતાં પણ વધુ દરજ્જે એકસરખું જણાયું છે.

બ્રહ્મવિદ્યાનો અભ્યાસ જુદી જુદી રીતે થાય છે. ધર્મશાસ્ત્રોમાંથી તેનાં સુખ સિદ્ધાંતો તારવિ કઢાય છે. હિંદુઓનાં ઉપનીષદો, ભગવદ્ગિતા તથા બ્રહ્મસુત્રો હિંદુ ભાઇઓ માટે આ વિદ્યાના અભ્યાસ કાળોનાં ખાસ પુસ્તકો છે. બીજી કેમો માટે પણ આ પુસ્તકોનો અભ્યાસ તેઓનાં પોતાનાં ધર્મ-શાસ્ત્ર સમજવા ખાતર ધણો અગત્યનો છે, અને કિમતી મદદ કરનારો છે, કારણ તેઓના સદ્ગુણોમાં બ્રહ્મવિદ્યા જે રીતે વિસ્તારવામાં આવી છે, તેવી બીજી ઠેકાણે વિસ્તારેલી જલ્દવાદ રહી નથી. પણ આ અભ્યાસ કાંઈ સહેલ નથી. તે માટે ધણી તીક્ષ્ણ મનપુદ્ધિની જરૂર છે એટલું જ નહિ, પણ તેનો ખરો ભાગ્યથ સમજવા શૈય અથવા અશોષ પાણવાની ખાસ આવશ્યકતા છે, કારણ બ્રહ્મવિદ્યાનાં ગુણ સિદ્ધાંતોને જવાબ આપનાર માણુ-સમાં રહેલું પુદ્ધિ અથવા બ્રહ્મવિદ્યાનું ઉચ્ચ તત્ત્વ પવિત્રાધર્મીજ પ્રકારી શકે છે, અને જેટલાં પ્રમાણમાં આ બ્રહ્મવિદ્યાનો પ્રકાશ બહાર પડે છે તેટલાં પ્રમાણમાં જ બ્રહ્મવિદ્યાની ખરી ખુશી ફાઇપણ વાંચક સમજવાને તથા ધિપ્રાપ્તિને સામર્થ્યવાન થાય છે.

જેઓએ આ બાબદનો થોડો પણ અભ્યાસ કર્યો છે તેઓની આ વિષે ખાતરી થઈ છે, અને તેઓ સમજી શક્યા છે કે વ્યાકરણના કાયદા જાણી સંસ્કૃત, અવસ્તા યા અરખ્ખીમાં લખાયેલા ધર્મશાસ્ત્રોનાં આજના જમાનાની ભાષાઓમાં ભાષાંતર કરનારો, ફક્ત વ્યાકરણના ગમે એવાં બહોલાં જ્ઞાનને લીધે જ ધર્મની ખીકટ બાબદો સમજવાને જરાએ લાયક ઠરતા નથી. તેમજ વધી ફક્ત તિક્ષણ અક્ષર વડે બ્રહ્મ, માયા, જીવ વિગેરેની શીલસુશી ઉપર વાદ વિવાદ કરનારાઓ પણ પોતાની ગમે એવી કાબેજ ઝહેન છતાં બ્રહ્મવિદ્યાના અભ્યાસના અવિકારી હોવાનો દાવો કરી શકતા નથી.

જેઓએ ભક્તિ, પવિત્રાધ, તથા જાતીભોગ વડે અંતઃકરણને શુદ્ધ કર્યું છે, જેઓનાં હૃદયમાંથી દુનિયવિ વાસનાઓની શક્તિ કभी થવા

માંડી છે, અને અહંકારનો બહુરૂપી દૈત્ય મહાદેવનાં ચિત્રાગ્ની કુંડમાં બળી જવા માડ્યા છે, જેઓનાં જીવરત્ને અહુરમઝદના પુત્ર આતશૈ પોતાના પવિત્ર તેજથી સ્પર્શ અને નીર્મળ કર્યું છે, કર્મ, જ્ઞાન, અભ્યાસ તથા ભક્તિની શક્તિથી જેઓનો અંતરઆત્મા પ્રદીપ્ત થયો છે, તેઓ અને તેઓજ આ ધર્મને એલાહીના, આ દુનુમના, આ બ્રહ્મવિદ્યાનાં સાચા અધિકારીઓ ગણાય છે, તેઓજ તેની ખરી ખુશીઓ તથા મોટું મહત્ત્વ ખરેખર પી-છાણી શકે છે.

પણ આવી હિય હાલત આવે તે આગમજ લોભ, લાલચ સાથે લડવાને, અને પવિત્રાઇ તથા શૈય પ્રાપ્ત કરવાને, સાધારણ મનુષ્યને પણ ઉત્તેજન મલવું જોઇએ છે, અને તેટલા કાળે આ મોટાં ધર્મ શાસ્ત્રો ઉપરાંત મહા-ભારત, રામાયણ જેવી વિરરસ કવિતાઓ મારફતે, પુરાણોની રસીલી વાર્તાઓ મારફતે તથા કિર્તણ વિગેરે બીજાં અનેક સાંધણોથી જુદા જુદા જમાનાના સાધુસંતો આ આત્માજ્ઞાનનાં સિદ્ધાંતોને સાધારણ, મનુષ્યનું હૃદય આકર્ષે તેવા રચરૂપમાં રજુ કરતા રહ્યા છે. આ જ્ઞાનના સાચા શિક્ષકોને જુદા જુદા ધર્મોએ જુદાં જુદાં નામથી ઓળખ્યા છે. હોંદુઓ તેઓને રૂપિઓ, મહાત્માઓ, કહે છે, પારસીઓ તેઓને સગ્રાવ્યનો (રેશની લાભનારઓ) નો એલકાબ આપે છે, ખ્રીસ્તીઓ તેઓને Prophet, ખુદાનો પયગામ લાવનારાઓ ગણે છે, અને મુસલમાન ભ્રમ્યો તેઓને સાહેબો, પયગમખર્તા વિગેરે નામોથી પિછાને છે. આ મહાન ગુરૂદેવો તથા તેમના એલાઓએ, તેમજ દુનિયાના અનેક સાધુસંતોએ, હરએક પંક્તિનાં લોકોને લાયક થાય એવાં સાંધનો મારફતે, બ્રહ્મજ્ઞાનનાં સિદ્ધાંતો જુદા જુદા આકારમાં બહાર પાડ્યાં છે, કે જેથી દરએક હાલતે પુગેલો જીવ આ બ્રહ્મજ્ઞાનનાં તેજનો લાભ મેલવી પોતાની અંદર રહેલા ધર્મરીઅંશ, (સ્વપિ, જીવાત્મા, Jivātmā) ને પોતાની શક્તિ ધિમે ધિમે પ્રદર્શિત કરતો કરે.

આ જુદાં જુદાં સાંધનેમાં, કાવ્ય યા કવિતા એ જોક અગત્યનું સાંધન છે. કાવ્યની સુંદર શબ્દ રચનાથી તેના મોહક કાલ્પાઓ, સ્વરો તથા તાલથી દાંઘ પણ બાબદ રસીલી, માઠી તથા સુંદર બની જાય છે, અને બધા મુલુકમાં કવિતાઓ, ગાયણો, ગૂઝલો, બચતો, દોહરાઓ, છંદો મારફતે બ્રહ્મવિદ્યાનાં સિદ્ધાંતો તથા નિતીના-સમકો, સુંદર દ્રષ્ટાંતો, મનોહર શબ્દ રચના તથા દીલ જીતી લેનારા અત્રકારોની મદદ સાથે જગતને આપવામાં આવ્યા છે.

આપણા આ દેશમાં દોહરાઓ તથા પદો મારફતે બ્રહ્મવિદ્યા શિખા-
દનારાઓમાં કબીરજીનું નામ બહુ જાણીતું તેમજ માનીતું થઈ પડ્યું છે. શહેરે શહેર અને ગામે ગામ, નિદાનો અને વકતાઓ, સાધુઓ તેમજ સંસારીઓ, પડિતો તથા બીખારીઓ, કથા કહેનારાઓ કે ગાયણકારો, રાવ કિરાં રક, સઉ કાઠનાં મુખમાંથી કબીરજીના દીલપત્ર દોહરાઓ બહાર પડી પોતાની ઉડી અસર ઉપજાવતા રહ્યા છે. વળી હાલને સમયે ન્યાયે થીઓસોફીકલ સોસાયટીની ગઈ પા સદાની ચાલુ મહેનતથી બ્રહ્મવિદ્યા તરફ દરએક દેશમાં, હરકોઇ કોમમાં, તથા બધા ધર્મે માનનારાઓમાં દીલસોજ ઉત્પન્ન થઇ છે, અને તેનો અભ્યાસ સર્વ ઠેકાણે ચાલુ થયો છે, તેવે સમયે શીલસુરી યા નિતીના ગુણ ગ્રંથો ઉપરાંત, કાવ્ય રચનાનાં મન હરી લેનારા પદો તથા દોહરાઓ મારફતે પણ આ બધી વિદ્યાઓની વિચારો પ્રસાર થાય એ અરેજ એક ચાલવા લાગ્યું તથા લાભકાન્ક બાબદ છે. એટલાજ કારણ-
સર એક ખરસી બધું બાઇ બેહેસમજી પીરોજશા માદને ઘણાએક શ્રમ લઈ કબીરના દોહરાઓનો સંગ્રહ કરી, તેઓને લાગ્યું રીતે ગોઠવી, એક સુંદર પુસ્તક મારફતે જાહેરમાં આપ્યા છે.

આ પુસ્તકનાં સાંકળ્યાં તરફ એક નજર ફેંટતાંજ તેમાં દેટલી અગત્યની આબદો સમાઇ ગઈ છે, તથા હર એક કીસમનાં વાંચનારને રૂચે એવું

કંઈ અને કંઈ શિક્ષણ તે મધેથી મળ્યા વિના રહેવાનું નથી, તે ઝડ માલમ પડી આવે છે ખુદા, મયા, કાળ એવાં મયાલાં હેડલ આવેલા દોહરાઓમાં બ્રહ્મવિદ્યાનાં મુગ સિધાંતો કબીરજીના સુંદર શબ્દોમાં વાંચી દરએક જ્ઞાસુને જ્ઞાન સાથે આનંદ પ્રાપ્ત થશે એમાં જરાએ સંદેહ નથી. વળી Mysticism ના અભ્યાસીઓનાં જીમરો, જીવ તથા શિવની એકતા વિષેના કાવ્યો વાંચી તથા પ્રેમ મિરહુ ઉપરનાં તેમનાં મધુર વચનો જાણી ખુશીના બહારમાં ખીલ્યા વિના રહેવાનાં નથી. મનવિદ્યાનાં અભ્યાસીને જેમ મનની આમદ ઉપરના દોહરાઓ જ્ઞાન સાથે મોજ સંપાદન કરાવશે તેમ માણસનાં સુખ દુખ ઉપર મનન કરનારને કરજી તથા નસીબ ઉપરનાં કાવ્યો મનની શાંતી સાથ શિક્ષણ પુર પાડશે, અને દરએક સુમ વાંચનારને સ્મરણ—સંત સંગ—સખાવત—ધીરજ—સંતોષ—વિદ્યાસ શ્રમ—પ્રેમ—આપબોગ વિગેરે નિતીના સદગુણો વિશેની સુંદર સતરો તેમજ અજ્ઞાન હિંસા—અહંકાર—કપટ—નિંદા વિગેરે દુરગુણોની વિરુદ્ધના સુભાષિત દોહરાઓ, અખંડ જ્ઞાન કવા વિના રહેવાના નથી; એ ઉપરાંત દરએક સજ્જન ગુરૂ તથા સતસંગ, પંડિતાર્થ તથા સન્યાસ વિગેરેનાં કબીરજીનાં શિક્ષણોથી ભોધ તથા જ્ઞાન પામી આનંદમય તેમજ ભક્તિયુક્ત થશે એ વાત પણ નિશંક છે.

હુંકમાં, આ પુસ્તકમાં સમાયતી આખરો કર્મ, જ્ઞાન તથા ભક્તિના માર્ગોમાંનાં કોઇ પણ માર્ગ ઉપર આજ્ઞાનારને જોઇતો ખોરાક પુરો પાડશે, વિદ્યાના પુનરીને વિદ્યા આપશે, નિતીના ભક્તને નિતીના સખકો દેશે, સુખમાં સમાધાન સ્થાપવાને અને નમ્રતા મેળવ કરવાને, તેમજ દુઃખમાં ધીરજ ધરવાને અને મનને શાંત રાખવાને કીમતી મદદ કરશે, અને દરએક રીતે હર કોઇ મનુષ્યને જ્ઞાન તથા ભોધ દેવા ઉપરાંત આનંદ થમાડશે આમ કહેવામાં અતિષયોક્તિ કરેલી ગણાશે નહીં.

ક્રમીરજી એક અશોષ ॥ માર્ગમાં આગલા વધેલા જીવ હતા, એક સાચા ભગત હતા, એક ખરા યોગી તથા સાલેક હતા, અને તેમનાં વચનોએ સ્ત્રીકુસ્થાનના બધા વિભાગોમાં હજારો માણસોને શાંતી તથા રાહત બક્ષી છે અને હવે પછી પણ બક્ષશે. તેમના આવા ઉપયોગી વચનો જલવાધ રહે અને તેને કાષ્ઠક લાષક રીતે ગોઠવવામાં આવે એ ખરેખર ઇચ્છવા જોગ છે અને આ ઇચ્છા બાધ માદનના પુસ્તકે પાર પાડી છે એ ખુશીની વાત છે.

શંકરાચાર્યે એક પ્રખ્યાત સ્લોકમાં બ્રહ્મવિદ્યાના મુળ તત્ત્વોને નીચે પ્રમાણે જાહેર કર્યા છે.

સ્લોકાર્થેન પ્રવક્ષ્યામિ યદુક્તં ગંધર્વ કૌટિલીઃ

બ્રહ્મસત્ય જગન્મિથ્યા જીવો બ્રહ્મૈવ નાપરઃ

“જે બાબતોને કરોડો મંથોમાં વિસ્તારવામાં આવી છે તે હું અરધા સ્લોકમાં દર્શાવીશ. બ્રહ્મ અથવા ખુદા સત્ય, અચલ છે, જગત અસત્ય, સદા બદલાતું છે, જીવ તથા ખુદા જુદા નથી પણ એકજ છે”

એજ પ્રખ્યાત શીલમુદ્રે માણસને માટે સર્વથી ઉત્તમ કાર્ય શું છે તેનો અર્થ શાસ્ત્રોમાંથી નીચે પ્રમાણે સ્લોકમાં કહાડવા છે.

આશોધ્ય સર્વ શાસ્ત્રાની વિચારમા નીચ પુનઃ પુનઃ

ઇદમ એકમ સુનીષપન્નમ, ધ્યેયો નારાયણસ સદા.

“અર્થાં શાસ્ત્રો ઉપર વિચાર કર્યા પછી તથા તેઓ ઉપર વારંવાર મનન કરવે, આ સિધ્ધાંત સામેત થાય છે, કે ખુદાનું સદા ધ્યાન કર્યા કરો.”

આ અગત્યનાં સિદ્ધાંતોને તથા તેને માણસની જીંદગીમાં કેમ લાગુ પાડી શકાય તેને કખીરજીએ એમની રસીલી ભાષામાં બહુ અચ્છી રીતે વિસ્તાર્યો છે, અને આ કખીર વાનીનું પુસ્તક જેથી કેાઇ જ્યારેથી ઉઠાડશે ત્યારે તેમાંથી તેને કાંઇ અને કાંઇ ઉમદા વિચાર, મીઠા, મધુર, માયાળુ વચ્ચનોમાં બહાર પાડેલા મલશે, અને તેને આનંદ, શાંતી તથા સુખ પ્રમાડ્યા વિના રહેશે નહીં.

દુરસદનો વખત ગાળવાને આ પુસ્તક એક ઉપયોગી સાધન પુરૂં પાડશે, ગાયનકારોને જોઈતા દોહરાઓને એક સારો સંગ્રહ આ પુસ્તક રજુ કરશે, અને માજ સાથે નીતી તથા ખુશાલી સાથે જ્ઞાન હરએક વાંચનારને સદા પુરૂં પાડશે.

જેહાંગીર જમશેદજી વીમાદલાલ.

દીબાચો

૧૩૭૪૩

(પેહેલી આશ્તી-નો)

૧૯૦૪

—:૦:—

ચહલ સાલે ઓમરે અઝીઝત શુઝત,
મિઝાજે તો અઝ હાલે તેફલી ન ગશત.

“તાની જીંદગીનાં આલીશ અમુલ્ય વસ્તો પસાર થઇ ગયા,
પંજુ હજુર તારું નાદાનપણું (અજાનપણું) ગયું નહિ.”
શેખ સાદી.

પ્રિય વાચનાર, આ દુનિયામાં જન્મ લેવાનું શું કારણ છે, આપણી સરજત શી છે, તે જાણવાને માટે આપણને શું કરવું છે, વગેરે વગેરે અગત્યની બાબતો આપણે તપાસ શું તો માલમ પડશે કે આપણે ભાગ્યેજ તે ઉપર લક્ષ આપતાં હોઇશું.”

સાધારણ રીતે આપણુ સક કાંઇ આ સંસારી મુખ દુખો ભોગવવામાંજ જાણે જીંદગીની નેમ સમાઇ જતી હોય તેમ, બેખબરીમાં કામ લેતા જઇ, આપણી જીંદગીનું ગાડું ગબડાવીયા જઇએ છીએ, અને દૈવયોગે કાંઇક શુભ સંજોગ એકાદ માનવીનાં સંબંધમાં જ્યારે ઉભો થાય છે, ત્યારે તે એવી માયાવીક હાલતમાંથી આ ઉપલી બેફીકરીની જીંદગીની ઉંઘમાંથી જાણે જાગૃત થાય છે અને ત્યારેજ તેને જીંદગીની ખરી નેમ વિષે કાંઇક જાન થવા માટે છે.

આરો એક શુભાચ્ચંત સંજોગ, મારી જીંદગીનાં છેલ્લાં (ચોડાક) વરસની વાત ઉપર બનવા પાગ્યો, કે જેને લીધેજ આ ચોપડીનું કામ થવા પામ્યું છે, અને તે મારું ન ધારણું અચાનક થીયોસોફીકલ સોસાયટી

(Theosophical Society)ના સમાગમમાં આવવું હયું, અને મેં ત્યાં જો
જોયું તે ઊપસ્થી મને શેષ સાદીનાં ઉપાસ વચનો યાદ આવ્યાં અને મને
લાગ્યું કે મારી જીંદગીનાં ૩૭) વરસ ખરેખર અજ્ઞાનપણામાં ગયાં હતાં.

આ કાંઈ થીયોસોફીનાં શુભા ગાવાનો પ્રસંગ નથી, તેમજ મારી કાંઈ તેવી
મતજ્ઞપ્તિ પણ નથી, કારણ કે થીયોસોફીની ખુબીઓનું વર્ણન કરતાં પાનાનાં
પાનાં લખાય તોય ઠાગ લાગે એમ નથી, અને તેને ધનસાક્ષ આપવાને મારા
જોવા અદના મનુષ્યની શક્તિ છે જ નહિ. પરંતુ આટલું તો કહ્યા વિના મારાથી
ઠેભાવું નથી, કે “થીયોસોફી” એ મનુષ્યના અધિકારને દુર કરનાર, એ
ખોદાને મળવાનાં માર્ગની ખરી ચાવી આપનાર એકલું અમુલ્ય સાંધણ છે.
વગર અભ્યાસે, વગર સમજે, અજ્ઞાનપણાંમાં અથવા કોઈનાં કહેવાથી
તાસુખીથી દોરવાઇને થીયોસોફીને ગમે એટલી હિજીવામાં, વખોડવામાં યા
વગોવવામાં આવતી હોય, પણ તેના સંબંધમાં એટલું તો નક્કીજ છે,
કે જો આ થીયોસોફીનાં સાહિત્યનો ખુલ્લાં મનથી, વગર તાસુખીએ અભ્યાસ
કરે છે, તેઓને તેમાંથી કાંઈક અજ્ઞાન જ્ઞાનનો ભંડાર હાથ આવવા લાગે છે,
અને તેથી તેઓને જીંદગીની નેમ, માણસ કરાંથી આવ્યો, ક્યાં જવાનો,
અને તે માટે કરવા જોઈતા ઉપાયો વિષે કાંઈ સતોષકારક જ્ઞાન થાય છે,
અને ત્યારેજ પોતાની ખામીઓ જોતા થાય છે અને પોતાને જે કાંઈ
ખરેખર કંવું છે તેનો જાસ આવે છે, અને એમ થવાથી તે માણસ
દુનિયાને અથવા પોતાની આગળી પસાર થયેલી જીંદગીને કાંઈક જુદીજ
રીતે જોતો થાય છે

વાહરે થીયોસોફી ! દુનિયાનાં કુળ ધર્મોની માતા થીયોસોફી ! તારા પ્રતાપે
કાંઈક હજારો માણસો રાહે પડી ગયા છે, ને લાખોનાં જીવરને ઘું રાહત
આપી રહી છે.

આ બધી સોસાયટીનાં સંબંધમાં આવવાથી કરીનેજ આ પુસ્તકમાં સમાયલા પદોની કાંઈક સમજ મેળવવાને હું શકિતવાન થયો છું, એટલે યાચોસોશીના અભ્યાસથી મારા ઉપર જે કાંઈ રહી અસર થઈ છે તેને આ પ્રસંગે જાહેરમાં સ્વિકાર કરવાને જો હું પછત પડું તો ખરેજ મારી આદત્ત દરજ્જા સુકચે એમ કહેવા, માટે આ તકે મારાં જીગરની ઉપકારની એક અદનાં લાગણી દરશાવવાને રજા લઉં છું.

કબીર વાણી પ્રગટ કરવાનો

પ્રસંગ કેમ આવ્યો ?

થોસોસોશીનાં અભ્યાસ પ્રતાપે આ રીતે મારાં મન ઉપર કાંઈક અજવાળું પડવા માંડ્યું ત્યાર કેડેજ, આજ ચાર વરસ ઉપર, મારાં એક આગલા નિશાળના (જરથોસ્તી) મિત્ર (પણ મારા ભક્તજણ) જેમનું નામ જાહેરમાં સુકવાને મને ખુશી ઉપજતે, અને પણ તેમની મરજીને આધીન થઈ દક્ષીની સાથે ખાનગી રાખ્યું છે, તેમની સાથે એક ધરમાં આવી વસવાનો મારો પ્રસંગ થયો. એ બાદને હિંદુ-શાસ્ત્રનો તેમજ કબીરજીનાં શિર્ષીજીનો સારો અભ્યાસ હોવાથી હમે પુરસ્ક્રે સાથે ખેસતા ત્યારે તેજણે ધણીક બોધ આપનાની વાર્તાઓ અને કથાઓ કહેતા, જેની સાથે પ્રસંગોપાત આ કબીરજીના દોહરા કહી સંભળાવતા. એ પદોએ મારીપર એટલી તો અસર કાઢી કે, જ્યારે તે બાઈ એ પદો બોલતા ત્યારે હું તેઓને ઉતારી લેતો, ને મારાં મનમાં તેઓને ઠસાવવાને હું મોજ માનતો. તે પછી જ્યારે હું મિત્ર મંડળમાં વાતે ખેસતો ત્યારે સ્વભાવિક રીતે મારા મુખમાંથી તે માંહેલા પદો નીકળી જવા લાગ્યા, અને એ કબીરજીનાં પદોમાં કાંઈક એવો તો રસ છે, તેમાં જ્ઞાન અને બકિતના માર્ગો એટલા તો સરસ રીતે બેલાઈ ગયા છે, અને તેમાં સમાયલી શીલસુશી ગમે એટલી ઉમંજી હોવા છતાં, તે આપણા જેવા સંસારી માણસોનાં ક્ષેત્રમાં કાંઈક એવી તો અસર ઉપજાવે છે કે, જોએ તે સાંભળે છે તેઓ, તે તરફ કાંઈક ઓર ભાવથી ખેંચાય છે એટલે મારા મિત્ર મંડળમાંના દેહલાકે તરફથી એ પદોનાં ઉતારાઓ વીશે માગણી થાય, એ તો દેખાઈજ છે.

આ તેમણી માંગણીને પુગી વળાને, ખાસ કરી મારા હમદીન જર-
થોસ્તી બાઇ બેકેને જેમને એવી બાળદ વાંચવાને બીજી તક હોતી નથી
તેમના માટે એક સાધણ પુક પાડ્યા માટે એ પદો છપાવી બાહેર પાડવા
કે કેમ તેના વિચારમાં હું હતો, તેવામાં “જામે જમશૈદ”માં આ જાતની
નસિહતરૂપી લીટીઓ તે પત્રના લખાણને મધ્યે છાપવાની ચાલુ થયલી
ગોઠવણનો લાભ લેતા વિષે, મારું ધ્યાન એક મિત્રે ખેંચ્યું, અને જામેના
અધિપતી આગળ તે વિચાર રજુ કરતાં તે તેમણે ખુશીથી ઉપડી લઇ
મને પોતાના ઉપકારી કૃપો, અને પરીણામમાં આ પુસ્તક વાચક વર્ગની
સેવામાં રજુ કરવાની મને જોગવાઇ મળી છે જે માટે હું પોતાને ખરેખર
ભાગ્યશાળી ગણું છું, કારણકે કબીરજી કહે છે કે :—

જીવન જોખન રાજમદ, અવિચલ રહા ન કૈય,
જા દિન જામ સત્સંગમે, જીવનકા ફલ સોય.

તેમ, આ પુસ્તકનું કામ હાર પડવા પાછળ મારો જે વખત ગયો છે
તે મારે મનસે મારી જીંદગીની શુભ પળો છે; પરંતુ ક્યાં મારી અદનાં
શકિત ! અને ક્યાં આ મહાસાની કબીરજીનું જ્ઞાન ?

તેમજ આ (કબીરજીની) ભાષા ગુજરાતીની કાંઇક દરજ્જે જુદી છે,
જેને ક્ષીજ ભાષા કહે છે, તેનો કાંઇ મારો ખાસ અભ્યાસ નથી. વળી
આ પ્રકારની મારી પેહલ્લીજ કોશેશ હોવાથી, એમાં ઘણીએક ખામીઓ
જોવામાં આવે એ બનવાજોગ છે; જે માટે વાંચનાર વર્ગ પાસે કબીરજીનાં
એલોમા માગી લઇશ કે :—

જામે જીતની ખુદ્ધ, તિતના વોહ કર બતાય,
વાંકો ખુરા ન માંનિયે, બહોત કહાંસે લાય.

એટલે, જેટલી જેની યથા શક્તિ હોય તેટલું તે કરી બતાવે, તેને માટે હલકો વિચાર ન કરવો, પણ દરગુજરની નજરથી જોવું, કારણ કે વધુ તે ક્યાંથી લાવે? માટે પ્રિય શંકરનાર, એમાં જે કાંઈ મંબીર ભુલો નજર પડે તેઓની ઉપર રહેમ નજર કરી, તે ભુલો માટે માર ધ્યાન ખેંચવાની મેહેરબાની કરવી, એટલે ઇશ્વરે ઇચ્છાથી એની ખીજ આશ્રિતિ છપાવાને પ્રસંગ આવશે ત્યારે તે ભુલો તેમાં સુધારવાને બની શકશે.

આ ચોપડીના સંબંધમાં મારા મિત્રો તરફથી મને જે કાંઈ મદદ મળી છે, દાખલા તરીકે એની ભાષા અને શબ્દોની રચણા માટે મારા એક યુક્તિગ્રંથ અહરથ, જેવળુ ઉત્તર હિંદુસ્તાનમાં રહેતા હતા, તેમની પાસથી ધણીક કીમતી સુચનાઓ મળી હતી. તેમજ આ પદો માહેલા, કેટલાક શુદ્ધ પદોનાં અર્થ વિષે મારા એક ખીજ એકાંતવાસી મિત્ર, જેઓ પણ સ્વર્ગવાસી થયા છે અને જેમને થાયોસોફીનું ઉડું જ્ઞાન હતું, તેમની સલાહ ધણી કીમતી થઈ પડી હતી, તેમના તરફ આ તકે ઉપકારની મારી લાગણી દર્શાવ્યા વિના આગળ ચાલીશ નહિ; એવી રીતે ખુદાની મેહેરબાનીથી આ પુસ્તકનું કામ હાર પાડવાને બની શક્યું છે, જે માટે કબીરજીના બોલોમાં કહું તો :—

મેરા મુજમે કહ્યું નહિ, બે કહ્યું હય સો તેરા;

તેરા તુજકો સોપતે, કયા લગેગા મેરા ?

જે કાંઈ છે તે તેનું છે, મારે એમાં કાંઈએ નથી, માટે જે કાંઈ (થયું) છે તે તેનાં ચરણે ધરું છું.

માહાત્મા કબીરજીની જીવિતો હેવાલ ચોપડીને છેડે આપેલો છે—તથા કબીરજીનું ચિત્ર જે શરૂઆતમાં આપ્યું છે તે માટે ભલા અંગ્રેજ પાદરી સાહેબ Rev. G. Westcott ની ચોપડીને આપણે આભારી છીએ.

મોઢેથી મેળવેલા ઉપરાંત ફટલાક પદો આ પુસ્તકમાં છે તે એક જુની કબીર દરપણુ નામની કેતાબમાંથી લીધાં છે.

કબીરજીનાં શિક્ષણનો અર્ક શું છે ?

કે માણસ તું ખોદાનોજ રસ્તો પકડ.

જેમ આપણા પવિત્ર ગાથામાં આપણા અપો રહેબર-સદ્ગુરુ જનથોસ્ત સહેબે કહ્યું છે કે :—

“અથવો પથાઓ ચો અપહુઃ વિરપે અન્યેશામ અપથામ.

એટલે કે ખરો રસ્તો (પુદાને મળવાનો) માત્ર એકજ છે અને તે રસ્તો અષોધનો-બાકી બીજા બધા રસ્તાઓ ખોટા યાને ફાકટની જાળગળા છે. તેવીજ રીતે કબીરજી પણ કહે છે કે :—

કબીર, રમરન સાર હયે, ઝોર સકળ જાનળ;

આદી અંત સખ શોધીયા, 'દુન દિસે કાલ—

વળી જેમ જરથોસ્તીઓની હોરમજદ પસ્તમાં, દાદાર અહુરમજદ કહે છે કે, જે કોઇ હરેક કાર્ય કરતાં, શું બેસતાં કે ઉડતાં, ચાળતાં કે હાથતાં, માર' (પુદાતુ) નામ લીયે તેને કોઇબી જાતની અજાણ કે દુઃખ આવે નહિ; જે પ્રમાણે શ્રીગિતામાં ભગવાંન શ્રી કૃષ્ણા કહે છે કે, જે કોઇ હરેક કાર્ય કરતાં, તે માર' (પુદાતુ) કાર્ય છે એવું સમજે, યાને હરેક કાર્ય તે ધન્યરતુંજ કાર્ય છે એવું પાકું મનમાં સમજી આચરણ કરે તેને મુક્તિ મળે; યાને ધન્યરનાં દર્શણ થાય, તેવીજ રીતે કબીરજી પણ પોતાનાં સાદા સુદર રીતે કહેલા પદોથી આપણને શીખવે છે.

સઘલાંતું મુળ ખુલામાં છે, અને ખુદાથી બીજું વધુ કાંઇએ નથી, એ માટે કબીરજી બહુજ ખાતરીપૂર્વક કહે છે, ને તેથી હર ધડીએ, દરેક બાબદમાં, આપણને ખુદાજ યાદ દેવાડે છે, અને તેથી તેઓ કહે છે કે,

રામ જપેં અનુરાગસે, સખ દુઃખ ડાલે ધાય,
વિશ્વાસે તો હરી મિલે, લોહા કંચન હોય.

જે કાંઈ ખુદાની જપ પુરતાં ધ્યાનથી કરે, તેનાં સઘળાં દુખો ખુદા
ધોઈ નાખશે, અને ખુદાપર પુરું વિશ્વાસ રાખી તેને મેળવવાની કોશિશ
જે કાંઈ કરશે તેને ખુદા મળશે, કારણ કે કબીરજી કહે છે કે,

સખી રસાયન મેં કરી, હરિસા એર ન કોય,
રતી એક ઘટમેં સંચરે, સખ તન કંચન હોય.

મેં બધું કિમીયું કરી જોયું, તો સેવટ મને ખુદાથી વધુ સરસ કાંઈ
છે એવું જણાયું નહીં. તેની (ખુદાની) એક રતીખી જેના હંધાંમાં પેશી
જશે તેનું શરીર સોના પેરે થઈ જશે યાને ખરું સોનું તેને હાથ આવી
જશે.

ત્યારે આ દીવાલો ખતમ કરતાં આપણે ચાંતઃકરણ પુર્વક દુવા ગુન-
રીશુ કે આ કબીરવાણીના પ્રતાપે વાંચનારાઓને કાંઈક નવું અજવાળું
મળે, અને પોતાની દુનિયવી દુરજો બગાડવા સાથે, જે કાંઈ ખરું કંઈ
માણસનું છે તે જોતાં થઈ, પોતાની સરખાતા મહાન છેડા માટે પરિશ્રમ
હોવાયતા રહે, અને એકચતાના પરમઆનંદની મેજ મેળવવાને કાંઈક જલ્દી
બાગ્યશાળી થાય, તથા સ્તુ.

બે. પી. માદન.

સાં ક જિ યું.

૫૫૮.

મંગળાચરણ... ૨

ખુદા વિષે ૫૬ નંબર ૧ થી ૧૬ ૫

ખુદા કયાં છે ?... ૭

ખુદા કાં નથી મળતો ... ૬

પતિ મનને ઘર બેઠાં ખુદા મળે છે ... ૧૩

જ્યાં "હું" નથી ત્યાં ખુદા છે ... ૧૫

ખુદાનો બંદો કેમ ચલાય .. ૧૭

ખુદા મળે તો બધું મળે ... ૧૮

ખુદાની વાત મોઢેથી કહી શકાતી નથી ... ૨૩

ખુદાને કબીરે કેમ જોયો... ૨૭

અવ વિષે ૫૬ ૧૭ થી ૧૦૩ ૩૦

અવનું નીચલી દુનિયામાં આવવું... ૩૩

અવનું ખુદાને લુલી જવું... ૩૫

અવે આવીને શું કાંઈ ?... ૩૭

મનુષ્ય જન્મ શા માટે મલ્યો છે ? ... ૩૮

તારું કામ આજેજ કરી લે .. ૪૧

માયા વિષે	પદ ૧૦૪ થી ૧૫૦	૪૩
માયાનું રૂપ કેવું છે ?	૪૫
માયાની હગઆજ	૪૭
માયાનાં બે પ્રકાર	૪૯
માયામાં પડેલી જીવની કહાણી	૫૧
એ માયા કેમ છુટતી નથી	૫૭
પુત્રનો આશરો લે તો માયા છુટે	૬૧
કાળ વિષે...	પદ ૧૫૧ થી ૨૦૨	૬૨
જગતમાં કાળનું ચાક્રી રહેલું જોર	૬૫
શરીરનાં મરણ વિષે જીવને ચેતવણી	૬૭
દુન્યવી ગાલગતા હંમેશ રહેવાની નથી	૬૯
જીવતા કરતાં મરણું બહેતર છે	૭૩
જીવતાં જીવત મરવા વિષે	૭૫
સંસાર વિષે	પદ ૨૦૩ થી ૨૨૫	૭૬
સંસારમાં ખરું સુખ છેજ નહિ	૮૧
નામ સ્મરણ	પદ ૨૨૬ થી ૨૮૩	૮૬
નામ સ્મરણમાં બધું સમાઈ જાય છે	૮૯
પુત્રનાં નામની ઉત્તમ આસર	૯૧
પુત્ર બાહેર નથી, તારી અંદરજ છે	૯૫
નામ સ્મરણ કેમ કરવું ?	૯૯
પુત્રને મલવાનો દરવાજો રાધ્યાબી બારીક છે	૧૦૩
મનથીજ સ્મરણ રૂપ થઈ જાય	૧૦૫
સદગુણ એ માર્ગ દેખાડી શકે	૧૦૭

ગુરૂ વિષે	પદ ૨૮૪ થી ૩૨૪	૧૦૮
સદગુરૂ મહિમા...	...	૧૧૧
સદગુરૂની મોટાઇ	૧૧૩
ગુરૂપર જ્ઞાનકેશાની કરવાથી મલતું બેઢદ સુખ	૧૧૫
સદગુરૂ વિનાં પુનરજન્મનાં દુઃખો જતાં નથી	૧૧૭
સદગુરૂની મહદથીજ ખુદાને પુગી શકાય છે	૧૧૯
વેપધારી (ખોટા) ગુરૂ વિષે	૧૨૧
સતસંગ વિષે	પદ ૩૨૫ થી ૩૮૬	૧૨૪
સતસંગનાં અસુદ્ધ લાભો	૧૨૭
સાધુ પુરૂષથીજ જીવંતીનો ભેદ સમજાય છે	૧૩૩
સંતસગથી જીવનું સાર્થક થાય છે	૧૩૫
સાધુ પુરૂષનાં લક્ષણ કેવાં હોય ?	૧૪૧
બધાથી ખુદાનો ભગ્ન (સાધુ) થવાનું નથી	૧૪૫
સંત, તે આકારવાલો ખુદાજ છે	૧૪૯
સન્યાસી વિષે	પદ ૩૮૭ થી ૪૦૪	૧૫૨
મન, ઈંદ્રીઓ વશ કર્યા વિનાં સન્યાસી થવાનું નથી...	...	૧૫૫
મન વિષે	પદ ૪૦૫ થી ૪૫૫	૧૬૧
માણસની હાર કે જીત, એ સહ મનનુંજ છે	૧૬૩
મન સહ કોઇને ગોલામ બનાવે છે...	...	૧૬૫
મનથી શરીરપર થતી અસર	૧૬૭
મનને કાબુમાં કેમ રાખવું ?	૧૭૧
વિષયવાસનાં જાય તે મન શુદ્ધ થાય	૧૭૩
મનને શુદ્ધ કેવી રીતે કરાય ?	૧૭૫
મન શુદ્ધ થયું કે આપોઆપ ખુદા મક્કી જશે	૧૭૯

શબ્દ (વાણી) વિષે	પદ ૪૫૬ થી ૪૭૮	૧૮૨
ગુપ્ત શબ્દ વિષે	૧૮૭
કરણી વિષે	પદ ૪૭૯ થી ૫૦૮	૧૯૦
જેવી કરણી તેવું ફળ	૧૯૩
જેવી કરણી તેવી પાર ઉતરણી	૧૯૭
નેક કરણીથીજ ખુદા મલે છે	૨૦૧
પંડીતાઈ	પદ ૫૦૯ થી ૫૪૨	૨૦૨
શાસ્ત્ર (માત્ર) બણ્યાથી પડીત થવાનું નથી	૨૦૩
હૈયું પવિત્ર થયા વિના જીંદગીનું સાર્યક થતું નથી	૨૦૯
બણીગણી લાહેર થયલા તો ધણા હોય છે પણ ઈંદ્રિ જીતેલ તો		
કોઇકજ હોય છે...	૨૧૧
અજ્ઞાની વિષે	પદ ૫૪૩ થી ૫૫૩	૨૧૬
અજ્ઞાનીને ખોટી મીઝોજ ગમે છે	૨૧૯
અસજ સ્વભાવ વિષે	પદ ૫૫૪ થી ૫૯૮	૨૨૦
જેનો જેવો સ્વભાવ તેવું તે કામ કરે...	૨૨૩
જેનાં કામ તેજ કરે...	૨૩૧
નાશાયકને લાયક વાત કહેવી નહિ	૨૩૫
સખાવત વિષે	પદ ૫૯૯ થી ૬૨૫	૨૩૬
માંગવા કરતાં આપવું બહેતર છે	૨૩૯
સુખ આપવામાં છે, લેવામાં નથી	૨૪૧
માણુસનો ખરો સણુગાર	પદ ૬૨૬ થી ૬૨૬	૨૪૨
ખરો ફકીર કોણુ	પદ ૬૨૪ થી ૬૨૬	૨૪૩
સંતોષ વિષે	પદ ૬૨૭ થી ૬૩૧	૨૪૭

ધિરજ વિષે	પદ ૬૩૨ થી ૬૩૬	૨૪૯
ચિંતા વિષે	પદ ૬૩૭ થી ૬૪૯	૨૫૦
ચિંતા કરવાથી કાંઈ સુધરતું નથી	૨૫૧
વિશ્વાસ	પદ ૬૫૦ થી ૬૫૯	૨૫૪
પ્રુદ્ધપર વિશ્વાસ રાખ. તે બધાનું પુશ્ન કરે છે	૨૫૭
નસિંખ વિષે	પદ ૬૬૦ થી ૬૮૦	
તારે નસિંખ તુંએજ બનાવ્યું છે...	૨૬૧
નસિંખ સાથેજ હોય છે, તે બાહેરથી નથી આવતું...	૨૬૫
શ્રમ વિષે	પદ ૬૮૧ થી ૬૮૪	૨૬૬
હિંસા ન કરવા વિષે	પદ ૬૮૫ થી ૭૦૭	૨૬૮
માસ કાંઈ માણુસનો ખોરાક નથી	૨૬૯
બધા જીવ એકસરખા છે, માટે જીવ ના માર	૨૭૧
જનાવરને કાપે છે ત્યારે તે શું કહે છે ?	૨૭૩
જીમના સ્વાદને લીધે માણુસ દયાહીન બને છે	૨૭૫
અહંકાર વિષે	પદ ૭૦૮ થી ૭૨૫	૨૭૬
અહંકારથી માણુસ નીચે પડે છે...	૨૭૯
મોટા માણુસો અહંકાર રાખતા નથી	૨૮૧
જ્યાં “હંપણ” નહિ ત્યાં પ્રુદ્ધ હોય	૨૮૩
વાદવિવાદ વિષે	પદ ૭૨૬ થી ૭૩૪	૨૮૪
વાદવિવાદ (તકરાર) કરવાનું છોડી દે	૨૮૭
નિંદા-કપટ વિષે	પદ ૭૪૦ થી ૭૫૨	૨૯૦
નારી વિષે	પદ ૭૫૩ થી ૭૮૦	૨૯૪
પરનારીની સંગતથી થતા ગેરફાયદા	૨૯૯
આત્માની નજરથી જોતાં નર કે નારી જેવું કાંઈ નથી	૩૦૧

પ્રીત વિષે	પદ ૭૮૧ થી ૭૯૮	૩૦૪
સાચી અને જુઠી પ્રીત કેવી હોય		૩૦૭
દોસ્તી કોણની કરવી ?		૩૦૯
પ્રેમ વિષે	પદ ૭૯૯ થી ૮૧૧	૩૧૦
ખોદાઈ પ્રેમ		૩૧૧
શુદ્ધ પ્રેમ અંતકરજુમાંગ હોય છે		૩૧૩
આપભોગ વિષે	પદ ૮૧૨ થી ૮૩૭	૩૧૭
ખરો શુરવિર કોણ !		૩૧૯
આપભોગ કોણ આપે		૩૨૨
બિરહા વિષે	પદ ૮૩૮ થી ૯૦૬	૩૨૬
જીવપર સખ્તી કર્યા વિના ખુદને પુગાતું નથી		૩૨૯
ખુદને મળવા માટે કમિરની વિનવળી		૩૩૩
ખુદને મેળવનારની થવી જોઈતી હાલત		૩૩૫
ખુદને મલ્યા પછીની હાલત		૩૩૭
ખુદ મલે ત્યારે કેવી હાલત હોય		૩૪૫
ખુદ મલ્યાની વાત સમગ્રવી શકાતી નથી... ..		૩૪૯
ખુદને જીવ એકજ છે (ખે જુદા નથી)		૩૫૧
ખુદને કપીરે કેમ જોયો		૩૫૩
તે તત્ત્વ (ખુદા)ને તું પોતેજ અનુભવ		૩૫૫

કળીરળના ત્રીસ (૩૦) જાત્રે

૩૫૬

જાત્ર ૧ લુ — જગાઇયે કયા ?	પ્રેમ
„ ૨ જુ — કિજયે કયા ?	પુંગા
„ ૩ જુ — પરખિયે કયા ?	શબ્દ
„ ૪ થુ — કરીયે કયા ?	સતસંગ
„ ૫ મુ — બેલીયે કયા ?	મિહા
„ ૬ હુ — બરાઇયે કયા ?	જગરા
„ ૭ મુ — ખાઇયે કયા ?	ગમ
„ ૮ મુ — પીજીયે કયા ?	તામસ
„ ૯ મુ — છેડીયે કયા ?	અભિમાન
„ ૧૦ મુ — ત્યાગિયે કયા ?	સખકહુ
„ ૧૧ મુ — સુનીયે કયા ?	ગુણ
„ ૧૨ મુ — સાંધીયે કયા ?	ધંદિયાં
„ ૧૩ મુ — મારીયે કયા ?	આશા
„ ૧૪ મુ — રાખીયે કયા ?	ધર્મ
„ ૧૫ મુ — ધરિયે કયા ?	ચિરજ
„ ૧૬ મુ — ઠંઢેરાઇયે કયા ?	મન
„ ૧૭ મુ — મિટાઇયે કયા ?	જામ
„ ૧૮ મુ — બરા પુન કયા ?	કયા
„ ૧૯ મુ — બરા પાપ કયા ?	હિસા
„ ૨૦ મુ — દિજીયે કયા ?	દાંત
„ ૨૧ મુ — ખુશબોઇ કયા ?	જશ
„ ૨૨ મુ — દુર્ગંધ કયા ?	અપજશ
„ ૨૩ મુ — લખિયે કયા ?	(અપના) રૂપ

જાત્ર ૨૪ મુ — લિજીયે કયા ?	હરિનામ
„ ૨૫ મુ — દેખિયે કયા ?	આત્મરામ
„ ૨૬ મુ — પાછયે કયા ?	સુખ
„ ૨૭ મુ — હોપયે કયા ?	દાસ
„ ૨૮ મુ — હોની કયા ?	હોનેહાર
„ ૨૯ મુ — માનિયે કયા ?	સત
„ ૩૦ મુ — ગિયારીયે કયા ?	તત્વ

કમીરજીનાં (૨૫) લાજણાં ૩૮૧

- ૧ કાયાનાં કર્તવ્ય વિષે જીવને ચેતવણી
- ૨ જીવને ચેતવણી.
- ૩ ગયપણ જવાની-પુત્રપો આત્રી ન્યય છે તો ઇશ્વર સ્મરણ ક્યારે કરશે.
- ૪ પૈસાના ખેત્ર વિષે.
- ૫ પૈસાવાલાનાં બધાં સગાં થયા નીકલે છે.
- ૬ કાળ વિષે ચેતવણી.
- ૭ દેહના નાશ માટે ચેતવણી.
- ૮ સંસારમાં છેવટ દુઃખજ
- ૯ બાહેરના દેખાવ કર્યાથી ઇશ્વર મનતો નથી.
- ૧૦ ધર્મશાસ્ત્ર બણ્યાથીજ ખુદ મતી શકતો નથી.
- ૧૧ તારી વિષયવાસ્નાઓને મારી નાંખ.
- ૧૨ તારા મનને કાષ્ટમાં લે તો તે ખુદાને મેળવી આપશે.
- ૧૩ દુનિયા બધી દુખી છે—મન જીત્યુ તેજ સુખી છે.

- ૧૪ જેના મનમાં ખુલ્લ રહેશે હોય તેને કીવાઓ કરી ને ન કરી.
 ૧૫ કાલે શું થશે તેની ખબર નથી.
 ૧૬ જગતના જુઠાપણાં વિષે.
 ૧૭ જમના હાથથી છુટવાની ચાવી.
 ૧૮ સંતપુરૂષની દોસ્તી કરી તારું કામ કરી લે.
 ૧૯ હે પરમાત્મા, મને તારા ચરણનીજ ખસ દરકાર છે.
 ૨૦ ખરું ધન તે ઇશ્વર છે.
 ૨૧ ખુલ્લ તારી અંદરજ છે.
 ૨૨ આરસીમાં મોઢોડું જેમ્મ હરખા નાં.
 ૨૩ દુન્યવી રાહ ને ખુલ્લ રાહ બે ઉઝડા છે.
 ૨૪ ખુદનો આશક થયો તો પછી સુવાનું કેવું ?
 ૨૫ કમળ જેવું મોહું તે ખુદનું બજલુ ગાવા માટે.

કબીરજીની જીંદગીનું ઢુંકે વૃત્તાંત ૪૦૬

કખીર વાણી.

હમ કધુ પક્ષપાત નહિ રાખી,
સખ જીવન કે હિતકી ભાખી.

હું કોઈનીખી તરફેનદારી કરતો કે રાખતો નથી, પણ જે કાંઈ કહું છું તે સર્વેનાં બલ્લાને અંચે; કોઈ એક ધર્મચાળાને માટે નહિ, પણ સખળા ધર્મોતું બધું ચાહીને કહું છું—કખીર.

સત્ કખીરકે બચનકો, પ્રગટ કરેં આજ સોચ;
મેં વાકો નિજ વાંચહિ, બુદ્ધિ નિર્મલ હોય.

સત્ કખીરજનાં વચનો, હવે હું પ્રગટ કરું છું; જે કોઈ વાંચશે ને મનન કરશે તેની બુદ્ધિ નિર્મળ થશે.—ધર્મદાસ.

ॐ

મંગળાચરણ.

સર્વોપર સત્ ગુરૂ હય; સખકે જીવન આપ;
પ્રથમ વંદના તાહિકે, નાશ હોત સખ પાપ.

દ્વિતીય વંદના ગુરૂકે, કરત જ્ઞાન પ્રકાશ;
બિન ગુરૂ નાહિન હોત હય, અધિકારકે નાશ.

ત્રતીય વંદના સખ સંતકે, ભવજલ તારનહાર;
ભક્તિ જ્ઞાન વૈરાગ્ય હે, કરત બધે ઉપકાર.

ગુરૂગ્રંથી સદગુરૂ હય, સદગુરૂ ગ્રંથી સંત,
ધનકે પદ વંદન કિયે, આવે ભવકે અંત.

નમસ્કાર.

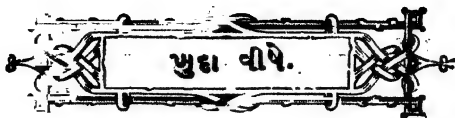
સહની ઉપર ખુદ છે, ને તે સહનાં જીવોનો જીવ છે.—

પેહેલો નમસ્કાર હું તેને કરું છું; કારણ કે તેનાં નામની બરકતથી આપણાં સર્વ પાપોનો નાશ થાય છે.

(૨) ખીજો નમસ્કાર હું સદ્ગુરને કરું છું, કારણ કે, આપણે ખરેખર કાણ છીએ, તે તેવણુ આપણને સમજાવે છે. તેવણુનાં વચર ખીજાં કાષ્ઠથી આપણને એ સમજ પડતી નથી.

(૩) ત્રીજો નમસ્કાર હું સાધુઓનાં વર્ગને કરું છું; કારણ કે તે આપણું ફરી ફરીથી જનમવાનું—મરવાનું મટાડે છે. તે આપણી ઇદ્રિઓનાં શોખ મટાડે છે, તેઓને બદલે આપણને ખુદનો શોખ લગાડે છે, તેથી આપણને ખુદની મુલાકાત થાય છે, ને આપણને ખુદની મુલાકાત થાય છે, તેથી એ સાધુઓનો વર્ગ આપણુ માણસ જાતની ઉપર મોટો ઉપકાર કરનાર ગણાય છે.

(૪) ખુદની મુલાકાત કરાવનાર ગુર, ખુદ પોતેજ છે. ફરક માત્ર એટલોજ, કે તે પોતાની નિરાકાર સ્થિતિ છોડીને આપણા માટે દેહમાં આવેલો હોય છે. એવો ખુદની મુલાકાત કરાવનાર ગુર, સાધુઓનાં વર્ગમાંજ મળી આવે છે; માણસનાં ખીજા બધા વર્ગોમાં તે હોતો નથી. માટે સાધુઓ જ્યાં જ્યાં ને જ્યારે જ્યારે નજરે પડે, ત્યાં ત્યાં ને ત્યારે ત્યારે આપણે તેઓને નમસ્કાર કરશું ને તેઓની જાનતી સેવા ચાકરી કરશું; કાંય જે તેઓ વડેજ પુનર-જન્મનાં આપણાં દુઃખોનો અંત આવે છે.

(૧)

ધરતીકા કાગજ કરે, કલમ કરે વનરાયન
સાત સમુદ્રકી સાહિ કરે, હરિ ગુન લિખા ન બાય.

(૨)

ભારી કહું તો મેં હરે, હલકા કહું તો છુટું
મેં ક્યા બનું રામકો, નૈના કબહુ ના દીકું.

(૩)

જેસા કેઈ ના મિલા, ઘટમે અલખ લખાય;
બિન બાતિ બિન તેલ બિન, જલતી ભેત દિખાય.

(૪)

દેખા હય તો કિસે કહું, કહે કોન પતિયાય;
હરિ જૈસાકા તૈસા હય, હરખ હરખ ગુન ખાય.

(૫)

સાહેબ તેરી સાહેબી, સળ ઘટ રહી સમાય;
જયું મેહરીકે પાતમે, લાલી લખી ન બાય.

(૬)

ખાલેક બિન ખાલી નહિ, સુધ ધરનકો ઠોર;
આગે પિછે રામ હયે, રામ બિનાં નહિ ઔર.

(૧) આખી પૃથ્વિનાં જોડણું મોટું કાગળ બનાવું, સધળાં જન્મ-લોનાં લાકડાંની કલમ બનાવું, અને સાતે દરીયાનાં પાણીને સહી કરી નાંખું તોખી હરિ (પ્રુદા) નાં ગુણો લખી શકાય નહી. અર્થાત કે,—જે અપુણ્ય છે તેની મદદથી, પ્રુદા જે પુણ્ય છે, તેનું વ્યાપન થઈ શકેજ કેમ ?

(૨) પ્રુદા ભારી છે એમ કહેતાં હું બીહુંધું—જો, હલકો છે કરી કહું, તો તે મશકરી કરવા જેવું યાને જુહું કલા બરાબર છે—કબીરજી કહે છે કે હું શું જાણું કે પ્રુદા કેવો છે, કારણ મારી આ આકી આંખોએ તેને કદી જોયો નથી—અર્થાત કે પ્રુદા આ આંખોએ દેખાતો નથી, પણ તેને અંતઃકરણમાં જ ઓળખવાનો છે.

(૩) એવો કાષ્ઠ મને મળ્યો નથી કે જે અલખ યાને બહારથી નહીં પિછાની શકાય તેવો જે પ્રુદા છે તેની આ શરીરમાં જ પિછાન કરાવી આપે, અને જે જોત, તેલ ને કાકડા વગર, હમેશાં જલતી રહી છે તે દેખાડે.

(૪) મેં પ્રુદાને જોયો છે તે કાણુને કહું ? અને જો કહું તો કાણુ માનશે ?—પ્રુદા તો એકનો એકજ યાને સદા એકસાન છે; માટે હું તો તેનાં હરખે હરખે ગુણુ ગાવું છું, યાને તેની યાદમાં ચક્રચુર છું.

(૫) જેમ મેહેદીનાં ઝાડનાં પાદડાંમાં લાલી રહેલી છે, પણ બાહેરથી તે દેખી શકાતી નથી તેમ “ એ સાહેબ ” તારી સાહેબી સર્વ ઠેકાણુ છે, યાને તું દરેક આકાર કે શરીરમાં રહેલો છે, પણ બાહેરથી યાને આ આકી આંખોએ તું જોવાઈ શકાતો નથી.

(૬) એક સોય જેવી પણ નાંની ચીજ રહી શકે એટલી પણ જગ્યા પ્રુદા વગરની ખાલી રહેલી નથી, એવી રીતે પ્રુદા, આગળ પાછળ સર્વે ઠેકાણુ ને સર્વે ચીજમાં રહેલો છે, ને તે સિવાય બીજું કંઈ નથી.

(૭)

જયું નેનનમે પુતલી, યું ખાલેક ઘટ માહે.
ભુલા લોક ન જાન હિ, ખાહેર હુંઠન જાયે.

(૮)

કસ્તુરી કુંડલ જસે, મૃગ ધુટે જાન માહિ;
ઐસે ઘટ ઘટ રામ હય, (પર) દુનિયાં દેખે નાહિં.

(૯)

ઘટ બિન કહાં ન દેખીયે, રામ રહા ભરપૂર;
જિન જાનાં તિન પાસ હય, દુર કહા ઉન દૂર.

(૧૦)

ખાહેર ભિત્તર રામ હય, નેનનકા અભિરામ;
જિત દેખું તિત રામ હય, રામ બિનાં નહિ કામ.

(૧૧)

જયું પથ્થરમે હય દેવતા, યું ઘટમે હય કિરતાર;
જો ચાહો દિવાર કો, તો ચક્રમક હોકે જોર.

(૧૨)

પાવક રૂપી રામ હય, સખ ઘટ રહા સમાય;
ચિત્ત ચક્રમક લાગે નહિં, ધુવાં બહિં બહિં જાય.

(૭) જેમ આંખોમાં પુતળી રહેલી છે, તેમ ખુદાખી આ શરીર-માંજ રહેલો છે, પણ જુદા પડેલા યાને માયાની જાળમાં લપટાયલા લોકો જાણી શકતા નથી, તેથી તેઓ ખુદાને પોતાની બાહરજ શોધવા જાય છે.

(૮) હરણની દુટ્ટીમાં કસ્તુરી રહેલી છે ને તેની સુગંધ હરણને આવે છે પણ હરણને ખબર નથી કે કસ્તુરી જેથી સુગંધી ચીજ તેની પોતાનીજ અંદર રહેલી છે; તે તો વનસ્પતિ સુધી સુધીને કસ્તુરીને પોતાની બાહર જંગલમાંજ શોધતું કરે છે, તેમજ ખુદાખી દરેક આકાર તથા દરેક શરીરમાં રહેલો છે પણ માણસનું ધ્યાન બાહર લાગેલું હોવાથી કોઈ ખુદાને જોઈ શકતું નથી.

(૯) શરીરનાં ભિત્તર સિવાય બીજે ક્યાંએ ખુદાને શોધવા ના જા; ત્યાંજ ખુદા બરપુર રહેલો છે; જેણે તેને પાસે જાણ્યો તો ખુદા તેની પાસેજ છે, અને જે કહે કે ખુદા દુર છે તો તે માણસથી ખુદા જરૂર દુરજ છે—અને તે ખુદાથી દુરજ રહેશે.

(૧૦) બાહર તેમજ અંદર ખુદા રહેલો છે અને એમ ખુદાને સર્વ ઠેકાણે જોવો, તેમાંજ આંખોની ખરી ખુશાલી રહેલી છે—કબીર કહે છે કે જ્યાંખી હું જોઉં છું ત્યાં મને તો ખુદાજ દેખાય છે અને ખુદા સિવાય કોઈ પણ જગ્યા બાકી નથી.

(૧૧) જેમ પથ્થરમાં અગ્નિ છુપાઈને રહેલો છે, તેમ ખુદાખી દરેક શરીર કે આકારમાં બસાઈને રહેલો છે અને તને ખુદાને જોવો હોય, તો જેમ ચક્રમકનો પથ્થર સાફ હોવાથી, તેને ધસવાથી અગ્નિ પ્રગટ થઈ બાહર દેખાય છે તેમ તારા શરીરને તથા મનને પવિત્ર કરે, તો તનેખી ખુદા દેખાય.

(૧૨) ખુદા અમિર છે અને બધાંનાં શરીરોમાં રહેલો છે, પણ જેમ યુદ્ધમાં પુરું બળતણ ન હોવાથી ધુંભાડો થયા કરી બળતું હોવાવાળું જઈ, અગ્નિનો પ્રકાશ થતો નથી, તેમ જ્યાં સુધી માણસનું ચિત્ત બાહર બમતું અટકીને ખુદા ઉપર પુરું લાગે નહિ ત્યાં સુધી ખુદા દેખાય નહિ.

(૧૩)

સાંધે તેશ તુંજમે રહે, જયું પથરમે આગ ;
જોત સરૂપી રામ હય, ચિત્ત ચક્રમક હો લાગ.

(૧૪)

પરદેશા જોજન ગયા, ધર હિરાકી ખાંન ;
કાચ મનિકા પારખુ, કયું આવે પહેછાંન ?

(૧૫)

મેં જાનું હરિ દુર હય, હરિ હરદય માંહિ ;
આડી ત્રાટી કપટકી, તાસે દીસત નાહિ,

(૧૬)

જાકો આડા અંતરા, તાકો દીસે ન કાચ ;
જાન જુજ જડ હો રહે, જલ તજ નિખલ હોય.

(૧૭)

બટક સુવા લેદી બિના, કેન જતાવે પામ ?
ચલતે ચલતે જુગ મયો, પાવ કાસપર ગામ.

(૧૮)

ખસત કહાં પુઠે કહાં, કિસ બિધ આવે હાથ ;
કબીર ! તબહિ પાઇયે, જળ લેદી લિજે સાથ.

(૧૯)

જા કારન હમ પુંડતે, ઔર કરતે આસ ઉમેદ ;
સો તો અંતર અત મિલા, શરૂ સુખ પાયા લેદ.

(૧૩) જેમ પથ્થરમાં અગ્નિ છુપાઈને રહેલો છે, તેમજ તારો પ્રુદાળી તારામાંજ રહેલો છે—જ્યારે તું તારું ચિત્ત સાફ કરશે ત્યારે તે જોત પ્રકાશીત થશે અને તુંજ પોતે પ્રુદાનો સ્વરૂપ યાને જોત છે એવું તેને માલમ પ્રકશે-

(૧૪) પોતાનાં ધરમાંજ હિરાની ખાંન હોવા છતાં પરદેશમાં શોધ કરવાને જાય, એવો જે ખોટા કાચનો પારખુ હોય તે ખરા હિરાને કેમ જાણી શકે ? પ્રુદા જેવો અમુલ્ય હિરા શરીરમાંજ હોવા છતાં, માણસ તેને બાહેરજ શોધે તો પ્રુદા તેને ક્યાંથી મળે ?

(૧૫) કબીર કહેછે કે હું એમજ સમજતો હતો કે પ્રુદા તો દુર (આકાશપર) હશે, પણ તેને જ્ઞાન થયું ત્યારે મેં જાણ્યું કે પ્રુદા તો મારી સાથેજ રહેલો છે, પણ મારા હૈયામાં વાંસ (કપટ)ના પડદા પડેલો તેથી મને પ્રુદા દેખાઈ શકાયો નહી.—

(૧૬) જેને માયાનો આડો અંતર પડેલો હોય તેને શું દેખાય ? જે જાણીપ્રુજીને જડવાદી બને ત્યારે તેનું ખરું જોર છતાં તે નાંતવાન રહે એમાં શિ નવાઈ ? અર્થાત્, માણસ આત્મા છે એમ નહિ માંને, અને જીંદગી માત્ર ઇંદ્રિઓની મોજ મજલમાંજ રહેલી છે એવું માની આત્મજ્ઞાન નહી મેળવે તો તેને પ્રુદા ક્યાંથી દેખાય ?

(૧૭) બેદુ યાને પ્રુદાને જાણનાર શુર વગર હું બાહેર બટકી બટકીને મરી ગયો પણ પ્રુદાનું ઠેકાણું મને કોઈએ બતાવ્યું નહિ અને એવી રીતે પ્રુદા બાહેરથીજ મલશે એમ માનતાં માનતાં કાંઈ જુઓ ચાલી ગયા—જ્યારે પ્રુદાનું ગામ તો પા કોશઝંજ-હઠ્ઠ, યાને પ્રુદા તો મારી સાથેજ હતા.

(૧૮) પ્રુદા ક્યાં વસે ને હું તેને શોધું ક્યાં, તો પછી મને તે કેમ મળે ? જ્યારે મેં બેદુ યાને પ્રુદાને જાણનાર શુરની સંગત કીધી યાને મને શુર મળ્યા ત્યારેજ પ્રુદાને મળવાનો માર્ગ મળ્યો.

(૧૯) જે કારણ માટે હું બાહેર શોધ કરતો હતો, અને મળવાની આશા ઉમેદ રાખતો હતો, તે તો મને મારી અંદર (હૃદયમાં) મળ્યો કે જેનો બેદ મને શુર મળ્યા ત્યારેજ પ્રુદા મળ્યો.

(૨૦)

હિરા હરિકા નામ હય, હિરદે અંદર દેખ;
ખાહેર ભિતર ભરી રહ્યા, એસા અગમ અલેખ.

(૨૧)

બિષય ખ્યારી પ્રીતડી, તખ હરિ અંતર નાહિ;
જખ હરિ અંતરમે બસે, બિષયસે પ્રીત નાહિ.

(૨૨)

ભક્તિ બિગાડી કામીયાં, ઇંદ્રિ કેરે સ્વાદ;
જન્મ ગમાયા ખાધમે, હિરા ખોયા હાય.

(૨૩)

રામ હય તહાં કામ નહિં, કામ નહિં તહાં રામ;
દોનો એક જ કયું રહે, કામ રામ એક કામ ?

(૨૦) ખુદનાં નામરૂપી એક હિરો, જે તારા હૈયામાં જડેલો છે, તેને તું તારાં હૈયામાં જાળીને જો; જ્યારે તું તેને હૈયામાં જાળીને જોશે ત્યારે તે તને અંદરથી દેખાશે ને બાહરથી સર્વ ઠેકાણે દેખાશે, એવો તે છે, જેની હસ્તીનો ભેદ બાહરથી નહિ વર્ણવી શકાય કે નહિ સમજી શકાય તેવો છે.

(૨૧) જ્યાંસુધી ઇંદ્રિયોનાં વિષયો ઉપર પ્રીતિ થયા કરે, યાને જ્યાંસુધી ઇંદ્રિયોનાં ભોગ ભોગવવાનું મન થયા કરે, ત્યાંસુધી અંતઃકરણમાં ખુદનો વાસો નથી એમ જાણવું—પણ જ્યારે ખુદ હૈયામાં વસતો થાય—યાને ખુદ તરફનું મન લાગ્યા કરે ત્યારે વિષય વાસ્ના નથી યાને દુનિયાદી ચીજો ઉપરની ભાવના જતી રહી છે એમ નક્કી જાણવું, અને ત્યારેજ ખુદ દેખાય.

(૨૨) જેઓ ઇંદ્રિયોનાં સ્વાદની દરેક ભોજ મગ્નહમાં રહીને નિરંતર ખાવા પીવા વગેરે દુનિયાદી વિચારોમાંજ ચક્ર્યુર રહે છે, તેઓની ખુદ તરફની ભક્તિ જતી રહે છે, અને તેઓ ખરેખર હિરો હાથમાંથી ગુમાવી પોતાનો જન્મ બરબાદ કરે છે. અર્થાત, માત્ર ખાવા પીવાની ભોજ અથવા ધન ભેગું કરવાને ખાતરજ આ જીંદગી છે, એમ જેઓ સમજે છે, અને બીજી ઉંચી નેમ વિષે જાણતા નથી, યા જાણવા છતાં તે ઉપર મન રાખતા નથી, તેઓ પોતાનો ભવ ફેાકટ ગુમાવે છે, ને તેઓને ખુદ મળી શકતો નથી.

(૨૩) જેનાં મનમાં ખુદ હોય તેને વિષય વાસના હોય નહીં, અને જેનાં મનમાં વિષય વાસના નથી તેને ખુદ દેખાય,—જેમ એક જગાની અંદર એ ચીજ એકી વેળા રહી શકતી નથી તેમ વિષય વાસના, અને ખુદના દર્શન, બંને એકી વેળા મનમાં રહી શકતા નથી—કારણ તેઓ પરસ્પર વિરુદ્ધ છે, જ્યારે હૈયામાંથી વિષય વાસના દુર થાય, તેમજ તેના બધા વિચારો પણ મનમાંથી નિકળી જાય, ત્યારેજ ત્યાં ખુદનો વાસો થઈ શકે.

(૨૪)

જૈસે માયા મન રમે, તૈસે રામ રમાય;
તારા મંડલ છાંડકે, જહાં કેશવ તહાં બાય.

(૨૫)

ચેતન ચૌકી બેઠ કર, મનમે રાખો ધીર;
નિર્ભય હોકે નિઃશંક બજ, કેવલ કહે કળીર.

(૨૬)

લેહ લાગી નિર્ભય બયા, બરમ મયા સખ દૂર;
અનમે અનમે કહાં ડુંડે, રામ યહાં બરપૂર.

(૨૭)

સખહિ ભૂમિ બનારસી, સખ નિર ગંગા તોય;
જાની આતમરામ હય, બે નિર્મળ ઘટ હોય ?

(૨૮)

આપા ખોયે હરિ મિલે, હરિ મિલત સખ બાય;
અકથ કહાંની રામકી, કહે સો કેન પતિયાય ?

(૨૪) જેમ દુનિયાંની માયામાં ચાને મોજ મળતી વિચારમાં મન ચક્રચુર બની તેમાં લીન થઈ જાય છે તેમ જો મન, ખુદાનાં વિચારમાં લીન થઈ પોતાને ભુલી જાય; તો તે માણસ સુર્યમંડળ પણ છોડીને ત્યાં પહોંચી જાય કે જ્યાં ખુદા છે.

(૨૫) તારા મનનાં દરવાજા ઉપર ચોક્કી રાખી ધિરજથી ખેસ, અને પછી જરાએ ભય યા શક રાખ્યા વિના તું કેવળ ખુદાને જ મનમાં બળ્યા કરે-અર્થાત્, તારાં મનમાં બીજા વિચારો આવવા ના દે, અને ખુદા મલશે એવું નિશ્ચય ધારી મનમાં વમાવ્યા કરતો ખુદાની સાદમાં રોકાઈ જ.

(૨૬) જ્યારે તારા મનને ખુદાની લેહ લાગે, ત્યારે ખુદાનાં વમાસણમાં (વિચારમાં) રહેવાને લીધે, દુનિયાંની ફિકર ચિંતા ટળી જાય, ને ઇન્દ્રિઓથી દેખાતા ખોટા દેખાવો-અર્થાત્ બી મટી જાય, ને ખુદાં સર્વ ઠેકણે ધરખેડાં દેખાયે એવું છે ત્યારે ખુદાને શોધવાને જંગલે જંગલ શા માટે જવું જોઈએ ?

(૨૭) જો મન પવિત્ર થાય તો, કાશી જવાની અને ગંગા નદીમાં નહાવાની કાંઈ જરૂર નથી. પવિત્ર મનનાં અને સાફ દીલનાં માણસને બધી જગા એક જ સરખી કાશી જેવી પવિત્ર છે-અને બધી નદીનાં પાણી ગંગા જેવાં પવિત્ર છે; જે પવિત્ર થયો છે, જેને જ્ઞાન થયું છે, તેનો આત્મા પોતે જ ખુદા છે.

(૨૮) “હું ફલાણો માણસ છું” એવું બાંન જતું રહે, ત્યારે ખુદા મળે; અને ખુદા મળે ત્યારે આખી જગત મળે નહીં થઈ જાય, ખુદાની એવી, નહિ કહી શકાય તેવી વાત છે, ને એવી વાત કરીએ તો કોણ માને ?

(૨૯)

કપીર! જળ એ જળ નહિ, તળ રહ્યા એક ભગવાન;
જીને વોહ દેખા નજરસે, સો રહ્યા કેાન મકાન ?

(૩૦)

હરિજન હરિ તો એક હય, જો આપા મિટ જાય;
જા ઘરમે આપા જસે, તો સાહેબ કહાં સમાય ?

(૩૧)

તું તું કરતા તું બયા, તું માંહેં મન સમાય;
તું માંહી મન મિલ રહ્યા, અંખે મન અંત ન જાય.

(૩૨)

તું તું કરતા તું બયા, મુજમે રહી ન “હું”
વારી ફેરૂં નામ પર, જીત દેખું તિત “તું”.

(૩૩)

રામ, કપીરા એક હય, કહેન સુનકો દોય;
દો કર જો જાનસી, જાકુ શુરૂ મિલા ન હોય.

(૨૯) ઓ કખીર ! જ્યારે મનમાંથી આ જગતની હસ્તીનો ખ્યાલ નિકળી જાય, ત્યારે માત્ર જગવાન જ એકલો રહે—અને જે કોઈએ તેને તેવો જોયો તે પુરૂષ અમુક જગ્યાએજ રહેલો છે એમ કેમ કહેવાય ? અર્થાત—જે માણસ પોતાનાં ધ્યાનમાંથી જગતની હરએક વસ્તુનો ખ્યાલ અને આકારોને કાઢી નાખે તો પછી તે એકલા ખુદાનેજ જોઈ શકે, અને ખુદા સર્વવ્યાપક હોવાથી તે જીવ પણ સર્વવ્યાપક થઈ જાય, ત્યારે તે માણસ અમુક જગ્યાએજ રહેલો છે એમ કદી કહેવાય નહિં.

(૩૦) ખુદાની યાદ કરતાં કરતાં, ધ્યાન ખુદામાં એવું લાગી જાય કે ઈદ્રિઓનાં વિષયોના વિચારો તો શું, પણ “હું” ફલાણો માણસ છું” એવી પોતાની યાદ પણ મનમાંથી જતી રહે ત્યારે ખુદાને યાદ કરનાર અને ખુદા એકજ થઈ જાય—પણ જ્યાં પોતાની યાદ “હું” પાણું” યાને “હું છું” એવો ખ્યાલ મનમાં થયા કરે, ત્યારે તેમાં ખુદા ક્યાંથી રહી શકે, યાને ખુદા કેમ દેખાય ?

(૩૧) “હું નથી” (પણ) “તું છે” એવું વિચાર્યાં કરતાં યાને “ખુદા ખુદા” કરતાં મન એવું ખુદામાં સમાઈને રહેવા લાગે, કે પોતાતું “હું પાણું” રહેજ નહિં, પણ મન ખુદારૂપ થઈ જાય, અને મન જ્યારે ખુદામાં મલી જઈને રહેતું થયું, કે પછી તે કદી છુટું વિખુટું પડવાતું નથી કારણ તે પોતાનાં સુખી છેડે પુગી ગયું, એટલે “હું જુદો છું” એવું બાન ફરીને તેને થશેજ નહિં.

(૩૨) કખીરજી કહે છે કે “ખુદા ખુદા” કરતાં હું ખુદા થઈ ગયો ને મારામાં “મારાપણું” રહ્યું નથી. તારા નામ પરથી હું આવરાષ (કુરબાન) જાઉં છું કે તે જપવાથી હવે જ્યાં જ્યાં હું જોઉં છું અને જે જે હું જોઉં છું તે બધું “ખુદાજ” છે એમ દીસે છે.

(૩૩) ખુદા ને કખીર તો એકજ છે, માત્ર કહેવામાં અને સાંભળતાં “એ” છે યાને જુદા છે; કોઈ એમ જાણે કે કખીર અને ખુદા એ જુદા છે તેને ગુર મળ્યો નથી, એવું સમજવું.

(૩૪)

નામ કળીરા હો રહ્યા, કલ્લુમમે પ્રકાશ;
સળ સંતાનકે કારને, નામ ધરાયા દાસ.

(૩૫)

કળીર, કુત્તા રામકા, મોતી નામ ધરાય;
ગલે બિચ દોરી પ્રેમકી, છત એવે તિત બાય.

(૩૬)

દાસ કહાવન કંઠન હય, મેં દાસનકો દાસ;
અબ તો એસા હો રહું, કે પાંઈ તલેકી ઘાસ.

(૩૭)

બે દેખા સો તિનમેં, ચોથા મિલે ન કોય;
ચોથેકું પ્રગટ કરે, હરિભન કહિએ સોય.

(૩૮)

બે એક ન બનીયા, તો બહુ બાને કયા હોય;
એકે તે સબ હોત હય, સબસે એક ન હોય.

(૩૪) આ કળીયુગમાં કબીરનું નામ પ્રકાશી રહ્યું છે, પરંતુ કબીરજી કહે છે કે, હું તો પ્રુદાનો નોકર છું અને સધળા સંત લોકોને માટે યાને જેઓ પ્રુદાઈ રાહપર ચાલવાવાળા છે તેઓને ખાતરજ હું નામ રાખી મથો છું.

(૩૫) કબીર કહે છે કે, હું તો રામનો કુતરો (નોકર) છું—મારું નામ મોતી રાખ્યું છે—મારા ગણમાં પ્રુદાનાં પ્રેમની દોરી નાંખી છે, જેથી પ્રુદા જ્યાં મને ખેંચે ત્યાં હું જાઉં છું. અર્થાત—મેં મારું દીલ પ્રુદાને સંપૂર્ણ અર્પણ કર્યું છે. અને મારી મરજી પ્રમાણે નહિ—પણ પ્રુદાની મરજી પ્રમાણે રહું છું અને કાર્યો કરું છું.

(૩૬) પોતાને દાસ કહેવાડવું એટલે પ્રુદાનો બંદો થવું એ બહુ મુશ્કેલ છે; હું તો તેનાં બંદાઓનો ખી નોકર છું અને હવેથી એવો થઈને રહું, કે તેઓના પગ હેઠળની ધાસ બની જાઉં.

(૩૭) જેમી મેં જોયું છે તે સત્વ, રજસ અને તમસ જે પ્રકૃતિનાં ત્રણ ગુણો છે—એ ત્રણમાંથી થતું દેખાય છે, અને એ ત્રણની પેલી મેરની જે ચોથી હાલત છે, તે હાલતનો કોઈ પણ માણસ મને મળ્યો નથી. એ ચોથી હાલતને જે પ્રગટ કરી શકે તેજ પ્રુદાનો ખરો ભગત છે. સારાંશકે દુનિયામાં સધળે ઠેકાણે “હું” “તું” અને “તે” એવા ત્રણ પ્રકારો જાહેર થઈ રહ્યા છે—એ ત્રણની પેલી મેર, યાને એ ત્રણને એક કરી નાંખનારી જે ચોથી હાલત છે તેજ પ્રુદાની હાલત છે કે જ્યાં “હું” “તું” અને “તે” એવો જુદાઈનો પ્રકાર હસ્તી ભોગવતો નથી, અને જે કોઈ, તે હાલત પોતામાં પ્રગટ કરે તેનેજ હરિજન યાને આત્મજ્ઞાની કહેવો.

(૩૮) તું તે એકને યાને પ્રુદાને નહિ જાણે તો ખીશું બધું જાણવાથી શું થાય ? તે એકમાંથીજ આ સંપ્તિની બધી પેદાયશ બની છે. તે એકમાંથીજ આ અનેક ઉત્પત્તિઓ થઈ છે. પણ તે બધાંથી એક થઈ શકાતું નથી.

(૩૬)

એક સાધે સખ સધે, સખ આધે એક જાય;
 ને તું સિંચે મૂલકો, પ્રલે ફલે અઘાય.

(૪૦)

સખ આધે ઇસ એકમે, કાર પાત ફલ ફૂલ;
 કબીર! પીછે કયા રહા, અહિ પકરા નિજ મૂલ ?

(૪૧)

મેર મુજમે' કછુ નહિ, ને કછુ હય સો તેરા,
 તેરા તુજકો સોંપતે, કયા લગેગા મેરા.

(૪૨)

મેરા તો કોઇ હય નહિ, ઐર મે' કિસીકા નહિં;
 અંતર દ્રષ્ટ બિચારતાં, રામ બસે સખ માંહિં.

(૩૯) જો તું એકને સાંધશે તો બધુંએ સંધાશે, પણ જો તું (તે એક સિવાય) બધાને સાંધવા જશે તો તે એક જતો રહેશે. આડનાં મુળને ખાણી સિંચશે ને તેને સાચવશે તો તેમાં ફળ ફળ સર્વે આવી જશે — અર્થાત, જો તું પ્રુદાને પકડશે યાને પ્રુદાનેજ મળવાની ઇચ્છા રાખશે તો દુનિયવી માલમતા પોતાની મેળે આવી જશે.

(૪૦) એ એકમાંજ બધુંએ આવી જાય છે, ડાળ, ડાંખળાં, પાતરાં, ફળ ને ફલ સર્વે તેમાં આવી જાય છે. ત્યારે એ કપ્પીર ! જે કાંઈએ તે મુળનેજ પકડી રાખ્યું તેને બીજું કરવાનું યા મેળવવાનું બાકી શું રહ્યું ? જેને પ્રુદાજ મળ્યા તેને બીજું શું જોઈએ ?

(૪૧) એ પ્રુદા ! મારી અંદર " મારું " યાને મારી જાતનું પોતાનું હોય એવું કાંઈ નથી; જે કાંઈ છે, તે બધું તારુંજ છે; અને જે કાંઈ તારું છે, તે તુંને પાછું હવાશે કરું, તેથી મારું કાંઈબી જતું રહેતું નથી—

અર્થાત, મારી રચનામાં આ સ્થૂંચ શરીર છે તે મારું નથી; કારણ કે, મરણ વખતે તે મારાથી છુટું પડી જાય છે; મારી રચનામાં " પ્રાણમયકોષ " યાને શરીરમાં રહેલો, દશ પ્રકારનાં કામ બજાવતો વાયુ છે તે પણ મારો નથી; કારણ કે, મરણ વખતે તે પણ મારાથી છુટો પડી જાય છે; મારી રચનામાં " મનોમયકોષ " યાને ઈદ્રીઓની ગમતી ચીજોનો ખ્યાલ કર્યા કરતું જે (મનનું) નિયતું ભાન છે તે પણ મારું નથી; કારણ કે, હું જ્યારે સ્વર્ગમાં જઈ છું, ત્યારે તે પણ મારાથી છુટું પડી જાય છે; મારી રચનામાં " વિજ્ઞાનમય કોષ " અથવા મનની શક્તિઓ ને સદ્ગુણો છે તે પણ મારાં નથી; કારણ કે, હું તુંને મળવા આવું છું, ત્યારે તે પણ મેમાલમ થઈ જાય છે; એ બધાંથી ઉપરવાળું તત્ત્વ જે " આત્મા " અથવા " હું " પોતે કહેવાઈ છે. " તે પણ મારો નથી; કાંઈ જે, જ્યારે હું " હું " પોતે " થઈ છું ત્યારે હું તો કાંઈ હોતો નથી, પણ " તુંજ " હોય છે.

(૪૨) એઓમાંનું (ઉપર જણાવી ગયા તેઓમાંનું) કાંઈ મારું નથી, ને હું એઓમાંનાં કાંઈનો નથી; પ્રુદાજ નજરે જેતાં પ્રુદાજ સહમાં સહ થઈને વસેશે દેખાય છે.

(૪૩)

કળીર ! ખોલ રામકા, ગયા ને સકલ દ્વિપ,
રામ જસે ઘટ બિત્તરા, ને આવે પ્રતિત.

(૪૪)

સખ ઘટ બિત્તર મેં જસું, મોકો મિલે ન કાય;
ને કરૂં સો મેં કરૂં, નામ બંદેકા હોય.

(૪૫)

સખ ઘટ મેરા સાધ્યાં, ખાલી ઘટ નહિં કાય;
બલિહારી ઉસ ઘટકી, જા ઘટ પ્રગટ હોય

(૪૬)

ચોંસઠ દિવાં જોડ કર, ચઉદે ચંદા માંહી,
તિસ ઘર કેસા ચાંદના, જસ ઘર ગોવિંદ નાહિં ?

(૪૭)

કોઈ જોકે પાવે સંતજન, જા કે પાંચો હાય;
જાકો પાંચો વચ નહિ, તાકો હરિ સંગ ન સાથ.

(૪૮)

કળીર ! હલકે જીવકો, હિત કર મુખ ના બોલ;
ને હલ લગા બેહલસે, તાસે અંતર બોલ.

(૪૩) ઓ કપીર ! પુદાને શોધવાવાળો માણસ, સઘળા દેશોમાં જાય છે, પણ જો તેને વિશ્વાસ હોય તો પુદા તેનાં શરીરમાંજ રહેશે માન્ય પડે.

(૪૪) પુદા કહે છે કે, હું તો સર્વ આકારો ને શરીરોમાં રહેશે છું, પણ મને કોઈ ઓળખતા કે ભેટતા નથી; જે કાંઈ કરે છું' યાને થાય છે તે હુંજ કરે છું, પણ માત્ર નામ માણસનું હોય છે, યાને લોકો કહે છે કે દલાણું કાપ' ફાંસી માણસે ફાંસી.

(૪૫) સકનાં શરીરમાં પુદા છે, ને કોઈ બી શરીર તે વગર ખાલી નથી; પણ જે શરીરમાં પુદા જાહેર થાય તે શરીરનીજ બલિદારી છે, યાને જીવવાની ખરી મોજ ત્યારેજ હોય છે.

(૪૬) ચોંસઠ બલિઓ સાથે મેળવ્યે, અને ચઉદ ચંદ્રમાંઓનાં પ્રકાશ બી ત્યાં હોય, પણ જે ઘરમાં યાને શરીરમાં પુદા નહિ પ્રગટ થયો હોય, ત્યાં ખરું ચાંદનું યાને અજવાળું ક્યાંથી હોઈ શકે ?

(૪૭) જેઓએ પોતાની પાંચે ઈંદ્રિઓને તાબે કરી છે તેઓમાંના કોઈ એક સાધુ પુરૂષને પુદા મળે છે, પણ પાંચે ઈંદ્રિઓને જેણે વશ નથી કરી, તેને પુદાનો મેળાપ થઈ શકતો નથી.

(૪૮) અરે કપીર, જેની આશા ઉમેદ, હૃદયથી આકારવાલી જેહાંને લગતીજ હોય છે, તેનું બધું ચાહીને તેને નિરાકારનું સાધન શિખવતો નાં, (પણ) જેની આશા ઉમેદ કોઈમી જાતનાં આકારો ધરાવ્યા વગરની અપરમપાર ખાલી જગ્યામાં જઈને રહેવાની ઉપર લાગેલી છે, તેને, નિરાકારને પોહોંચવાનું, તારા મનમાં જુડું રાખેડું સાધન શિખવતો.

(૪૯)

હૃદમે રહે સો માનવિ, બેહદ રહે સો સાધ;
હૃદ બેહદ દોનો તજે, તાકા મતા અમાધ.

(૫૦)

હૃદ છાંડી બેહદ ગયા, અવર ક્રિયા વિશ્રામ;
કબીરા બામુ' મિલ રહા, સો કહીયે નિજ કામ.

. .

(૫૧)

હૃદમે બેહા કથત હય, બેહદકી ગમ નાહિં;
બેહદકી ગમ હોયગી, તબ કથનેકો કછુ નાહિં.

(૫૨)

દેખન સરીખી ખાત હય, કહેન સરીખી નાહિં;
અસા અહભૂત સમજકે, સમજ રહે મન માહિં.

(૪૯) સાધારણ માણસને આકારવાલી ચીજોનું જાન હોય છે; અને સાધુને આકાર વગરની અપરમપાર ખાલી જગાનું જાન હોય છે, પણ જે કોઇ એ અપરમપાર ખાલી જગાનું જાન પણ નહિં રાખે તેનો તો મહિમાં અપરમપાર જ જાણવો, એટલે કે હદ અને ત્રેહદની પાર ગયેલાનો તો કોઇ પારજ પામી શકે નહિં.

(૫૦) હદવાલી, આકારવાલી જેહાંન છોડીને હદ વગરની, આકાર વગરની ખાલી જગામાં જવું, અને એ પ્રમાણે રેહવા વસવાની ખીજ જગા કરી લેવી, અને ત્યાં જે સાહેબ રહે છે તેની સાથે હું (કબીર) જેમ મળી ગયો છું, તેમ સાથે મળી જઇને રહેવું, એ તો દરેકનું પોતાનું જ કામ છે, એટલે કે તે પોતાથીજ અનુભવાય છે, ખીજે કોઇ તે દેખાડી યા કહી શકે નહિ.

(૫૧) જેનું જાન હદવાલી, આકારવાળી જેહાંન સુધીનું જ હોય છે, અને હદ વગરની, આકારો ધરાવ્યા વગરની, ખાલી જગામાં જે જીવી જાણુનો નથી, તેજ પોતાનાં અજ્ઞાનપણામાં તે હાલતનું મોહોડેથી વણું ન કરે છે, પણ જે ત્યાં જીવી જાણુ છે, તે તો તે હાલતને મોહોડેથી બોલી નહિં શકાય એવી તરેહની સમજે છે, ને તેટલા માટે તેને વિશે તે કાંઇ બોલતો નથી.

(૫૨) નિરાકાર ખુદાને મળવાને લગતી એ વાત, આપણે પોતે જોઇએ તોજ સમજાય, અને ખીજે કોઇ મોહોડેથી સમજાવે તો નહિંજ સમજાય, એવી અન્યથા જેવી છે; માટે તું એને અનુભવજે, ને તારો અનુભવ તારાજ મનમાં રાખજે, તે ખીજ કોઇને કહેતો નાં.

(૫૩)

બિન ધરતિકા ગામ હય, બિન પંથકા દેશ;
બિન પિંડકા પુરૂષ હય, કહે કળીર ઉપદેશ.

(૫૪)

કળીર, ચલ ભાય થા, પુછ લિયા એક નામ;
ચલતા ચલતા તહાં ગયા, જહાં ગામ નામ નહિ કામ.

(૫૫)

કૌતક દેખા દેહ બિન, રવિ સસિ બિન ઉભસ;
સાહેબ સેવામે રહે, બેપરવા હિ દાસ.

(૫૬)

ધરતિ ગગન પવન નહિં, નહિં તુંબા નહિં તાર;
તબ હાર કે હરિજન થા, કહે કળીર બિચાર.

(૫૩) મારું કમ્પીરનું કેહેવાનું એ છે કે, આપણી આ જોહાંનની ચીજોની સરખામણીઓ વડે પ્રુદાને લગતી વાતો બોલી શકાતી નથી. દાખલા તરીકે, માણસો જ્યાં રહેતાં હોય તે જગાને આપણે “ગામ” કહીએ, પણ પરમેશ્વર (જ્યાં) રહે છે તે જગાને માણસનાં રહેઠાણુની સરખામણી કરીને “ગામ” કહેવાય નહિ; કાંયજે, જ્યાં પૃથ્વિજ નહિ, ત્યાં “ગામ” કેમ હોય ? આપણે એક દેશથી બીજો દેશ જઈએ ત્યારે તે, કોઈ રસ્તે ચઢને જઈએ છીએ, પણ પરમેશ્વર (જ્યાં) રહે છે તેને માણસનાં રહેઠાણુની સરખામણી કરીને “દેશ” કહીએ, તો તે દેશ જવાનો કાંઈ રસ્તો નથી. કોઈ એક માણસ છે, એવું આપણે કહીએ, ત્યારે તરત તેનું શરીર આપણા લક્ષમાં આવે છે; હવે એવીજ રીતે આપણે બોલવા જઈએ કે “પરમેશ્વર” છે, તો ભોંકા એમ સમજે કે તેને શરીર હશે, જ્યારે તેને શરીર તો છેજ નહિ.

(૫૪) હું પ્રુદાની રાહમાં ચાલ્યો જતો હતો, ચાલતાં ચાલતાં મેં એક જળ પાસેથી પ્રુદાનું નામ પૂછી લીધું. પછી તે નામ જપ્તો જપ્તો આગલ ને આગલ ચાલ્યાં કાઢ્યા, ત્યારે આખરે હું ત્યાં જઈ પોહોંચ્યો, કે જ્યાં કોઈ ગામ નહિ મલે, કાંઈ રહેવાનું નહિ મલે, ને કોઈનું નામ નિશાન નહિ મળે !

(૫૫) આ અજબજબ જેવો દેખાવ મેં શરીર વગર જોયો. મારી ઈંદ્રિઓ અને મન મળે નહિ થઈ ગયલાં હતાં, તેવી હાલતમાં મેં આ અજબજબ જેવો દેખાવ જોયો. અને એ દેખાવ જોવાને માટે સુયં ચંદ્રનું અજવાળું પણ ત્યાં નહિ હતું; પછી હું નોકર પેરે સાહેબની સેવામાં રેહવા લાગ્યો, ને આ દુનિયાં-સંઈ કામો ને સર્વે વાતો વિશેની મારી શીકર ચિંતા મટી ગઈ.

(૫૬) જ્યારે પૃથ્વિ, પવન, આસમાન કાંઈ નહિ હતું ને તુંબડુ કે તેનો તાર કાંઈએ નહિ હતું, ત્યારે માત્ર પ્રુદા કે પ્રુદાનો ભગત તો હતોજ, એવું મારું કેહેવું છે; જે માટે તું વિચાર કર.

(૫૭)

દેખા એક અગમ ધની, મહિમાં કહી ન જાય;
તેજ પુંજ પ્રગટ ધની, મનમે રહા સમાય.

(૫૮)

દિપક દેખા જ્ઞાનકા, પેખા અપરમ દેવ;
આર વેદકો ગમ નહિ, તહાં કળીરા સેવ.

(૫૯)

વૈકુન્થ ઉપર બસત હય, મેરા સાહેબ સોહે;
બકે રૂપ ન રખ હય, સો અંતર મિલ્યા મોહે.

(૬૦)

મેં થા, તબ હરિ નાહિં, અબ હરિ હય મેં નાહિં;
સકલ અંધેરા મિટ ગયા, દિપક દેખા માંહિં.

(૬૧)

કરતમ કરતા ના હતા, ના હતા હાટ ન પાટ,
બા દિન કળીરા રામજન, દેખા ઔઘટ ઘાટ.

(૫૭) મેં તે સાહેબને જોયો, જેને ઇંદ્રિયો પોહોચી શક્તી નથી ને તેનો મહિમા યાને મોટાઈની વાત મોહોડેથી કેહેવાઈજ શક્તી નથી, તે પ્રકાશનો જગ્યો હૃદયમાંજ સમાઈ રહ્યો, એટલે કે તે અત્ર અતુભ-વમાંજ રહેલો છે, યાને જે કોઈ અતુભવે તેજ જાણી શકે છે.

(૫૮) જેને જોવાથી સર્વે ચીજો ને વાનો જણાઈ જાય છે, તે દીવાને મેં દોઢો; અને તેને, જેના જેવો બીજો કોઈ નહિ એવા પુદ્ગલ તરીકે મેં પીછાંચો, અને ચારે વેદો જેની વાત સમજાવી શકતા નથી, એવા તે સાહેબની સેવામાં હું ખડો રહ્યો.

(૫૯) વૈકુન્ઠની પેલીમેર, યાને જરથોસ્તીઓમાં જેને ગરોથમાંન કહે છે તેની પેલીમેર, જે રહે છે તે મારો સાહેબ છે, અને જેને આકાર, લીટી કે આકૃતિ કાંઈએ નથી, તે (પુદ્ગલ) મને મારામાંજ મળ્યો.

(૬૦) “ હું ફલાણો માણસ છું, ” એવું જ્યાં સુધી મને દેખાતું હતું, ત્યાં સુધી મને પુદ્ગલ દેખાતો નહિં હતો. હમણાં મને ખુદ દેખાય છે ત્યારે “ હું ફલાણો માણસ છું, ” એવું મને દેખાતું નથી; પુદ્ગલ રૂપી દીવો મારાં હૈયામાં મેં જોયો, ત્યારે મારે લગતી ને સારી જોહાંનને લગતી કોઈબી વાત વિષે મને અણગનણપણ રહ્યું નથી.

(૬૧) જ્યારે હું (કબીર) પુદ્ગલનો સેવક થયો, ને જ્યારે હું અચળ પદને પામ્યો યાને કહી નાશ ન પામે એવા સ્થાને પુગ્યો, ત્યારે હાટ અને પાટ તથા કર્તા અને કર્મ સંબંધ મારામાંથી ચાલી ગયું. અર્થાત-જ્યારે કોઈ, આત્માની ભેટ કરે છે ત્યારે તેનો બદારનો સંસાર તથા કર્તા કર્મ સંબંધ મળે નહિ થઈ જાય છે, એટલે કે જોનાર “ હું ” જુદો, ને જોવાની “ ચીજ ” બીજી સામે હોય એવું કશુંએ ત્યાં હોતું નથી.

(૬૨)

શુન ઇંદ્રિ સેહેજે ગઈ, સદ્ગુરુ ભયે સહાય;
ઘટમે' પ્રહા બિરાજ્યા, બક બક મરે બલાય.

(૬૩)

કપીર, હઠકા ગુરુ હય, બેહઠકા ગુરુ નાહિ;
બેહઠ આપે ઉપજે, અનભાવકે ઘર માંહિ.

(૬૪)

નિરાધાર સો સાર હય, નિરાકાર નિજ રૂપ;
નિશ્ચલ બકો નામ હય, એસા તત્વ અનૂપ.

(૬૫)

સુરતમે મૂરત બસે, મૂરતમે એક તત્ત;
તા તત્ત તત્ત બિચાર્યા, તત્ત તત્ત સો તત્ત

(૬૬)

જો જો તત્ત બિચારકે, રાખે હૈયેમે સોય;
સોય પ્રાંનિ સુખકો લહે, કુઃખ ન દરસે કોય.

(૬૨) ખુદાની સાથે ખરેખરો મેળાપ કરાવી શકે, એવા ગુરૂએ ન્યારે અને મદદ કાઢી ત્યારે, મારા સર્વ તમો ગુણો જતાં જતાં, સર્વ રંગો ગુણો જતા રહ્યા, ને સર્વ સત્વ ગુણો પણ (ચોડા વાર) મળે નહિં થઇ ગયા, તેથી મારી હજી ઈંદ્રિઓખી જતી રહી, ને એ બધું જ થઇ ગયું, તે જાણે મારી કાંઇ કોશિશથી નહિં થયું, પણ પોતાની મેળેજ થઇ ગયું. બધા ગુણો ને બધી ઈંદ્રિઓ જતી રહી, ને હૈયામાં ખુદાયજી બિરાજેલા દેખાયા; તેમણી સાથે રૂબરૂમાં મેળાપ થયો, ત્યારે હવે ખુદા આવા છે ને આવા નથી, એવો બકબકારો હું શું કામ કરું ?

(૬૩) કબીરજી કહે છે કે, હદ છોડાવવા માટેજ ગુરૂની જરૂર છે, પછી બેહદમાં ગુરૂની જરૂર રહેતી નથી; બેહદ પોતાની મેળેજ પોતાનાં આત્માનુભવથી પ્રાપ્ત થાય છે.

(૬૪) આ સંસાર આકારવાળો આપણને દેખાય છે, છતાં તે નાશવંત હોવાથી નિરાકાર જ છે, આ આપણું શરીર પણ તેવીજ રીતે નિરાકાર છે, જે હમેશાં રહેતીવાળું તત્વ છે તેજ તત્વ અર્જ નામવાળું છે, અને તે તત્વની ઉપમા કંઈ આપી શકાય તેમ નથી, યાને તેને નામ નિશાણુ છેજ નહિં.

(૬૫) શુદ્ધ ધ્યાન અથવા સમાધિમાં જ ખુદાની ખરી મૂર્તિ દેખાય છે. એ મૂર્તિ એવી છે કે તેનું વાણીથી કંઈ વર્ણન કરી શકાતું નથી, તેથી તેને “તત્” તું નામ આપવામાં આવે છે. તે “તત્” નો વિચાર કરતાં અતિ એમ માલુમ પડે છે કે આ આખા વિશ્વનું સુખ તત્વ તે “તત્” જ છે, અને જે તત્વો દેખાય છે તે માત્ર તેજ “તત્” નાં રૂપાંતર છે.

(૬૬) એ તત્વ શું છે તેનો વિચાર કરી કરીને, તે તત્વને જે કોઈ પોતાનાં હૈયામાં અનુભવે અને રાખે, તે આશુસને સુખ જ મળે ને તે કોઈ પણ જાતનું દુઃખ જોય નહિ.

(૬૭)

ખિન બીજકા વૃક્ષ હય, ખિન ધરતી અંકુર;
ખિન પાનીકા રંગ હય, તહાં જીવકા સુર.

(૬૮)

હમ વાસી વહાં દેશકે, જહાં ગાજ રહ્યા પ્રાણન્ડ;
અનહદ બાબ બાજયા, અવિચલ ભેત અખંડ.

(૬૯)

આયા એકહિ દેશસે, ઉતરા એકહિ ધાત;
ખિયમે દુખધા હો ગઈ, સો હો ગયે બારેબાટ.

(૭૦)

અમ વાસી વહાં દેશકે, જહાં ભાતવરન કુલ નાહે;
શખ્દ મિલાવા હો રહ્યા, પર દેહ મિલાવા નાહે.

(૬૭) જ્યાં ખીજ વગરનું ઝડ છે, જ્યાં ધરતી વગર યાને બોંય વગર ધુંટી નિકળેલો પીલો ઉગે છે, જ્યાં પાણી વગરનો રંગ છે, ત્યાં જીવનું સુગ છે અર્થાત, જીવ જ્યાંથી નિકળ્યો છે ત્યાં આકાર, રંગ કે જગા જેવું કંઈ નથી, યાને જે સર્વનું સુગ (ખુદ), જેનું રૂપ, રંગ કે આકાર જેવું નથી તેમાંથી જીવનું પ્રગટ થવું હોય છે.

(૬૮) જીવ ત્યાંનો રહેવાસી છે, કે જ્યાં “શબ્દ બ્રહ્મ” યાને સુ-ષ્ટિના જાહેર થવાની પેદદલી શરૂઆતની હાલત, જેને હિંદુ શાસ્ત્રમાં “શ-બ્દ બ્રહ્મ,” અને જરથોસ્તી ધર્મશાસ્ત્રમાં “અહુનવર” કહેા છે, તેનો નાદ (અવાજ) થતો હોય છે, જ્યાં તે હદ વગરનું વાગ્નું વાગ્યા કરે છે, અને જ્યાં નિરંતર (યાને એકસરખી રહેલી અખંડ) ને હમેશા બળતી જોત છે, તે જીવનું રહેઠાણ છે.

(૬૯) તે એક જ્ઞેશમાંથી યાને ખુદામાંથી બધા જીવો આવ્યા છે, અને એકજ ઠેકાણે યાને આ સ્થૂત (ખાકી) દુનિયામાં ઉતર્યો છે, પણ નિચે આવતાં વચ્ચમાં, યાને જુદા જુદા જીવનોમાંથી પસાર થતાં તેએ ઉપર આપદા આવી પડી, ને તેથી તેઓ એક ખીજનથી જુદા પડી, છુટા વિખુટા થઇ ગયા.

(૭૦) આપણે (જીવો) અસલમાં તો, તે એકજ દેશનાં રહેવાસી છીએ કે જ્યાં જન, વસ્તુ, કે કુળ (ઉંચાં યા હલકું ખાંનદાંન) જેવો તફાવત કંઈએ નથી. ત્યાં તો માત્ર “શબ્દ” થીજ મેલાપ યાને એકજ થઇ શકાય છે. પણ આ સ્થૂત શરીરથી ત્યાં મળાતું યાને એક થઇ શકતું નથી. (એ સ્થિતિમાં માત્ર મહાત્માઓજ રહી શકે છે).

(૭૧)

ગેળી આયા ગેળસે, ઔર યહાં લગાઈ એળ;
ઉલટ સમાનાં ગેળમે, તો મિટ જાય સળ એળ.

(૭૨)

કપીર! જાત જાતકા પાહોના, જાત જાતમે જાય;
સાહેબ જાત અજાત હય, સો સળમે રહે સમાય.

(૭૩)

કરી કરામત જગતકી, રાજ રીત બંધાન;
સાચો ક્રિયા તોહે સોંપકે, આપ છુપે કરી આંન.

(૭૪)

એક જુંદ તે સળ ક્રિયા, નર નારિકા નામ;
સો તું અંતર ખોજ લે, સકલ બ્યાપકે રામ.

(૭૫)

એક જુંદ તે સળ ક્રિયા, એ દેહકા બિસ્તાર;
સો તું કયું બિસાર્યા, અંધે સુંદ ગમાર ?

(૭૧) એ ગેબી યાને અણદીઠ જીવ, ખુદમાંથી નીકળ્યો છે પણ આ ખાકી દુનિયામાં આવવાને અને કાર્યો કરવાને માટે પોતાનાં ઉપર જુદા જુદા પદાર્થોના શરીરો ધારણ કર્યા છે, તેથી તેનાંમાં દુગુણો ને ખામીઓ પેદા થઈ છે. એ જીવ, શરીર સાથે એટલો લપટાઈ ગયો છે, કે શરીરના સર્વ દોષો (અવગુણો) તેને લાગુ પડ્યા છે; તે વિષયો તરફ દોડે છે, ને વિષયો-માં તેનો લય થયા કરે છે; તેનું બદલે જો તે જીવ ઉલટો દોડે—ખુદ તરફ દોડે યાને દીલ લગાડે, ને ખુદમાં તેનો લય થાય, તો તેની સર્વ એખો મટી જાય.

(૭૨) શરીર ધારણ કરી પછી જીવ પોતાનું પ્રગટીકરણ આગલ વધારવાને આ દુનિયામાં આવે છે ત્યારે જુદી જુદી જાત, વર્ણ ને કુળ નિચે કે ઉંચમાં, પોતાની આગલી કરણી મુજબ અવતરે છે, અને નર કે નારી-ના દેહ ધારણ કરે છે, પણ ખુદ તો અજાત છે યાને તેને જાત-વળ કે નર-નારી જેવું કાંઈએ નથી, તેથી તે (ખુદ) જગતમાં સર્વ ઠેકાણે અને સર્વ આકારો કે શરીરોમાં સમાઈ રહ્યા છે યાને લાજર છે.

(૭૩) ખુદએ જગતને પેદા કરી, અને જગતને ચલાવવાના કાયદાઓ મુકરર કરી, તે પછી તે (જીવ) ને વૃદ્ધિ કરવાને સારું, યાને તારું પ્રગટીકરણ આગલ ચલાવવાને, જગતને તારે હવાકે સોંપીને, તારી ઉપર પોતાનો સહાયો નાખ્યો અને પછી પોતે ખુદ તારી નજર આગ-લથી ગેબ થઈ ગયા.

(૭૪) તે એક મુળ યાને ખુદ છે, જેમાંથી આ બધું થયું છે, અને નર-નારિ, એવા નામો બન્યાં છે, તે ખુદ જે સર્વવ્યાપક થઈને બધે રહ્યો છે, તેને તે (જીવ) તારા અંદર (દેહમાં) માં શોધ.

(૭૫) તે એક મુળે યાને ખુદએ, આ બધાં જગતનું વિસતારણ કરી, આ જગત છે તે ખુદનું મોટું શરીર છે, અને આપણ સર્વ તે એક મોટા અંગના માત્ર ભાગો છઈએ, અને તેનાથીજ જીવીએ છીએ, યાને આપણી જીવંતીના આધારજ ખુદ છે, ત્યારે તેને, એ આધના, મુરબ અસાની ! તે કાં વિસરી ગયો ?

(૬૬)

સખ ઘટ ભિત્તર રામ હય, ઐસા આપસો જાન;
આપ આપસે બંધીયા, આપે લયા અજાન.

(૭૭)

પાંચ ધાતકા પિંજરા, સો તો અપના નાહિ;
અપના પિંજર તહાં બસે, અગમ અગોચર માંહિ.

(૭૮)

સગા હમારા રામજી, સહોદર હય પુની રામ;
ઐર સગા સખ સગમગા, કોઇ ન આવે કામ.

(૭૯)

ચલ ગયે સો ના મિલે, કિસકો પુછું ખાત;
માત પિતા સુત બાંધવા, જુઠા સખ સંગત.

(૮૦)

કયા ક્રિયા હમ આય કે, કયા કરેંગે જાય ?
ઇતકે ભયે ન ઉતકે ભયે, ચલે સો મુલ ગમાય.

(૮૧)

કળીર ! યા તન જાત હય, શકે તો ઠોર લગાય;
કે સેવા કર સંતકી, કે ગોવિંદ ગુન ગાય.

(૭૬) સર્વ આકાશે અને શરીરમાં પ્રુદા છે એવું તું તારી મેજેન જાણી શે; તું તારી મેજેન પોતે બંધાઈ ગયો છે તેથી “તું” પોતે કોણ છે ?” એ વાતથી તું અણુજાણ થઈ ગયો છે, યાને તે તું ભુલી ગયો છે.

(૭૭) પંચ ભૂત યાને પાંચ મૂળ પદાર્થો, પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, હવા ને આકાશનું બનેલું આ શરીર, તે કાંઈ આપણું જાણેદાનનું યાને હમેશનું મકાન નથી. આપણું શરીર એટલે આપણું ખરું પોતાપણું—ખરું સ્વરૂપ તો તે જગ્યા છે, જેને આ હૃદિઓથી પહોંચી શકાતું નથી, ને જોઈ-જાણી શકાતું નથી ત્યાં છે યાને પ્રુદામાં છે.

(૭૮) આપણો, (જીવનો) ખરો સગો પ્રુદાજ છે, આપણો ભાઈમાંડુ પણ પ્રુદાજ છે; બાકીના બીજાં કેહવાતાં બધાં સગા વહાલાંઓ આત્મનામના યાને પોતાના સ્વાર્થનાજ છે, કોઈ કંઈ કામ આવવાનું નથી.

(૭૯) જેઓને હું પુછું છું, તેઓ કહે છે કે હમારાં સગાવહાલાંઓ ચાલી ગયાં તે કોઈ પાછાં મળતાં નથી; માટે મા, બાપ, છોકરા ને બધ એ સહ “મારાં છે,” એમ સમજવું એ આત્મ ખોટો ખ્યાલ છે.

(૮૦) આપણે જીવે અહીયાં આવીને શું કીધું, અને મરણ પછી ત્યાં જઈને શું કરવાનાં હતા ? ન તો આપણે આ દુનિયાના થયાં, કે નહિ પેલી દુનિયાના થયા, અને એવી રીતે જેઓ ગયા, એટલે કે “હું” કોણ છું” એ જાણ્યા વગર જેઓ ગયા તેઓએ પોતાના મુળને ગુમાવ્યો, યાને પ્રુદાને ગમાવ્યો.

(૮૧) ઓ કબીર ! આ તારું શરીર તો આદ્યું જવાનું, માટે જ્યાંવેર તે હાથમાં છે ત્યાં વેર તું સાધુ સંતની સેવા કર, અને પ્રુદાનાં ચુલુ ગાઈ તેને પિછાણવાને ચલ કર.

(૮૨)

કહાં જાય કહાં ઉપને, કહાં બરાયે લાડ ?
ન જાનું કિસ રૂપ તલે, જાય પડેંગે હાડ.

(૮૩)

આજ કાલ દીન પંચમે, જંગલ હોગી ખાસ;
ઉપર લોક હિ ફિરેંગે, ઢાર ચરેંગે ઘાસ.

(૮૪)

રામ નામ જાન્યો નહિ, કિયા ન હરિસે હેત;
તાસે જનુની ભારે મુઠ, પથ્થર પડયા પેત.

(૮૫)

હરિકી ભકિત બિનાં, ઘિઝ્ઝ જીવન સંસાર;
ધુવા કેરા ધોલરા, જાત ન લાગે વાર.

(૮૬)

રામ બિસારયો ખાવરા, અચરંજ કિનો ચેહ;
ધન જોખન ચલ જાયગા, અંત હોયગી ખેહ.

(૮૭)

મનખા જનમ તોકુ દીયો, ભજવે કેા હરિ નામ,
કાહે કપીર ચેત્યો નહિ, લાગો ઐર હિ કામ ?

(૮૮)

મનુષ્ય જનમ તોકોં દિયો, ભજવેકો ગોવંદ;
તું અપને કરને આપકો, કહાં બંધાયે કંદ ?

(૮૯)

મનુષ્ય જનમ તો દુર્લભ હય, નહિં વારમ વાર;
તરવર તે ફલ ગિર પડો, બહોર ન લાગે ડાર.

(૮૨) તું શા સારું એટલો બધો લાડ તારાં શરીરને લડાવે છે ? કેવાં ઝાડની નિચે તેનાં લાડકાં જઈને પડશે તે પણ તું જાણતો નથી !

(૮૩) આજે નહિ તો પાંચ દિવસ પછી પણ, તું જંગલનો રેહવાસી થવાનો, ને તારું શરીર જ્યાં રાખ્યું હશે તે જગા ઉપરથી લોકો દૂર દૂર કરશે, અને દોરો ચારો ચરશે.

(૮૪) ખુદાતું નામ શું છે તે તે જાણ્યું નહિ, ને ખુદા સાથે તારું દીન લગાડ્યું નહિ, તો તારી માતાને પેટે તું પથ્થરજ પેદા પડેલો ગણાય, અને તે ખિચારીએ તારો ભાર ફેંકટ જ ઉપાડેલો કેહેવાય.

(૮૫) ખુદાની ભક્તિ કર્યા વિનાં સંસારમા તારા જીવવાને ધિક્કાર જ છે; એ સંસારને ધુંવાડના ગોટાની પેંડ ચાલ્યો જતાં વાર નથી લાગવાની.

(૮૬) જોને તું “મારું ધન,” “મારી જુવાની,” એમ કરી કહે છે તેઓ તો અંતે નાશ પામવાના, ત્યારે કબીરજી કહે છે કે મને મોટી અગ્નિ યજ્ઞી લાગે છે તું ખુદાને કેમ જુગી ગયો છે ?

(૮૭) માણસનો જન્મ તુને આપ્યો તે ખુદાને ભજવાને માટેજ, તે વાત તેં કેમ યાદ રાખી નહિ, ને બીજાં બીજાં કામોમાં લાગી ગયો ?

(૮૮) માણસનો અવતાર તને મળ્યો, તે ખુદાને ભજવાને અને પિછાણવા માટે, ત્યારે તું તે નથી કરતો ને બીજાં બીજાં કામોમાં પડી, તારા પોતાનાં હાથે તું કાંય બંધાઈ જાય છે ?

(૮૯) જોમ ઝાડ પરથી એક ફળ નિચે તુટી પડીયું તે ફરીથી ઝાંખ-લીને વળગી શકતું નથી, તેમજ માણસનો અવતાર બી મેળવવાનો એટલો સુશકેલ છે કે તે ફરીથી મળતો નથી.

(૯૦)

કાઢે સોવે નિંદબર, જાગી જપ મોરાર;
એક દિન એસો સોવેંગો, લાંબે પાંઉ પસાર.

(૯૧)

કળીર ! કેવલ નામકે, જળ લગ દિવે ખાત;
તેલ બટા ખાતી બુલ, તબ સોવે દિન રાત.

(૯૨)

મન તું કેસા ખાવરા; તેરી શુદ્ધ કયું જોય ?
મોંત આયે સિરયે ખડા, ધલતે બેર ન હોય.

(૯૩)

મન અપના સમજાઈ લે, આયા ગાફેલ હોય;
બિન સમજે ઉઠ જાયગા, ફેકટ ફેરા તોય.

(૯૪)

મનખા જનમ પાય કે, ભણ્યો ન રગુપતિ રાય;
તેલી ફેરા બેલ જયું, ફિર ફિર ફેરા ખાય.

(૯૫)

જગ સારા દરિદ્ર ભયા, ધનવંત ભયા ન કોય;
ધનવંત સોહિ જાનીયે, રામ પદાર્થ હોય.

(૯૦) એવો ફલમ્ (માગ્યવંત) માણસનો અવતાર મળ્યા પછી તું ધણું ધણું કષ્ટકો શાંનો ઉધાય છે ? તું જગ્યા એટલું નગ, ને જગતો રહીને ખુદાની જય અને એટલી કર; હમણું સુવાની શું જરૂર છે ? એક દીવસ સુવાનો તો આવવાનો છેજ ત્યારે લાંબા પગ કરીને સુષળ રહેજેની ?

(૯૧) હું કઝીર કેહવાઉ છું, તે જ્યાં સુધી આ દીવો બળતો રહેલો છે ત્યાં સુધી જ; એકવાર તે દીવા માંહેલું તેલ ઘટયું ને અતિ ખુજાઇ ગઇ, ત્યારે તો પછી રાત ને દિવસ સુઈ રહેવાનું છેજ.

(૯૨) અરે માણસ, તારું મન કેવું દાંધું ખાધું છે ? તારી સુદ્ધિ તેં કેમ ખોઈ દીધી છે ? મોંઢો આવીને તારાં માથાં ઉપર બમે છે ને તને મરતાં પલનો વાર લાગવાનો નથી !

(૯૩) જન્મ લીધા પ્રછી તું સમજી શકતો નથી કે “હું કોણ છું ?” અને સમજ્યા વગર તું ગુજરી જશે તો તારું જનમવું ફાકટ જશે. માટે મનને સમજવી-સમજવીને તારા કાનૂમાં લે, કે “હું કોણ છું” તે તને સમજાય.

(૯૪) માણસનો જન્મ પામીને, જે તું ખુદાને નહિ બજે, તો ધાંચીનાં બલદની પેઠે પાછ પાછા જન્મ-મરણનાં ફેરા તને ખાવા પડશે. અર્થાત-ધાંચીનો બલદ, જેમ અંધારામાં ગોળ ગોળ ફરી ફરી, જ્યાંનો ત્યાંજ રહે છે તેમ માણસ, જ્યાં સુધી ખુદા તરફ દીલ લગાડી પોતાનું ખરું સાર્થક કરતો નથી, ત્યાંસુધી તેને અનેક વાર આ ખાકી દુનિયામાં આવી જનમવા-મરવાનાં દુઃખો વેઠવાં પડે છે.

(૯૫) જેહાંનનાં બધાં ભોકા નિર્ધનજ છે, ધનવાંન કોઈ થયું નથી. ધનવાંન તેને જાણીએ કે, જેને ખુદા નામની ચીજ હાથ લાગી હોય.

(૯૬)

રામ નામકી લૂટ હય, લૂટ શકે તો લૂટ
પિછેકો પસ્તાય ગો, જળ તન જાયગો છુટ.

(૯૭)

કાલ કરે સો આજ કર, આજ કરે સો અખ;
અવસર બિતો જાય તે, ફિર કરોગે કય ?

(૯૮)

કાલ કહે મેં કાલ કરું, આગે વિસમી કાલ;
દો કાલકે બિચ કાલ હય, શકે તો આજ સંભાલ.

(૯૯)

આજ કહે હરિ કાલ ભળું, કાલ કહે ફિર કાલ;
આજ કાલકે કરતેહિ, અવસર જાતી ચાલ.

(૧૦૦)

કબીર ! અપને પેહેરે જાગીયે, ના પર રહીએ સોય,
ના જાતું છિન એકમે, કિસકા પેહરા હોય ?

(૧૦૧)

હરિ હરિ કર હુશયાર રહે, કુડી ગેલ નિવાર;
જો પે'ડે ચલનાં તુંજે, સોહિ પંથ સંભાર.

(૧૦૨)

દિન ગમાયા દુનિયામે, દુનિયા ચલી ન સાથ;
પાંચ કુહાડા મારિયા, ગાફેલ અપને હાથ.

(૧૦૩)

કબીર ! ગુજરી બિખડી, સૌદા લિયા બિકાય;
ખોટી બાંધી ગાંઠરી, અખ કછુ લિયાં ન જાય.

(૯૬) ખુદના નામની લૂટ લાગી છે, તારાથી લૂટાતું હોય તેટલું લૂટ, નહિંતો પંજી જ્યારે મરણ આવશે ત્યારે, ઓ માણસ, તને પસ્તાવો થશે, કે મારાથી કાંઈ બન્યું નહિં.

(૯૭) જે કામ તું કાલે કરવાનો હોય, તે આજેજ કરી લે, અને આજે કરવાનો હોય તે હમણાંજ કરી લે ; તક જતી રહ્યા પછી કેમ કરશે ?

(૯૮) કાલેખી કેહશે કે હું કાલે કરીશ, અને એવી વીશ કાલો (દીવસો) નિકળી જશે, પણ એ “ આજ ને કાલ ” ની વચ્ચે, જે કાળ છે તેનો વિચાર કર, ને બની શકે તો આજેજ કામ કરી નાંખ.

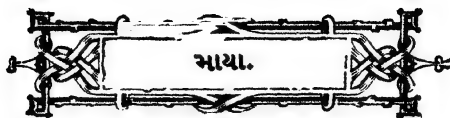
(૯૯) આજે તું કહે છે કે કાલે હરિની જપ કરીશ; કાલે ખી તું એમજ મનસે કેહશે કે આવતી કાલે (તો જરૂર) કરીશ; એમ “ આજે-કાલે ” કરતાં કરતાં વખત તો વહી જશે ને તારી તક તારા હાથમાંથી જતી રહેશે.

(૧૦૦) માટે હું કખીર કહું છું કે આ તારી તક છે તેટલાં જાગૃત રહી તારું કામ કરી લે, ને સુધ ના રહે. એક પળમાં શું થશે તે તું જાણતો નથી ?

(૧૦૧) ખુદા ખુદા કરતો તું જાગૃત રહે. બીજું બધું નિવારી મુક, જે કેકાણે તને પહોંચવાતું છે, તેનોજ રસ્તો તું પકડી રાખ.

(૧૦૨) તારા દીવસો, દુનિયવી ખટપટમાંજ રોકી દુનિયાંની ચીજો ભેગી કરવાને તારો અમુલ્ય વખત ગુમાવ્યો, પણ તે ચીજો તો તારી સાથે આવી નહિ; એવી રીતે, ઓ ગાફિલ માણસ, તે તારા પગમાં કેહાડી મારી.

(૧૦૩) ઓ કખીર ! બજારનો ઝેહેરી સોદો તુંએ વેચાતો લીધો અને એવી ખોટી માલમતા ભેગી કીધી તો તે સાથે હવે કેમ લાઇ જવાય ?

(૧૦૪)

હરિકી ભક્તિ કર, તજ માયાકી ચોજ,
ઘેર ઘેર ન પાછયે, મનખા જનમકી મોજ.

(૧૦૫)

કળીર ! માયા પાપની, હરિસેં કરે હરામ;
મુખ કુડિયાલી કુમતકી, કહેને ન દે રામ.

(૧૦૬)

મેં જાનું હરિકો મિલું, મોં મનમે બડિ આસ;
હરિ બિચ પાડે આંતરા, માયા બડિ પિયાસ.

(૧૦૭)

માયા માથે શિંગડા, લંબા નવ નવ હાથ;
આગે મારે શિંગડા, પિછે મારે લાત.

(૧૦૮)

માયા તરવર ત્રિવિધકી, થોક દુઃખ સંતાપ;
શિતલતા સ્વપને નહિં, ફલ શ્રીકો તન તાપ.

(૧) માયા એટલે જે વસ્તુ ભુત, ભવિષ્ય, વર્તમાન બાદી ત્રણ કાળમાં છેજ નહિ તેને છે એમ માનવી તે માયા.

(૨) ઈંદ્રિએને ગમતી ચીજો, સુખ આપનારી છે, ને તે સુખ ખરું છે યાને હંમેશાં ટકનારું છે એમ માનવું તે માયા—

(૩) જીવની આસપાસ ઘહેરો નાંખી, તેનું (આત્મસ્વરૂપ) પોતાનું ખરું સ્વરૂપ જોતાં અટકાવ કરે છે, તે માયા.

(૧૦૪) માયાની ખોટી ચીજોની ઇચ્છા તું મુકી દે, ને ખુદાની સેવા કર, કારણ કે મનુષ્યના અવતાર રૂપી મળહ ફરી ફરીથી મળતી નથી; તે મેળવવાને બહુ મુશ્કેલી પડે છે.

(૧૦૫) એ કબીર! આ જગતની અંદર રહેલી માયા એવી તો પાપી છે કે તે માણસને ઇશ્વર તરફ નિમકહરામ બનાવે છે; એ કાળાં મોહાંની એવી ખરાબ મનની છે કે, લોકોને ખુદાનું નામ લેવા દેતીજ નથી.

(૧૦૬) (કબીર કહે છે કે) હું જાણું કે હું ખુદાને મળું, ને તે માટે મનમાં મોટી આશા રાખતો, પણ માયા એવી ભુતની કે હું ખુદાપર ધ્યાન લગાડવા જઈ જઈ ને તે વચ્ચે આવી, આડો અંતર કર્યા કરે.

(૧૦૭) માયાને માથે નવ નવ હાથ જેટલાં લાંબાં શિગડાં છે; તેનાં સામી ગયા તો શિગડાં મારે, ને પછવાડે લાગા તો લાત જડે, એમ બેહ તરફથી માણસને તે મારે છે.

(૧૦૮) માયા, એક ત્રણ ડાળીનું ઝાડ છે, જેમાં દલગીરી, દુઃખ અને બળાપો, એ ત્રણ અવગુણો ભરેલા છે; તે ઝાડથી માણસને સ્વપ્નામાં ખી, યાને કદીખી શાંતિ મળતી નથી; તેનાં ફળ સ્વાદ વગરનાં છે ને શરીરને દુઃખજન ઉત્પન્ન કરે છે.

(૧૦૬)

કબીર! માયા મોહિની, માંગી મિલે ન હાથ;
મન ઉતાર જુડી કરે, તખ લગ ડોલે સાથ.

(૧૧૦)

કબીર! માયા સાંપની, જનતાહિકો ખાય;
ઐસા મિલા ન ગાડી, પકડ પિંઠારે ખાય.

(૧૧૧)

માયાકા સુખ ચાર દિન, ચહે કહાં ગમાર?
સુપને પાયા રાજ ધન, જાત ન લાગે વાર.

(૧૧૨)

કરક પડા મેદાનમેં, કુકર મિલે લખ કેટ;
દાવા કર કર લડ મુંવે, અંત ચલે સખ છોડ.

(૧૧૩)

હસ્તી ચઢ કર જો ફિરે, ઉપર ચમર ચઢાય,
લોક કહે સુખ ભોગવેં, રહે તો દોજખ માંચ.

(૧૧૪)

રામહિ થેરા જાનકે, દુનિયા આગે દિન;
વોહ રંકકો રાજ કહે, માયા કે આધિન.

(૧૧૫)

માયા ઐસી સંકની, સામી મારે શોધ;
આપન તો રીતે રહે, હે ઐરનકો બોધ.

(૧૦૯) ઓ કબીર ! એ માયા ધણીજ મોહ પમાડનારી યાને લલચાવનારી છે, તેને માંગવાથી યાને શોધવા જતાં તે હાથ આવતી નથી; મન દુનિયાંમાંથી ઉતરી જાય ને દુનિયાં બધી જુદી દેખાય, છતાં માયા તો સાથેની સાથેજ રહે છે, તે કાંઈ માણસને છોડતી નથી.

(૧૧૦) જેમ સર્પની માંદા પોતાનાં જનેલાં બચ્ચાંને ખાઈ જાય છે, તેવી માયા સાંપન છે; પણ એવો કોઈ ગારડી નથી મળ્યો કે જે, એ (માયા) સાંપનને પકડીને મારી હાડે.

(૧૧૧) સ્વપનામાં મેળવેલું રાજ ને ધન, પાછું જતાં રહેતાં વાર લાગતી નથી, તેવું માયાનું સુખ ચાર દિવસજ હોય છે, તેવાં સુખને ઓ મુરખ માણસ, તું શા માટે પકડે છે ?

(૧૧૨) મેદાંનમાં હાડકાં પડેલાં હોય તે ઉપર જેમ લાખો ને કરોડો કુતરાઓ આવી મળે છે, ને “ તે મારું છે ” એવો દાવો કરી એક બીજા સાથે લડીને માર્યાં જાય છે, તેમ માણસો, આ દુનિયાંની માયા રૂપી ચીજો માટે, દુઃખ ને રંજ ઉઠાવી, અંતે તેઓને છોડીને ચાલતા થાય છે.

(૧૧૩) હાથી ઉપર બેસી, છત્રપતિ થઈને જેઓ ફરે છે યાને જેઓ રાજા યા વાદશાહ જેવા છે, તેઓ માટે લોકો કહેછે કે તેઓ સુખ ભોગવે છે, પણ તેઓ બિચારાઓ ખરેખર દોજખમાં રહે છે યાને તેઓને શું શું દુઃખો છે તે કોઈ જાણતાં નથી.

(૧૧૪) ખુદા ક્રિષે થોડું કંઈ જાણી, દુનિયાંને માથું નમાવીને જેઓ ચાલે છે યાને દુનિયાંની રીતેજ રહેછે, તેઓજ પેલા (હાથીપર બેસીને ફરનારા) બિચારા કંગાલને, રાજા કહે છે: એ સઉ માયાને આધિન હોવાથીજ થાય છે.

(૧૧૫) માયા એવી શંખતી છે, કે જે કોઈ એમ સમજે છે કે આ બધું માયામય છે તેને બી સાંમે ફસાવે છે; જગત માયા છે યાને મિઠ્યા છે એમ તેઓ બીજાઓને બોલ કરે છે, પણ પોતે તો માયાની રીતેજ રહે છે યાને માયાને આધિન હોય છે, એ સઉ માયાની ઠગમાજી છે.

(૧૧૬)

સંસારીસે પ્રીતડી, સરે ન એકો કામ;
હુબધામે દોનો ગયે, માયા મિલી ન રામ.

(૧૧૭)

માયા કો માયા મિલે, લાંબી કરકે પાંખ;
નિર્ગુનકી ચિને નહિ, કુટી ચારો આંખ.

(૧૧૮)

શુરકો ચેલા બિખ દે, જો ગાંઠી હોય દામ;
પુત પિતાકો મારસી, ચેહ માયાકે કામ.

(૧૧૯)

જો માયા સંતો તણ, મુંઠ તાહિ લલચાય;
નર ખાય કર ડારે તો, સ્વાંન સ્વાદ લે ખાય.

(૧૨૦)

માયા હય દો પ્રકારકી, જો કોઈ જાને ખાય;
એક મિલાવે રામકો, એક નર્ક લે જાય.

(૧૧૬) આ દુનિયાનાં સંસાર સાથે પ્રીત લગાડવાથી, યાને સંસાર-ની અંદરજ બધું મન પોરવેલું રાખવાથી, માણસનું એકે કામ સફળ થતું નથી; નથી માયા મળતી કે નથી ખુદા મળતો, બેઉ વાલ્યાં જાય છે યાને બંને તરફથી માણસ બેનસિય રહે છે.

(૧૧૭) માયાની ઇચ્છા રાખનાર સાથે માયા લાંબી પાંખ કરીને એવી મળી જાય છે, કે પેલા માણસની જાણે ચારે આંખો (મન, દેયું ને એ આંખો) ઝુટી જાય છે, તેથી તેને, બીજું કંઈ નિર્ગુણ તત્વ જગતમ રહેલું છે યાને ખુદા છે, એવું કશું સુજ પડતું નથી.

(૧૧૮) પૈસો મેળવવાના લોભથી એલો પોતાના ગુરૂને એહેર આપે છે, ને દીકરો બાપને મારી નાંખે છે એ સહ માયાનું કામ છે, યાને અણુ-ઘટતાં કાર્ય કરીને સુખ મળશે એવું માણસ સમજે છે, તે માયા છે.

(૧૧૯) જે માયાને સાધુપુરુષોએ છોડી દીધી તેને, મુર્ખ માણસો લલચાઇને પકડે છે; જેમ માણસ ખાઇ રહ્યા પછી બાકી રહેલું એકું બાહર રસ્તામાં ફેંકી દે, તેને કુતરાંઓ સ્વાદથી ઉપાડી લે છે, તેમ સાધુપુરુષોએ છોડી દીધેલી (વિષયોની) ચીજોને, મુર્ખ લોકો ખુશીથી ઉચકી લે છે.

(૧૨૦) માયાના બે પ્રકાર છે, અને તે જે કોઇ સમજે, તે માયાને ખાઇ શકે; એક પ્રકાર યાને માયાનો જે ઉચ્ચ પ્રકાર છે તે માણસને ખુદાની મુલાકાત કરાવે છે, બ્યારે બીજો (નીચલો) પ્રકાર તેને નર્કમાં લઇ જાય છે યાને દુઃખમાં નાંખે છે.

(૧૨૧)

ઉચે ડાલી પ્રેમકી, હરિજન બેઠા ખાય;
નિચે બેઠી વાઘની, ગિર પડે સો ખાય.

(૧૨૨)

માયા દાસી સંતકી, સાકુન્થકી શિર તાજ;
સાકુન્થકી શિર માનની, સંતો સેહતી લાજ.

(૧૨૩)

કપીર ! માયા ડાકની, સખ કોઇકો ખાય;
દાંત ઉપાડે પાપની, બે સંતો નેડી બાય.

(૧૨૪)

એક હરિ એક માનિની, એક ભગત એક દાસ;
દેખો માયા કયા ક્રિયા, ભિન્નભિન્ન ક્રિયા પ્રકાસ.

(૧૨૧) પ્રેમની ડાળી જે ઉંચે છે તે હરિનન જ એસીને ખાઇ શકે છે, જ્યારે નિચે બેઠેલી વાઘણુ, જે કાંઇ ઉપરથી પડે છે તેટલુંજ ખાઇ નાણે છે. સારાંશ કે હરિનન પોતાનું મન ઉંચ પ્રકારની માયામાં રાખે છે, યાને ખુદને મગવાની ઇચ્છા કરે છે, ત્યારે સાધારણ માણસો નિચલા પ્રકારની માયામાં પડ્યા રહી, ઈંદ્રિઓના વિષયોનુંજ સુખ મેળવવાની ઇચ્છા કર્યા કરે છે.

(૧૨૨) માયા, સાધુપુરુષની દાસી થઇ રહે છે, પણ અચાનીનાં માર્યાનું તાજ બને છે; મુરખ માણસની તે માનિતી સ્ત્રિ જેવી હોય છે, પણ સાધુસંતો પાસે આવતાં તેણી લગવાય છે.

(૧૨૩) ઓ કપીર! એ માયા એવી ડાકણુ છે કે તે બધાંને ખાઇ જાય છે, પણ સંતપુરુષો જેઓનું મન ઇશ્વર તરફજ લાગેલું હોયછે તેઓને માયા મલચાવી શકતી નથી.

(૧૨૪) એક માયા ખુદાની છે, એક માયા સ્ત્રીની છે; જે ખુદા તરફ જાય છે, તે ભગત થાય છે, જે સ્ત્રી તરફ યાને ઈંદ્રિઓનાં વિષયો તરફ ખેંચાય છે તે ચાકર બને છે, એવા એવા અનેક પ્રકારના માયાના ખેલોછે, તે તમે જુવો.

(૧૨૫)

માયા દીપક નર પતંગ, બ્રમે બ્રમી પડંત;
કહે કબીર ગુરુ જ્ઞાનસે, એકાદા ઉખરંત.

(૧૨૫) માયા યાને ઈંદ્રિયાને ગમતી ચીજો, તે દીવો છે, ને તેઓની ઉપર ઝીપલાં માર્યા કરતો માણસ, તે પતંગિયું છે. ઈંદ્રિયાના વિષયો વડે સુખ પામવાનાં વેહેમથી ઉપજતાં શરીર સંસારનાં દુઃખોમાં, માણસ જાત હમેશાં ડુબેલી હોય છે, અને તેઓમાંના ધણાએકના જીવ બી નાશ થામી જવાનાં બચમાં પડેલા હોય છે. એ દુઃખમાંથી ને ભયમાંથી, જ્યારે માણસને સદગુરુની મુલાકાત થાય છે, ને ગુરુએ આપેલાં જ્ઞાનથી કોઈ એકાદને ખુદાની મુલાકાત થાય છે ત્યારેજ તે બચવા પામે છે.

અર્થાત—પતંગિયાને એવો વેહેમ લાગેલો હોય છે, કે હું દીવાને જાળને મળું તોજ મને સુખ થાય, ને નહિ તો નહિ થાય; ને માણસને એવો વેહેમ લાગેલો હોય છે કે, મારી ઈંદ્રિયાને ગમતી ચીજો મને મળે ને મળ્યા કરતી રહે, તોજ મને સુખ થાય, ને નહિ તો નહિ થાય. સુખ પામવાનાં વેહેમથી પતંગિયું દીવા તરફ જાય, ને તેની ગરમીથી પીડાય, ને ગરમીથી પીડાય તોપણ પાછું નહિં હડે, ને બળતાંને મળવાજ જાય ને એમ કરતાં દાઝી જાળને મરી જાય.

માણસથી એવુંજ કરે ને એવુંજ પામે; પોતાની કોઈ એક ઈંદ્રિય ગમતી, કોઈ એક ચીજ, તે પેહેલી વાર ભોગવે, ત્યારે તે બેહદ સુખ પામે. બીજીવાર ભોગવે ત્યારે સુખ જરા ઓછું થાય, ને સાથે જરાક દુખ આવી

જાય; ત્રીજવાર ભોગવે, ત્યારે સુખ જરા વધારે ઓછું થાય, ને દુઃખ જરા વધારે ઉપજી આવે; એમ કરતાં કરતાં, અંતે એવું થઇ જાય કે પેલો ભોગ તો પુરો ભોગવાય, પણ સુખ જરાએ નહિં થાય, ને દુઃખજ બધું થાય. દુઃખ શરીરનું ઉપજે, ને સંસારનું ઉપજે, ને એક નહિં પણ અનેક દુઃખો ઉપજે, ને દરેક અસલ દુઃખમાંથી ખીન્ન અનેક નવાં ઉપજે; એમ ખીન્ન ને ખીન્ન દુઃખો વપજ્યાંજ જાય; અને દુઃખનો સીલસીલો એટલો લાંબો જાય કે અમુક દુઃખ, કિયું સુખ ભોગવવા જતાં ઉપજેલાં માઠાં પરિણામોમાંનું એક માઠું પરિણામ છે તેટલું ખી નહિં દેખાય. એથી ઉલટું, કોઇ એક ઇંદ્રિને લગતું કોઇ અમુક સુખ માણસ ભોગવ ભોગવ કરે, તેથી શરીરના ને સંસારનાં જે જે દુઃખો થાય, તે બધાં જોઇને તે માણસ હેબતાઇ જાય, ને ફરી પેલું સુખ ભોગવવાનું છોડી દે, તો તે બચી જાય; નહિ તો માર્યો જાય. કારણ કે, દુર્ગુણો સંખ્યામાં ને બળમાં વધ્યાં જાય, જ્યારે સદ્ગુણો સંખ્યામાં ને બળમાં ઘટ્યાં જાય, ને મનની શક્તિઓખી ઘટતી જાય; એમ કરતાં કરતાં એક વખત એવો આવે, કે જ્યારે મનના સર્વ સદ્ગુણો ને શક્તિઓ જતી રહે, ને એવું જ્યારે થાય ત્યારે તે માણસનો જીવ મરી ગયેલો કહેવાય.

એ પ્રમાણે ઇંદ્રિઓના જેટલા જેટલા વિષયો છે, તેટલા તેટલા જાણે કે દીવા છે, અને માણસ જાણે કે પતંગિયું છે. માણસ એ ત્રણેયો ભોગવવા જાય, તેથી તેને શરીર, સંસાર, ને મનનાં દુઃખો થાય, અથવા તેનાં શરીર સંસાર, ને જીવ માર્યો જાય; એ વાત જ્યારે સુઝ મળે, ત્યારે માણસને સમજ પડે છે.

(૧૨૬)

કબીર ! માયા પાપની, લોભે લુભાયા લોભ;
પુરી કાઢુ ન લોભવે, વાંકો એહિ વિચોગ.

(૧૨૭)

તુખાં સિંચે ના ઘટે, દિન દિન બઠતે જાય;
જવાસાકા રૂખ જયું, ઘને મેઘ કમલાય.

(૧૨૮)

કામી અમૃત ન ભાવહિ, બિજ્યા લિની શોધ;
જનમ ગમાયા ખાધમે, ભાવે ત્યુ પરમેશ્વ.

(૧૨૯)

એક કનક અરૂ કામિની, બિજ્યા ફલકુ પાય,
દેખતહિસેં બિખ ચઢે, ખાય તે મર જાય.

(૧૨૬) ઝો કખીર ! એ પાપી માયાના ભોમથી લોકો લલચાઈને ઠગાઈ જાય છે, એને કાંઈથી પુરી ભોગવી શક્યું નથી, ને કદીથી કાંઈ ભોગવી શકશે નહિ, એવી એની જીવનની વાત છે. અર્થાત—દુનિયવી માલમતા મેળવવા છતાં, માણસને ખરું સુખ તો મળતું નથી, જે ઇચ્છાથી એક ચીજ મેળવવાને યા અમુક ભોગ ભોગવવાને માણસે શ્રમ ઉઠાવ્યો તે મળ્યાથી તેની તૃપ્તિ મટતી નથી, એટલે તે બીજી ચીજ માટે ઇચ્છા કરે છે, અને એમ અનેક જાતની ઇચ્છા કરી તેમાંથી સુખ મળશે એવું માને છે, એવી રીતે માયાની ઠગબાજીમાં તે સપડાયા કરે છે, પણ ખરું સુખ તેને હાથ આવતું નથી.

(૧૨૭) જેમ જવાસાનું ઝાડ, ઘણા વરસાદનાં પાણીથી કરમાઈ જાય છે, તેમ ઘણું પાણી પાવાથી, માણસની તૃપ્તિ એટલે ઈંદ્રિયોનાં વિષય ભોગવવાની, અથવા પૈસો ટકો ભેગો કરવાની ઇચ્છા કાંઈ ધટતી નથી, પણ જેમ જેમ માણસ ઈંદ્રિયોના વિષયો ભોગવ ભોગવ કરે છે તેમ તેમ તે વિષેની ઇચ્છા ધટવાને બદલે દિવસે દિવસે વધતી જાય છે.

(૧૨૮) જે કામી પુરૂષ છે યાને જેનું મન ઈંદ્રિયોના વિષયોમાં જ બંધનું હોય છે, તેને અમૃત ગમતું નથી યાને ખરી હંમેશની ટકનારી જે ચીજ છે તે ઉપર તેનું દીલ થતું નથી. તે તો નિરંતર ઈંદ્રિયોનાં નવા નવા વિષયોની શોધમાં જ હોય છે અને તેઓને, મન ગમે તેમ ભોગવવાને એટલે તો ચક્ર્યુર રહે છે કે તેમાં જ તે પોતાનો જન્મ બરબાદ કરે છે.

(૧૨૯) એક પૈસો, ને બીજું સ્ત્રી, એ બે વિષયોની પુઠે જનાર ઝેહરી ફળજ પામે છે, એ બે મહા માયાશી વિષયો છે કે જેઓને માત્ર જોવાથી માણસને ઝેહર ચઢે છે યાને તેની વૃત્તિ ફેરવાઈ જાય છે, અને જેઓ તે વિષયો ભોગવ ભોગવ કર્યા કરે છે તેઓ તો નાશ જ પામે છે.

(૧૩૦)

સાંધે ઈન્દ્રિય પ્રબલકુ, જેઠસે ઉઠે ઉપાધ;
મન રાજ બહેકાવતે, પાંચે બડે અસાધ.

(૧૩૧)

માયા માયા સળ કોઈ કહે, માયા લંબે ન કોય;
જો મનસે ના કિતરે, માયા કહિયે સોય.

(૧૩૨)

માયા છોરન સળ કોઈ કહે, માયા છોરી ન બાય;
છોરનકી જો બાત કરે, તો બહોત તમાચા ખાય.

(૧૩૦) ઈંદ્રિઓને વિષયો પુરા પાડવાથી, તેઓ બહુ બગવાન થઈ જાય છે, અને માણસને દુઃખ ઉપજાવે છે; મન જે ઈંદ્રિઓનો રાજા છે, તે ઈંદ્રિઓને બેહેકાવે છે જેથી તેઓ ઘણી બેખદ બની જાય છે, માટે કબીરજી કહે છે કે, એ ઈંદ્રિઓને તું તારા તાત્પ્રમાં રાખ.

હિંદુશાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે, માણસનું શરીર, તે એક ગાડી છે; તેને જોડેલા ઘોડાઓ, તે પાંચ ઈંદ્રિઓ છે; તે ગાડીનો ચત્રાવનાર, તે મન છે, અને ગાડીમાં બેઠેલા ઘણી, તે જીવ યાને ખરો માણસ છે. ગાડીને ચલાવનાર ઘોડાઓને કાચુમાં નથી રાખતો, ત્યારે ઘોડાઓ મરતીખોર બની, ગાડીને ગમે ત્યાં ઘસડી લઇ જઈ તેને તેમજ ગાડીમાં બેઠેલા માણસને નુકશાનમાં નાંખે છે, તેવીજ હાલત આ શરીરમાં બેઠેલા જીવની છે.

વિષયોના ભોગ ભોગવવાનાં, મનની અંદર થતા વિચારો ને કલ્પ-જાઓથી, ઈંદ્રિઓ ઉડ ઉડ થયા કરે છે, ને તેઓ શરીરને તે વિષયો તરફ ખેંચી જાય છે, ને જેમ ગાડીને ઘોડાઓ નુકશાનમાં લાવી મુકે છે, તેમ આ ઈંદ્રિઓ છુટી રહેવાથી, જીવને અને આખા શરીરને, આક્રતમાં ને દુઃખમાં લાવી નાંખે છે. તેથી જ્યાંસુધી માણસ પોતાના મન ઉપર કાચુ રાખી ઈંદ્રિઓને રોક રોક કર્યા કરતો નથી, ત્યાંસુધી તેને દુઃખ આવ્યાજકર છે.

(૧૩૧) જગત મિડ્યા છે, અને આ બધું માયા જ છે, એવું સઉ કોઇ જાણે છે ખરા, પણ માયા શું છે તે કોઇ જાણતું નથી; જે કાંઇ મનમાંથી નહિં જાય, તેને માયા કહેવી. અર્થાત-કાર્ષ કરવાનું છોડી દીધું હોય યાને અમૂક વિષય ભોગવવાનું મુકી દીધું હોય છતાં ને ચીજોનાં વિચારો ને કલ્પણોંઓ મનમાંથી નહિં જાય, ત્યારે જાણતું કે આપણે માયામાંજ રહેલા છઇએ.

(૧૩૨) માયા છોડી દેવી, એવું સઉ કોઈ કહે છે, પણ એમ કાંઇ માયા છુટતી નથી; માયા છોડવાને માટે માત્ર મોહાડાંની વાતો જેઓ કર્યા કરે છે, તેઓ માયાના હાથના વધારે તમાચા ખાય છે.

(૧૩૩)

મન મતે માયા તણ, યું કર નિકસા બહાર,
લાગી રહી જાની નહિં, ભટકી ભયોં ધ્રુંવાર.

(૧૩૪)

માયા તણ તો ક્યા ભયા, માન તજ નહિં જાય,
માને બડે મૂનીવર ગલે, માન સળનકો ખાય.

(૧૩૫)

માન દિયે મન હુરજ્યો, અપમાને તન છીન;
કહે કૃષ્ણીર તણ જાનીએ, માયામે લૌલીન.

(૧૩૬) ' .

માન તજ તો ક્યા ભયા, મનકા મતા ન જાય;
સંત જયન માને નહિં, તાકો હુરિ ન સોંહાય.

(૧૩૭)

માયા છાયા એક હય, જાને બિરલા કેાય;
ભાગે તાકે પિછે ધરે, સનમુખ આગે હોાય.

(૧૩૮)

માયા સમી ન મોહિની, મન સમા નહિં ચોર;
હરિજન સમા ન પારખુ, કોઈ ન દીસે ચોર.

(૧૩૩) મેં માયા છોડી દીધી છે એવું મનથી માની લઇ, જે કોઈ સંસાર છોડીને એકાંતવાસમાં જાય છે, તેને માયા તો સાથે લાગેલીજ હોય છે, અને એ વાત તે સમજતો ન હોવાથી, વગર ફાકટનો બટકોને ખુવાર થાય છે.

(૧૩૪) માયા છોડી દીધી, યાને ઈંદ્રિયોનાં વિષયો ભોગવવાનું છોડી દીધું હોય, તો શું થયું ? માનનો વિચાર યાને “હું મોટા છું” એવો ખ્યાલ તો છોડ્યો નથી ? માન એવી ચીજ છે કે તેનાંથી મોટા મુનીઓ પણ ગળી જાય છે, એ માન સડ કોઈને ખાઈ જાય છે.

(૧૩૫) માન મળે ત્યારે મન હરખાઈ જાય, ને અપમાન થાય ત્યારે શરીર બધું નિકળી પડે યાને માણસને ગુસ્સો આવે ત્યારે, કબીરજી કહે છે કે એમ જાણવું જે તે માણસ માયામાં તદ્દન લીન છે.

(૧૩૬) માન છોડી દીધું યાને બાહ્યથી મોટાઈ દેખાડવાનું મુકી દીધું, તેથી શું થાય ? મનની અંદર છુપઈ રહેલો મોટાઈનો ખ્યાલ તો દુર થયો નથી ? મનની અંદર મોટાઈ રહેવાથી માણસો, સાધુપુરુષનાં ગુહ વચ્ચેના માનતા નથી અને તેઓનું મન, ઇશ્વરની ઉચ માયા તરફ નથી, પણ દુનિયવી માયામાંજ રમતું હોય છે, અર્થાત્,—તેઓ હજુર માયાના ગુલામ છે.

(૧૩૭) માયા ને છાયા એકજ છે; માણસનો ઓળો જ્યારે તે ચાલે છે યા દોડે છે ત્યારે આગલ યા પાછલ, પણ માણસની સાથેનો સાથેજ રહે છે તેમ, માયા ઓળાની માફક માણસ સાથે રહેલા છે, એ વાતનો ભેદ કોઈ વિરલો પુરુષ જાણે છે.

(૧૩૮) માયાનાં જેવી મોહેની, યાને લલચાવનાર વસ્તુ, બીજી એકે નથી, ને મનના જેવો ચોર બીજો કોઈ નથી, એ બે વાતને સમજનાર, હરિજન સિવાય બીજો કોઈ દેખાતો નથી. (હરિજન એટલે, જેને પોતાનું તન, મન ઇશ્વરને અર્પણ કરીધું છે અને જે નિરંતર લોક-કલ્યાણ અર્થેજ જીંદગી અર્પણ કરેલી તે.)

(૧૩૯)

માયાસે કેા મેલ મિલેા, સખ બહેલા દે બાંધ.
નારદ સા મૂની ગલા, તો કહાં ભરોસા તાય ?

(૧૪૦)

સાંકલ હું તે સખ હય, ચેહ માયા સંસાર;
સો કયું છુટે બાપરે, ને બાંધે કિરતાર ?

(૧૪૧)

છોરે બિન છુટે નહિ, છોરન હારા રામ;
શવ જતન બહોતહિ કરે, પર સરે ન બેકે કામ.

(૧૪૨)

કબીર ! માયા મોહિની, જૈસી મિઠી બાંડ;
સહશુર કૃપા ભઈ, નહિ તો કરતી બાંડ.

(૧૪૩)

ભલા ભયા ને શુર મિલા, નહિ તો હોતી હાંન;
દિપક નેત પતંગ જયું, પડતા પુરી બાંન.

(૧૩૯) માયાને કાષ્ટ મળતાં નાં, યાને માયાની જે ચીજો હોય તેને નિવારી મુકો, કારણ કે, નારદ જેવો મોટો રૂપી તેનાંથી કળાઇને દુઃખમાં આવી પડ્યો તો પછી સાધારણ માણસનો શું બચેસો?

(૧૪૦) આ માયાને સંસારને સાથે બાંધવાવાળી જે સાંકળ છે, તે માણસનું “હું અને મારું” એવું જે “હું પણ” લાગેલું છે તે છે, અને એ “હું પણ” જીવને ખુદ તત્કથીજ મળેલું હોવાથી, તેમાંથી તે કેમ છુટી થઈ શકે?

(૧૪૧) જ્યાં સુધી માણસ પોને છોડતો નથી, ત્યાંસુધી માયા છુટતી નથી, અને તે છોડાવનાર ખુદજ છે, તે સિવાય માણસ ગમે એવું કરે પણ કાંઈ વળતું નથી. અર્થાત-જગત બધી જ માયા છે, અને એ માયારૂપી યંત્રને લીધે આખું જગત ચાલે છે, પણ જે કોઈ યંત્રની અમુક કળ અથવા દોરી તેના કર્તાનાં અથવા ચલાવનારના હાથમાં હોય છે, તેથી તે જેમ જેમ તે કળને મરડે અથવા દોરીને ખેંચે, તેમ તેમ તે યંત્ર ચાલે છે, તેવી રીત આ માયા યંત્રની દોરી જગકર્તા ઇશ્વરના હાથમાં છે અને તે પોતાની ઇચ્છાથી જેમ ચલાવવા ઇચ્છે છે તેમ તે ચાલે છે, અર્થાત-માયા ઇશ્વરને આધીન છે ત્યારે જે વસ્તુ જેને આધિન હોય તેની કૃપા મેળવવી, જેથી તેની આજ્ઞામાં રહેલી વસ્તુ આપણને આશ્ર કરી શકે નહિં, માટે કપીરજીનું કેહવું એ છે કે તું ઇશ્વર તરફ મન લગાડી તેની કૃપા મેળવ, કે માયામાંથી આપોઆપ છુટી શકાશે.

(૧૪૨) ઓ કપીર! એ માયાની મોહની એવી છે કે સાકરનાં જેવી મિઠી લાગે છે તેથી કાઇને છોડવાને ગમતું નથી; પણ મારી ઉપર શ્રી સદ્ગુરૂની મેહેરઆની થઈ, ને તેવને જ્ઞાન આપી મને સમજાવ્યો તેથી હું બચ્યો, નહિં તો એ માયા મન બી પોતાની જાળમાં ફસાવી નાંખતે.

(૧૪૩) સારું થયું કે મને ગુરૂ મળ્યા, નહિં તો જેમ પતંગિયું બીતીને જોઈને તેનાંથી લલચાઇને, તે પર એસણ જતાં પોતાનો જાન ગમાવે છે, તેમ હું (કપીર) બી આ દુનિયાની માયા પર મોહાયો રહતો, ને નાશ પામી જતો.

(૧૪૪)

કપીર ! માયા ડાકની, ખાયા સખ સંસાર;
ખાઈ ન શકે કપીરકોં, જાકે રામ આધાર.

(૧૪૫)

કપીર ! જુગકી કયા કર્હુ, ભવજલ ડુબે દાસ,
પાર બ્રહ્મ પતિ છાંડકે, કરે દુનિકી આસ.

(૧૪૬)

કપીર, એ સંસારકો, સમજાવું કઈ બાર;
પુછજ પકટે લેંસકો, ઉતરા ચાહે પાર

(૧૪૭)

જો તું પરા હય ફંદમે, નિકસેગા કયું અંધાં
માયા મદ તોડું ચઢ, તત ભુલે મત મંદ.

(૧૪૮)

માયા બડિ હય ડાકની, કરે કાલકી ચોંટ;
કોઈ એક હરિજન ઉજરા, પાર બ્રહ્મકી ચોટ.

(૧૪૯)

કપીર ! કાયા પાહોની, હંસ બટાઉ માંહે;
ન જાતું કબ જાયગી, મોહે ભરોસા નાંહે.

(૧૫૦)

કહત સુનત જુગ જાત હય, બિધે ન સુજે કાલ;
કપીર કહે રે પ્રાંનિયા, સાહેબ નામ સંભાલ.

(૧૪૪) ઓ કપીર! એ ડાંકણી માયા સંસારનાં બધાં લોકોને ખાધ ગઈ છે, પણ જે કોઈ કપીરની માફક પ્રુદા પરજ આધાર રાખે, યાને જે માણસ ઇશ્વરને શરણે જાય. તેને માયા કદીખી ખાધ શકતી નથી.

(૧૪૫) ઓ કપીર આ કલજુગની શું વાત કેહું? સર્વ કોઈ એ માયાના બહાસાગરમાં ડુબી જાય છે; ખરો પરબ્રહ્મ યાને ઇશ્વર જે કુલ જગતનો. ધણી છે તેને જોડીને, ડુનીયાની આશા રાખે તે કેમ બચી શકે?

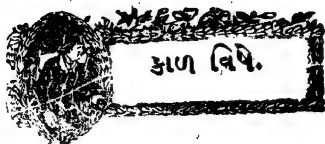
(૧૪૬) હું (કપીર) આ સંસારનાં લોકોને કંઈ કંઈ વખત સમજાવું છું, કે તમો ભેંસનું પુછડું પકડીને પાર ઉતરવા માંગો તે કેમ બની શકે.

(૧૪૭) હે આંધળાં માણસ, તું માયાનાં વિષયોમાં ફસાયેલો છે, તેમાંથી હવે તું કેમ નિકળી શકશે? કારણ કે તુંને માયાનો મદ (કેદ) ચઢેલો છે, અને તું બુદ્ધિહીન થઈ ગયો છે?

(૧૪૮) માયા એવી મોટી ડાકણ છે કે તે બધાને કાળનાં હાથમાં સપડાવ્યા કરે છે, જેના સપાતામાંથી કોઈ એક હરિજન જેને પ્રુદાને આશરો પકડ્યો તેજ બચવા પામે છે.

(૧૪૯) ઓ કપીર! આ કાયા યાને શરીર તો એક પરાણી યાને મેહમાન છે, ને ખરું કાર્ય કરનાર જીવ તેની અંદર છે; એ શરીર ક્યારે જતું રહેશે તેનો મને ભરોસો નથી.

(૧૫૦) કેહતાં ને સાંભળનાં કંઈ જુગો ચાલી જાય છે પણ માણસ ઈંદ્રિયોનાં વિષયોમાં યાને માયાની કેદમાં પડ્યો રહેવાથી, તેને સુજાતું નથી કે મારાં માથાં ઉપર કાળ (મોત) ઉભેલો છે, માટે ઓ જીવ! હું કપીર, તુંને કાળ વિષે કહું છું તો સમજીને હવે પ્રુદાનું નામજ સાચવી રાખવાની કોશિશ કર.

(૧૫૧)

સુસા ડરપે કાલસુ', કઠન કાલકા ભેર;
સ્વર્ગ ભુ પાતાલમે, જહાં જાવે તહાં ઘોર.

(૧૫૨)

દામન આવત દેખકે, મન યુ'રે બનરાય;
જન કાલી હમ કિડા કિયા, સોહિ ખ્યારે જાય.

(૧૫૩)

પાત ઝરંતા દેખકે, હસતિ કુ'પલિયાં;
હમ ચલે તુમ ચાલીયો, ધિરી બાપલિયાં.

(૧૫૪)

પાત ઝરંતા યુ' કહે, સુન તરવર બનરાય;
અબકે બિહુરે કહાં મિલે'ગે, દૂર પડે'ગે જાય ?

(૧૫૫)

ફિર તરવરબી યુ' કહે, સુનો પાત એક ખાત;
સાધ્યાં એસા સરજ્યા, એક આવત એક જાત.

(૧૫૬)

માલી આવત દેખકે, કલીયોં કરી પુકાર;
પૂલ પૂલ તુમ યુ'ન લહો, કાલ હમારી ખાર.

(૧૫૭)

ચક્ષિ ફિરતી દેખકે, ક્રિયા કળીરા રોય;
દો પુ'ઠ બિચ આયકે, સામેત ગયા ન કોય.

(૧૫૧) કાળ યાને જન્મતું જોર એટલું તો સખ્ત છે કે તેનાથી મુસા પેગમબર જેવા પશુ ધુજે છે; સ્વર્ગ, પૃથ્વી ને પાતાળ, જ્યાં બી જીવો ત્યાં એનો દોર રહેલો છે, યાને આ ત્રણ નિચલી દુનિયામાં, સઘળું નાશ કરવાનું કામ કાળને હાથ રહેલું છે.

(૧૫૨) ફાગણ રૂતુને આવતાં જોઈને ઝાડ, જે જંગલનો રાજા કહેવાય છે, તે મનમાં બળાપો કરે છે કે, જે ડાળીઓ મેં મેહનત કરીને બનાવી, તે મારાં બધાં વહાલાંઓ હવે જતાં રહેવાનાં !

(૧૫૩) પાતરાંને નિચે પડતાં જોઈને ડાળી હસવા લાગે છે ત્યારે પાતરાં કહે છે કે ભેન, હમે તો ચાલ્યાં, તું જરા થોબ, તારી વારી આવશે ને તુંનેબી ચાલવું પડશે.

(૧૫૪) પાતરાંઓ ઝાડપરથી ઝરી પડતાં એમ બોલે છે કે, ઓ વનના રાજા, તારાથી હંમે છુટાં થઈએ છીએ, તે પાછાં ક્યાં સાથે મળશું ? હમે તારાથી દુર પડી જશું.

(૧૫૫) ત્યારે ઝાડ એમ જવાબ આપે છે કે ઓ પાતરાં, તું મારી એક વાત સાંભળ; ખુદાએ એવું સરજ્યું છે કે એક આવે ને એક જાય.

(૧૫૬) માણીને આવતાં જોઈને ઝાડની કળીઓ પોકાર કરે છે કે ઓ માણી, આજે ખિલેલાં ફૂલોને તું તોડી લઇ જા, કાલે હમારી વારી આવશે.

(૧૫૭) એવી રીતે, આ કાળનાં ચક્રને બધે ફરતું જોઈને, કબીરજી રડવા લાગ્યા ને કહ્યું કે જેમ ધંટીના બે પડની વચ્ચે અનાજનાં જે દાણા આવે છે તેમનાં કોઇબી દાણાં આખો રહી જતો નથી, તેમ આ કાળનાં સપાટામાંથી કોઇબી સલામત જવા પામતું નથી.

(૧૫૮)

આરે પારે ને રહા, જીના પીસે સોય;
ખુટ પકડકે ને રહે, તાકે પીસ શકે ન કોય.

(૧૫૯)

કાલ સિરાને આ ખડા, જાગ ખ્યારે મિત.
રામ સ્નેહિ ખાવરા, તું જ્યું સોય નચિંત?

(૧૬૦)

માટી ફેરા પુતલા, માણસ ધર્યા નામ;
હિન દો ચાર કારને, ફિર ફિર રોકે હામ.

(૧૬૧)

ખડ ખડ બોલી કિકરી, ઘડ ઘડ ગયે કુંભાર;
રાવન સરખે ચલ ગયે, ને લંકાકે સરદાર.

(૧૬૨)

ધમ્મન ધમતિ રહે ગઈ, બુજ ગયે અંગાર;
એહરન ઠપકા રહે ગયા, જળ ઉઠ ચલા લોહાર.

(૧૬૩)

કાચી કાચા મન અસ્થિર, થિર થિર કામ કરંત;
જ્યું જ્યું નર નિધડક ફિરે, ત્યું ત્યું કાલ હસંત.

(૧૫૮) એ ઘંટીના બે પકતી વચ્ચે જે દાણા આવે છે તેઓ બધા દળાઇને બારીક આટો થઇ જાય છે, પણ જે કોઇક દાણો ઘંટીનાં ખીણને પકડીને બેઠો હોય, તેને તે ઘંટી પીસી શકતી નથી; અર્થાત—આ જગતના ચક્રાવામાં રહેલા યાને માયામાં રમી રહેલા માણસો બધાં કાળને હાથ માર્યા જાય છે, પણ જે કોઈ તેના મધ્યમિંદુમાં રહે છે યાને ખુદાને પકડીને બેસે છે તેને કાળ કદીજી મારી શકતો નથી.

(૧૫૯) તારા તકિયા આગળ જમ આવીને ઉભો રહેશે છે, માટે તું જાગૃત થા ! તારે તો ખુદાને મળવું છે ત્યારે આ ગમરાંપલા માણસ, તું કાંય એવો નયિત થઇને સુતોય ?

(૧૬૦) જેવું માટીનું બનાવેલું પુતળું હોય છે, તેવું આ શરીર માત્ર પુતળું છે, કે જે, માણસનું અમૂક નામ ધારણ કરે છે, અને એ પુતળું જ છે કે જે થોડાક દિવસનાં કાંઇક કાર્ય માટે, અમૂક અવતાર લઇને, વારમવાર આ ધરતિપર આવીને, અમૂક જગ્યા રોકે છે.

(૧૬૧) એ માટીની ડિકરી (શરીર) હસી હસીને કહે છે કે એવાં એવાં વામણો તો ધણાએ કુંભારો ધડીને ચાલતા થયા છે, રાવન જેવો લોકાનો રાજા, તેથી છોડીને ચાલી ગયો.

(૧૬૨) બઠ્ઠીમાંનો અગ્નિ બુદ્ધિજન્ય છે ત્યારે ધમ્મણ ચાલતી બ'ધ પડે છે, અને જ્યારે લુહાર ધમ્મણ મુંડીને ચાલતો થાય છે, ત્યારે એહરણ ઉપર ઠગડો પડવાનું કામ બ'ધ પડે છે તેમજ, જીવ શરીર છોડીને ચાલતો થયો કે તે શરીર નકામું થઈ પડે છે.

(૧૬૩) આ શરીર કાચું છે, મન ભમતું છે યાને હરપલે તે કંઈ ને કંઈ બાહરની ચીજો તરફ જ દોડતું હોય છે, જેથી માણસનું, (ખુદાને પીછાણવાનું) કામ ધણું જ ધીમું ધીમું ચાલે છે, પણ જેમ જેમ તે માટે માણસ નફરો થઇ ફરે છે, તેમ તેમ કાળ તેને માટે હસે છે, યાને કાળનાં હાથમાં સેહલાઈથી તે સપડાયા કરે છે.

(૧૬૪)

કાલ હુમારે સંગ રહે, કૈસી જતનકી આસ,
દિન દશ રામ સંભાર લે, જખલગ પિંજર પાસ.

(૧૬૫)

પાવ પલછી ખખર નહિં, કરે કાલકો સાજ,
કાલ આચાનક ઝડપેંગા જયું તીતરકો બાજ.

(૧૬૬)

કબીર! ગાફેલ કયું ફિરે, કયું સોતા ઘનઘોર.
તેરે સિરાને જમ ખડા, જયું અધિયારે ચોર.

(૧૬૭)

કબીર! જો દિન આજ હય, સો દિન નાહિં કાલ;
ચેત થકે તો ચેત લે, મીચ પડી હય ખ્યાલ.

(૧૬૮)

યા અવસર ચેત્યો નહિ, ચુક્યો માટી ઘાત;
માટી મિલન કુંભારકી, બહોત સહેજો લાત.

(૧૬૯)

ઠરઠ ન લેવે ભતકો, મુવા ન રાખે કોય;
સગા ઉસીકો કીજીયે, જો નેત નિલાવું હોય.

(૧૭૦)

મનખા જનમ પામકે, જખલગ બજ્યો ન રામ;
જૈસે કુવા જલ બિન બન્યો, તોકો નહિં કામ,

(૧૬૪) કાળ આપણી સાથે જ રહેલો છે યાને મરણ તો નીપજવાનું છેજ, ત્યારે શરીર હમેશાં જળવણ રહેશે એવી આશા તે કેવી કરવી? માટે હું કખીર તુંને કહું છું કે એ શરીર તારી પાસે છે તેટલાં તું ખુદને યાદ કરી, તારું કામ કરી લે.

(૧૬૫) પા ધડીની પણ ખખર નથી કે શું થશે? ત્યારે આવતી કાલે શું પેહરીશ, શું ખાઈશ, તેની તૈયારી શાની કરવા બેઠો છે? જેમ બાજ બક્ષિ તિતરનો શીકાર કરે છે તેમ અચળુજ કાળ આવીને તુંને પકડી લઈ જશે, તેની કાંઈ ખખર છે?

(૧૬૬) ઓ કખીર! તું ગાફિર જેવો કાંય કર્યો કરે છે, ને બર ઉંઘમાં કાંય પડ્યો રહે છે? જેમ ચોર અધારામાં ઉભો રહે છે, તેમ જમ પણ તારા તકિયાની પાછલ છુપાવે ઉભો રહેલો છે!

(૧૬૭) ઓ કખીર! જે તક આજે હોય તે કાલે નથી મળવાની, માટે તું જો સમજી હોય નો ચેતીને તે તકનો લાભ આજે જ લઈ લે, કારણ કે કાલ ને આજની વચ્ચે મોંત ઉંલુ રહેલું છે.

(૧૬૮) હમણું તક મળી ત્યારે તું નહિં ચેતી જાય, યાને મનુષ્ય જાતિમાં તુંને જન્મ મળ્યો, તે જન્મનો તેં લાભ લીધો નહિં, તો એમ જાણ કે તું શરીયામ રસ્તો ચુકી ગયો, અને તેથી કુંભારની માટીની પેરે તુંને ધણેક માર ખાવો પડશે.

(૧૬૯) તારું પોતાનું દુઃખ કોઈ લેવાનું નથી, ને મરણ પછી તારાં શરીરને ધરમાં બી કોઈ રાખવાનું નથી, માટે તું એવો સગો કરી રાખ કે જે તારી સાથે રહી, તુંને હમેશા નિભાવી લે.

(૧૭૦) પાણી વિનાનો ફુલો જેમ નકામો હોય છે, તેમ મનુષ્ય જાતિમાં ધીધેલો જન્મ, ખુદની બકિત કર્યા વિના નકામોજ છે.

(૧૭૧)

જુઠે સુખકો સુખ કહે, માનત હય મન મોહ;
જગત ચળેના કાલકા, કછુ સુખમે કછુ ગોહ.

(૧૭૨)

જો દેખા સો વનાશ હિ, નામ ધર્યા સો જાય;
કખીર, એસા તત્વ ગ્રહો, જો સદ્ગુરુ દિયે બતાય.

(૧૭૩)

કખીર ! આયા હય સો જલગા, રાજ રંક ફકીર;
કોઈ સિંહાસન ચઢ ચલે, કોઈ બંધ જાત જ'જીર.

(૧૭૪)

સંગી હમારે ચલ ગયે, હમખી જાને હાર;
કાગજમે કછુ બાકી હય, તાસે લાગી બાર.

(૧૭૫)

કખીર ! થોડા જીવના, માંડા બહોત મંડાન;
સબહિ છોડકે ચલ ગયે, રાજ રંક સુલતાન.

(૧૭૬)

કાહે ચુનાવે મેડિયાં, કરતે દોડા દોડ ?
ચિઠી આઈ રામકી, ગયે પલકમે છોડ.

(૧૭૭)

જીન ઘર નૌબત બાજતી, હોતે છખીશ રાગ;
સો ઘરહિ ખાલી પડે, બેઠન લાગે કાગ.

(૧૭૧) ખોટાં સુખોને, ખરું સુખ છે એવું તું માની, તેમાં રાજ રાજ રહે છે, પણ એ કાંઈ તારું નથી, કારણકે આ આપું જગત, કાળનો માત્ર ખોરાક છે, કે જેનો કેટલોક ભાગ તેનાં (કાળનાં) મોહકમાં ચવાતો હોય છે, ને બાકીનો ભાગ તેનાં ખોળામાં પડેલો હોય છે.

(૧૭૨) જે આંખે દેખાતી ચીજો છે તે બધી નાશ પામવાની, જેનું નામ તેનો નાશ છેજ; માટે હું કમ્પીર તને કહું છું કે, જે તત્ત્વ તારા સદગુણોને તને દેખાડી આપ્યું હોય, તે (ખરા) તત્ત્વને જ તું પકડી રાખ.

(૧૭૩) ઓ કમ્પીર! રાજ, રંક કે કમ્પીર જેઓ આવ્યા છે થાને જન્મ્યા છે તે બધાં મરવાનાં, કોઈ રાજગાદી ભોગવીને, તો કોઈ બંધિખાનું ભોગવીને અથવા દરિદ્રતા ભોગવીને, પણ સઉ કોઈ જવાનું.

(૧૭૪) મારા સગાં મેહિઓ જતાં રહ્યાં છે ને મનેખી જવું છે, પણ જન્મેત્રિમાં લખ્યું છે કે ઘોડીક વાર બાકી છે, તેથી ઢીલ થઈ છે.

(૧૭૫) ઓ કમ્પીર! એટલું થોડું જીવવાનું છે ત્યારે એટલો બધો પસારો શાનો માંડી બેઠોય ? રાજ, કમ્પીર, કે બાદશાહ સઉ કોઈ, અહિયાંજ સઘળું જોડીને ચાલ્યા ગયા છે.

(૧૭૬) શા માટે, મોટી મોટી હવેલીઓ બંધાવે છે, ને એટલી દોડ દોડી કરો રહ્યો છે ? એક પલકવારમાં ખુદનો પેગામ આપો, તો એ બધું જોડીને તું ને તુરત ચાલતું થવું પડશે.

(૧૭૭) જે ઘરમાં નગારાં વાગતાં હતાં, ને છત્તીસ જાતનાં રંગો મવાતા હતા, તે ઘરેખી ખાલી થઈ ગયાં છે, ને હવે ત્યાં કાગડાઓ આવીને બેસવા લાગ્યા છે.

(૧૭૮)

જીન ઘર નાખત બાજતી, મંગલ બાંધે દવાર;
એક હરિકે નામ બિન, ગયા જનમ સખ હાર.

(૧૭૯)

કયા કરીયે કયા બેડીયે, થોડે જીવનકે કાજ;
છાંડી છાંડી સખ ભત હય, દેહ ગેહ ધન રાજ.

(૧૮૦)

એક દિન અયસા હોયગા, કોઈ કીસીકા નાહિ;
ઘરકી નારી કોણ કહે, તનકી નારી નાહિ.

(૧૮૧)

બગો લોકો મત સોવો, ન કરો નિંદસે પ્યાર
જૈસો સ્વપનો રચનકો, એસો એ સંસાર.

(૧૮૨)

ઉંચા ચઢ પુકારીયા, જીમત મારી બહોત;
ચેતનહારા ચેતીયો, સિરપે આઈ મોત.

(૧૮૩)

સખ કોઈ મર ભત હય, કાલ બલકી પાસ.
રામ નામ પુકારતાં, કોઈક ઉબરા દાસ.

(૧૮૪)

એક જીંદકે કારને, રોતા સખ સંસાર
અનેક જીંદ ખાલી ગયે, તિનકા કોન બિચાર ?

(૧૭૮) જેનાં ઘરમાં નગારાં વાગતાં હતાં, ને બારણે તોરણો બંધાતી હતી, યાને જ્યાં બધો દુનિયવી ઠાઠમાઠ હતો, પણ જ્યાં ખુદાનું (એક) નામ લેવાનું ન હતું, તે ઘરનાં લોકો પોતાનો જન્મ જરબાદ કરી ગયા છે.

(૧૭૯) થોડા દીવસની જીંદગી માટે, કાં પછાડા મારી પેલું કરું, પેલું મેળવું, ફલાણી સગાઈ કરું, વગેરે કરી રહ્યો છે. સઘળું લાંજ છોડી, ધન દોલત, રાજપાટ વગેરે સુકી સર્વ ચાલ્યાં ગયાં છે.

(૧૮૦) એક દીવસ તારો એવો આવશે કે જ્યારે કોઈ તારું થવાનું નથી, તારાં શરીરની નાડી પણ (ચાલતી બંધ થશે) રહેશે નહિ તો પછી મારી બાથડી પણ ક્યાં કેહવા જવાનો છે, મતલબ કે જ્યાં આ દેહનોજ અંત આવ્યો ત્યાં કોઈ પણ મનુષ્ય કે ચીજ આપણને કામ લાગતાં નથી.

(૧૮૧) માટે હું કબીર, તમેને ચેતવું છું, કે તમે જાગૃત થાવો ને એશ આરામની ઉધમાં પડી ના રહો; કારણકે આ સંસાર તો માત્ર રાતનાં એક સ્વપના જેવો છે, કે જેને આવીને જતાં રહેતાં વાર લાગતી નથી.

(૧૮૨) હું ઉંચે ઉભો રહી, યાને બધાં સાંભળે તેમ કહું છું, કે તમારાં માંથાં ઉપર મોત બમ્બા કરે છે, માટે તેનો દાંધ વિચાર કરો, ને સમજીને ચેતી જાવો.

(૧૮૩) એ કાળની જાળમાં સપડાઈને સઉ કોઈ નાશ પામે છે, જે કોઈ માત્ર ખુદાનોજ આશરો લીધે છે, તેજ (તેનો) બંદો સલામત બચી જાય છે.

(૧૮૪) એક દીપાંને ખાતર, દુનિયાંના લોકો રડવા બેસે છે, પણ એવાં તો અનેક દીપાઓ યાને અનેક જન્મો ખાલી ગયા યાને વગર ફાકટનાં ગયાં, તેનો કોણ વિચાર કરે છે?

(૧૮૫)

મરતેં મરતેં જુગ મુવા, અવસર મુવા ન હોય;
દાસ કપીરા યું મુવા, બહોર ન મરના હોય.

(૧૮૬)

જો મરનેસે જગ કરે, સો મેરે મન આનંદ;
કળ મરિયે કળ ભેટીયે, પુરન પરમાનંદ.

(૧૮૭)

મરૂં મરૂં સળ કોઈ કહે, મેરી મરે બલાય;
મરના થા સો મર ચુકા, અળ કોન મરેહિ જાય?

(૧૮૮)

મન મુવા માયા મુઈ, સંશય મુવા શરીર;
અવિનાશી તો ના મરે, તું કયું મરે કપીર?

(૧૮૯)

જીવત સેં મરનો ભલો, જો મર જાને કોય;
મરને પહેલે જો મરે, કુલ ઉજારા હોય.

(૧૯૦)

મરતેં મરતેં જુગ મુવા, સુત ખિત દારા જોય;
રામ કપીરા યું મુવા, એક બરાબર હોય.

(૧૯૧)

ના મુવા ના મર ગયા, નહિં આવે નહિં જાય;
એ અરિત્ર કરતારકા, ઉપજો ઔર સમાય.

(૧૮૫) મરતાં મરતાં કાંઈ જીગો ચાલી ગયા છે, પણ વખત કાંઈ મરતો નથી; પણ હું કબીર, જે ખુદનો ખંદો થયો છું તે એવી રીતે મરી ગયો છું કે મને ફરીને મરવાનું રહ્યું નથી.

(૧૮૬) જે મરવાથી લોકોને ખીક લાગે છે તે મારે મનથી તો આનંદ છે, અને હું તો વાટ જોઉં છું કે ક્યારે મરું કે પરમાત્માને બેટું.

(૧૮૭) દુનિયામાં સઉ કોઈ કહે છે કે હું તો મરું છું પણ કબીરની બલાએ મરતો નથી, કારણકે જે સઘળું મરવાનું હતું તે મરી ગયું, ત્યારે બાકી રહ્યું શું કે તે મરી જાય !

(૧૮૮) મન મરી ગયું, માયા મરી ગઈ, ને મારા શરીરનાં વેહેમો હતા, તેઓખી મરી ગયા, એવી રીતે જે કાંઈ મરવું જોઈએ તે સર્વ મરી ગયું; પણ જે અવિનાશી છે યાને જીવ કે જોનો નાશ નથી અને જે ખરેખરનો “હું છે” ને કેમ મરી જાય ?

(૧૮૯) જીવવા કરતાં મરવું બેહેતર છે, પણ તે કેમ મરવું એ જે કોઈ જાણતો હોય ત્યારેજ, અને તે રીતે જે કોઈ, મરણ આગમજ મરે, તેને સઘળું અજવાળું થઈ જાય.

(૧૯૦) મરતાં મરતાં જીગો મરી ગયા; શ્વિ પોતાનાં છોકરાને અને બરથારને મરણ પામતો જીવે છે, પણ હું કબીર એવી રીતે મરી ગયો છું, કે હું ખુદ સાથે એક થઈ ગયો છું.

(૧૯૧) આત્મા જે પોતે ખરો માણસ છે, તે કાંઈ મરતો નથી, ને તે કદીખી મરણ પામતો નથી; તે આવતો ખી નથી ને જતો એ નથી, પણ તેનું ચરિત્ર એવું છે કે તે જાહેર થઈને પાછો પોતામાં જ સમાઈ જાય છે.

(૧૯૨)

જોય મરે સો જીવ હય, રમતા રામ ન હોય,
જન્મ મરનસેં ન્યારા હય, સાહેબ મેરા સોય.

(૧૯૩)

હરિ મરિ હે, તો હમ હું મરિ હું,
હરિ ન મરિ હે, તો હમ કાહે મરિ હું ?

(૧૯૪)

જખ તક આસ શરીરકી, નિર્ભય બયા ન જાય,
કાયા માયા મન તજે, ચૌપટ રહા ખજાય,

(૧૯૫) .

અજહુ તેરા સખ મિટે, જો જુગ માને હાર,
ઘરમે જગડા હોત હય, સો ઘર જારહિ દાર.

(૧૯૬)

અજહુ તેરા સખ મિટે, જો મન રાખે ઠોર,
ગમ હો તે સખ છોર દે, અગમ પંથકુ દોર.

(૧૯૭)

મેં મેરા ઘર જાહ્યા, લિયા પતિતા હાથ;
જો ઘર જાલો આપના, તો ચલો હમારે સાથ.

(૧૯૨) જે કાંઈ મરે છે તે જીવ યાને માણસનું નીચણું બાંન છે, પણ આત્મા કાંઈ મરતો નથી; ને તો જન્મ—મરણની પેલી મેર છે યાને તેને મરણુ યા જન્મ જેવું કાંઈ નથી.

(૧૯૩) જે ખુદા મરતો હોય તો પછી હું (કપીર) બી મરવાનો, પણ જે ખુદાને મરણુ જેવું હોયજ નહિ યાને તેને નાશ નથી, તો પછી હું કેમ મરું યાને મારો નાશ કેમ થાય? અર્થાત, ખુદા હમેશગીને છે, ને માણસનો આત્મા તેનોજ ભાગ છે, ત્યારે તે પણ અમર હોવાથી તેને મરણુ જેવું કશું નથી.

(૧૯૪) જ્યાંસુધી શરીરનું મમત્વ છે, યાને શરીર તે “હું છું” એવો ખ્યાલ રહે છે, ત્યાંસુધી કોઈ પણ માણસ નિર્બંધ થઈ શકતો નથી, યાને કાળનાં ભયમાંથી છુટો થતો નથી; જ્યારે મનમાંથી શરીર વિષેની ઇનતેન્સરી અને જગતની માયાનો વિચાર છુટી જાય, ત્યારે તે માણસને માટે સઘળાં બળરો યાને રસ્તાઓ ખુલ્લા થાય છે, અને પછી તેને કોઈ પણ જાતનો ડર રહેતો નથી.

(૧૯૫) જે તું એમ સમજે કે આ સંસારમાં મળતી ફતેહો તો બધી હાર જ છે, તો તારી જાંજળોનો છેડો આજેજ આવી જાય; માટે આ તારાં ઘર (શરીર) માં જે મારામારી ચાલી રહી છે, તારી ઇંદ્રિયોની ખેંચતાણુ થયા કરે છે, તેને તું બાળી નાખ.

(૧૯૬) જે તું તારાં મનને સમજાવી સમજાવીને કાષ્ટમાં રાખે, ને તેને શાંત કરે તો તારી બધી જાંજળો આજેજ મટી જાય, માટે જે જે હૃદવાળી (નાશનંત) સ્ત્રીએ છે તે બધી મુકી દે, ને જે બેહદનો રસ્તો યાને ખુદાને મળવાનો મિનોઈ માર્ગ છે તેનેજ તું પકડી રાખ.

(૧૯૭) કપીરજી કહે છે કે, મેં મારું ઘર બાળી નાખ્યું ને તેમ કરીને કાળને મારા હાથમાં લીધો તેમ તું જે તારું ઘર બાળી નાખતો હોય, તો મારી સાથે ચાલ, યાને તું બી મારી માફક નિર્બંધ થઈ જશે.

(૧૯૮)

ઘર બલે ઘર ઉગરે, ઘર રાખે ઘર બથ;
એક અચંખા દેખિયા, મડા કાલકો ખાય.

(૧૯૯)

કપીર! મરતક દેખ કર, મત ધરો બિશ્વાસ;
કબહુ બાગે ભુત હોય, કરે પિંડકો નાસ.

(૨૦૦)

મરતક તો તબ બનીયે, આપા ઘરે ઉઠાય;
સહેજ સુન્યમે ઘર કરે, તાકો કાલ ન ખાય.

(૨૦૧)

સુલી ઉપર ઘર કરે, બિષ કરે અહાર;
તિનકો કાલ કયા કરે! બે આઠે પહોર હુશિયાર ?

(૨૦૨)

સહેજ સુન્યમે પાઇયે, જહાં મરણ વહાં મન;
કપીર ચુન ચુન લે ગયા, બીતર રામ રતન.

(૧૯૮) જે કોઈ ઘર બાળે, તેનું ઘર બચી જાય; ને જે ઘર રાખે તેનું ઘર જતું રહે; એવું અન્યથા એવું મેં જોયું છે કે, મુવેલો હોય તે કાળને ખાઈ જાય છે. અર્થાત-માણસનું ઘર તે તેનું નિયતું બાંન યાને “હુંપણું” છે જે તેને દુનિયવી ચીજો સાથે જોડેલું રાખે છે, એ નિયતું બાંનને જે કોઈ બાળી નાખે યાને તે મળે નહિ થઈ જાય એવું કરે, ત્યારે તે માણસ ખરાં ઉંચાં બાંનમાં રહી શકે, ને ધંધરને પોહોંચી શકે, ત્યારે તે કાળને જીતી શકે.

(૧૯૯) માણસને સાધારણ રીતે મરણ પામેલો જોઈને, તું એમ ધારતો ના કે, તે માણસ ખરેખર મરી ગયો છે; કારણ કે તે ધણીકવાર જાગૃત થઈને, પિંડનો નાશ કરી નાંખે છે. (પિંડ એટલે મરણની ક્રિયાઓ થતી વેળા ત્યાં રાખેલો ખોરાક.)

(૨૦૦) જ્યારે માણસનું “હુંપણું” નિકળી જાય, ત્યારે જાણુવું કે તે ખરેખર મરણ પામ્યો છે; જેનું મન સુન્યની હાલતમાં રહી શકે, યાને જેનાં મનમાંથી ધર્મદ્રોષોનાં વિષયોનાં વિચારો, આકારો, ખ્યાલો બધા જતા રહ્યા હોય, તેમજ તેનું નિયતું બાંન પણ જતું રહે, ત્યારે તે પેલી ઉંચ (ધંધરી) બાનમાં જઈ શકે છે ને ત્યારે તેને કાળ ખાઈ શકતો નથી.

(૨૦૧) જે કોઈ પોતાનું રહેઠાણ સુખી પરજ રાખે, યાને જે મોતથી જરાએ ડરતો નથી, જે ઝેર ખાઈને જીવતો હોય, એટલે કે દુન્યવી મોજ-મજાહ તજીને જે ખોદાના માર્ગ ઉપર કળ, આખો દિવસ ઉઠાવા હુશીયાર રહેલો તેને પછી કાળ તે શું કરી શકે?

(૨૦૨) મન જ્યારે સુન્યમાં રહેતું થયું યાને જ્યારે વિચાર કરતું બંધ થયું, ત્યારે માણસ જ્યાં ગમે ત્યાં જઈ શકે છે, ત્યારે તે જાણે છે કે આ શરીર તે “હું” નથી.” કબીરજી કહે છે કે મેં મારાં મનને, દુનિયાની બધી ચીજોમાંથી તેરવી કાઢીને એવું બનાવ્યું છે, કે તે હવે ખુદામાંજ જઈને રહે છે.

(૨૦૩)

પુલ થે સો ગિર પડે, ચરન કમલસેં ફર;
કળીયોડી ગત અગમ હય, તો તે રામ હનુર.

(૨૦૪)

પાંચ ઈંદ્રિ છઠા મન, સત સંગત સુચંત,
કહે કપીર જમ કયા કરે, જો સાતો ગાંઠ નિચંત.

(૨૦૫)

જલતી આઈ વાહલી, ખરખન લાગા અંગાર,
ઉઠ કપીરા દોર જા, દાઝત હય સંસાર.

(૨૦૬)

સંસાર સારા સખ દુઃખી, ખાવે ઓર રાવે,
દાસ કપીરા યું દુઃખી, ગાવે ઓર રાવે.

(૨૦૭)

સુખિયા હુંડત મેં ફિર, સુખિયા મિલે ન કાય,
જે કે આગે દુઃખ કહું, સો પહેલા ઉઠે રાય.

(૨૦૮)

જે કે આગે એક કહું, સો કહે એકબિસ,
એકહિસે મેં દાઝયા, તો કહાં કાહું બિસ.

(૨૦૩) જ્યારે પુલ બાહરથી તદન ખીલીને પાકું થાય છે, ત્યારે તે કમળનાં પગ આગળથી ચાને પોતાનાં મુંગથી દુર થઇ જાય છે, પણ કળીઓનું ખીલવું એમાલુમ હોય છે ચાને તેઓ અંદરથી ખીલે છે, અને તેથી તેઓ ખુદાની પાસેજ હોય છે. અર્થાત, દુનિયવી ચાખેમાં મોટાઇ છે એવું માની, જેઓ બાહરથી (પુલખને) મોટા થાય છે તેઓ ખુદાથી દુરજ થતા જાય છે, પણ કળીઓની પેઠે જેઓ અંદરથી ખીળતા જાય છે ચાને જેઓ પોતાનું અંતાંકરણ શુદ્ધ કરતા જાય છે તેઓ ખુદાની વધુ નજદીક રહેતા થાય છે.

(૨૦૪) જ્યારે પાંચે ઈંદ્રિઓ અને મન નિરંતર સત્યને જ પકડી બેસે, ચાને ઈંદ્રિઓનાં વિષયો શોધતી બંધ પડે, અને મન દુનિયવી વિચારો કરતું અટકે, અને એવી રીતે જેનાં બાહર જવાના રસ્તા બંધ પડ્યા, તે માણસને જમ શું કરવાનો હતો ?

(૨૦૫) બળતું વાદળ આવ્યું છે ને તે માંહેથી અગ્નિનો વરસાદ પડવા લાગ્યો છે, જેથી સંસારનાં બધાં લોકો દાઝી મરે છે, માટે ઓ કખીર ! તું ઉઠ, ને તેઓની મદદે દોડી જા.

(૨૦૬) સંસારનાં બધાં લોકો એક બાજુએ ખાય છે, પીયે છે, ને ખીજી ગમ રડતાં જાય છે, જેથી હું કખીર (ખુદાનો દાસ) દુઃખી થાઉ છું ને ખુદાની ભક્તિ કરી માંગુ છું કે તેઓનાં દુઃખનું નિવારણ થાય.

(૨૦૭) કોઇક સુખીયો મળે એવું હું શોધતો ફરું છું, પણ મને તો કોઇ સુખી હોય એવો માણસ મળતો નથી. કારણ કે જેની પાસે દુઃખની વાત કરું છું, કે તે પહેલાં પોતાનું દુઃખ રડવા બેસે છે.

(૨૦૮) જેને એક દુઃખની વાત કહું છું, તો તે પોતાનાં એકવિંશ ચાને અનેક દુઃખો મને કહી સમજાવે છે, પણ જ્યારે એક દુઃખથી, કખીરજી કહે છે કે, હું એટલો દાઝી ગયો, તો તેનાં અનેક દુઃખો કેમ કાઢું ?

(૨૦૯)

બાસુર સુખ ન રૈન સુખ, ન સુખ ધુપ ન છાંય;
કે સુખ શરણે રામકે, કે સુખ સંતો માંય.

(૨૧૦)

સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાલમે, પૂર તિન સુખ નાંય;
સુખ સાહેબકે ભજનમે, ઓર સંતનકે માંય.

(૨૧૧)

સંપત્ત દેખ નવ હરખિયે, બિપત્ત દેખ મત રોય;
સંપત્ત હય તહાં બિપત્ત હય, કર્તા કરે સો હોય.

(૨૧૨)

લક્ષ્મી કહે મેં નિત નવી, કિસકી ન પૂરી આસ,
કિતને સિંહાસન ચઢ ચલે, કિતને ગયે નિરાસ.

(૨૧૩)

સંપત્ત તો હરિ મિલન, બિપત્ત રામ બિયોગ,
સંપત્ત બિપત્ત રામ કહા, આંન કહે સખ લોગ.

(૨૧૪)

હમ જાને થે ખાયગે, બહુત જમા કિયો માલ,
બચુકા ત્યું રહે ગયા, પકડ ગયા બે કાલ.

(૨૦૯) આ સંસારમાં તો નથી દિવસે સુખ, કે નથી રાત્રે; નથી સુખ તડકામાં કે નથી છાંયડે, સુખ કંઠે મળતું નથી; સુખ ખરું, ખુદને તન મન અપાંચુ કરવામાં હોય છે, કે સાધુસંત. પુરોનાં સમાગમમાં સુખ મળે છે.

(૨૧૦) સ્વર્ગ, ખાતાલ, અને મૃત્યુલોક યાને આપણી આ ખાત્રી દુનિયા, એ ત્રણડેમાં પુરું સુખ નથી મળતું; ખરું સુખ ખુદતું બળજી કરવામાં છે, કે સાધુ પુરોનાં રહેલું છે.

(૨૧૧) ધન દોઝત જોઈને તું ના હરખા, અને દરિદ્રતા યાને ગરીબાઈ જોઈને તું વિલાપ ના કર; કારણ કે જ્યાં દુનિયવી સંપત્તિઓ છે ત્યાં ખી દુઃખ હાજર છે જ, કારણ કે એ બધું ખોદાની મરજી પ્રમાણે યાને તેનાં કાયદા મુજબ થયા કરતું હોય છે.

(૨૧૨) લક્ષ્મી (દેવી) કહે છે કે, હું તો રાજ નવીજ કહેવાઉં છું, મારેથી કોઈની ખી આજ્ઞા પૂરેપૂરી બર લાવી શકાતી નથી, કારણકે હું હમેશા પાસે રહી શકતી નથી; ઘણાં લોકોએ મારેથી રાજગાદી મેળવી છે, પણ આખરે તે છોડીને ચાલ્યા ગયાં છે, ને ઘણાંકા બિચારા નિરાશ થઈને મરણ પામ્યા છે.

(૨૧૩) કમ્પીરજી કહે છે કે, ખરી સંપત્તિ, તે ખુદને મળવામાં છે, ને ખરું દુઃખ તેનાથી દુર રહેવામાં છે, મારી (કમ્પીરની) સંપત્તિ અને વિપત્તિ ખુદજ છે, યાને સુખ-દુઃખ, હું તો ખોદામાંજ રહેલું સમજું છું, જ્યારે દુનિયાનાં લોકો કોઈ ખીજી ચીજોમાં સુખ-દુઃખ રહેલાં છે એવું માને છે.

(૨૧૪) મેં તો જાણ્યું કે ઘણી સરખી માલમતા એકઠી કરીશ તે ધણી ખેડો ખેડો ખાઈશ પણ કાજે આવીને મને તો પકડી લીધો એટલે તે બધું જોમતું તેમ રહી ગયું—

(૨૧૫)

ધન ઐસા સાંચિયે, જો ધન આગે હોય;
મુંઢ માંથે ગાંઠરી, જાત ન દેખા કોય.

(૨૧૬)

સુખકે માંથે સિલ પડો, હરિ હીરદેસેં જાય;
અલિહારી આ દુઃખકી, કે પલ પલ રામ સંભરાય.

(૨૧૭)

સુખી સુખી સખ કોઈ કહે, સુખમે જાનત નાય;
સુખી સ્વરૂપ આત્મ અમર, જો જાને સુખ પાય.

(૨૧૮)

કળીર ! તલખ ન છોડીયે, જખ લગ ઘટમેં પ્રાંન;
કોઈક દિન શ્રી રામકો, ભનક પડેંગી કાંન.

(૨૧૯)

કળીર ! તલખ ન છોડીયે, નિશ્ચય લિજે નામ;
મનખ મળુરી દેત તો, કયું કર રાખે રામ ?

(૨૨૦)

અનહોની પ્રભુ કર શકે, હોનાર મિટ જાય;
કળીર, ઇન સંસારમે, રામભજણ સુખ હાય.

(૨૧૫) માટે કખીરજી કહે છે કે, તું એવું ધન (નેકી-નીતી) મેળવ કે જે હમેશાં સચવાઈ રહે ને જે તારી આગળ આગળ ચાલતું રહે, કારણ કે દુનિયવી માલમતાની ગાંસડી કોઈ મુરખ માથે ઉપાડીને ગયેા હોય એવું કોઈએ દીઠું નથી.

(૨૧૬) દુન્યવી સુખ ઉપર ઢાંકણ વાળો, કાંયજે તેથી માણસનાં હૈયામાંથી ખોદા જતો રહે છે, એટલે કે ખુદાને બદલે તેનાં હૈયામાં પૈસાનોજ વાસો રહે છે, તેથી કખીરજી કહે છે માણસને દુઃખજ આવેલું બહુ કે ત્યારેજ તે પળેપળ ખુદાને યાદ કરતો થાય છે.

(૨૧૭) સઉ કોઈ કહે છે કે હું સુખી છું, પણ ખરું સુખ તો હું ત્યાં જોતો નથી. ખરું સુખ તો તે માણસજ ભોગવે કે જે ચોતાના આત્મા-નું સ્વરૂપ ઓળખતો હોય યાને “હું (ખરેખર) કોણ છું” એ સમજતો હોય.

.

(૨૧૮) ઓ કખીર ! જ્યાંસુધી તારા શરીરમાં પ્રાણ રહેલો હોય ત્યાં સુધી તે (માલેક) ની યાદ હરગીજ છોડતો ના, કારણ કે તેમ કયાંથી કોઈ દીવસે તારો અવાજ ખુદાના કાનમાં પડી જશે.

(૨૧૯) ઓ કખીર ! તેની યાદ કદી ના ભુલતો, પણ હરદમ લિયા કરજે, કાંયજે, માણસ તેના મજુરને બદલે આપે, તો ખુદા કેમ તારી મહે-નતનો બદલો નહિ આપે ?

(૨૨૦) જે કાંઈ (આપણે ધારીયે કે) બનવાકાલ નથી તે ખુદા કરી શકે; અને જે કાંઈ (દુઃખ આપત) બનવાકાળ છે એમ આપણે ડરતા હોઈએ, તે ખુદા મિટાવી શકે છે, તેથી હું કખીર કહું છું કે ખુદાની યાદ રાખવાથીજ આ સંસાર સુખદાય થશે.

(૨૨૧)

સખી રસાયન મેં કરી, હરિસા ઓર ન કોય;
રતી એક ઘટમેં સંચરે, સખ તન કંચન હોય.

(૨૨૨)

કહેતા હું કહે જાત હું, સુનતા હય સખ કોય;
રામ કહે ભલ હોયગી, નહિં તો ભલા ન હોય.

(૨૨૩)

કહે કપીર પુકારકે, એ લેવો વ્યવહાર;
રામ નામ જાને બિનાં, છુંદી મુવા સંસાર.

(૨૨૪)

ભુપ દુખી અબધુ દુખી, દુખી રંક બિપરીતઃ
કહે કપીર એ સખ દુખી, દુખી સંત મન જીત.

(૨૨૫)

સુમરનસે સુખ હોત હયે, સુમરનસે દુઃખ જાય;
કહે કપીર સુમરન કિયે, સ્વામી માંહિ, સમાય.

(૨૨૧) મેં બધી જાતનાં રસાયણ કરી જોયાં, ઇંદ્રિયોનાં વિષયો તપાસ્યા, સંસારી દરેક આત્મકરી જોઈ, અને એવી રીતે દુનિયાંની હરેક ચીજ મેં બારીકાથી તપાસી તો મને માત્રમ પડ્યું કે ખુદ જોવું બીજું કંઈ નથી; એક સ્તીભાર બી જો ખુદ દીવમાં જાય તો તે માણસ બધો સોનાનો થઈ જાય, તેને બધું સુખ મળી જાય.

(૨૨૨) માટે હું જે કહું છું તે જે શિક્ષણ મુંડી જઈ છું તે તમો સહ કોઈ ધ્યાનથી સાંભળજો; તે એ છે કે 'ખુદાતું' નામ લેવાથીજ કલ્યાણ થશે, નહિતો કદી બહુ થવાતું નથી, યાને દુનિયવી ચીજોથી ખરું સુખ હાંસલ થવાતું નથી.

(૨૨૩) હું, કબીર, પોકાર કરી સૌને ચેતવું છું તે વાત જરૂર ચાદ રાખજો કે, 'ખુદાતું' નામ શું છે તે જે કોઈ જાણે નહિ તે સંસારમાં હુબીજ મરવાનો.

(૨૨૪) રાજ પણ દુખી ને રૈયત પણ દુખી અને એવી રીતે ગરીબ-તવંગર સૌ એકસરખાં દુખીજ હોય છે, માત્ર જોણે પોતાનાં મનને જીત્યું તેજ માણસ ખરો સુખી છે.

(૨૨૫) ખુદાતું સ્મરણ કરવાથીજ માણસને સુખ પ્રાપ્ત થાય છે, અને સ્મરણથીજ તેનું દુઃખ દૂર થઈ જાય છે; અને હું કબીર કહું છું કે સ્મરણ કરવાથીજ ખુદાનો વાસો આપણામાં થાય છે, યાને ખુદાને મળી શકાય છે.

નામ-સ્મરણ.

(૨૨૬)

કળીર, સુમરન સાર હય, ઓર સકલ જ'નલઃ
આદી અંત સખ શોધીયા, દુઃખ દીસે કાલ.

(૨૨૭)

કળીર ! નિજ સુખ રામે હય, દુઃખ દુઃખ અપાર;
મનસા બાચા કર્મનાં, નિશ્ચય સુમરન સાર.

(૨૨૮)

રામ નામકે લેત હિ, હોત પાપકા નાશ;
જેસી ચન્ગિ અગ્રકી, પડી પુલાને ઘાસ.

(૨૨૯)

નામ જો રતી એક હય, ઓર પાપ જો રતી હબાર;
એક રતી ઘટ સંચરે, જાર કરે સખ છાર.

(૨૩૦)

રામ નામકી ઔષધિ, સદ્ગુરુ દિયે બતાય;
ઔષધ ખાઈ પચી રહે, તાકે બેદન બાય.

(૨૨૬) કબીરજી કહે છે કે, પ્રુદાનું નામ નિરંતર યાદ કર્યા કરવું, તેમાંજ માણસને ફાયદો છે. એ સિવાયનાં બીજાં બધાં કામો કરવાં, તે ફાકટની મેકેનત છે; કારણકે, તેવણ કહે છે કે, બીજાં કામોની શરૂઆતથી છેક છેડા સુધી યાને પગિણામો સુધી મેં તપાસ કીધી, તો મને માલમ પડ્યું છે કે તેઓ નાશવંત છે યાને હંમેશ ટકનારાં નથી. પ્રુદાનું (નામ) સ્મરણ આપણું ફરી ફરીને જનમવા-મરવાનું નિવારે છે, બાકી બીજાં બધાં કામો નવાં કારણો ઉપજવી માણસને પાછા જન્મળમાં નાંખનારાં છે.

(૨૨૭) રામ (પ્રુદા) ને મળવામાંજ આપણને ખરું સુખ છે, અને ઇન્દ્રિઓથી ભોગવાતું હરકોઈ સુખ મેળવવામાં આપણને અંતે બેસુમાર દુઃખ છે. જગતની સલામતી અને આમાદાંનીમાં કાંઈ નુકશાન ન થાય, એવા પરિત્ર વિચાર, વાચા અને કાર્ય કરવા સાથેજ, પ્રુદાની યાદ નિરંતર કરવી તેજ ખરેખદું સ્મરણ છે.

(૨૨૮) જેમ એક અમિત્રી જીણી ચિન્ગારી સુકાં વાસમાં પડે તો તેને બાળી નાંખે છે, તેમજ રામનું નાનું જેવું નામ આપણાં સધલાં પાપોના નાશ કરી નાંખે છે.

(૨૨૯) રામનું નામ જોકે એક રતી બાર જેવું નાનું જણાય છે, અને પાપો જે હજારો રતી જેટલાં હોય, તે છતાં એક રતી જેટલું એ બિનવજન નામ, જેનાં હૈયામાં પસરી ગયું, અને જેને તે નામ નિરંતર યાદ આવ્યા કરે તો તેનાં સર્વ પાપોને બાળી જળી નાખશે સારાંશ કે રામ વાસના યાને પ્રુદાને મળવાની ઇચ્છા, બીજી સર્વ વિષય વાસનાઓને મારી હટાડે છે.

(૨૩૦) પ્રુદાનું નામ યાદ કરવાની દવા છે તે સદ્ગુરૂ જ બતાવશે, અને તે દવા ખાધાથી જેને પચી ગઇ, તો તેનાં સર્વ દુઃખો મટી જશે. સારાંશ કે, પ્રુદાનું નામ યાદ કરવાની રીતો ઘણી ઘણી છે, તેમાંની લાગુ પડતી કોઇ એક, પ્રુદાની ભેટ કરાવી જાણનાર ગુરૂ, એલાનો અમૂક અધિકાર જોઇને, એલાને શીખવે, ને તે રીતે નામ લેવામાં એકો પ્રવિણ થાય તો તેની સર્વ વેદનાંઓ જતી રહે; યાને સચિંત અને ક્રિયામાંનું કર્મો નાશ પામવાને લીધે તેઓ તરફથી આવનારી વેદનાંઓ આવે નહિ, અને પ્રારબ્ધ કર્મો તરફથી આવનારી વેદનાંઓ, તેનાં શરીર સંસાર પરજ લાગુ પડે, પણ તેનાં મનને દુઃખથી નહિ શકે.

(૨૩૧)

સળ મંત્રકા યીજ હય, રામ નામ તત્સાર;
જે કો જન હિરદે' ધરે', સો જન ઉતરે પાર.

(૨૩૨)

રામ કહો મન વશ કરો, એહિ બડા હય અર્થ;
કાહેકો પઢ પઢ મરો, કોટહિ જ્ઞાન ગ્રહનર્થ ?

(૨૩૩)

એને નામ લિયા ઉને સળ કિયા, સળ શાસ્ત્રકા ભેદ.
બિના નામ નર્કે ગયે', પઢ પઢ ચારો બેદ.

(૨૩૧) રામનું નામ, બધાં મંત્રોનું ખીજ છે, જેમાંથી બધાં મંત્રો નિકળ્યાં છે; અને તેથી, જે કોઈ એ નામને નિરંતર હૈયામાં પકડી રાખે, તે પેલી પાર ઉતરી જાય. સારાંશ કે ખુદાનાં નામમાંથી જ સર્વ મંત્રો અને બધુતર ઉપનિવેશો છે, ત્યારે તે નામને જ જે કોઈ પકડી રાખે તો તેનાંથી બધાં મંત્રોનાં ફળો ઉપજવી શકાય. એવું એ, અદ્ભૂત અસરો ઉપજવનારું નામ, જેનાં મનમાં પોતાની મેળે નિરંતર યાદ આવ્યા કરતું થઈ જાય, તે ફરી ફરીથી જન્મ મરણ આપનારા આ બવસાગરને પેલે પાર પોહાંચી જાય.

(૨૩૨) શાસ્ત્રનાં અસંખ્ય ગ્રંથો (માત્ર મોહડેથી) શીખી શીખીને અમથા કાંચ હેરાંન થાઓ છો? “રામ રામ” (ખુદા ખુદા) બોલ્યા કરો; વમાર્યા (વિચાર્યા) કરો, અને મનમાં હૃદિઓની મોજ મનહનાં વિચારો, લાગણીઓ, ધમ્મ્યાઓ, ગુસ્સાઓ તથા આકારો ઉપજવા ના દેઓ; ધમશાસ્ત્રની મુળ મતલબ-સઉથી મોટી મતલબ એજ છે.

(૨૩૩) જેણે ખુદાનાં નામની જપ (સ્મરણ) કીધી તેને સધળું જોઈતું કીધું, તથા તે સધળાં શાસ્ત્રોનાં ભેદ પામ્યો. પણ એ ખુદાનું નામ જપવા વિનાં ફક્ત ચારો વેદ બણ્યા કીધા, તેઓ આખરે નકે ગયા છે. સારાંશ કે જે ખુદાનાં નામની જપ કર્યા કરે, તેણે ધર્મની બધી ક્રિયાઓ કીધેલી ગણાય; તેણે ધર્મની બધી આશાઓ પાળેલી ગણાય, તેને ધર્મને લગતાં બધાં શાસ્ત્રો આવડી જાય, ને તેઓનાં છુપા ભેદો ખી તે પામી જાય. એથી ઉલટું કરે, એટલે કે જે કોઈ ખુદાનાં નામની જપ કરે નહિ, ને શાસ્ત્ર માત્ર જ બણ્યાં કરે, ને તે શાસ્ત્રો (ચાર વેદો) ખી શીખી જાય, તો પણ ઘણીવાર નકે જાય; કારણ કે, ધર્મ શાસ્ત્રો ફક્ત મોહડેનો અભ્યાસ કરવાથી, મન વશ થતું નથી, અને મનની વાસનાઓ અનામત રહી જવાથી પાપો કરાય છે, અને પાપથી નકેતું દુઃખ ખમવું પડે છે.

(૨૩૪)

એકહિ શબ્દમે સખહિ કહા, સખહિ અર્થ બિચાર;
ભણ્યે કેવલ રામકો, તણ્યે બિષયહિ બિકાર.

(૨૩૫)

કપીર! હરિકે નામસે, કોટ બિંધન ટલ બાય;
રાઈ સમાન બસુદરા, કૈટેક કાળ જલાય.

(૨૩૬)

સુખમે સુમરન ના કરે, દુઃખમે કરે સખ કોય;
સુખમે ને સુમરન કરે, તો દુઃખ કહાં કે હોય?

(૨૩૭)

સુખમે સુમરન ના કરે, દુઃખમે કરે ને યાદ;
કહે કપીર તા દાસકી કોન સુને ફરિયાદ?

(૨૩૮)

બિપત્ત ભલી હરિ નામ લેત, કાયા કસોટી દુઃખ
રામ બિનાં કિસ કામકી, માયા સંપત્ત સુખ?

(૨૩૪) તને એક વાત કહી, તેમાં શાસ્ત્રની બધી વાતો આવી ગઇ, બધી મતલબ સમાઇ ગઇ, ને બધા વિચારો આવી ગયા, તે, એ વાત છે જે માત્ર પ્રુદાનું ભજન કર્યા કરવું અને એ ભજનની સાથે સાથે, ઈદ્રિઓની મજાહો તજીને રહેવું-પૂરે પૂરી તજીને રહેવું.

(૨૩૫) રાઇનાં જેટલી અમિની ઝીણી ચિન્ગારી, જેટલાં લાકડાંને જથ્થો હોય, તેટલાં બધાંને બાળી નાખે છે, તેજ રીતે હરિનાં નામથી, યાને પ્રુદાનાં નામની જપ વડે, કરોડો વિધનો એટલે (પાપો અને તેથી આવતાં દુઃખો) સર્વ મટી જશે. સારાંશ કે, પ્રુદાનાં નામમાં, મનને લગાડયાથી તે પાપો કરતું અટકે છે અને ધિમે ધિમે તેનાં બધા દુર્ગુણો નિકળી જઇ મન પવિત્ર થઇ જાય છે.

(૨૩૬) સુખમાં પ્રુદાની યાદ કોઈ કરતું નથી, ને દુઃખમાં સહ તેને યાદ કરે છે, પણ લોકો જે સુખમાં તેને યાદ કરતાં હોય, ને તેની આજ્ઞા, જે ધર્મશાસ્ત્રમાં અપાઇ છે તે મુજબ ચાલવાં હોય, તો તેઓને દુઃખ આવતેજ ક્યાંથી ?

(૨૩૭) સુખમાં પ્રુદાને યાદ ન કરે, અને દુઃખમાં તેની મદદ માગે, એવા અરજદારની અરજ કોણ સાંભળે ? સારાંશ કે, આપણી સુખી હાલ-તમાં, પ્રુદાને ભુલી જઇ, બીજાંને તુકસાન થાય એવા કામો કરીએ, તો કુદરતનાં કર્મનાં કાયદા મુજબ વળતાં દુઃખો આપણને આવે તો, તે આપણને ભોગવવાંજ પડે.

(૨૩૮) જ્યારે દુઃખ આવી પડે છે ત્યારેજ શરીરની કસોટી યાને પરિક્ષા થાય છે. અને માણસને દુઃખજ ભણું છે, કારણ કે ત્યારેજ તે પ્રુદાને હરપણે “ઓ પ્રુદા પ્રુદા” કરીને યાદ કરે છે. પ્રુદા નહિં મળે, ને તેને બદલે દુનિયાની બધી સંપત્તિઓ ને સુખો મળે, તેઓ માણસને અતે શું કામ આવવાનાં છે ?

(૨૩૯)

હરિ સુમરન કોઢી ભલા, ગલી ગલી પડે ચામ;
કંચન દેહ જલાય દે, બે નહિં ભજે હરિ નામ.

(૨૪૦)

જા ઘર સંત ના સેવિયા, હરિકૌ સુમરન નાહે;
સો ઘર મરહટ સરિખા, ભુત બસોં તા માંહે.

(૨૪૧)

રામ નામ તો રતન હય, જીવ જતન કરી રાખ;
જખ પડેગી સંકટી, તખ રાખે રઘુનાથ.

(૨૪૨)

જખ બગે તખ રામ જપ, સોવત રામ સંભાર;
છિંત બેઠત આત્મા, ચાલતહિ રામ ચિતાર.

(૨૪૩)

જીતને તારે ગગનમે હો, ઇતને શત્રુ હોય;
કૃપા હય શ્રીરામકી, તો બાવ ન બાંકો હોય.

(૨૪૪)

બે કોઈ સુમરન અંગકો, પાઠ કરે મન લાય;
અકિત જ્ઞાન મન ઉપજે, કહે કપીર સમજાય.

(૨૩૯) શરીરને દુઃખ થઇને તેનું ચામડું નિકળી પડતું હોય છતાં જો પુદ્ગલની યાદ થઇ શકતી હોય તો તે બહુ, પણ શરીર સુતાં—રૂપાંમાં લોટતું હોય, ને તેનાં તેમ લોટવાથી જો પુદ્ગલની યાદ ખની આવતી ન હોય, તો એવાં તારાં સોનાં જેવા દેહને બાળી નાંખી યાને તે નાશ પાંખી જાય તો ઘણું સારું — સારાંશ કે તવંગરી સાથે પુદ્ગલની ત્રિસરૂપ રહે, તે કરતાં શરીર કંગાલ હોવા છતાં, પુદ્ગલની યાદ મનમાં રહે, તે વધુ પસંદ કરવાજોગ છે.

(૨૪૦) જે ઘરમાં સંતો યાને પુદ્ગલને યાદ પિછાણુનાર સાધુ પુરૂષોની સેવા કરવામાં આવતી નથી અને જ્યાં પુદ્ગલની યાદ થતી નથી, તે ઘરો સમસાંણુ સરખાં જ છે અને ત્યાં છુત-પલીતનોજ વાસો હોય છે.

(૨૪૧) રામ નામ તો એક હિરો યાને અમુલ્ય રતન છે, તેને તું તારા જીવની પેઠે સાચવીને રાખ, કે જે વખતે તને દુઃખ આવી પડે ત્યારે, પુદ્ગલ તને ખચાહી લે.

(૨૪૨) ઉંઘમાંથી જાગૃત થતાં જ રામનું નામ લે, સુતી વેળાએ પણ પુદ્ગલને યાદ કરીને જ સુઈ જા; અને એવી રીતે ઉઠતાં, બેસતાં, યાને હરેક કામો કરતી વેળાએ, તેનું (પુદ્ગલનું) જ નામ તારા મનમાં ચિતાઈ કર, યાને તારે મન પુદ્ગલમાંજ યુકાયલું રાખ.

(૨૪૩) આસમાન પર જેટલા તારા છે, તેટલા બી જો તારા શત્રુઓ હોય, પણ જો તારાં મનમાં પુદ્ગલ હોય તો તેનાં જોરે, તારા એક બાળને પણ કોઈ ઇજા કરી શકનાર નથી.

(૨૪૪) જે કોઈ સ્મરણુ કરવાનાં મંત્રો મોહડે કરી તે ઉપર મનન કરે, તો, હું કબીર કહું છું કે પુદ્ગલની ભક્તિ કેમ કરવી તેનું જ્ઞાન તે આણુસનાં મનમાં આવી જાય.

(૨૪૫)

જપ તપ સંયમ સાંધના, સખ સુમરન કે માંહિ;
કબીર જાને યા રામજન, સુમરન સમ કહુ નાંહિ.

(૨૪૬)

સહકામી સુમરન કરે, પાવે ઉત્તમ ધામ;
નિષ્કામી સુમરન કરે, પાવે અવિચલ રામ.

(૨૪૭)

પથ્થર પુંજે હરિ મિત્રે, તો મેં પુંજી ગિરિરાય;
સખસેં તો ચક્ષિ ભલી, કે પિસ પિસ કે ખાય.

(૨૪૮)

દેહ નિરંતર દેહરા, તામે પ્રત્યક્ષ દેવ;
રામ નાનં સુમરન કરો, કહાં પથ્થરકી સેવ ?

(૨૪૯)

પથ્થર મુખ ના બોલહિ, જો શિર ડારો કુટ;
રામ નામ સુમરન કરો, દુજા સબહિ જુઠ.

(૨૫૦)

કુબુદ્ધિકો સુંજે નહિ, ઉઠ ઉઠ દેવલ જાય;
દિલ દેહરાકી ખબર નહીં, પથ્થર તે કહાં પાય ?

(૨૪૫) જપ કરવી તપેશ્વરા કરવી, યોગ કરવો એ સહ સ્મરણની અંદરજ આવી જાય છે, તેથી સ્મરણ જેવું બીજું કશું એ નથી, એવું હું (કબીર) સમજું છું અને જે કોઇ પ્રુદાનો બંદો છે તે જાણે છે.

(૨૪૬) પોતાને માટે કાંઈક સારા બદલાની આશા રાખીને જે કોઇ સ્મરણ કરે, તો તેને તે સુખ મળે; સ્વર્ગ મળવાની ઇચ્છા રાખી જે કોઇ સ્મરણ કરે, તેને સ્વર્ગ મળે; પણ જે કોઇ, ઇચ્છા રહિત યાને પોતા માટે કાંઈ પણ ચીજ કે સુખ માગ્યા વગર, સ્મરણ કરવું એ મારી દ્રવ્ય છે એવું સમજીને માત્ર પ્રુદાના પ્રેમ અર્થેજ સ્મરણ કરે તે માણસ પ્રુદાને પામે, જે હમેશગીનો હોવાથી તેને સદાકાળનું સુખ મળી જાય.

(૨૪૭) કબીરજી કહે છે કે:—જો પથ્થર પુગવાથી ખોદા મળતો હોય, તો હું આખો ગિરનારનો પહાડજ પુગું. પણ સહ કરતાં ઘંટી (પુછ) હોય તો કેવું સરસ, કે તેથી દુગીને લોટખી ખાવા મળે !

(૨૪૮) તારું શરીર એજ તારું દેવજ છે ને તેમાંજ ખરેખરો દેવ યાને પ્રુદા બેઠેલો છે, તેનું સ્મરણ કર્યા કર. બાકી પથ્થરની પુગ કરવાથી યાને બાહેરનો દેખાય કર્યાથી તારું શું વળવાનું ?

(૨૪૯) ગમે માથું કુટીને મરિયે, તોખી પથ્થર કાંઈ મુખમાંથી બોલવાનો છે ? માટે તું રામ નામ જપ્યા કર, બાકી બીજું બધું કરવાનું મુકી દે.

(૨૫૦) જેઓને ખરી સમજ નથી તેઓજ દોડતા દોડતા દેવજમાં જાય છે; માણસનું દિલ તેજ પરમેશ્વરનું રેહવાનું દેવજ છે એ વાત તેઓને ખતર ન હોવાથી બિચારા, પથ્થરનાં બાધેલાં દેવજમાં પ્રુદાને શોધવા જાય છે, તે ખોદા તેઓને કેમ મળે ? (Know Ye not that Ye are the Temple of God, and the Spirit of God dwelleth in Ye ?—Christ.)

(૨૫૧)

પથ્થર પાની પુંજ કર, પચ પચ મુવા સંસાર;
ભેદ નિરાલા રહે ગયા, કોઈ બિરલા હુવા પાર.

(૨૫૨)

મકકે મદિનેમેં ગયા, વહાંભી હરકા નામ;
મેં તુંજ પુછું હે સખી, કિન દેખા કિસ દામ ?

(૨૫૩)

રામ નામ સખ કોઈ કહે, ઠગ ઠાકોર ચોર ચોર;
ધૂવ પૂલહાદ સખ તર ગયે, એહિ નામ કહુ ચોર.

(૨૫૪)

સુકધ બિન સુમરન નહિં, ભાવ બિન ભજન ન હોય;
પારસ બિચ પરદા રહા, કયું લોહા કંચન હોય ?

(૨૫૫)

સુમરન સિદ્ધિ યું કરો, જયું ઘાઘર પનિહાર;
હાલે ચાલે સુરતમે, કહે કળીર બિચાર.

(૨૫૬)

સુમરન સિદ્ધિ યું કરો, જૈસે દામ કંગાલ;
કહે કળીર બિસરે નહિ, પલ પલ લેત સંભાળ.

(૨૫૧) પથ્થર અને પાણી પુંછ પુછને, યાને એવા માત્ર બાહેરનાં દેખાવો કરી કરીને, સંસારનાં બધાં લોકો હુબી મુગ છે; જ્યારે ખુદ્ધનો ભેદ તો બીજોજ છે, જે વાત કોઈ વિરલો પુરૂષજ નાણું છે અને તેથી તે સમજીને ખરો રસ્તો પકડીને પાર થઈ જાય છે.

(૨૫૨) મકકા મદિનામાં ગયા તો ત્યાંબી ખુદ્ધનું નામ તો છેજ, પણ (મુસલમાન ધર્મવાળાઓને કબીરજી કહે છે કે) ઓ મારી બેન, તું અને દેખાડ કે મકકા મદિનામાં કયે ઠેકાણે, તેં ખુદ્ધને દીઠો ? અર્થાત—કબીરજીનું કહેવું એ છે કે ખુદ્ધ આપણાથી બાહેર નથી, પણ આપણી અંદરજ તે રહેલો છે.

(૨૫૩) રામનું નામ તો ઠગારા, લુટારા, યાને દુનિયાના ખુરા ભગ્ના સહ કોઈ લોક (મોહડેથી) લે છે, પણ જે રમરણ યાને જપ વડે, ધૂત, પૃથ્વી અને એવા (મોટા થઈ ગયલા) નરો દમ્ભરને પોહોંચી ગયા, તે રમરણ કાંઈ જુદીજ તરેહનું છે.

(૨૫૪) મન સુદ્ધ (નિર્મળ) થયા વગર ખુદ્ધની યાદ (રમરણ) થઈ શકતી નથી. જેમ પારસ મણી અને લોદાંની વચ્ચે બીજી કોઈ ચીજ આડી પડેલી હોય તો લોદાંનું સોનું થઈ શકતું નથી. તેમજ હેત ખુદ્ધપર લાગેલું નહિ હોય, અને દુનિયવી ચીજો ઉપરજ હોય, અને મનમાં તે ચીજોના ખ્યાલો આવ્યા કરે, તો ખુદ્ધનું જાગન કેમ થાય, ને ખુદ્ધ કેમ દેખાય ?

(૨૫૫) માથે પાણીનો ઘડો મુરીને, છુટે હાથ ચાલતી અને વાનો કરતી જવા છતાં, પનિયારણ (સ્ત્રી) નું ધ્યાન તો ઘડામાંજ લાગેલું હોય છે, તેમ રમરણ કરતી વેળાએ મન ખુદ્ધ તરફજ લાગેલું રહે, એવું રમરણ કરતાં તું શીખ.

(૨૫૬) જેમ એક કંજુસ માણસ પૈસાને પુંજે છે, અને તેને ઘડી પણ યાદ કર્યા વગર રહેતો નથી, તેમ ખુદ્ધનું રમરણ એવું કર કે તારા મનમાંથી ખુદ્ધ એક પદ વારે પણ લુપ્ત નહિં.

(૨૫૭)

જેસી નૈયત હરામ પે, એસી હરસેં હોય;
ચલા જાવે વૈકુંઠમે, પલા ન પકરે કોઈ.

(૨૫૮)

બાહર કયા દિખલાયે, અંતર કહિએ રામ?
નાહિં મામલા ખલ્લસોં, પડા ધનિસેં કામ.

(૨૫૯)

માલા તો કરમેં ફિરે, જીલ ફિરે મુખ માંહિં;
મનવા તો ચૌ દિશ, એસો સુમરન નાહિં.

(૨૬૦)

સુમરન એસો કિજીયે, ખરે નિશાંને ચોંટ;
સુમરન એસો કિજીયે, હલે નાહિં જીલ હોઠ.

(૨૬૧)

હોઠ કંઠ હાલે નહિ, જીભ્યા ન નામ ઉચ્ચાર,
મુમ સુમરન જો ખેલેં, સોહિ હંસ હમાર.

(૨૬૨)

અંતર “હરિ હરિ” હોત હય, મુખકી હાજત નાહિં;
સેહેજે ધુંન લાગી રહે, સંતનકે ઘટ માંહિં.

(૨૬૩)

અંતર જપીયે રામજી, રામ રામ રંકાર,
સેહેજે ધુંન લાગી રહે, એહિ સુમરન તત્સાર.

(૨૫૭) કોઈ હરામની ચીજ ઉપર મન જેવું લાગી જાય છે, તેવું ઋષ્ટ્ર તરફ મન લાગી જાય, તો તે માણસને ખુદની મુલાકાત થાય, અને તેમાં કોઈ (દૈત્ય કે ક્રૂરતા) થી પણ અટકાય નાંખી શકાય નહિં.

(૨૫૮) બાહેરનો ફેકટ દેખાવ શું કામ કરે છે ? તારા હૈયામાં ખુદનું નામ લેતો રહે, તને દુનિયાં અને તેનાં લોક સાથે કામ નથી, પણ જે ઘણી (ખુદ) તારાં હૈયામાં બેઠેલો છે તેની સાથેજ કામ છે.

(૨૫૯) હાથમાં માલા (તસ્બીર) રૂંધો કરે, ને મોહકમાં “ખુદ ખુદ” થયા કરે, પણ જે મન ખુદમાં લાગે નહિ, અને દુનિયાંની અનેક ચીજો તરફ વારા કરતું દોડયા કરે, તો એવી યાદ (સ્મરણ) ખુદની મુલાકાત કરાવે તેવી કાર્ય સાધક ગણાય નહિ.

(૨૬૦) સ્મરણ તો એવું કરીએ, કે જેમ તીર જઈને બરાબર નિશાંણુ યાને ટાંકેલી ચીજ પર ચોંટાંટી જાય, તેમ મન જઈને ખુદપર લાગી જાય. સ્મરણ એવું કરવું કે જીભ ને હોઠ હીલે નહિં પણ મન ખુદ પર લાગી રહે, ત્યારેજ તે ખરું સ્મરણ કહેવાય.

(૨૬૧) હોઠ તથા ગળું પણ હિલે નહિં, અને જીભે પણ નામ ઉચ્ચાર થાય નહિ, તો બી અંદર ગુપ્ત સ્મરણ ચાલુ રાખે, તેજ ખરો સ્મરણ કરનારો હંસ યાને સાધુ છે.

(૨૬૨) અંદર (હૈયામાં) “હરિ હરિ” (“ખુદ ખુદ”) એવો અવાજ થયા કરે, ત્યાર પછી મોહકથી બોલવાની જરૂર રહેતી નથી; એવી રીતે જેઓ સાધુ (પવિત્ર) પુરૂષો થયા છે, તેઓનાં હૈયામાં ખુદનું ધ્યાન વગર મેહેનતે થયા કરતું હોય છે, તેથી તેઓને મોહકથી બોલવાની કાંઈ જરૂર રહેતી નથી.

(૨૬૩) મનમાં (રામની) જપ કર્યા કરીએ ત્યારે આખર રામનાં નામનો અવાજ, આપણાં રૂંધે રૂંધે ઉઠવા લાગશે, અને પછી વગર મેહેનતે ખુદનું ધ્યાન થયા કરશે, ખુદનું સ્મરણ કરવાની ખરી રીત એવી છે.

(૨૧૪)

સુમરન સુરતિ લગાય કે, સુખસે કહુ ના ખોલ;
બાહેર કે પટ દેય કે, અંતર કે પટ ખોલ.

(૨૧૫)

લેહ લાગી તબ બનીયે, કબુ છુટ ન બાય;
શવતહિ લાગી રહે, સુવા માંહિ સમાય.

(૨૧૬)

બુદ સમાના સમૂદ્રમે, બનત હય સખ કાય;
સમૂદ્ર સમાના બુદમે, બને ખીરલા કાય.

(૨૧૭)

બગત ધવાર હય સાંકડા, રાઈ દસમા બાય;
મનહિ જબ રાવત હો રહા, કયું કર શકે સમાય?

(૨૧૮)

રાઈ બાંતા બિસવા, ફિર બિસનકા બિશ;
ઐસા મનવા બે કરે, તાહિ મિલે જગદીશ.

(૨૬૪) ખુદાનાં સ્મરણમાં તારું સઘળું ધ્યાન આપી સ્મરણરૂપ થઈ જા, તે પછી મોહોડેથી સ્મરણ કરવું બંધ કર; બહારનાં બધા પદ્મ બંધ કર, એટલે કે બહારની ઈંદ્રિઓનો વ્યવહાર બંધ કર; અને અંદરના પદ્મ ખુલ્લા કરે અને અંદરની અનુભવ શક્તિને ખીલવ.

(૨૬૫) જ્યારે માણસને ખુદાની લેહ એવી લાગી જાય કે, જીવતાં જીવત તો તે જાયજ નહિં, પણ મરણ વેળાએ, સર્વે દુઃખો ખમવા સાથેખી, તેનાં મનમાં ખુદાનીજ યાદ રહે, ત્યારે જાણવું કે તે માણસને ખરી ખુદાની લેહ લાગી હતી.

(૨૬૬) પાણીનું ટીપું સમુદ્રમાં સમાઈ જાય તે તો આખી દુનિયાં જાણે છે, પણ આખો સમુદ્ર એક ટીપાંમાં સમાઈ જાય તે તો કોઈકજ વિરલો પુરૂષ જાણે છે. જ્યારે યોગી સમાધી અવસ્થામાં જાય છે, ત્યારે તે આખા વિશ્વ યાને જગતને પોતાનાંજ અંતર હૃદયાકાશમાં જ જીવે છે, અને આવો અનુભવ કોઈક વિરલા યોગીને જ થાય છે, જે વાત જમતનાં લોકોને સમજતી નથી.

(૨૬૭) ખુદાનો ભક્ત થયાનો દરવાજો એટલો તો સાંકડો છે કે રાષ્ટ્રના દશમાં ભાગ જેટલો તે છે, પણ, મન તરેહવાર વિચારોના જથ્થા એકઠા કરીને પર્વત જેવું મોડું થઈ જાય ત્યારે, એવા સાંકડા દરવાજામાં તે કેમ દાખલ થઈ શકે?

(૨૬૮) રાષ્ટ્રનાં દાણાંનો વિસમો ભાગ કરો, અને તે વીસમાનો પણ વિસમો ભાગ કરે, એવું નાનું મનને જે કોઈ કરી શકે, ત્યારે જ તેને પરમેશ્વર મળે. એટલે કે ઈંદ્રિઓનાં સર્વ વિચારો જેનાં જતા રજા હોય, એ પ્રમાણે જેનાં મનનું “મનપણ” એટલે વિચારપણું જનું રજું હોય, તેને ખુદાની મુલાકાત થાય.

(૨૬૯)

મેરા મન સુમરે રામકો, મનમે રામ સમાય;
મનહિ જખ રામ હો રહા, તો શિશ નમાવું કાય ?

(૨૭૦)

કળીર ! મન નિશ્ચલ કરો, ગોવિંદ કે ગુન ગાય;
નિશ્ચલ બિનાં ન પાઇયે, કોટીક કરો ઉપાય.

(૨૭૧)

માલા જપું ન કર જપું, મુખસે કહું ન રામ;
રામ હમેરા હમકો જપે, મેં બેઠા રહું વિશ્રામ.

(૨૭૨)

નામ બિસારે દેહકા, જીવ દસા સખ જાય;
જખહિ છોડે નામકો, સખહિ લાગે આય.

(૨૭૩)

રામ જપે અનુરાગસે, સખ દુઃખ હાલે ધોય.
બિન્ધાસે તો હરિ મિલે, લોહા કંચન હોય.

(૨૬૯) મારું મન હવે તો પુદ્ગલને જ યાદ કરે છે, અને તેમાં પુદ્ગલનો વિચાર માત્ર જ રહેશે છે, ને બીજો કોઈ વિચાર રહેશે નથી; મન પુદ્ગલરૂપ થયું છે. એ પ્રમાણે જ્યારે મન પોતેજ પુદ્ગલરૂપ બની ગયું છે ત્યારે હું મારું માથું શા માટે નમાવું ?

(૨૭૦) ઓ કબીર ! પુદ્ગલનાં ગુણ ગાઈ ગાઈને અને ગુણ ગાવાનો લખ મનને લગાડી લગાડીને તેને બીજા બીજા ખ્યાલો પર જતું અટકાવ. મન બીજા ખ્યાલો પર દોડતું અટક્યા વગર, અહીં સ્મરણ થઈ શકે નહિં. એ સિવાયનાં બીજા કરોડો ઉપાય તું કરશે તો તે બધા ફોકટ જશે.

(૨૭૧) કબીરજી કહે છે કે, હું તો પુદ્ગલની જપ, નથી માલાએ કરનો કે નથી હાથે કરનો, કે ન મોહડેથી રામ પુદ્ગલનો. મારી જપ કરવાની રીતી એવી છે કે માલા યા તસ્બીર ફરવરી પડેજ નહિં, હાથ હીલાવવો પડે નહિ; ને મોહડેથી (પણ) “પુદ્ગલ” કરીને બોલવું પડે નહિં; પણ મારું શરીર—ઈંદ્રિયો ને મન, જે બધાં મળીને હું બન્યો છું, તે બધાં શાંત થઈ, તેઓ મળે નહિં થઈ જાય, ત્યારે આ શરીરમાં જે બાંન બાકી રહે, જે પુદ્ગલનો અંશ છે, તે બાંન, પેલાં બાંન ને જપે છે ને મળે છે; જે બાંન જગતમાં પસરીને અપરમપાર ખાલી જગામાં રહેલું છે, જે પુદ્ગલ યાને “હંમેશગીના હું” છે તે સાથે એકત્ર થઈ જાય છે.

(૨૭૨) પુદ્ગલનું નામ જપતાં જપતાં, શરીરનું બાંન લુલી જવાય છે, અને જીવ તરીકેની હાલત જતી રહે, એટલે કે હું “ફલાણો માણસ છું” એવી યોતાની યાદ નહિં રહે, ત્યારપછી બીજી એવી હાલત આવે કે જ્યારે નામ જપવાનું બી છુટી જાય, યાને જપનાંર અને પુદ્ગલ જુદા છે એવો વિચાર નિકળી જાય, ત્યારે માણસ વિશ્વરૂપ યાને સર્વરૂપ થઈ જાય યાને પુદ્ગલ સાથે એક થઈ જાય.

(૨૭૩) હૈયાનાં હેતથી જો તું પુદ્ગલની જપ કરશે, તો તારાં સર્વ ઃખો મટી જશે અને પુદ્ગલ મળશે, એવો પાકો બરોસો રાખીને તું પુદ્ગલની જપ કરશે, તો પુદ્ગલ તને ખચીત મળશે; ને તું હમણાં લોઢાં જેવો છે, તે પછી સોના જેવો થઈ જશે.

(૨૭૪)

રામ નામ પુકારતાં, મિટા મોહ દુઃખ દ્વંદ્વ;
મનકી દુખધા તળ ગઈ, જળ ગુરૂ મિલે ગોવંદ.

(૨૭૫)

નિશદ્દીન એક પલકહિ, જો કહેવે રામ, કપીર !
તાકે જનમ જનમ કે, જહે પાપ શરીર.

(૨૭૬)

કલ્યુગમે જીવન અલ્પ હય, કરીયે. બેગ સંભર
તપ સાધન કછુ ના બને, તાતે નામ સંભાર.

(૨૭૭)

નામ નૈનનમે રમી રહ્યા, જાને ખીરલા કોય;
જાકુ મિલીયા સદગુરૂ, તાકુ માલમ હોય.

(૨૭૮)

રામ રાનાં ના બડા, બડા જો સુમરે રામ;
તાહિ તે જન બડો, જો સુમરે નિજ નામ.

(૨૭૯)

કપીર, મેં માગું એ માંગનાં, પ્રભુ દિગ્ધે મોહે સોય;
સંત સમાગમ હરિ કથા, હમારે નિશદ્દિન હોય.

(૨૭૪) કબીરજી કહે છે કે, ખુદાનાં નામની જપ કરતાં કરતાં, ઈંદ્રિઓને ગમતી ચીજો પર ઝીપલાવી દેવાની મારી ટેવ છુટી ગઇ. ખુદાની જપ કરતાં કરતા, મારી ઉપર ને મારાં પોતાનાઓની ઉપર વધાર હેત રાખવું, ને ખીજાંઓ ઉપર ઓછું હેત રાખવું અથવા બિલકુલ નહિં રાખવું, તથા પોતાના લાભો જ સાચવ્યા કરવા ને ખીજાના લાભો નહિં સાચવવા, અથવા સામાં લુટવા, એવી જે મનની જુદાઇની લાગણી હતી, તે મટી ગઇ. ખુદાનાં નામની જપ કરતાં કરતાં મારાં સચિંત અને ક્રિયામાણુ કમો નાશ પામ્યાં; તેથી તેઓથી ઉપજનારાં મારાં દુઃખો મટી ગયાં, અને ફક્ત પ્રારબ્ધા કમોથી ઉપજતાં દુઃખોજ ભોગવવાનાં બાકી રહ્યાં છે, અને તેઓની ખી મને કાંઈ દરકાર નથી. કાંય જે જ્યારે ગુરૂ મળે ને ખુદા મળે ત્યારે મનની સર્વે ચિંતાઓનો છેડો આવી ગયલો હોય છે.

(૨૭૫) અરે કબીર! રાતે યા દીવસે, એક પળવાર પણ જે કોઇ રામતું નામ ખરાં હેતથી લેશે તેનાં જન્મો જન્મનાં પાપો દુર થશે.

(૨૭૬) આ કલીયુગમાં માણસની જાંદગી ઘણાંજ થોડા વરસની છે, માટે તું જલદીથી ખુદાને યાદ કરી લે; કારણ કે જાંદગીની મુદત ઘણી કમતી હોવાથી, આપણથી તપ, સાધન, જે કરવાને બહુ લાંબો કાળ જોઇએ છે, તે આ કુલીયુગમાં બની શકતું નથી, માટે તું નામ સ્મરણજ કર્યા કર.

(૨૭૭) તે નામ આંખોમાં રમી રહેલું હોય છે, જેને કોઇ વિરલો પુરૂષ જ જાણે છે, અને જેને સદગુરૂ મળ્યા હોય તેને સમજ પડે છે.

(૨૭૮) લોકો કહે છે કે, રાજાઓ મોટા છે. પણ હું (કબીર) કહું છું કે જે રામ (સાકાર ઇશ્વર) તું ધ્યાન કરે, તે રાજાઓથી મોટો છે. પણ સાકાર ઇશ્વરનાં બક્ત કરતાં, જે કોઇ નિરાકાર (ઇશ્વર) નાં ધ્યાનમાં રહે, ને વધારે મોટો છે.

(૨૭૯) કબીરજી ખુદાને કહે છે કે, ઓ ખુદા, હું તારી પાસે એટલુંજ માંગું છું કે મને સાધુસંતોની સંગત ને તારે લગતાં જ્ઞાનની વાતો રાત ને દિવસ થયા કરે.

(૨૮૦)

મુગટા બુગટ માથું નહિં, ભક્તિ દાંન દિલો મોહો;
ઓર કહુ માથું નહિં, નિશદિન જાયું તોહો.

(૨૮૧)

સુમરન મારગ સાચકા, સદ્ગુરુ દિયે ખતાય;
સ્વાસ ઉવાસે સુમરતાં, એક દિન મિલ્યા આય.

(૨૮૨)

પ્રેમ બિના ધીરજ નહિં, બિરહો બિના બૈરાગ;
સદ્ગુરુ બિના મિટે નહિં, મન મનમાકા દાગ.

(૨૮૩)

પુરાહિ સદ્ગુરુ બિના, હિરદા શુદ્ધ ન હોય;
મનચા વાચા કર્મના, સુન લિલો સખ કૌય.

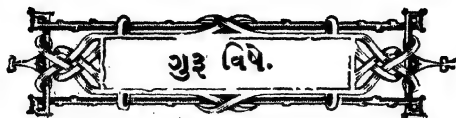
(૨૮૦) નથી માંગતો હું રાજ ને પાટ, પણ મને તારી ભક્તિ કરવાનું દાન બક્ષેસ કર, કે રાત ને દિવસ હું તારી જપ કરી તારું જ ધ્યાન ધરું-એ સિવાય બીજું હું કાંઈ માંગતો નથી.

(૨૮૧) ખુદ્દતું નામ સ્મરણ કરવાનો ખરો રસ્તો સદ્ગુરુજ બતાવી આપે છે, અને તે રીતે, જે કોઈ ખુદ્દતું સ્મરણ નિરંતર કર્યા કરે, તેને એક દિવસ ખુદ્દ મળી જશે.

(૨૮૨) જ્યાંસુધી માણસનાં હૈયામાં ખરો (બિનસ્વાર્થી) પ્રેમ આવતો નથી ત્યાંસુધી તેનું મન ધિરજથી ભક્તિમાં બેસતું નથી; અને જ્યાંસુધી માણસને ખરો ભક્તિભાવ ખુદ્દ તરફ લાગતો નથી, ત્યાંસુધી તેને વૈરાગ્ય આવતો નથી યાને ઈદ્રિઓનાં વિષયો ભોગવવા ઉપરથી તેનું મન ખસતું નથી; અને જ્યાંસુધી સદ્ગુરુનો મેળાપ તેને થતો નથી ત્યાંસુધી એ બધું થતું નથી યાને તેનાં મનનાં વિકારોને જુરસાઓ જતા રહેતા નથી.

(૨૮૩) પણ હું આ એક વાત કહું છું ને તમો સઉ કોઈ બરાબર યાદ રાખજો. જેનો પોતાનો અભ્યાસ અધુરો રહેલો હોય, તેવો કોઈબી સાધુ, સદ્ગુરુ કહેવાય નહિ. જેનો અભ્યાસ પુરો થઈ રહેલો હોય તેજ સદ્ગુરુ કહેવાય. તેવો પુરો જ્ઞાની ગુરુ મળે ત્યારેજ મન, વાચા ને કાર્યો પાવત્ર થાય, યાને ત્યારેજ આપણા હાથે થતાં પાપો અટકે, જીભે થતાં પાપો અટકે, વિચારોએ થતાં પાપો અટકે, ને લાગણીઓએ થતાં પાપો અટકે.

સદ્ગુરૂ મહિમાં

(૨૮૪)

ગુરૂ બિન જ્ઞાન ન ઉપજે, ગુરૂ બિન મિલે ન ભેવ;
ગુરૂ બિન સંશય ના મિટે, જય જય જય ગુરૂદેવ.

(૨૮૫)

ગુરૂ બિન જ્ઞાન ન ઉપજે, ગુરૂ બિન મિલે ન મોક્ષ;
ગુરૂ બિન લખે ન સત્યકો, ગુરૂ બિન મિટે ન દોષ.

(૨૮૬)

ગુરૂ નારાયણ રૂપ હય, ગુરૂ જ્ઞાન કો ધાટ;
સદ્ગુરૂ બચન પ્રતાપસે, મનકે મિટે ઉચ્ચાટ.

(૨૮૭)

સદ્ગુરૂ કે મહિમાં અનંત, છુને અનંત ક્રિયા ઉપકાર;
અનંત લોચન ઉઘાડયા, અનંત દિખાવન હાર.

(૨૮૪) ગુરૂ વગર આપણી જીંદગીને લગતી ખરી વાતો ને ભૂત ભવિષ્યની વાતો સમજી નથી. ગુરૂ વગર એ વાતોને લગતા આપણુ સંશયો મટતા નથી. ગુરૂ વગર આપણને પરોક્ષ જ્ઞાન થતું નથી; એટલે કે, ખુદાને લગતી શાસ્ત્રમાં કહેલી વાતો સમજી નથી. અને ગુરૂ વગર આપણને અપરોક્ષ જ્ઞાન થતું નથી: એટલે કે, ખુદાની મુક્તિકાંત થતી નથી, માટે હમારી પ્રાર્થના છે, કે હે ગુરૂ દેવ તમારો જય થાવો, ચાને જગતનું બહુ કરવાનાં જે જે કામો ધારીને સદગુરૂઓ જગતમાં આવ્યા હોય ને આવે, તેઓનાં કામો હમેશાં વગર વિધન પાર પડ્યા કરજો !

(૨૮૫) ગુરૂ વગર જ્ઞાન મળી શકતું નથી, અને ખુદાની મુક્તિકાંત થઈ શકતી નથી. ગુરૂ વગર ફરી ફરીથી જન્મચાન્ન કરવાનું મટતું નથી. ગુરૂ વગર સાચી વાત સમજી નથી, અને ગુરૂ વગર આપણા દુર્ગુણો મટતા નથી.

(૨૮૬) નદીનો કાંઠો ઉંચો ને ઢેળાવ વગરનો હોય, ત્યારે પાણીઓ બાંધવી પડે છે, ને એ પાણીઓવાળા ઘાટની મદદથી આપણે નદીનાં પાણીને મળીએ છીએ; ગુરૂબી જાણે એ ઘાટ જેવો ઘાટ છે, કેમકે આપણે તેની મદદથીજ ખુદાને મળી શકીએ છીએ. ગુરૂ ખુદાની મુક્તિકાંત કરાવનારો છે, એટલુંજ નહિ, પણ ગુરૂ તેથી બી ધણું વધારે છે. કાંચ જે પોતાની નિરાકાર હાલતે, આપણને પોહોંચાડવાને સાર, ગુરૂ, માણસનું રૂપ ધારણ કરીને આવેલો ખુદા પોતે છે. તું ગુરૂનું કહ્યું કર, ગુરૂનું કહ્યું કર. તેનાં કહેવામાં એવા ગુણ છે, કે તારા મનની બધી જાતની અકરવકરો ભાગી જશે, ને તે સદાનુ શાંત થઈ જશે.

(૨૮૭) સદગુરૂની મોટાઈની કાંઈ હદ નહિ; સદગુરૂનાં ઉપકારની કાંઈ હદ નહિ. આપણી અંતર દૃષ્ટિ સદગુરૂ ઉંઘાડી આપે, તેની જ્ઞેવાની શક્તિની કાંઈ હદ નહિ; ને ખુદા સાથે આપણો મેળાપ કરાવી આપે, તેની રેહવાની જગ્યાની કાંઈ હદ નહિ, ને તેનાં જીવવાનાં વખતની કાંઈ હદ નહિ એવો સદગુરૂ છે.

(૨૮૮)

સદ્ગુરુ સમાન કેા નહિં, સત્ત દ્રિપ નવ ખંડ;
તિન લોક ના પાઇયે, ઐર એકબિસ પ્રહમંડ.

(૨૮૯)

તિર્યમે ફલ એક હય, સંત મિલે ફલ ચાર;
સદ્ગુરુ મિલે અનેક ફલ, કહે કૃષ્ણીર બિચાર.

(૨૯૦)

હરિ કૃપા તબ જાનીયે, દે માનવ અવતાર;
ગુરુ કૃપા તબ જાનીયે, જબ છોડાવે સંસાર.

(૨૯૧)

જાકે શીર ગુરુ જાની હોય, સોહિ તરત ભવ માંહે;
ગુરુ બિન જાનો જન્તકો, કબૂ મુક્તિ સુખ નાહે.

(૨૯૨)

સદ્ગુરુ કે ભુજ દોષ હય, ગોવિંદ કે ભુજ ચાર;
ગોવિંદસે સખ કછુ સરે, પર ગુરુ ઉતારે પાર.

(૨૮૮) સાત દ્વીપ ને નવ ખંડોમાં ફરી વળો, પાતાલ પૃથ્વી ને સ્વર્ગમાં ફરી વળો, ને એકવીસ સદ્ગુરોમાં પણ ફરી વળો; ને જુઓ કે ખુદાની મુલાકાત કરાવનાર ગુરના જેટલું આપણું બહુ કરનારો બીજો કોઈ એ બધામાં કયેબી છે? કયે કોઈ નથી.

(૨૮૯) હું કબીર એમ માનું છું, કે કોઈ એક જગ્યા જઈએ, તેથી જેટલું પુન થાય, તે કરતાં એવડું પુન કોઈ સાધુ મળ્યાથી થાય ને તેનાથી એસુમાર ઘણું પુન ખુદાની મુલાકાત કરાવે એવો ગુર મળ્યાથી થાય.

(૨૯૦) ખુદા મેહેરબાન થાય, તો ૮૩,૯૯,૯૯૯ જાતના જીવોના અવતારો ઉપરથી ચઢાવીને આપણને માણસ જાત તરીકેનો ચોર્યાસી લાખનો અવતાર આપે. પણ સદ્ગુર મેહેરબાન થાય, તો તે આપણે માટે એ માણસાઈ અવતારને બી નહિં ખમાય એવો દુખીયારો ગણે, ને એમાંથી છોડવીને ખુદા ખુદાઈ હાલતે પોંહોંચાડે.

(૨૯૧) ખુદાની મુલાકાત કરાવી શકે એવા ગુર જેને માથે હોય, તેનાં જન્મ મરણનો છોડો જલદીથી આવી જાય છે. જન્મ મરણમાંથી છુટવાનું સુખ, ગુર વગર માણસને કદી મળેજ નહિં, એમ તમે નક્કી જાણજો.

(૨૯૨) ખુદા, પુરપરપે ચાર હાથવાળા શ્રી વિશ્નુ થયા છે. ને માણસ જે જે માંગે, તે તે તેવલ એ ચાર હાથે આપી શકે છે. પણ સદ્ગુરને બિચારાને તો બેજ હાથ છે, તે તારી સર્વ કામનાઓ માને ઇન્દ્રિઓથી ભોગવાતી મનહો પુરી પાડી શકતો નથી, પણ મુક્તિ આપવાનું એકજ કામ જે તે કરી શકે છે, તે સર્વ કામનાંઓ કરતાં બી વધારે મોટું છે.

(૨૯૩)

સદ્ગુરુ સત્ કા શબ્દ હય, અને સત્ દિયા બતાય;
જો સત્ કેં પકડ રહે, તો સત્ હિ માંહે સમાય.

(૨૯૪)

દેવી બડી ન દેવતા; સુરજ બડા ન ચંદ;
આદ અંત દોનો બડે, કે ગુરુ કે ગોવંદ.

(૨૯૫)

હરિ રૂઠે ગત એક હય, ગુરુ શરનાગત બાય;
ગુરુ રૂઠે ગત એકો નહિ, હરિ ન હોય સહાય.

(૨૯૬)

ગુરુ ગોવિંદ દોનો બડે, કિસકેં લાગું પાય;
બલિહારી આ ગુરૂકી, અને ગોવિંદ દિયા બતાય.

(૨૯૭)

પુંજ ગુરૂકી કિજીએ, સખ પુંજ જેહી માંહે;
જબલગ સિંચે મુખ તરૂ, સાખા પત્ર અઘાય.

(૨૫૩) સદ્ગુર સતનું' યાને ખુદાનું જાહેર થયલું ખીજું નામ છે, સત્ (ખુદાને) બતાવી શકે છે અને સત્ જે એકજ છે કે જે (સદ્ગુરજ) (ખુદા છે) તેને જે પકડી રાખે તે આખરે તે સત્માંજ સમાઇ જાય.

(૨૫૪) દેવી કે દેવતા (નારી ફરેસ્તા કે નર ફરેસ્તા) કોઇ મોટા નથી, કે નથી ચંદ્ર કે સૂર્ય, તેઓ સઘળા ફાંની છે યાને તેઓનો એક વેળા નાશ છેજ. જે ખરા મોટા છે તે તો ગુર અને ગોવિંદ (ખુદા) એ એ છે, કારણ કે તેઓ શરઆતથી તે છેદા તલક રેહનારા છે.

(૨૫૫) ખુદાનો કોપ થાય, તોપણ આશરો લેવાની એક જગા બાકી રહે છે, તે એ છે કે ગુરને શરણે જવું, જે ગુર આપણાં દુઃખ મટાડે. પણ ગુરનો કોપ થયો, તો આપણે માઠ આશરો લેવાની એક ખી જગા બાકી રહેતી નથી, કાંય જે ખુદા આપણને મદદ કરતો નથી.

(૨૫૬) કપીર કહે છે કે, મારી પાસે મારો ગુર અને ખુદા એ બે ઉભા હોય, તો હું કોણને પગે લાગું ? હું તો મારા ગુરનેજ પગે લાગીશ, કારણ કે ગુરનીજ કૃપાથી મને ખુદા મળ્યા.

(૨૫૭) તું ગુરનીજ પુન કર; કેમકે તેમાં સર્વ પુન આવી જાય છે. જેમ ઝાડના મુળને પાણી પાવાથી, તેનાં ડાંખળી, પાદડાં વગેરે પોષાય છે, તેમ ગુરની પુન કરવાથી, સર્વ દેવતાઓની પુન થઇ ગયકી ગણાય છે.

(૨૯૮)

સદગુરુ કા એક દેશ હય, જો બસી જાને કૌય;
કઉવા તે હંસ હોત હય, જાત વરન કુલ ખોય.

(૨૯૯)

સખ કહુ ગુરુ પાસ હય, પાછયે અપને ભાગ;
સેવક મન સોંપી રહે, નિશદિન ચરને લાગ.

(૩૦૦)

ગુરુ ગુંગા ગુરુ બાવરા, ગુરુ દેવન કા દેવ;
જો તું શિષ્ય શયાનાં, તો કર ગુરુકી સેવ.

(૩૦૧)

શબ્દ બિચારી જો ચલે, ગુરુ મુખ હોય નેહાલ;
કામ ક્રોધ ખ્યાપે નહિ, કબ ન આસે કાલ.

(૩૦૨)

ગુરુ મહિમાં ગાવત સદા, મન અતી રાખી જોદ;
સો ભવ ફિર આવે નહિ, બેઠ પ્રભૂકી જોદ.

(૩૦૩)

સંશય ખાયા સકલ જુગ, સંશય કોઈ ન ખાય;
જો બેધ્યા ગુરુ અક્ષરા, સંશય ચુંન ચુંન ખાય.

(૨૯૮) જે કોઇ સદ્ગુરોને થઇને રહી જાણે, તે કાગડા જેવો નીચ હોય તો બી બદલાઇને હંસ જેવો ઉંચ થાય. ચારમાંની જે વર્ણમાં તે જનમ્યો હોય, તે વર્ણથી તેનાંમાં ઉપજેલાં તેનાં સર્વ દુર્ગુણો મટી જાય; જે જાતમાં તે જનમ્યો હોય, તે જાતથી તેનાંમાં ઉપજેલાં તેનાં સર્વ દુર્ગુણો મટી જાય; અને જે કુળમાં તે જનમ્યો હોય, તે કુળથી તેનામાં ઉપજેલાં સર્વ દુર્ગુણો મટી જાય.

(૨૯૯) તું જે માંગે તે ગુરુ આપી શકે તેવું છે; માટે તારાં નસીબમાં જેટલું હોય તેટલું તેની પાસેથી મેળવી લે. તારું મન ગુરુના મનથી જુદું અને સ્વતંત્ર ના રાખ; ગુરુ જે આહે તેજ તારું આલ્યું બી હોય તેમ કર; અને રાત દહાડો તેને પગે લાગ્યા કર.

(૩૦૦) ગુરુ મુગી હોય કે બોલતો હોય, ચટપટીયો હોય કે ધીરો હોય, મીઠાકાન હોય કે મોટાઓમાં મોટો હોય, ને ગુરુ કાંઇ બી અનુકુલ કે બિનઅનુકુલ અવસ્થામાં હોય, તે બહારની અવસ્થા ઉપર તારે નજર રાખવી જ નહિ; તું જે કાંઈયો ચેષ્ટો હોય, તો ગુરુ ગમે તેવી બાહેરની બિનઅનુકુલ અવસ્થામાં હોય, તો બી તેની સેવા સારી રીતે કરજે.

(૩૦૧) ગુરુનાં સુખમાંથી જે શબ્દ (શિદ્ધાણુ તરીકે) મળ્યો હોય તે પ્રમાણે વિચાર કરીને જે કોઇ ચાહે, તે પાર પડી જાય. તેને કામ એટલે ઇન્દ્રિયાનાં વિષયો ભોગવવાની ઇચ્છાઓ, ક્રોધ ઇત્યાદી જુસ્સાઓ ઉપજે નહિ, અને દેહ છોડતી વખતે તેને જન્મ લઈ જાયજ નહિ.

(૩૦૨) મનમાં ઘણું હેત રાખીને જે કોઇ પોતાનાં ગુરુના ગુણ હંમેશાં ગાયા કરે, તેને પુનરજન્મ નથી. તે ખુદાની પાસે હંમેશાં રહેશે.

(૩૦૩) સંશયો સદાકાલ સક કોઇને આગળ વધતાં અટકાવે છે, ને તેઓને કોઇ મારી શકતું નથી. પણ ગુરુએ આપેલું મંત્ર જોજે જપી જપીને સિદ્ધ કીધું હોય, તેને કોઇ સંશય રહેતા નથી.

(૩૦૪)

પુરા સદ્ગુરૂ સેવતાં, અંતર પ્રગટે આપ;
મનસા બાચા કર્મનાં, મિટે જનમ કે તાપ.

(૩૦૫)

ગુરૂ ગોવિંદ એક હય, દુભ હય આઃકાર;
આપા મેટ જીવત મરે, તબ પાવે દિદાર.

(૩૦૬)

જમ ધ્વારે જમદૂત મિલે, કરતે ખેચાં તાંન;
ઉનસે કબુ ન છુટતે, ફિરતે ચારે ખાંન.

(૩૦૭)

ચાર ખાંમે ભરમતે, કબૂ ન લેતે પાર;
સો તોફા ફેરા મિટા, સદ્ગુરૂ કા ઉપકાર.

(૩૦૮)

જ્ઞાન પ્રકાશી ગુરૂ મિલા, સો બિસર મત જાય;
જબ ગોવિંદ કૃપા કરી, તબ ગુરૂ મિલ્યા આય.

(૩૦૯)

ભલા ભયા જો ગુરૂ મિલા, તીન તે પાયા જ્ઞાન;
ઘટ હિ સિતર ચૌતરા, આર ઘટ માહિ દીવાંન.

(૩૦૪) પુરા સદ્ગુરૂની સેવા કરતાં કરતાં તારાં અંતરમાં ખુદ પ્રગટ થઇ જશે, અને તારા વિચાર, વાચા, ને કાર્યોથી થયેલાં જન્મો જન્મનાં પાપો ને દુઃખો મટી જશે.

(૩૦૫) ગુરૂ, ખુદ એક જ છે. ગુરૂની ભક્તિ કરવી તે ખુદની જ ભક્તિ કીધી ગણાય, પ્રભુ જ પવો, દેહ ભાંત ખોલું, ને જીવતાં જીવત મરવું, એટલું કરીએ ત્યારે ખુદ દેખાય છે.

(૩૦૬) અગાઉ જ્યારે જ્યારે તું મરવા પડતો હતો, ત્યારે ત્યારે તુંને જન્મનાં દુનો લેવા આવતા હતા, અને ખેંચી તાણીને લઇ જતા હતા, ને તેઓનાં હાથમાંથી તું છુટી શકતો નહિં હતો. તેઓ તુંને પકડી લઇ જતા હતા. ને પછી કોઇ વાર તું માણસ થઇને પાછો જન્મતો હતો. ને કોઇ વાર કોઇ પશુ પક્ષી થઇ જતો હતો, ને વળી કોઇ વાર તો તું કોઇ વનસ્પતી પેરે અવતરતો હતો, ને કોઇ વાર તો તું કોઇ ધાતુ રૂપ પકડીને પાછો આ જ્ઞાનમાં આવતો હતો. એમ આ જન્મની અગાઉના જન્મોમાં એ ચાર જાતની દેહો માં તું ભટક્યા કરતો હતો.

(૩૦૭) ચાર જાતની દેહોમાં તું ભટક્યા કરતો હતો, ને તારાં ભટકવાનો કાંઇ છેડો દેખાતો નહિં હતો. પણ હવે તારું ભટકવાનું અંત છે, સદ્ગુરૂએ તુંને પુનરજન્મમાંથી ઉગાર્યો છે, ને એ તેનો તારા ઉપર મોટો ઉપકાર થયો છે.

(૩૦૮) જ્યારે ખુદાએ તારી ઉપર (બખ્ષેશ) મહેરમાની કીધી, ત્યારે તને ગુરૂ આવી મળ્યા, અને ગુરૂ મળવાથીજ તને જ્ઞાન મળ્યું તે તું વિસરી જતો નહિં અને તને જ્ઞાન મળ્યું ત્યારે અહંકાર કરી જ્ઞાન આપનાર (ગુરૂ) ને ભૂલી જતો નાં.

(૩૦૯) કપીર કહે છે ધણું સારું થયું કે મને ગુરૂ મળ્યા, કે તેવણથી મને જ્ઞાન મળ્યું, અને તે જ્ઞાનથી મેં જોયું કે આ શરીરમાંજ ચૈતરો છે અને ખુદાનું દિવાનખાતું છે ને ખુદા આ શરીરમાં જ રહેલા છે.

(૩૦૦)

હોંશ ન રાખું મનમેં, શુર હય પ્રત્યક્ષ દેવ;
પ્રેમ સાથ મન લે મિલું, નિશદિન કરું સેવ.

(૩૧૧)

શુર સેવા જન બંદગી, હરિ સુમરન ધૈરાગ;
એ ચારે જળ મિલે, પુરન હોવે લાગ.

(૩૧૨)

શુર લાગા તખ બનીયે, નિટે મોંહ તન તાપ;
હરખ શોક દાજે નહિ, તખ હર આપો આપ.

(૩૧૩)

કાન પ્રુક શુર હઠકા, બેહઠકા શુર નાહિ;
બેહઠકા સદશુર હય, સોંચ કરે મન માંહિ.

(૩૧૪)

શુર લોભી શિષ્ય લાલચી, દોનો ખેલે દાવ;
દોનો ભુટે બાપડે, બેઠ પથ્થરકી નાવ.

(૩૧૫)

બકા શુર હય લાલચી, દયા નહિં શિષ્ય માંહિ;
ઓ દોનોકુ ભેળયે, ઉબજડ કુવા માંહિ.

(૩૧૦) કબીર કહે છે કે, મારી સામે ખુદા જેવો મારો ગુર છે એટલે હું દુનિયાંની બીજી કશી ચીજની હોંસ રાખતો નથી; મને ગુર મળ્યા એટલે આખી જેહાંન મળી ગઇ, માટે હું તો પ્રેમ પુર્વક મારા મનને તેવન સાથ એકત્ર કરી રાત ને દિવસ તેમની સેવા કર્યા કરું છું.

(૩૧૧) ગુર સેવા, લોકહિત યાને પરોપકાર કરવો, ખુદાનાં નામની જપ કર્યા કરવી, અને વૈરાગ આવવો એટલે કે ઈદ્રિઓનાં વિષયો ભોગવવાની ઇચ્છાઓ અને વિચારોનું મનમાંથી જતું રહેવું, બલકે તેઓ ખોટાં છે એવો અભાવ થવો, એ બધું માણસ જ્યારે પુરો ભાગ્યશાળી થાય, ત્યારેજ થઈ શકે છે.

(૩૧૨) ઈદ્રિઓને ગમતી ચીજો ઉપર ઝીપલાવવાની ટેવ જતી રહે, ત્યારે ગુરની ભેટ થઈ છે એમ સમજવું; અને જ્યારે હરખ અને શોક બંને આલ્યા જાય, એટલે કે સુખ અને દુઃખ બન્ને વેળાએ તારું મન એકજ અવસ્થામાં રહીને શાંત થાય ત્યારે તુંને પોતાની મેળે ખુદાની મુલાકાત થઇ જશે અથવા તું પોતે ખુદારૂપ થઇ જશે.

(૩૧૩) ચેલાને કાન આગળ આવીને હરસે કાંઇ એક મંત્ર જે ગુર શિખવે છે, તે આકારવાળા ખુદાની મુલાકાત કરાવનારો ગુર છે, તે નિરાકાર ખુદાની મુલાકાત કરાવી શકતો નથી, ન તે સદ્ગુર કેહેવાય નહીં; જે સદ ગુર કેહેવાય તે તો નિરાકાર ખુદાનીજ મુલાકાત કરાવે એવું તમે યાદ રાખજો.

(૩૧૪) ગુર અયોગ્ય ને શિષ્ય અયોગ્ય ગુર પૈસાનો લોભીને શિષ્ય ખુદાનો લોભી. પછી બંને એક બીજાને ભોગાવવા જાય, તે જાણે પથ્થરની હોડીમાં એકા હોય ને હુબી જાય, તેમ નાશ પામી જાય.

(૩૧૫) ગુર પૈસાનો લોભી હોય, ને શિષ્ય, જીવે ઉપર દયા રાખનારો નહિં હોય, તો ખુદાની મુલાકાતની આશાજ નહિ. એવા બંને અયોગ્ય ગુર ચેલાને કાંઈ ઉજ્જડ જગામાં આવેલા કુત્રામાં નાંખો, કે જ્યાં તેઓને કાંઈ બહાર કહાડનારો માણસ બી મળે નહિં.

(૩૧૬)

શુર શુર સખ કહા કરો, શુરહિં શુરમે ભાવ;
સો શુર કાહે કિજીયે, જો નહિ બતાવે દાવ ?

(૩૧૭)

બંધે સે બંધા મિલા, છુટે કોન ઉપાય;
સંગત કરીયે નિર્બંધકી, પલમે દિયે છુટાય.

(૩૧૮)

પુરાહિ સદશુર ના મિલા, રહા અધુરા શિખ;
સ્વાંગ જતિકા પેહેરકે, ઘર ઘર માંગે બિખ;

(૩૧૯)

સદશુર ઐસા કિજીયે, તત્ દિખાવે સાર;
પાર ઉતારે પલકમે, દર્પન દે દાતાર.

(૩૨૦)

કબીર ! શુર ગરવા મિલા, રલ ગયા આટા લોન;
જાત પાત કુલ મિટ ગઇ, તખ નામ ધરેંગે કોન ?

(૩૨૧)

સદશુર સાચા સુરવા, જયુ તાતે લોહ લુવાર,
કસની દે નિર્મલ કિયા, તાપ લિયા તતસાર.

(૩૨૨)

સદશુર હમસે રીઝ કર, એક કહા પ્રસંગ;
બાદલ બહા પ્રેમકા, લીજ ગયા સખ અંગ.

(૩૧૬) અરે લોકો ! તમે જેઓને “ગુરૂ ગુરૂ” કરીને કહો છો, તેઓનું મન તો દુનિયાની મોજ-મગ્ગમાં લાગેલું હોય છે, તેઓને કાંઈ ખુદાની મુલાકાત કરાવતાં આવડતી નથી; ત્યારે એવા ગુરૂ શું કરવા કરો છો ?

(૩૧૭) જેવો તું કર્મનાં બંધનથી બંધાઈ ગયો છે, તેવોજ બંધાયેલો ગુરૂ મળ્યો, તો પછી તારો છુટવાનો શું ઉપાય ? તું એવાની સંગત કરવાને એવો ગુરૂ કર કે જે તુંને તત્કાળ છોડતી દે.

(૩૧૮) પુરો પાકો ગુરૂ નહિં મળ્યો ને એકો અધુરો રહ્યો તેથીજ તે જોગી સન્યાસીનો વેશ લઇને ઘરેઘર બીખ માંગે છે.

(૩૧૯) માટે તું ગુરૂ એવો કર કે જે તરતજ ખુદાને બતાવી દે, અને પલ વારમાં તને પાર ઉતારે, જાણે કે તેણે તને આરસી આપી અને તેં તેમાં ખુદાને જોયો.

(૩૨૦) મને ગુરૂ એવા અસીલ મળ્યા, કે મને ખાવા, પીવાનું આપતું મળ્યું; અને તેવજીને લીધે મારી જાન ભાત ને કુટુંબ કપીલાને લગતી નિશાનીઓ જતી રહી; તેથી મારી નીંદા કરનારો કોઈ રહ્યો નથી.

(૩૨૧) મારા સદ્ગુરૂ એવા તો શુરા ને શક્તિવાંન છે, કે જેમ હુતાર લોખંડને તપાવે છે, તેમ મને તેવજી કસીને ચોખ્ખો કરી નાખ્યો છે, અને મારાં દુઃખોને જડ મુળથી કાઢી નાંખ્યાં છે.

(૩૨૨) મારાથી ખુશી થઇને મારા ગુરૂએ મને એકવાર એવું શિક્ષણ આપ્યું કે જેથી ખુદાનાં પ્રેમનું વાદળ જ મારી ઉપર વરસી રહ્યું, અને મારું આપું અંગ ભીજવાઈ ગયું અને મારી ઉપર ખુદાની મેહર ઉતરી.

(૩૨૩)

બલિહારી શુરૂ આપકી પલ પલમે કંઈ બાર;
પશુ ફેટ હરિજન કિયે, કરત ન લાગી વાર.

(૩૨૪)

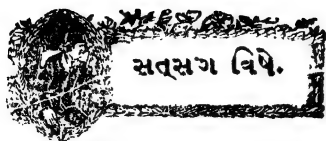
શુરૂ પુંજવે સંતકો, સંત કહે શુરૂ પુંજ;
આમન સામન પુંજતાં, પડી અગમકી સુંજ.

(૩૨૩) ઓ ગુરુ, તમારી બલિહારી છે, તમારી મોટાઇની કાંધ હદ નથી, કે એક પલમાં કંઈએક વખત પરુ જેવું સ્વભાવનાં માણસોને તમોએ ભગત કરી નાંખ્યા અને તેમ કરવાને તમને કાંધ વખત લાગ્યો નહિં.

(૩૨૪) ગુરુતું કહેવું એ છે કે, તું સાધુસંતને પુજ અને સંતો કહે છે, કે તું ગુરુની સેવા કર, એમ આમન સામન પુજતાં, ખુદા જે સઉથી સમજી શકાતો નથી, તે (કપીર કહે છે કે) મને દેખાતો થઈ ગયો, માટે તું સત્ સંગત કર.

(૩૨૫)

કળીર કહે સો દિન બડો, જા દિન સાધ મિલાપ;
અંખ ભર ભર ભેટીયે, પાપ શરીરા બંધ.

(૩૨૬)

સાધ મિલે સાહેબ મિલે, અંતર રહી ના રેખ;
મનસા બાચા કર્મના, સાધુ સાહેબ એક.

(૩૨૭)

સંત સમાગમ પરમસુખ, આન અલ્પ સુખ કહ્યું ઓર;
માન સરોવર હંસ હય, બગલા ઠોરે ઠોર.

(૩૨૮)

અંદન જૈસા સંત હય, સર્પ જૈસા સંસાર;
અંગહિસે લપટા રહે, પર છાંડે નહિ બિકાર.

(૩૨૯)

સંત મિલે સુખ ઉપજે, દુષ્ટ મિલે દુઃખ હોય;
સેવા કિન્ને સંતકી, તો જનમ કૃતાર્થ સોય.

(૩૨૫) કબીર કહે છે કે જે દિવસે તુંને કોઈ સાધુસંત નાં દર્શન થાય અથવા મુલાકાત થાય, તે દિવસને તારો ભાગ્યશાલી યાને મોટો દિવસ ગણજે, અને તેને આખો ભરી ભરીને મળજે, કારણકે તેથી તારાં (શરીરનાં) આપો ધોવાઈ જશે.

(૩૨૬) સાધુ પુરૂષ મળ્યા તો ખુદાજ મળ્યા બરાબર છે, કારણકે ખુદા ને સાધુમાં કંઈ પણ ફરક હોતો નથી. મનથી, વાણીથી, અને કાર્યથી સાધુ પુરૂષો, ખુદા સાથે મળી ગયલાજ હોય છે; જે ધન્યરતી મરજી હોય તેજ મરજી સાધુઓની હોય છે, યાને કુળ જગતની પેદાયશને સુખ આપવાનું કામ તેઓ કરે છે જેથી તેઓ ખુદા સાથે એક થઈ ગયલા હોય છે.

(૩૨૭) એવા સાધુ પુરૂષનાં સમાગમથી પરમસુખ યાને સઉથી ઉત્તમ સુખ મળે છે, કે જે સુખની પાસે, બીજાં દુનિયવી સુખો કંઈ બિશાદમાં નથી; દાખલા તરીકે ખરો હંશ પક્ષી માન સરોવરમાંજ મળે છે, બાકી દરેક ઠેકાણે દેખાય છે તે તો બગલા (પક્ષીઓ) જ હોય છે, તેમ સૌથી ઉચ્ચમાં ઉચું સુખ તે સત્સંગમાંજ મળે છે.

(૩૨૮) સાધુપુરૂષો સુખડનાં જાડ જેવા છે, અને આ સંસાર એક સર્પ સમાન છે; સાંપને જ્યારે પોતાનાં ઝેહરની અગત ઘણીજ બળે છે, ત્યારે તે સુખડનાં જાડ સાથે લપટાઈને બેસે છે, જેથી તેને થોડીક ઠંડક મળે છે, તેમ માણસને આ સંસારની લાગેલી આગ યાને માવાનું ખેંચાણ જ્યારે કોઈ સાધુસંતની પાસે તે બેસે છે, ત્યારે તેટલો વાર કમતી થાય છે, તેથી સાધુ પુરૂષોને સુખડનાં જાડ જેવા ઠંડક આપનાર કલા છે, અને સંસારને સાંપ જેવો ઝેહરી કહ્યો છે.

(૩૨૯) સાધુપુરૂષોને મળવાથી સુખ ઉપજે છે, અને દુષ્ટ માણસોની સંગત કરવાથી દુષ્ટ ઉત્પન્ન થાય છે, માટે હું 'કેબીર કહું છું' કે, 'હું સાધુપુરૂષોનીજ સંગત કર, જેથી તારા જન્મનું સાર્યક થશે.

(૩૩૦)

મિઠી વેહેરી સંતકી, બમેં શીર અપાર;
હરિ રસ જહાં ખુટે નહિં, પિવે વારમવાર.

(૩૩૧)

હરિજન આવત દેખકે, ઉઠકે મિલિયે ધાય;
ન બાનું ઇસ વેશમે, નારાયન મિલ બાય.

(૩૩૨)

હરિજન મિલે તો હરિ મિલે. મન પાય બિશ્વાસ;
હરિજન હરિકા રૂપ હય, જયું કુલનમે ખાસ;

(૩૩૩)

સંત મિલે તખ હરિ મિલે, કહિયે આદ ઓર અંત;
બે સંતનકો પર હરે, સો સદા તજે ભગવંત.

(૩૩૪)

દર્શન પરસન સંતકા, કરતન કિજે કાંન;
જયું ઉઘમ ત્યું લાભ હયે, જયું આલસ ત્યું હાંન.

(૩૩૦) સંત પુરૂષ એક એવો મિઠો કુવો છે કે જેમાં પારવગરનું દુધ બરેલું હોય છે, અને તેમાં હરિરસ એટલો તો બરપૂર છે કે ગમે એટલો પીવા છતાં તે કદી પાણી ખુટતો નથી. અર્થાત્,—સાધુપુરૂષોએ પોતાની છાંદગી સત્યને માર્ગે દોરવી, ખુદાઈ જ્ઞાન મેળવ્યું હોય છે, જેથી તેઓ આપણા પોતા વિષે, કુળ જન્મ વિષે અને ખુદા વિષે સમજાવી આપણાં મનનું સમાધાન કરી શકે છે.

(૩૩૧) એવા હરિજન એટલે જેનું દિલ ખુદાપર લાગેલું હોય તેવા પુરૂષને આવતાં જોઈને, તું તુરત ઉઠીને દોડતો કે જઈને તેને બેટજે; કારણ કે આપણે જાણતા નથી કે ખુદા આપણને કયા વેશમાં મળશે, અને તે સાધુપુરૂષના વેશમાં કદાચ ખુદા જ કાં નહિ હોય ?

(૩૩૨) હરિજન મળ્યા તો ખુદાજ મળ્યા બરાબર છે, ને ત્યારેજ માણસનાં મનનું સમાધાન થાય છે; જેમ ધૂનમાં સુગંધ છુપાઈને રહેલી છે, અને ધૂળ માત્ર તે સુગંધને રાખનારો આકાર છે, તેમ હરિજન ખુદાને રાખનારો એક આકાર છે, એટલે માણસરૂપે તે ખુદા જ છે.

(૩૩૩) એવો સંત પુરૂષ મળે ત્યારે ખુદાજ મળ્યા, એમ જાણીને, તેની આગળ તારી આદીથી તે અંત સુધીની વાતો કરજે, કે તે તારી સુશકેળીઓ ટાળવાનો રસ્તો દેખાડે ! પણ જો તું સાધુપુરૂષથી દુર રહેશે તો ખુદાથી તું હંમેશાં દુર રહેવાનો ! કારણ સાધુને તજ્યો તે ખુદાને તજ્યા બરાબર છે.

(૩૩૪) સાધુ સંતનાં દર્શન અને આંગતા સ્વાગતા કરવાને તું હંમેશાં તત્પર રહેજે; કારણ કે તેમાં તું જેટલો ઉમંગ અને શ્રમ લેશે, તેટલો લાભ તુંને થશે; પણ એથી ઉઝડું, તે કરવામાં જેટલી આળશ કરશે તેટલું નુકશાન તુંને થશે.

(૩૩૫)

એક ઘડી આધી ઘડી, આધી ઉનમેં આધ;
સંગતે કરિયે સંતકી, તો કટે કોટ અપરાધ.

(૩૩૬)

સાધુ નદી જલ પ્રેમરસ, તહાં પછાલો અંગ;
કહે કળીર નિર્મલ ભયેં, સાધુ જનકે સંગ.

(૩૩૫) દર રોજ એક પળ કે અરધી પળ અથવા પળનો થોડોક ભાગ પણ જો સત્સંગમાં જાય તો તારા કરોડો કર્મો યાને પાપો થતાં અટકશે.

આ કહેવું પહેલી નજરે જોનારને કદાચ અન્યથા જોવું લાગશે, કે માત્ર એક પળવારની સત્સંગથી એટલાં બધાં પાપો તે કેમ નાશ થતાં હશે ? પણ આજની પશ્ચિમ તરફની વૈદિક વિદ્યાએ અનુમાન કીધું છે કે, માણસનું શરીર તેમજ બીજી બધી ચીજો, જનવર, આડપાન, ખનિજ વગેરે પોતામાંથી દરેક પળે જીવી રચકણો બાહર ફૂંકે છે ને સાબી બીજી રચકણો પોતામાં લે છે અને એવી રીતે ચાલુ થતું રહી, દર સાત વરસે માણસનું શરીર તદ્દન નવાજ રચકણોનું બને છે. વળી સાયન્સની બીજી શોધો યાને “સાઇકોલોજી” એવું કહે છે કે માણસનું મન એક બીજા ઉપર અસર ઉપજાવે છે, પણ ગુપ્ત વિદ્યા તો એથી આગળ વધીને એમ કહે છે કે માણસિક શરીરનાં રચકણો બીજા માણસિક શરીરમાં પણ જાય છે.

આ ઉપરથી કબીરજીનું કહેવું કાંઇક સમજી શકાય છે, કે નેક માણસનાં સમાગમમાં આત્માથી આપણું ખાઠી શરીર પવિત્ર થાય છે, એટલુંજ નહિ, પણ આપણું ઈન્દ્રિયા શરીર, તેમજ માનસિક શરીર પણ પવિત્ર બનવા માંડે છે, અને એવી રીતે જો ચાલુ સમાગમ રહે તો માણસ તદ્દન પવિત્ર થઇ જાય, સોક્રેટીસ જે પ્યેટોને એક્ષો હતો, તે ટેકા આપી કહે છે કે

“Master ! believe me, when I say, that I made some progress when I was near, you; when I was in the same house with you, I made a greater progress, but when I sat near you and touched you, I made the greatest efficiency.”

(૩૩૬) સાધુ પુરુષ એક નદી જેવો છે, જેનું પાણી, તે ખોદાનો પ્રેમરસ છે, તે પાણીમાં તારું અંગ ધો, એટલે તું પવિત્ર થશે.

(૩૩૭)

જા પલ દશન સંતકા, તા પલકિ બલિહાર;
સત્નામ રસના ખસે, લિજૈ જન્મ સુધાર.

(૩૩૮)

દર્શન કરના સંતકા, દિનમે કૈધક બાર;
ચોમાસાકા મેગ જયું, બહોત કરે ઉપકાર.

(૩૩૯)

જીવન જોખન રાજમદ, અવિચલ રહા ન કોય;
જા દિન જાય સતસંગમે, જીવનકા ફલ સોય.

(૩૪૦)

રામ મિલનકે કારને, મોં મન ખડા ઉદાસ;
સત્ સંગતમે શોધ લે, રામ ઉનોકે પાસ.

(૩૪૧)

પરબત પરબત મેં ફિરા, કારન અપને રામ;
રામ સરિખા જન મિલા, તિને સરિયા કામ.

(૩૪૨)

કરિયે નિત સત સંગકુ, બાધા સકલ મિટાય;
એસા અવસર ના મિલા, દુર્લભ નર તન પાય.

(૩૩૭) જે પળે તને સંતપુરુષનાં દર્શન થાય તે પળને, તારી આત્મવંત પળ લેખજે; કારણ કે તે વખતે તારી જીભ ઉપર 'પુદ્ગલ' નામ આવશે અને તેથી તારો જન્મ સુધરી જશે.

(૩૩૮) સાધુસંતનાં દર્શન, દિવસમાં ગમે એટલીવાર તારેથી અને તેટલીવાર કર્યા કર; કારણ કે જેમ ચોમાસાનો વરસાદ, પાણી લાવી જમીનમાં અન્ન વન્સપતિ ફળ ફલાદી ઉગાડી, આપણી ઉપર અતિ ઉપકાર કરે છે, તેમ સાધુપુરુષો આપણને (પુદ્ગલો) રસ્તો દેખાડે છે, એટલે તેઓ મોટા ઉપકાર કરનારા ગણાય છે.

(૩૩૯) આપણી જીંદગી, જીવાની, અને મોટાદ (રાજા તરીકેની, યા દોષ મોટા માણસ તરીકેની બાહેરની મોટાદ) એ સધળાં હંમેશાં રહવાનાં નથી, પણ જે દિવસ સત્સંગમાં જાય, અને તેનો લાભ આપણને મળે, તે દિવસજ આપણો ખરો જીવેલો પ્રમાણ છે, યાને તે મત્તા આપણી હંમેશની થઈ રહેશે.

(૩૪૦) કમીર કહે છે કે:—પુદ્ગલને મળવાને માટે મારું મન ઉદાસ રહેતું હતું, પણ મેં સત્સંગ કીધો, ત્યારે મને પુદ્ગલ મળ્યા, માટે હું પુદ્ગલને શોધવા માંગતો હોય તો સત્સંગ કર.

(૩૪૧) પુદ્ગલને શોધવાને હું પહાડે પહાડ ફર્યો, ને બધે રખડ્યો, પણ જ્યારે મને ખોદાને પિછણનારો સાધુ પુરુષ મળ્યો, ત્યારેજ મને તેનો બેઠ માલમ પડ્યો, ને ત્યારેજ મારું કામ સફળ થયું ને મને પુદ્ગલ મળ્યો.

(૩૪૨) માટે હું નિત્ય સત્સંગ કર્યા કર, કે સાધુપુરુષો તારાં બધાં બંધણો દુર કરવાનો રસ્તો દેખાડશે. જેમ મનુષ્ય જાતિનાં અવતારમાં, નર નો દેહ ધણો ઉત્તમ, પણ મળવો કઠણ હોય છે, તેમ સાધુપુરુષની સંગત પણ મળવી કઠણ હોય છે, તેથી હું સાધુસંતને મળવાની તક શોધતો રહે.

(૩૪૩)

શરને રાખો સાધ્યાં, પુરો મનકી આસ-
ઓર ન મેરે આહિયે, સંત મિલનકી ખ્યાસ-

(૩૪૪)

કહયુગમે એક નામ હય, દુબ સરૂપ હય સંત-
સાથે મનસે સેવિયે, તો મિટે કરમ અનંત.

(૩૪૫)

મથુરા ભાવે ધ્વારકા, ભાવે જા જગન્નાથ;
સત સંગત હરિક-સંકિત બિના, કહ્યુ ન આવે હાથ.

(૩૪૬)

સંત જહાં સુમરન સદા, આઠો પહોર અબૂલ;
ભર ભર પિવે રામરસ, પ્રેમ પિયાલા પૂલ.

(૩૪૭)

કુટા મન બદલાય દે, સાધુ બડે સોનાર;
ગુટી હોવે રામસે, ફેર સંધાવન હાર.

(૩૪૩) કબીરજી કહે છે કે, ઓ ખુદા, તું મને તારા આશરે ઢેઠળ રાખ, અને મને સાધુપુરુષો મળ્યા કરતા રહે, જેથી મારાં મનની આશાઓ પૂરી પડે, એ સિવાય બીજું કંઈ હું માંગતો નથી.

(૩૪૪) આ કશીયુગમાં, કર્મનાં ગંધણમાંથી છુટવાને માટે માત્ર બેજ રરતા છે, યાને બેજ સાધન થઈ શકે તેવાં છે, બાકીનાં બધાં લગભગ અશક્ય છે. પહેલું સાધન, નિરંતર નામ સ્મરણ; બીજું સાધન, સાધુઓનો સંગ, પાકો બરોસો રાખીને એ બે સાધન ચાલુ રાખીયે, તો ફરી ફરીને જન્મ-મરણ આપનારાં ગમે એટલાં કર્મ હશે, તો બી તે બધાં મટી જશે.

(૩૪૫) મથુગ જા, ધવારકા જા, યા તારી મરજ પડે તો જગન્નાથ-જીનાં મંદીરે જા, પણ જ્યાં સુધી તને સત્ સંગ થશે નહિં, અને તારાં હૈયાંમાં ખુદા વિષે ભક્તિભાવ ઉપજે નહિં ત્યાંસુધી તારાં કાંઈ વળવાનું નથી, યાને સાચક થવાનું નથી.

(૩૪૬) જ્યાં સાધુપુરુષ છે ત્યાં હમેશાં ખુદાનું સ્મરણ ચાલુ હોય છે, દિવસનાં આઠ પોહોરમાં તે નામ જરાએ છુટાવું નથી; ત્યાં ખુદાઈ રસ બરપૂર પિવાય છે. અને પ્રેમનું પ્યાલું બરાવણુંજ રહે છે. અર્થાત—સાધુ-સંતની સંગતમાં રહેવાથી, સાધારણ માણસને ખુદા ઉપર ભક્તિભાવ ઉપજ્યા કરે છે.

(૩૪૭) જેમ સોનાર બે બાંગેલી જણસને સાંધીને પાછી આપી કરે છે, તેમ જે માણસોનું મન ખુદાપરથી ઉડી ગયું હોય, અને દુનિયાની ચીજો પરજ લાગેલું હોય, તેને સાધુપુરુષો પાછું ખુદા સાથે જોડીને એક કરી આપે છે, યાને માણસનાં નિયલાં બાંનનું ખોટાઈ દેખાણી, તેને ઉચ્ચ બાંન તરફ લઈ જાય છે.

(૩૪૮)

છાંટ મિલે મન મિલે, મિલે સકલ રસ રીતી;
કહે કબીર તહાં જાઈએ, ચેહ સંતનકી પ્રિતી.

(૩૪૯)

કથા કિરતન કરનકી, જાકે નિશદિન રીતી;
કહે કબીર વા દાસસોં, નિશ્ચય કીજે પ્રિતી.

(૩૫૦)

કથા કિરતન રાત દિન, જાકે ઉદમ ચેહ;
કહે કબીર તા સાધકે, ચરન કમલકી ખેહ.

(૩૫૧)

કથા કિરતન છાંડકે, કરે જો ઓર ઉપાય;
કહે કબીર તા સાધકે, પાસ કોઈ મત જાય.

(૩૫૨)

કામ કથા સુનિયે નહિં, સુનકે ઉપજે કામ;
કહે કબીર બિચારકે, બિસર જાય હરિ નામ.

(૩૫૩)

કથા કિરતન સુનનકો, જો કોઈ કરે સ્નેહ;
કહે કબીર તા દાસકો, મુક્તિમેં નહિં સંદેહ.

(૩૫૪)

રાજ ધ્વાર ન જાઈએ, જો કોટીક મિલેં હેમ;
સુપચ જાગતકે જાઈએ, એ બિંબુકા નેમ.

(૩૪૮) મનને પસંદ પડતી ચીજો મળે, તો મન તેમાં લાગી જાય છે, અને મન લાગી ગયાર્થી, અધી બાબદોનો ભેદ મળી જાય છે; માટે હું કબીર કહું છું કે સાધુપુરુષો જે આપણાં મનને ખોદા પર લગાડનારા છે તેઓની પાસે તું જરૂર જજે.

(૩૪૯) જેઓ રાત્રીને દિવસ, ખુદાની વાતો, અને બજનો કર્યા કરે, તેઓની પાસે તું જરૂર જજે, ને તેમની દોસ્તી કરજે.

(૩૫૦) જેઓનો ધંધોજ એ, કે રાત્રીને દિવસે મત્ર ખુદાની વાતો અને બજનો કરવાં, તેવા સાધુપુરુષના કમલ કૂલ જેવા પગોની રાખ પણ આપણને મળે તો સારું.

(૩૫૧) એથી ઉઘટું, ખુદાની વાતો અને બજન છોડીને જેઓ ખીજું કંઈ કરતા હોય, તેઓ ખરા સાધુપુરુષ નથી, માટે તેઓની પાસે કદી જવું નહિં.

(૩૫૨) ખુદાની વાતોને બદલે, ઇદ્રિઓનાં ભોગ ભોગવવાની વાતો થયા કરે, તે તારે જરાએ સાંભળવી નહિં, કારણ કે તેથી તારા હૃદયો ને જુસ્સાઓ ઉભરી આવશે, ને ખુદાનું નામ તું ભુલી જશે.

(૩૫૩) ખુદાની વાતો ને કિર્તન સાંભળવાને જેનું મન થાય, અને તે કરનારાઓની જે કોઈ દોસ્તી કરે, તો, હું કબીર કહું છું, કે તે માણસને મુક્તિ મળે, એમાં જરાએ સંદેહ નથી.

(૩૫૪) ધણુંએ સોનું યા જરૂર જવાહર મળતું હોય, તો ખી તું રાજ દરબારમાં ના જતો, પણ કોઈક ભોંલા (ખુદાના) ભગત પાસે તું જરૂર જજે કારણ કે એ વિષ્ણુને મળવાનું ઠેકાણું છે, યાને ખુદાને મળવાનો એ એક માર્ગ છે.

(૩૫૫)

સંગત કિજે સાધકી, જયુ ગાંધી કે પાસ;
ગાંધી કછુ લે દે નહિં, તોઉ આવે વાસ સુંવાસ.

(૩૫૬)

સંગત કિજે સાધકી, સાહેબ કિજે યાદ;
સુકૃતકિ વાહિ ઘડી, બાકી દિન બરબાદ.

(૩૫૭)

સંગત કિજે સંતકી, કદી ના નિર્ફલ હોય;
લોહા પારસ પરસતે, શોભી કંચન હોય.

(૩૫૮)

સંગત કિજે સાધકી, કદી ના નિર્ફળ હોય;
ચંદન હોસી બાવલા, લીંગ કહે ના કોય.

(૩૫૯)

સંગત કિજે સંતકી, હરે સખકી ખ્યાધ;
ઓછી સંગત નિચકી, આઠો પહોર ઉપાધ.

(૩૬૦)

સો દિન ગયા અકાજમેં, સંગત ભહિ ના સંત;
પ્રેમ બિના પશુ જીવના, ભાવ બિના ભટકંત.

(૩૫૫) ગાંધી ને ત્યાં બેઠા હોઇએ, ત્યારે ગાંધી કાંઇ આપણને આપતો નથી, છતાં તેની દુકાનમાંનાં અતરની વાસ આપણને મળ્યા કરે છે, તેમ સાધુપુરૂષો આપણને કાંઇ ચીજ કે પૈસો આપતા નથી, છતાં માત્ર તેમની પાસે બેસવાથી, તેમના નેક વિચારો, ને લાગણીઓ આપણમાં આવે છે, જેથી આપણને મોટો ફાયદો થાય છે.

(૩૫૬) માટે તું સાધુપુરૂષની સંગત કર, ને ખુદને યાદ કર્યા કર; એ બે ચીજમાં જે વખત પસાર થાય, તેજ ખરું શુભ કાર્ય કાઢેલું કહેવાય, બાકી બીજાં બધાં કામોમાં ગયેલો વખત ફોકતજ છે.

(૩૫૭) સાધુસંતની સંગત કદીબી ફળ વિનાની હોતી નથી; જેમ લોહાંને પારસનાં પથ્થર આગળ ધરતાં, તેનું શોભીતું સોનું થઇ જાય છે, તેમ સતસંગ કરવાથી ગમે એવો મુંઢ માણસ હોય તેથી સુધરી જઈ, નેક બને છે.

(૩૫૮) સાધુ પુરૂષની સંગત કદીપણ નિર્થક જવાની નથી; તું આવજનાં ઝાડ જેવો કાંટાવાળો યાને દુર્ગુણી હસે, તોખી સુખડ જેવો સુવાસી યાને નેક બની જશે, અને તને કોઇ ત્રિંચનાં ઝાડ જેવો કડવો કહેશે નહિં.

(૩૫૯) સાધુપુરૂષો સહ કોઇના દુઃખોનું નિવારણ કરે છે, માટે તેઓની સંગત જરૂર કરવી; પણ હલકા માણસોની સંગત કરવી નહિં, કારણ કે દીવસના આઠો પહેર યાને હંમેશાં તેઓ શરીરને લગતી મોજ મળહ ને ખાવાપિવાનીજ વાતો કર્યા કરે છે, જેથી માણસને કાંઇ ખરો લાભ થતો નથી, પણ દુઃખજ આવ્યા કરે છે.

(૩૬૦) તારી જીંદગીનાં દિવસો દુનિયવી કારભારમાંજ રોકાયલા રહે, અને તું ને સાધુસંતની સંગત નહિં થાય, તો તારા દિવસો ફોકટમાંજ ગમાવ્યા, ને તારું જીવનું પશુ સમાનજ ગણાય, કે જેઓ કાંઇખી નેમ વગર અહિં તહિં ભટકતાં ફરે છે અર્થાત—માણસને ખુદાતરફ પ્રેમ ન થાય અને એ હિંચ નેમ માટે તેનાં મનમાં વિચાર ન હોય તો પછી માણસ અને પશુમાં શું ફરક ?

(૩૬૧)

સંત મિલે તખ હરિ મિલે, યુ સુખ મિલે ન કેય;
દર્શન તે દુરમન કરે, મન અતી નિર્મલ હોય.

(૩૬૨)

હરિ મિલા તખ જાનિયે, દર્શન દેવે સંત,
મનસા ખાયા કર્મના, મિટે કરમ અનંત.

(૩૬૩)

પુષ્પમે જયુ ખાસ હયે, ખ્યાપ રહા સખ માંહિ;
સંતો સોહિ પાઇયે, ઔર કહુ કહુ નાહિ.

(૩૬૪)

હયા ગરીબી ખંદગી, સમતા શિલ સ્વભાવ;
એ તે લક્ષન સાધકે, કહે કપીર સદ્ભાવ.

(૩૬૫)

માન નહિ અપમાન નહિ, એસે શિતલ સંત;
ભવસાગર ઉતર પડે, તોરે જમકે દંત.

(૩૬૬)

આશા તજે માયા તજે, મોહ તજે અરૂ માન;
હરખ શોક નિંદા તજે, સો કહે કપીર સંત જાન.

(૩૬૧) સંતપુરુષ મળે તેનાં જેવું બીજું એકે સુખ નથી; સાધુ પુરુષ મળે તો તને ખુદાજ મળ્યા; માત્ર તેનાં દર્શન કરવાથીજ તારી મતી સુખરશી ને તારું મન ધણું પવિત્ર થશે.

(૩૬૨) જ્યારે સંતપુરુષનાં તને દર્શન થાય ત્યારે જાણુજે કે તને ખુદાજ મળ્યા, અને ત્યારે તારું મન, વાણી ને કાર્યો શુદ્ધ થશે, જેથી તારા વિચારોએ થતાં પાપો અટકશે, વાણીએ થતાં પાપો અટકશે, અને હાથે ને જીભે થતાં પાપો અટકશે, અને એવી રીતે તારાં અમણીત પાપો નાશ પામી જશે.—(સાધુઓની ખુબી શુ છે તે સાંભળ).

(૩૬૩) જેમ કુલમાં સુગંધ રહેલો છે અને તે સુગંધ બધે ઠેકાણે પ્રસરી રહેલો હોય છે તેમ ખુદા પણ સાધુપુરુષોમાંજ રહેલા છે, બીજે ઠેકાણે નહીં.

(૩૬૪) જેઓનાં હૈયામાં દયા, નમનતાઇ અને પરમાર્થ રહેલાં છે, જેઓનું મન દરેક અવસ્થામાં એકસરખું શાંત રહે છે, તેઓજ ખરા સાધુ પુરુષ છે.

(૩૬૫) સાધુસંતો એવા શાંત સ્વભાવના થયલા હોય છે, કે તેઓને દુનિયવી લોકોની માફક, માન કે અપમાન જેવું કશું હોતું નથી; તેઓ તો આ સંસારની પેલીમેર ગયલા હોય છે, અને જમના દાંતો તોડીને બેઠા હોય છે યાને જન્મ-મરણથી મુક્ત થઇને રહેલા હોય છે.

(૩૬૬) જેઓએ દુનિયવી ચીજોની આશા કરવાનું મુંઝી દીધું છે અને માયા પર જીત મેળવી છે, જેઓનું અજ્ઞાનપણું જતું રહ્યું છે, અને જેઓનું “ હુંપણું ” નિકળી ગયું છે; જેઓને કાઇથી વાતનો હરખ કે દલગીરી જેવું કશુંએ હોતું નથી, અને જેઓ દરેક હાલત (સુખ યા દુઃખ) માં એકજ સરખા રહે છે, યાને પોતાનાં મનનું સમતોળપણું જાળવી રાખે છે, અને જેઓ કાઇનીથી નિંદા કે ગીતત કરતા નથી, તે તે ખરા સાધુ-પુરુષ છે.

(૩૬૭)

સંત સોઈ સહરાઈયે, જીને કનક કામિની ત્યાગ;
ઐર કછુ ઇચ્છા નહિ, નિશદિન રહે અનુરાગ.

(૩૬૮)

હરિજન હારા હિ ભલા, જીત ન હે સંસાર;
હારા હરિ પેં બચગા, જીતા જમકી લાર.

(૩૬૯)

સુખકે માયે સિલ પડો, હરિ હિરદેસે બાય;
અવિહારી આ દુઃખકી, પલ પલ રામ સંભરાય.

(૩૭૦)

આપા ત્યાં અવગુન અન્નંત, કહે સંત સખ કૌય;
આપા તજ હરિકો ભજે, સંત કહાવે સોય.

(૩૭૧)

હરિજન ઐસા ચાહિયે, જૈસા ફેફલ ભંગ,
આપ કરાવે ટુકરા, ઐર પરમૂખ રાખે રંગ.

(૩૬૭) સંત પુરુષ તેને કેહવો કે, જેને પૈસા અને સ્ત્રીનો ખ્યાલ બિલકુલ તજ્યો છે; તેને બીજી ઇચ્છાઓ હોતી નથી, પણ તેનું મન રાત્રે ને દિવસ એક ચીત્તથી ખુદા ઉપરજ લાગેલું હોય છે.

(૩૬૮) કબીરનું કેહવું એ છે કે, જે કોઈ ખુદાનો બંદો હોય, તે તો (આ સંસારમાં) હારેલોજ બલો, કારણ કે આ સંસાર તેને જીવવા દેતો નથી, યાને દુનિયવી માલમતા યા માન અકરામ મેળવ્યાં ન હોય, તો કાંઈ શીકર નહિ; જ્યારે સંસારમાં માણસને નિરાશી મળે છે ત્યારેજ તેનું દીલ ખુદા પર લાગે છે, ને ત્યારેજ તેને ખુદા મળી શકે છે; પણ જે સંસારમાં તેની ફતેહ થઈ તો તે જમને હસ્તક જયા કરવાનોજ.

(૩૬૯) (સંસારી) સુખો મળ્યાથી માણસના હૈયામાંથી ખુદા જતો રહે છે, માટે તે સુખો ઉપર ઠાંકણુ વળી જાય તો સાફ, માણસને દુઃખજ બહું છે, કારણકે ત્યારેજ તે પળેપળ ખુદાને યાદ કરે છે.

(૩૭૦) જ્યાં પોતાનું ‘હુંપણું’ રહેલું હોય છે, યાને જ્યાં પોતાનાજ સુખનો સ્વાર્થ રહેલો છે, ત્યાં અગણીત જાતનાં અવગુણો હોય છે એમ સહ કોઈ સાધુ પુરુષ જાણતો હોવાથી તે પોતાનાં ‘હુંપણાને’ દાબી દેછે, અને સહ કોઈમાં ખુદા છે એવું સમજીને, બધાંને ખુદાની પેરે એક સરખો ચાહે છે અને સુખ આપતો રહેછે, અને એવું કરે તેજ ખરા સાધુપુરુષ છે.

(૩૭૧) જેમ સોપારી પોતાના દુકાન કરાવી પારકાના મોહમાં લાલ રંગ દેખાડવે છે યાને મજાદ આપે છે, તેમ જે ખુદાનો બંદો છે તે, પારકાનું બહું કરવાને પોતાના શરીરને કષ્ટ આપયા કરે છે; તે પોતા માટે બિલકુલ ફરકાર રાખતો નથી, પણ બીજાઓનું બહું કરવામાંજ રોકાયલો હોય છે.

(૩૭૨)

તન તાપ જનકો નહિ, ન માયા મોહ સંતાપ;
હરખ શોક આશા નહિ, સો હરિજન હર આપ.

(૩૭૩)

સંતનકે મન ભય રહે, ભય ધર કરે બિચાર;
નિશદિન નામ જપવો કરે, બિસરત નહિં લગાર.

(૩૭૪)

હરિજન કેવલ હોત હય, જાકો હરિકા સંગ;
બિપત પડે બિસરે નહિં, ચઢે યોગનાં રંગ.

(૩૭૫)

આસન તો એકંત કરે, કામિન સંગત દુર;
શિતલ સંત શિશમનિ, ઉનકા એસા નૂર.

(૩૭૨) જેઓને પોતાના શરીરનાં સુખ દુખનો વિચાર રહ્યો નથી, જેઓનું અજ્ઞાનપણું દુર થઇ, દુનિયાની માયાનું ખેંચાણુ જતું રહ્યું છે, તેઓને કાષ્ઠી વાતનો સંતાપ રહેલો નથી; દુઃકમાં જેઓને કાષ્ઠી રીતનો હરખ કે દલગીરી જેવું કશુંએ નથી, પણ જેઓ હંમેશાં એક સમાન સ્થિતિમાં રહે છે, તેઓ પોતેજ ખુદા૨પ થઇ ગયલાં હોય છે.

(૩૭૩) તેઓ(સાધુઓ) ને માત્ર એકજ શીકર રહેલી હોય છે, કે ખુદાનું નામ નહીં ભુલી જવાય, અને એજ વિચાર હંમેશાં તેઓનાં મનમાં હોવાથી, તેઓ રાત ને દિવસ ખુદાની જપ કરવામાં મશગુલ હોય છે, અને કદીથી ખુદાને વસરતા નથી.

(૩૭૪) ખુદાના બંદને નિત્ય ખુદાનેજ સંગ રહેલો હોય છે, અને તેથી ગમે એવી આદત આવે તોથી તે ખુદાને વિસરતો નથી, પણ આદતમાં ખુદાપર તેને ચોવડો રંગ ચઢે છે, યાને વધુ ભક્તિભાવ થાય છે.

(૩૭૫) તેઓ પોતાનો વાસો એકાંતમાં રાખે છે, એટલે કે તેઓ એકાંત જગ્યામાં રહે છે, પણ દુનિયાની વચ્ચે આવવું પડે છે તોથી તેઓના મનમાં દુનિયાની ચીજો આવતી નથી, એટલે તેઓ એકાંતજ રહેલા છે, કારણ કે તેઓના મનમાં ઈંદ્રિઓનાં ભોગ ભોગવવાના વિચારો કે ઇચ્છાઓ હોતીજ નથી; એવા શિતલ સંતાનું તુર શિરોમણીના (સાંપના મોહરા) જેવું ચળકતું હોય છે, યાને તેઓના શરીરની આસપાસ ઘણી ઈચ્છા ખોરેહ હોય છે.

(ખોરેહ એટલે માણસના જુદા જુદા શરીરો, સ્થુલ શરીર, સુક્ષ્મ યાને લાગણીનું શરીર, મન શરીર, ને બુદ્ધિક શરીર, એ બધાં શરીરોને લગતા ગુણોનો બનેલો એકંદર પ્રવાહ, જે ખાફી શરીરની આસપાસ ગોળાકારમાં ફેલાયેલો રહે છે, તે; એ પ્રવાહને, જેઓની સુક્ષ્મ દ્રષ્ટી ઉઘડી હોય તેઓ જોઇ શકે છે, અને તેનાં જુદા જુદા રંગો જોઇને, જેઓ ગુપ્ત જ્ઞાનના અધિકારી થયા છે, તેઓ માણસની બધી આસ્થત પારખી શકે છે.)

(૩૭૬)

આપા તજ હરિકો બજે, નખસિખ તજે બિકાર;
સખ જીવનસેં નિરવેર, સાધ મતા હય સાર.

(૩૭૭)

દેખો સખમે રામ હય, એકહિ રસ ભરપૂર;
જેસે ઉખતે સખ બના, ચિની સક્કર ગૂર.

(૩૭૮)

જખ લગ નાતા જાતકા, તખલગ ભગત ન હોય;
નાતા તોરે હરિ બજે, ભગત કહાવે સોય.

(૩૭૬) જોઓનું “હુપણું” નીકળી ગયું છે યાને જોઓને પોતા વિષે કંઈ વિચાર કે માંગતું નથી, પણ જોઓનો અધો પ્રેમ પરમેશ્વર તરફ જ હોય છે, જોઓનાં સધળાં પિકારો ને જીવસંસ્કાર જતા રહ્યા છે, અને જોઓ, કુળ જનદાર કે (દેખણી) નિર્જીવ પેદાયશને એકસર પ્રેમની નગરથી જીએ છે, તેઓજ ખરા સાધુ પુરૂષો છે.

(૩૭૭) સર્વ કંઈ એકજ રસથી ભરપૂર છે યાને સક્રિયાં ખોદા રહેલો છે એવું તું જોતા શીખ; કારણકે જેમ ગોળ, સાકર અને એવી દરેક મિકી ચીજો શેરડીનાં રસથીજ અનેલી હોય છે, તેમ દરેક આત્મા કે શરીરમાં ખુદનો અંશજ રહેલો છે, યાને તેની હરતી જ ખુદથી છે, જે સાધુપુરૂષોએ અનુભવ્યું હોય છે.

(૩૭૮) જ્યાંસુધી નાત—જાતનો તકાવત રાખે, મારી જાત કંચી એવો “હુપણો” ભાસ નિચલા મનમાં થયા કરે, ત્યાં સુધી ભક્ત થાતું નથી. જ્યારે એ ધૈન્યપણું નીકળી જાય અને ખુદને એકસરખો દરેકમાં જોય, એવું કંચું બાત થાય ત્યારેજ તે ખુદનો ખરો ભક્ત છે.—

સારાંશકે—સાધારણ માણસનું હેત પોતા પરથી આગળ વધીને, પોતાનાં કુટુંબ સુધી જાય છે; અને ત્યાંથી આગળ વધીને, પોતાની જાત સુધી જાય છે; અને જાતની પેઢીમેર જતું નથી. એટલીજ હદનાં હેતને માણસ ખુદનો ભગત કદી થઈ શકતો નથી. જેનું હેત પોતાની જાતથી આગળ વધે, ને આખી માણસ જાત સુધી પોહોંચે, જેનું હેત હજી આગળ વધે, ને આખી જાનદાર પેદાએશ સુધી પોહોંચે, અને હજી આગળ વધીને અર્ધી કેહેવાતી નિર્જીવ પેદાયશ સુધી પોહોંચે—જે સારી સુષ્ટિને ખુદનું જાહેર થયતું સ્વરૂપ સમજે, અને સારી સુષ્ટિને ખુદ પેરે ચાડે અથવા કડા કે પોતા પેરે ચાહે, ને દરેક જીવ અને ચીજને પોતા પેરે સંભાળે, ને સામટી જોહાંનની આકરી ખુદની સેવા આકરી કર્યા જેવી કરે—તે ખુદનો ભગત છે.

(૩૭૮)

ચાર ચેન હરિ ભક્તકે, પ્રગટ દિખાઇ દેત;
દયા ધર્મ આધિનતા, પર દુઃખકો હર લેત.

(૩૮૦)

હાટ હાટ હિરા નહિં, કંચનકા નહિં પહાર;
સિંહનકા ટોલા નહિં, સંત બિરલા સંસાર.

(૩૮૧)

સંત સંત સખ કોઈ કહે, સંત સમૂહર પાર;
અનલ પંખકા કો એક હય, પંખકા કોટ હબાર.

(૩૮૨)

સુરાકા તો દલ નહિં, ચંદનકા બન નાહિં;
સખ સમૂદ્ર મોતિ નહિં, યું હરિજન જગ માંહિ.

(૩૭૯) જે કાંઈ ખોદાનો ભગત છે, તેના ચાર ગુણો તુરત દેખાઈ આવે છે. પેહલું, તેનામાં દયા હોય છે; બીજું, તે પોતાની ફરજ સહ કાંઈ તરફ શું છે તે સમજે છે, ને તે મુજબ બળવે છે; ત્રીજું પરમેશ્વર ઉપર તેને પાકો બરોસો હોય છે, અને તેથી તે હંમેશાં તેની (ધરિની) મરજીને તાબે થઈને ચાલે છે, ચોથું, તે ખીળાઓનું દુઃખ હંમેશાં ઓછું કરવાને તત્પર રહે છે.

૫

(૩૮૦) જેમ દરેક બજારમાં કાંઈ દિરા હોતા નથી, સોનાનાં કાંઈ પહાડો હોતા નથી, અને જેમ સિદ્ધનના કાંઈ ટોળાં હોતાં નથી, તેમ સંસારમાં (દેખાતા) રહેલા સાધુવિરલા કાંઈ ધણા હોતા નથી યાને જગલેજ મળી આવે છે.

(૩૮૧) “સંત સંત” એમ ધણાએ બોલે છે, પણ ખરા સંત પુરૂષો આ સંસારનો સાગર તરી ગયલા હોય છે, પણ ગરૂ જેવા અદૃશ્ય પાંખવાળા યાને એવા તરી ગયલા સાધુપુરૂષો તો કાંઈ એકજ હોય છે. આઠી પાંખવાળા યાને બાહેરથી દેખાતા (ખોટા સાધુપુરૂષો) તો હજારેક ને કરોડો છે.

(૩૮૨) જેમ ખરા શુરવિર પુરૂષોનું કાંઈ લશકર હોતું નથી, સુખડનાં ઝાડોનું કાંઈ વન હોતું નથી, અને જેમ બધાએ સમુદ્રમાંથી મોતિ મળ્યાં નથી, તેમ ખરા હરિજનો જગતમાં ધણાજ જુદા હોય છે.

સંત, તે આકારવાળો ખુદાજ છે.

(૩૮૩)

એક ઘડી આધી ઘડી, લાવ લજનમેં જાય;
સત સંગત પલહિ લક્ષી, જમકા ધકા ન ખાય.

(૩૮૪)

કબીર, સેવા દો લલી, એક સંત એક રામ;
રામ હય દાતા મુકિતકા, સંત જપાવે નામ.

(૩૮૫)

નિરાકાર હરિ રૂપ હય, પ્રેમ પ્રીત સોં સેવ;
માગે આકારકો, તો સંતો પ્રત્યક્ષ દેવ.

(૩૮૩) જો તારી એક પલ, અથવા અરધી પલખી ખરાં હૈયાનાં હેતથી ખુદાને યાદ કરવામાં જાય. અને એક પલ વારખી તને (ખરા) સાધુ-પુરુષની સંગત મળે, તો એમ જનશુ કે તું જમના ધણના ધક્કામાંથી બચ્યો, અને જન્મમરણનાં તારા ધણાક ફેરા ઓછા થશે.

(૩૮૪) ઓ કબીર ! જો જાતની સેવા કરવી તેમાંજ બહુ છે, એકનો સાધુપુરુષોની સેવા, ને બીજી, ખોદાની સેવા; ખોદા મુકિત આપનાર છે, પણ સાધુપુરુષો આપણને ખુદાનો લખ લગાડમાં છે, કે જે લખથીજ આપણને મુકિત મલવાનો માર્ગ હાથ આવે છે.

(૩૮૫) ખુદા તો નરકાર છે યાને તેનો કાંઈ આકાર નથી; તેને આપણાં અંતઃકરણમાં પ્રેમ-પ્રીતી થયાથી સેવાય છે યાને તેનો ખ્યાલ અંતરમાંજ થઈ શકે છે; પણ જો તુંને આકારવાળો ખુદા જોઈતો હોય, તો સાધુપુરુષ, આકારવાળો દેખાઈતો ખુદાજ છે.

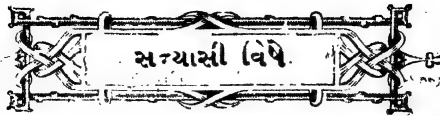
(૩૮૬)

સંત વૃક્ષ હરિનામ ફલ, સતગુરુ શબ્દ બિચાર;
 એસે હરિજન ના હોતે, તેા જલ મરતે સંસાર.

(૩૮૬) સંત પુરૂષ તે ઝાડ છે, જેનું ફળ તે, ખુદાનું નામ છે; સદ્-ગુરુ તેનો જાહેર થયેલો શબ્દ છે યાને માણસરૂપે પ્રગટ થયેલો ખુદાજ છે એવા હરિજનોને જો આ જગતમાં ન હોય; તો આ દુનિયાનાં લોકો બધાં કુખી મરેને.

અર્થાત—હરિજન તે પુરૂષ છે કે જેણે પોતાનું પ્રગટિકરણ પુરું કાઢ્યું છે, યાને નિચલી ત્રણ દુનિયા ઉપર જીત મેળવી, ઇશ્વર સાથે પોતાના બાનને એકત્ર કાઢ્યું છે યાને જોડી નાંખ્યું હોય છે, અને એમ કરીને પોતે જીવન મુક્ત થયેા છે. પણ એવા મુક્ત થયેલા જીવોમાંના ધણીકાએ પોતાનાં અમર સુખનોખી ત્યાગ કર્યો હોય છે; તેઓ ખીજ બધા જીવોનું પ્રગટિકરણ આગળ વધારવાને માટે, આ ખાકી દુનિયામાંજ, અદ્રશ્ય યા ખીજ કોઈ રીતે રહેલા હોય છે, અને જગતનાં કલ્યાણ અર્થે કામ કરી રહ્યા છે. તેઓને હિંદુ શાસ્ત્રમાં મહાત્મા, મુની, રૂપીઓ વગેરે નામથી ઓળખ્યાં છે. એવા મહાત્માઓ, જે આ દુનિયાને મદદ કરતા રહેલા ન હોય તો સાધારણ મનુષ્ય જાતને જે દુઃખો અને વિપત્તિઓમાંથી તેઓનાં અજ્ઞાનપણાંને લીધે પસાર થવું પડે છે તે, આવા જ્ઞાન આપનાર, ને પરગણ્ણ પુરૂષોની ગેર-હાજરીમાં વધુ દુઃખમાં ગીરફતાર રહેતે એમ કબીરનું કહેવું લાગે છે. દાખલા તરીકે:—

થીઓસોરીકલ સોસાયટી યાને મંડળી જે આજ પચાસ વર્સ ઉપર ઉભી થઈ હતી, તે મંડળની પાછળ, એવા મોટા પુરૂષો યાને મહાત્માઓ રહેલા છે, અને આ મંડળી તરફથી જે જ્ઞાન, બાપણુ મારફતે યા પુસ્તકો મારફતે જાહેર પડ્યું છે અને પડે છે, અને જે શિક્ષણથી દુનિયાના વિચારો બદલાતા જાય છે અને હવે આખી દુનિયામાં એમેર બાનુભાવના દેખાવો ને લાગણીઓ વ્યાપી રહેવાની જે સરખાત થઈ ચુકી છે, તે બધું આ મહાત્માઓને આભારી છે, યાને તેઓના પ્રતાપથીજ આ બધું થાય છે. એવા પુરૂષો જે દુનિયામાં આપણને મદદ કરવાને અને જ્ઞાન આપવાને રહેલા ન હોય, તો આપણી હાલત અહુજ દુઃખ ભરેલી થાય.

(૩૮૭)

કેશો કહાં બિગાડ્યો, જો મુંડે સો ખાર ?
મનકો કાહે ન મુંડિયો, જામે બિષયહિ બિકાર.

(૩૮૮)

મન મેવાસી મુંડિયે, કેશહિ મુંડે કાહે ?
જો ક્રિયા સો મનહિ ક્રિયા, કેશ ક્રિયા કછુ નાહે.

(૩૮૯)

સ્વાંગ પેહરે શુરા ભય, દુનિયા ખાઈ ખુંદ;
જો સેરી સત્ નિકસે, સો તો રાખે મુંદ.

(૩૯૦)

હાથસે માલા ફિરે, પર હિરદા ડામાડુલ;
પંગ તો પાલામે ગલા, લાંન ન લાગે સુલ.

(૩૯૧)

માલા પેહરે મન સુખી, તાંસે કછુ ન હોય;
મન માલાકુ ફેરતે, જુગ ઉજાલા હોય.

(૩૯૨)

માલા પેહરે કોન શુન, મનકી દુખધાન બય;
મન માલા કર રાખીયે, હરિ ચરન ચિત્ત લાય.

(૩૮૭) જ્યો માથાં બોડાવીને બગવા પુણ્ય પ્રેરેડી સન્નાસી જેવા દેખાવો કરે છે, તેઓને કમીર કહે છે કે તારાં બાલોજો શું પ્રકાશન કીધું છે કે તેઓને તું વારે વારે બોડાવીને માથું બોડકું કરી નાંખે છે ? તારાં મનને કાં નથી મુડા-કચ્છમાં રાખતો, કે જેમાં બધા દુર્ગુણો ને વિકારો ભરેલા છે ?

(૩૮૮) તારાં હુટારાં મનને મુડ, બાલોને શું કામ મુડે છે? કારણકે જે કાંઈ પાપ કરે છે તે તો મન કરે છે ને કરાવે છે, તારા બાલ તો કાંઈ પણ કરતા કરાવતા નથી.

(૩૮૯) દુનિયાંની માયામાં રહીને, ગુણ ગુણ વેશે માત્ર અલ્લીને તું શુરો થવા જાય છે, પણ જે જગ્યામાં સત વાને પુણ્ય પ્રગટ થઈ શકે, તેને તો તું અરાજ રીતે સોખે છે.

(૩૯૦) માલાને હાથે ફેરવી કરે છે, પણ તારે અંતઃકરણ તો ઝમોઝલ છે, ને તારા પગો દુનિયાની માયાનાં જડમાં પેસી ગયા છે, તેમાંથી બાહર નિકળવાનું ભાન વાને ક્યાં છે ?

(૩૯૧) માત્ર માલાં પેહરીને મન મનાવ્યાથી કાંઈ પવનું નથી; તાર મન-માળાને તું ફેરવ, તો તને બધું અજવાળું થઈ જશે.

(૩૯૨) જ્યાં સુધી તારાં મનની અકરવકરે જાય નહિ, ત્યાંસુધી માત્ર માળા પેહરયાથી કાંઈ ફાયદો થતો નથી; તું મનને માળાં બનાવ, તેને બાહર ભમવું અટકાવ, ને તાર ચિત્ત ખોદાન પગ આગળ ધ.

(૩૬૩)

મનકા મસ્તકે મુંડ લે, કામ કોષકા કેશ;
જે ચે પાંચો પરમોષ લે, તો ચેલા સખહિ દેશ.

(૩૬૪)

માલા તિલકે બનાયકે, ધરમ બિચારા નાહિં;
માલા બિચારી કયા કરે, મેલ રહ્યા મન માંહિં.

(૩૬૫)

મુંડ મુંડાવત દિન હિ ગયા, અબહુ ન મિલ્યા રામ;
રામ બિચારા કયા કરે, મનકે આર હિ કામ ?

(૩૬૬)

કાષ્ટ કાટકે માલા કિની, માંહે પિરોયા સૂત;
માલા બિચારી કયા કરે, જે ફેરન હાર કપૂત ?

(૩૬૭)

માલા તિલકતો લેખ હય, રામ મકિત કયુ ઓર;
કહે કબીર જન પેહેરયા, પાંચો રાખો ઠોર.

(૩૬૮)

માલા તો મનકી બલી, ઓર સંસારી લેખ;
માલા પેહેરે મન મુખી, તો બોહારા કે ધર દેખ.

(૩૬૩) તારા મનનું મથુ મુંડ, અને તારી ઈદ્રિઓની વિષય વાસનાંઓને તેમજ તારા ક્રોધ (જુરસાઓ, હવસો) ને મુંડ યાને દાબી નાખ. જો તું મનને અને એ પાંચ ઈદ્રિઓને તાબામાં રાખશે તો દુનિયાનાં બધાં લોકો તારા ચેલા થઈ રહેશે.

(૩૬૪) હાથમાં માળા લીધી, કપાળે તિલક કાઢી, ને સંન્યાસીનું ડાળ ધાળ્યું; પણ સંન્યાસીનો ધર્મ (દરજ) તે પાંચે ઈદ્રિઓની મજબૂત અને વ્યાપારો, છોડી દેવાનાં છે, તે ધર્મ પાળવાનું તો તને બાંન નથી, ને તેને બદલે તારા મનમાં મોજશોખના વિચારો બરાબ રહ્યા છે, તો પછી, માળા બિચારી તને ખુદાનો મેલાપ કેમ કરાવી આવે ?

(૩૬૫) એવી રીતે માથું બોડાવતાં બોડાવતાં તો આખો જન્માગ્ર પુરો થયો, તોખી ખુદા તો મળ્યા નહિં; ખુદાને મળવાને માંગે નહીં ને ઈદ્રિઓની મોજ બોઝવા માંગે, તો પછી ખુદા બિચારા શું કરે ને તને કેમ મળે ?

(૩૬૬) લોકડાં કાપીને નેમાંથી દાણાં બનાવ્યા, ને સુતર પોષને માળા બનાવી, પણ માળા ફેરવનારજ ખોટો, તો માળા બિચારી શું કરે ?

(૩૬૭) હાથે માળા ફેરવવી, માંથે તિલક કરવો એ સહ બાહેરનો અગ્ર દેખાવ છે, બ્યારે ખુદાની બક્ષિત કરવી એ બીજુજ કામ છે; કારણ કે ખરો સંન્યાસી જેને થયું હોય, તેને તો પોતાની પાંચે ઈદ્રિઓને તાબે કરવી જોઈએ.

(૩૬૮) માળા, જે સાધુલોક તથા ધાર્મિક લોકો ગણમાં પડે છે તે, જે મનથી પેહેરવામાં તથા ફેરવવામાં આવે, તોજ ઉપયોગી, નહિં તો માત્ર દુનિયાદારીનાં જાવાનાં વેશ સમાન છે; કારણકે જે માત્ર માળા પેહેરવાથી હરી મળતા હોત તો વોહરાજીની દુકાનમાં બહુ માળાઓ ટાંગી હોય છે આટલે ત્યાંજ ખુદા મળવો જોઈએ, પણ તેમ નથી.

(૩૬૯)

માલા મુજસે લર પરી, કાહે ફિરાવે મોહે,
જો દિલ ફેરે આપનાં, તો રામ મિલાવું તોહે.

શ્રીમદ્ભગવદ્ ગીતા પ્રકાશન સંસ્થા, કલકત્તા (૧૯૪૪)
શ્રીમદ્ભગવદ્ ગીતા પ્રકાશન સંસ્થા, કલકત્તા (૧૯૪૪)
શ્રીમદ્ભગવદ્ ગીતા પ્રકાશન સંસ્થા, કલકત્તા (૧૯૪૪)
શ્રીમદ્ભગવદ્ ગીતા પ્રકાશન સંસ્થા, કલકત્તા (૧૯૪૪)
(૪૦૦)

લરમ નં ભાગા જીવકા, અસંત ધરાયે-લેખ,
જો મનસંતે શુરુ સમજા બાહેશ, અંતરે રહ્યા અલેખ.

શ્રીમદ્ભગવદ્ ગીતા પ્રકાશન સંસ્થા, કલકત્તા (૧૯૪૪)
શ્રીમદ્ભગવદ્ ગીતા પ્રકાશન સંસ્થા, કલકત્તા (૧૯૪૪)
(૪૦૧)

તનકો જોગી સખ કરે, મનકો કરે ન કોય;
મનકો જોગી જો કરે, સો શુરુ બાલક હોય.

શ્રીમદ્ભગવદ્ ગીતા પ્રકાશન સંસ્થા, કલકત્તા (૧૯૪૪)
શ્રીમદ્ભગવદ્ ગીતા પ્રકાશન સંસ્થા, કલકત્તા (૧૯૪૪)
(૪૦૨)

મન મેલાવે તત ઉજાસ, બગલા કપડી અમ;
તાતે તો કઉવા લલા, તન મન એકહિ રંગ.

(૩૯૬) કપીર કહે છે કે— માળા મારી સાથે ગુસ્સો ફરીને ખોલી કે, તું અમથો અમથો મને શાનો ચલાવ્યા કરે છે ? તું સાથે સાથે તારાં મનનેથી ખુદાની યાદમાં ચલાવ ? જે કોઇ મારી સાથે સાથે, પોતાનાં મનને ખુદાની યાદમાં ચલાવે, તેને હું ખુદની મુલાકાત કરાવું, ખીન્નઓને કેમ કરાવું ?

(૪૦૦) ઘણાં ઘણાં વેશો બદલ્યા, પણ તારા જીવના બ્રમો યાને ખોટા વેહેમો ગયા નહિં; તેથી સદ્ગુરુ યાને તારા ઇષ્ટ દેવને તું બાહેર રહેલો સમજે છે, પણ તે તો તારી અંદરજ, નહિં પિછાણી શકાય તેમ રહેલો છે ! અર્થાત—ખુદા પોતાની બાહેરજ છે એવું ખોટું સમજીને, માણસ બાહેરની રીતમાતોમાં ફેરફાર કર્યો કરે પણ મનને પવિત્ર ન કરે, તો ખરો રસ્તો હાથ આવતો નથી.

(૪૦૧) જોગીનો વેશ પેહેરવાં તે સહ કામ કરી શકે, પણ મનને જોગી (યોગી) કામક ન કરી શકે છે, બધાથી તે થઇ શકતું નથી; જે ગુરુ—મહાત્મા—જે બાળક સ્થિતીએ પહોંચેલો હોય યાને જેને રાગ, દ્વેષ છોડી દીધો છે—તેજ મનને યોગી કરનારો મહાત્મા છે.

(૪૦૨) મનમાં મેલ બરેલો હોય, ને શરીર માત્ર બાહેરથી ઊગલું હોય, તે તો પેલા કપટી બગલા પક્ષી જેવી વાત થઇ; તેનાં કરતાં તો કાગડો સારો, કે તેનું તનખી કાળું ને મનખી કાળું યાને તેનું અંદરનું અને બાહેરનું સ્વરૂપ એકજ હોય છે.

અર્થાત—બગલો જે સફેદ રંગનો પક્ષી છે ને જે નદિ યા સરોવરને કાંઠે રહે છે, તેને માટે કહે છે કે તે મોહોટથી “ રામ રામ ” યાને “ રામ રામ ” ને મળતો આવજ કાંઠે છે, પણ તેનું કામ તો પગે માછલા પકડીને ખાવાનું હોય છે, ત્યારે કપીરનું કહેવું એમ સમજાય છે કે, એ પક્ષીનાં કરતાં તો કાગડો સારો, કે તેનું તનખી કાળું ને મનખી કાળું યાને જેવો તે કાળો છે તેવુંજ તેનું કામખી બધાંને ત્રાસ આપવાનું છે.

(૪૦૩)

કવિતા કોટી કોટ હય, સિરકે મુંડે કોટ;
મનકે મુંડે દેખ કર, તા સંગ લિજે ઓટ.

(૪૦૪)

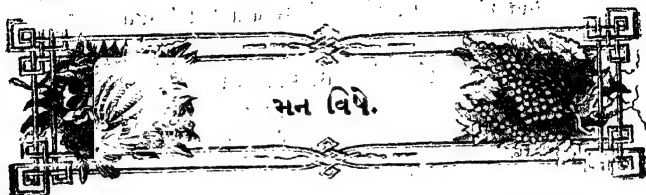
આથાં મુંછ મુંઢાય કે, કાયા ઘાટમ ઘોટ;
મનકો કાહે ન મુંડિયો, બામે સબહિ ખોટ ?

(૪૦૩) મોહડેથી કવિતા બોલનારા અથવા જ્ઞાનની વાતો કરનાર ધણુ હોય છે, તે માથાં બોડાવીને સન્ધાસીનું ડોળ ધાલનારાળી દળારો હોય છે, પણ જે કોઈએ મનને તાબે કીધું હોય તેનો આશરો તું લે, યાને મનને તાબે કેમ કરવું તે તેની પાસે શિખ.

(૪૦૪) માથું મુંઝવેરે બોડાવીને તારી કાયાને કાંય અમસ્થી કદરેપા કરે છે ? તારાં મનને કાંય નથી મુંડનો-કળગ્નમાં રાખતો-કે જેની અંદરજ બધી ખામીઓ ભરેલી છે ?

(૪૦૫)

મન મેરા પંખી લયા, જહાં તહાં ઉડ જાય;
જહાં જે સી સંગત કરે, તહાં તૈસા ફળ ખાય.

(૪૦૬)

મન માતા મન દુખવા, મન પાની મન લાય;
મનકો જે સી ઉપજે, મન તૈસા હો જાય.

(૪૦૭)

મન મરકટ બન બન ફિરે, કણું નેક ન ઠહેરાય;
રામ નામ બાંધા બિનાં, જીત લાવે તિત જાય.

(૪૦૮)

મન મરકટ મન ચાતુરી, મન રાજા મન રંક;
જો મન હરજીકોં મિલે, તો હરજી મિલે નિઃશંક

(૪૦૯)

મન પંખી બિન પંખકા, લખ જોજન ઉડ જાય;
મન લાવે તાકો મિલે, ઘટમે આંન સમાય.

(૪૧૦)

સાત સમઢૂકી એક લહેર, ચોર મનકી લહેર અનેક;
કોઈ એક હરિજન ઉબરા, દુખી નાંવ અનેક.

(૪૦૧) કબીર કહે છે કે:—મારું (માણસનું) મન એક પક્ષી જેવું છે, કે જે જ્યાં જામે ત્યાં ઊડતું ફરે છે, અને જ્યાં સંગત કરે છે, તેવું ફળ તે પામે છે, એટલે કે જેવો વિચાર કરે છે, તેવો માણસ બની જાય છે.

(૪૦૨) મનથી માણસ માટેસો બને છે; મનથીજ તે દુઃખસો બને છે; મનથીજ પાણી જેવો થઈ સર્વભાવ બને છે; ને મનથીજ અગ્નિ માફક ગરમ સર્વભાવ થાય છે; યાને જેવું મનમાં આવે તેવું માણસ બની જાય છે.

(૪૦૩) માણસનું મન એક વાંદરા બરાબર છે, અને જેમ, વાંદરા કાંઈ પણ આકેશ વગર જંગલે જંગલ નાશનો કુદતો ફરે છે, ને જરા પણ ઠીંતે બેસતો નથી; તેમજ મન, જરા પણ નેક વિચારમાં ઠીંતે રહેતું નથી, અને જ્યાં સુધી એ મનને ખુદાપરે, દેશવેલું રાખીને નહિ ત્યાં સુધી એ મન જ્યાં જામે ત્યાં જવા કરવાનું જ—

(૪૦૪) એ મન છે તેજ વાંદરા છે, તેજ ચતુરાઈ પણ કરનાર છે; મનથીજ માણસ રજા બને છે, ને મનજ તેને ફરીર બનાવે છે; પણ મન ન ખુદાને ભગવાને જાય યાને ખુદા ઉપર ચિત્ત ચોંટાડી રાખે તો ખુદા જરૂરજ તેને મળે.

(૪૦૫) મન પાંખ વગરનું પક્ષી છે, કે જે લાખો મૈદાન ઉપર ઉડી જાય છે, જે જે તેને પ્યારાં લાગે છે તેને તેને તે જઈ મળે છે, અથવા તો તે સર્વવ્યાપક થઈ, સડને પોતામાં સમાવી દે છે.

(૪૦૬) એ મનની લેહરો એટલી તો સંખ્યાબંધ છે કે તેની વ્યાગત, સાત દરિયાઓનાં પવનની લેહરો તો કંઈ વિશાદમાં નથી; તેથી એ મન-સમુદ્રની લેહરોનાં સપાટામાંથી કોઈ એકજ જણ જે ખુદાને ભક્ત છે, તેનોજ મહત્ત્વો અર્થવા શાખી, એકે પાર તરી જાય છે; આકા બધાના મહત્ત્વો ડુબી જાય છે.

(૧૧૧)

મનકા બહોત રંગ હય, તલ તલ જૈસા હોય;
એકા રંગ ને રહે, તો કોટી મધે કોય.

(૪૧૨)

કળૂ મન ગગન ચઢે, કળૂ નાય પાતાલ;
કળૂ મન વરકતા દિસે, કળુ પાડે જ'બાળ.

(૪૧૩)

મનકી હારે હાર હય, ઔર મનકી છતે છત;
પરબ્રહ્મ ને પાછયે, તો મનહિ હોય પ્રતિત.

(૪૧૪)

કળીર! મન તો એક હય, ભાવેં તહાં બિલમાંય;
ભાવે હરિ ભક્તિ કરે, ભાવે બિષે કમાય.

(૪૧૫)

કોટ કરમ પલમેં કરે, એ મન બિખ્યા સ્વાદ;
સત્ શુદ્ધ શબ્દ માને નહિં, જનમ ગમાયા ખાદ.

(૪૧૬)

કળીર! મન બિકારે પડા, મયા સ્વાદકે સાથ;
શુટકા ખાયા બજરકા, અળ કયું આવે હાથ ?

(૪૧૧) મનનાં બહુ રંગ હોય છે, ને ઘડિ ઘડિમાં મનનો રંગ, તલના દાણાની માફક બદલાયા કરે છે; પણ જેનાં મનનો એકજ રંગ રહે યાને મનને કમળમાં રાખી પોને ચાહે તેજ એક વિચારમાં મનને રોકી રહે, તેવો માણસ તો કરોડોમાં એકાદ જ હોય.

(૪૧૨) કોઇવાર મન આસમાને ચઢે, તો કોઇવાર તે પાતાલે જાય; કોઇવાર એવું દીસે કે જાણે તે દુનિયાની ચીજોમાંથી નિકળી ગયું, ને કોઇક વાર પાછું માણસને સંસારની જંગલોમાં સપડાવે.

(૪૧૩) આ યીજમાં હાર થઇ છે, પેલી બાજુમાં જીત થઇ છે એ બધું જોશે તો મનનું જ છે, અને એવી રીતે જ્યાં સુધી દુનિયાની આયામાં મન લાગેલું રહેશે, ત્યાં સુધી એ મનની હાર-જીત ચાલ્યા જ કરવાની; જ્યારે એ મન ખુદા ઉપર લાગે ત્યારે જ તેનું સમાધાન થવાનું, તે વખત કદી પણ નહિં.

(૪૧૪) ઓ કપીર ! એ મન તો એક જ છે, પણ જે જે ચીજ ઉપર તેને બાવ યાને પ્રીતી થાય છે, તે તે ચીજે તે કરવાને જાય છે. ખુશીમાં આવે તો ખુદાની ભક્તિ કરે, અને નહિતો ઇન્દ્રિઓનાં વિષયો (મોજ મળહ) માંજ ચકચુર થઇ જાય.

(૪૧૫) એવી રીતે એ મન છે તે પળવારમાં કાંઇ કરોડો કરમ, ઇન્દ્રિઓનાં સ્વાદથી કરી નાંખે છે; અને સદચર એ કહેલી શિખામણ પ્રમાણે નહિ ચાલી, પોતાનો જન્મ બરબાદ કરે છે.

(૪૧૬) કપીરનું કહેવું એ છે કે:—મન, ઇન્દ્રિઓના વિષયોનાં સ્વાદની પછવાડે જવાથી ઘણું રિકારી થઇ જાય છે, ને એટલું બેહકી જાય છે, કે પછી તેને પાછું તેમાંથી બાહર કાઢવું, યાને આપણા હાથમાં રાખવું, બહુ મુશ્કેલ થઇ પડે છે.

(૪૧૭)

પહેલે સખ ન બનિયા, અગ કયું આવે હાથ;
પડ ગયા રાતા હંસ, બેપારીઓ સાથ.

(૪૧૮)

મન સખ પર અસ્વાર હય, પેંડા કરે અન્નંત;
મનહિ પર અસ્વાર રહે, કે એક બિરલા સંત.

(૪૧૯)

કપીર ! મન મરતક લયા, દુર્બલ લયા શરીર;
મેંડે લાગા હરિ કિર, યુ કહે દાસ કપીર.

(૪૨૦)

મન પાનીકી પ્રીતડી, પડા જે કપડી લોન;
ખંડ ખંડ હો ગયા, બહોર મિલાવે ફાન ?

(૪૨૧)

કાગઠ કેરી તાવડી, ઔર પાની કેના ગંગ;
કહે કપીર કેસે તરૂં, પાંચ કુસંગી સંગ.

(૪૧૭) પેટેલાથીજ મનને કમળમાં રાખ્યું ન હોય, અને ઇંદ્રિઓના મોજ મજામાંજ તેને પડવા દીધું, તો તે એવા વેપારીમાં મશગુલ થઈ જાય છે, કે પાછું કેવે કરી હાથ આવતું નથી.

(૪૧૮) દુનિયાનાં મહા કોકોને, મન પોતાની મરજી પ્રમાણે ચલાવે છે, અને તે મુજબ તરહેતાર કમો કરાવે છે; કોઈની તેને પોતાની મરજી પ્રમાણે ચાલતું કરી શકતું નથી. તેને (મનને) પોતાની મરજી પ્રમાણે ચાલતું કરી શકે, એવા જે હોય તે તો જવજેન મળી આવતો કોઈક સાધુ પુરુષ હોય.

(૪૧૯) ઓ કમીર! જ્યારે તારું મન મરી જાય, ચાને બાહેર બમતું અને ઇંદ્રિઓનાં ખેંચાણને વડા થતું એટલે ત્યારે તારું શરીર આસુદ્ થાય, ને ત્યારેજ મન, ખુદાને મળવાને માટે તૈયાર થયું છે એમ કહેવાય.

(૪૨૦) એ મનની મીસાલ છે, તે જેમ પાણી અને મિઠું (નીમક) હોય તેમ છે, ચાને પાણીમાં મિઠું પડવાથી, જેમ અંદર પીગળી જઈને તેમાંથી મિઠું પાછું નિકળી શકતું નથી, તેમ મનને ઇંદ્રિઓનાં વિષયો (મોજ મજા) માં રાખવાથી તેમાં તે એવું નોં ગરક થઈ જાય છે, કે તેને તેઓમાંથી પાછું કાઢવાનું કામ બહુજ મુશ્કેલ થઈ પડે છે.

(૪૨૧) કમીર કહે છે કે, મારો મછવો કાગળનો, ને મને તો ગંભીર જેવી મોટી નદી પસાર કરવી છે, અને મારી સાથે પાંચ ખરાબ સાથીઓ લાગેલા છે, તો હું એટલા મોટા બાર સાથે પેલે પાર કેમ જઈ શકીશ ? અર્થાત, માણસની જીંદગીની નેમ ઘણી હેઠે છે, અને તેનું શરીર તો થોડા વખતમાં બાગી પડવાનું, ત્યારે આ પાંચ ઇંદ્રિઓના ખેંચાણમાં માણસ રહે, તો પેલા મુખી છેડાએ તે કેમ પુગી શકે ?

(૪૨૨)

સાંધે ઇંદ્રિય પ્રબલકો, જોઇસે ઉઠે ઉપાધ;
મન રાજા બેઠેકાવતો, પાંચો બડે અસાધ.

(૪૨૩)

કાયા દેવલ મન ધન, ગ્રિષય લહેર ફિરાય;
મનકે ચલતો તન ચલે, તાકા સર્વેર જાય.

(૪૨૪)

મન ચલે તો ચલને દે, ફિર ફિર નામ લગાય;
મન ચલતો તન થંભ હય, તાકા કહુ ન જાય.

(૪૨૫)

મન ગયા તો જાને દે, મત જાને દે શરીર;
બિન ચિલ્લે ચઢિ કમાન, કિન બિધ લાગે તીર ?

(૪૨૨) મન એ ઇંદ્રિયોને ચલાવનાર રાજા છે, અને એ મનજ તેઓને બેહેકાવે છે, પણ તેનાં કબ્જાથી યાને મનમાં વિચાર આવ્યાથી, જે કોઈ પોતાની ઇંદ્રિયોને તે મુજબ ચાલવા દે છે તો, એ ઇંદ્રિયો એવી મજબુત થઈ જાય છે કે તેઓ માણસને ગમે ત્યાં ઘસડી લઈ જઈને પાપોના કામો કરાવી દુઃખમાં ને આફતોમાં નાંખે છે; તથા કખીરની શિખામણુ એ છે કે તું એ ઇંદ્રિયોને રોક રોક કરતો રહે.

(૪૨૩) માણસનું શરીર તે દેવળ છે, અને મન તેની ટોચ ઉપર ઉડતો વાવટો છે. જેમ પવનની લેકેરથી વાવટો ઉડ્યા કરે છે, તેમ પાંચો ઇંદ્રિયોને મજબૂત આપનારી ચીજોથી મન “ ઉડ ઉડ ” થયા કરે છે; પણ તે મનનાં દોરવયા પ્રમાણે જેને પોતાનાં શરીરને કામે લગાડયું યાને મનમાં જેવા વિચારો આવે તેવાં કામો માણસ કરી કરે, તે તે માણસનું સઉ કાંઈ જતું રહેવાનું યાને તે દુઃખી થવાનો.

(૪૨૪) કખીર કહે છે કે, ઓ બાઇ, તારું મન ચાલતું હોય, ને ચાલતું અટકાવી ન શકાય, તો તેને ચાલવા દે; પણ ફરી ફરીને તેને ખુદાના નામમાં લગાડીને અટકાવ. કારણ કે જેનું મન ચાલતું હોય, તોપણ જે શરીરને અટકાવતો રહે, યાને મનમાં વિચાર આવ્યો તેનું કામ કરતાં જે કાંઈ અટકે, તેનું કાંઈ પણ જવાનું નથી.

(૪૨૫) તારું મન જાય તો જવા દે, પણ શરીરને મનનાં કબ્જા પ્રમાણે જવા દઈશ નહિ; કારણકે, જેમ ચિલ્લો ચઢાવ્યા વિનાના તીરની કમાણુ ખેંચવાથી, કોઈને પણ તે તીર લાગતો નથી તેમ, મનમાં વિચાર આવ્યા છતાં, જ્યાં સુધી માણસ ને કામ કરતો નથી, ત્યાંસુધી તેનું કંઈ જવાનું નથી, યાને તેને જાણું નુકશાન થતું નથી.

(૪૨)

મય મનતા મન માર રે, જાઓ ઘટમેં ઘેહેર;
જખડિ ચાલેં પુઠં દે, તો અંકુશ દે દે ફેર.

(૪૨૬)

યા મન અટકયો ખાવરો, રાખો ઘટમેં ઘેહેર;
મન મમતામે ગલ ચલેં, તો અંકુશ દે દે ફેર.

(૪૨૮)

મેરા મન મકરંદ થા; કરતા બહુ બિગાર;
અળ સૂધા હો મારગ ચલા, હરિ આગે હમ લાર.

(૪૨૯)

મન મારી મેંદા કડં, તનકી પાડું ખાલ;
જીયાકા ટુકરા કડં, જો હરિ બિન કાઢે સ્કલ.

(૪૩૦)

મન દિયા ઉને સખ દિયા, મનકિ ગેલ શરીર;
તન મન દે ઉખરન ભયેં, હરિકો દાસ કબીર.

(૪૨૬) એ તારું મન, જે “હું” કહે, “હું” ભોગવું” એવું “હું” “હું” કરી રહ્યું છે, તેને મારેલું રાખી તારાં શરીરમાંજ ઘેરીને રાખ, અને જેવું બાહરે જવા માંગે છે, જેમં દાવાને મહાવત, અંકુશ ભોટીને બીજી મમં જતો અટકાવે છે, તેમં તું બી તારાં મનને અટકાવતો રહે, ને તેની મરજી પ્રમાણે જવા ના .

(૪૨૭) તારું મન, જે આવું આવડું વાને અહિં તહિં ભ્રમતું થઇ ગયું છે, તે જે બાહરે જતું જરા અટકે તો પછી તેને શરીરમાંજ ઘેરી રાખજે અને પાછું જેવું ઇંદ્રિયોનાં ખેંચાણમાં બાહરે ફરવા જાય કે તેને ફરી ફરીને અંકુશ ભોટીને, અટકાવવાની કોશિશ કરના રહેજે.

(૪૨૮) કપીર કહે છે કે, મારું મન પણ એકવાર એવુંજ હુંટારા જેવું હતું, અને ઘણા ઘણા ખરાબ કામો કરતું હતું, પણ હવે તે શુદ્ધ થઇને, પરિવ્રાઢનાં માર્ગે ચાલી રહ્યું છે, જેથી હવે ખુદા આગળ, અને હું (કપીર) નેની પાછળ રહું છું, વાને હવે મારા મનમાં ખુદાનોજ વિચાર રહેલો છે.

(૪૨૯) કપીર કહે છે કે, મેં મારા મનને મારી મારીને આટાની માફક મેંદો કર્યા કીધો, અને શરીરની ચામડી કાઢવા કીધી, ને મારી છમ, ખુદા સિવાય જે બીજો કોઇ સવાલ કહે કે હું તેનાં દુકા કરી નાંખતો; સારાંશ કે, મેં મારી હાથે ઈંદ્રિયોને દાખ દાખ કરીને અટકાવ્યા કીધી, ને ખુદા સિવાય બીજી કોઇ મોજ મજાક ભોગવવા દીધી નહિં,

(૪૩૦) જેણે મન આપ્યું, તેણે સર્વ કાંઇ આપ્યું, અને મન આપ્યું એટલે શરીર પણ આપ્યું, વાને મનમાં ખરાબ વિચારો આવે તેને અટકાવ્યા નહિ, તો શરીર તે માફક કામ કરવાનુંજ; જે કોઇ પોતાનું તન મન તે સાહેબ (ખુદા) ને અર્પણ કરે, તો જેમ હું (કપીર) ખુદાનો દાસ બન્યો છું, તેમ તે માણસ બી થશે, વાને જિંદગીનું સાર્થક કરી શકશે.

(૪૩૧)

જો તનમાંહિ મન ધરેં, મન ધર નિર્મલ હોય;
સાહેબસાં સનમુખ રહેં, તો ફિર બાલક હોય.

(૪૩૨)

તનકુ મન મિલતા નહિં, તો હોતા તનકા ભંગ;
રહેતા કાલા બોર જયું, ચંદે ના દુખ રંગ.

(૪૩૩)

કામ હય ત્યાં રામ નહિં, રામ નહિં ત્યાં કામ;
દેનો એક જા કયું રહે. કામ રામ એક કામ ?

(૪૩૧) જે કોઈ પોતાનાં મનને શરીરમાંજ પકડી રાખે, અને તેમ મનને પકડી, પવિત્ર કરે, અને ખુદાની સનમુખજ તેને રાખે. તે માણસ પાછો બાળક જેવો નિર્દોષ થઈ જાય.—અર્થાત—મનમાં બૂરા વિચારો આવવા ન દે, અથવા આવે તેને મારી હઠાડી મનને નેક વિચારમાં જે કોઈ રોકે, તે માણસનું મન પવિત્ર થઈ ખુદામાં રહેતું થાય, જેથી તે બાળક જેવો નિર્દોષ અને સુખી બની જાય.

(૪૩૨) જ્યાંસુધી માણસનું ખાકી (અસત) મન, તેનાં ઉચાં (સત) મન સાથે મળી જતું નથી, ત્યાંસુધી તેનું શરીર પડ્યાજ કરવાનું; અને તેનું (આ) ખાકી મન એળીયા જેવું કાળુંજ રહેવાનું, અને તેની ઉપર ખીત્તે રંગ ચઢી શકવાનો નથી—અર્થાત—જ્યાંસુધી દુનિયવી વિચારોમાંજ માણસનું મન રોકાયલું રહે છે, ત્યાંસુધી તેને ઉચ (મિનોઈ) જ્ઞાન આવી શકતું નથી. યાને માણસનું મન ખુદાપર લાગતું નથી, ત્યાંવેર તેનાથી યોગ થતો નથી યાને ઇશ્વર સાથે જોડાણ થઈ શકતું નથી.

(૪૩૩) જેનાં મનમાં ઈંદ્રિયોનાં ભોગ ભોગવાનાં વિચારો રહેલાં હોય, તેનાં મનમાં ખુદા હોતો નથી, અને જ્યાં ખુદા નહિ, ત્યાં ઈંદ્રિયોનાં વિષયોનાં વિચારજ રહેલા હોય—કારણ કે, જેમ એકી વેળા એક જગ્યામાં બે ચીજ રહી શકતી નથી, તેમ કામ અને રામ બન્ને એકી વેળા મનમાં કેમ રહી શકે? જ્યારે એક ચીજ દુર થાય, ત્યારે તેમાં ખીજી ચીજ આવી શકે છે તેવીજ રીતે, જ્યારે મનમાંથી ઈંદ્રિયોની, ભોજ મળહનદ વિચારો દુર થાય ત્યારે તેમાં ખુદાનો વાસો થઈ શકે.

(૪૩૪)

હિરદા ભિતર આરસી, મુખ દેખા ન જાય;
મુખ તો તખડિ દેખીયે, જળ મનકી દુખધા જાય.

(૪૩૫)

ચંચલ મનવા ચેત રે, સુતો ક્યાં અજ્ઞાન;
જળ ધર જમ લે જાયગા, પડા રહેગા મ્યાંન.

(૪૩૬)

તનના વેરી કે નહિ, ને મન શિતલ હોય;
તું આપાકોડાલ દે, તો દયા કરે સખ કોય.

(૪૩૭)

તન મન દિયા તો લગ્ની કરી, ડારા સિરકા ભાર;
કબ કહે ને મેં દિયા, તો ખડોત સહેગા માર.

(૪૩૪) માણુમનાં હૈયામાં (પ્રુદાની) આરસી છે, છતાં તેમાં પ્રુદાનું મોંઢ માણુસને દેખાતું નથી—પણ જ્યારે માણુસના મનનું દૈવૈતપણું, યાને “હુ” અને ખોદા” જુદા છે એવી જુદાઈનું જ્ઞાન નિકળી જાય—ત્યારે તેમાં પ્રુદા દેખાય.

અર્થાત—માણુમના મનમાંથી જ્યારે દુનિયવી વાસના અને વિચારો જતા રહે, ત્યારે તેમાં પ્રુદાનો વાસો થઈ શકે, ને પ્રુદા દેખાય.

(૪૩૫) ઐ અસ્થીર બટકતાં મન, તું ચેતી લે; અને અજ્ઞાનપણામાં ના પડી રહે; કારણ કે જ્યારે જમ તને પકડી લઇ જશે, ત્યારે તો આ તારું શરીર એક ખાલી ખોખાં જેવું પડી રહેશે, ને ત્યારે તારેથી કાંઇ બની શકવાનું નથી.

(૪૩૬) જો તારું મન સ્થિર અને જ્ઞાંત થઈ, તારા કબજામાં રહેશે, તો પછી તારાં શરીરનો યાને તારો દુશ્મન કાઢજ નથી, ને તને દુઃખ થવાનું નથી. માટે ઐ માણુસ! તું તારા મનનાં ફાંટાઓને દાખીને “હુપણું” છોડી દે, તો તારા સર્વ કાંઈ મિત્ર બની જઇ, તારી દયા ખાશે, યાને તું સુખી થઇશ.

(૪૩૭) તેં જો તારાં તન અને મનને સારાં કામમાં લગાડ્યાં હોય યાને પ્રુદાને અર્પણ કીધાં હોય, તો તે ધણું સારું કીધું; કારણકે તારા માથા ઉપરની ફરજના બોલો તે કાઢી, તાંખી હલકો કીધો, પણ તેમ કરતાં જો તું મગફરી લેશે, યાને એમ કહેશે કે “મેં કીધું” તો કર્યાનાં ફળ તને આપવા પડશે, ને આખવાને માટે ફરી ફરી જનમવું પડશે, ને જનમયા-મરયાનાં દુઃખો ભોગવવાં પડશે, અને એ રીતે તું મોટો માર ખાશે.

(૪૩૮)

મન ઠહેરા તબ બનિયે, અનસૂજ સખે સુભય;
જયુ' અધિયારે ભવનમે, દિપક બાર દિખાય.

(૪૩૯)

કપીર ! મન પરમોધ લે, આપહિ લે ઉપ દેશ;
જો એ પાંચો વશ કરો, તો શિષ્ય હોય સખ દેશ.

(૪૪૦)

મન કપડા મેલા ભયા, ધનમે' બહોત બિગાર;
એ મન કેસે ધોઈએ, સંતો કરો બિચાર ?

(૪૪૧)

સત ગુરુ ધોભિ જ્ઞાન જલ, સાળુ સરજન હાર;
સુરત શિલાપર ધોઈએ, નિકસે' જોત અપાર.

(૪૪૨)

કપીર ! કાયાઠોં જગો, સાંઈ સાળુન નામ;
રામહિ રામ પોકારતાં, ધોયા પાંચો ક્ષમ.

(૪૩૮) મન થરેલું છે યાને શાંત થયું છે, એવું ત્યારેજ જાણવું કે જ્યારે, નહિં સમજ પડે તેવી વાતો આપણને સમજ પડી જાય. જેમ અંધારી જગ્યામાં, બતિ લાવ્યાથી તે માંહેલી બધી ચીજો દેખાઈ આવે છે તેમ, મન જ્યારે શાંત પડે છે યાને જ્યારે તેમાંથી દુનિયવી વિચારો નિકળી જાય છે, ત્યારે ત્યાં જ્ઞાનનો પ્રકાશ થાય છે, અને ખુદા દેખાય છે.

(૪૩૯) ઓ કપીર ! તું તારાં મનને પારખી લે, અને મનથીજ સઘળાં પાપો થાય છે તે માટે તુંજ તારો ઉપદેશ લે. જ્યારે તું આ પાંચ ઇન્દ્રિયોને તાબામાં રાખશે, યાને તેઓનાં ખેંચાણને વશ થતો અટકશે, ત્યારે તું એવો થશે કે બધાં લોકો તારા એલા થશે.

(૪૪૦) એ મન-રૂપી કપડું મેલું થયું છે, ને તેમાં બધાં રોગનાં બીયાં રક્ષાં છે ત્યારે એ મનને કેમ ધોઈએ તેનો વિચાર કરો, હે સાધુ પુરુષો !

(૪૪૧) સદ્ગુરુ, એ મનને ધોઈને સાફ કરવાવાળો છે, **બ્રહ્મજ્ઞાન** રૂપી પાણી વડે તે ધોવાય છે. અને તે માટે જે સાબુ જોઈએ તે **ખુદાનું** નામ છે, જેથી એ મનનાં જન્મો-જન્મનાં દોષો મટી જાય છે; અને ખુદાની સ્મરતવું ધ્યાન તે, એ મનને ધોવાનો પદ્ધતિ છે, કે જેની ઉપર ધોતાં ધોતાં, એ મન સંપૂર્ણ નિર્મળ થાય છે, અને પછી એમાં ખુદા દેખાય છે.

(૪૪૨) ખુદાનાં નામરૂપી સાબુથી એ શરીર ધોઈને સાફ કરો, “ખુદા ખુદા” પોકારતાં, એ પાંચે ઇન્દ્રિયો પવિત્ર થશે, એટલે કે તેઓ પોતે પોતાનાં વિષયો તરફ ખેંચાયા કરશે નહિં, પણ ફરજ બજાવતાં કે ક્યાનાં કામો કરતાં, વિષયોના સંગમાં તેઓને આવવું પડશે, તોથી વિષયોને ભોગવવાનો આવેશ યાને ઇચ્છા, તેઓમાં રહેશે નહિં.

(૪૪૩)

કળીર ! મન નિશ્ચિત કરો, ગોવિંદ કે ગુન ગાય;
નિશ્ચિત બિના ન પાડ્યે, કોટીક કરો ઉપાય.

(૪૪૪)

લકત ધ્વાર હય સંકડા, રાઈ દસમાં ભાય;
મનહિ જળ રાવત હો રહ્યા, તો કયું કર શકે સમાય ?

(૪૪૫)

રાઈ બાતાં બિસવા, ફિર બિસનકા બિસ;
ઐસો મજાવા જો કરે, જાતાહિ મિલે જગદિસ.

(૪૪૬)

મન ગોરખ મન ગોવિંદા, મનહુ ઔઘટ હોય;
જો મન રાખે જાતન કર, તો આપે કરતા સોય.

(૪૪૭)

જળતક આસ શરીરકી, નિર્ભય લયા ન બાય;
કાયા માયા મન તજે, ઔપટ રહ્યા બળાય.

(૪૪૩) ખુદાનાં ગુણ ગાઘ ગાઘને, અને ગુણ ગાવાનો લખ તેને લગાડી લગાડીને, મનને બીજા બીજા ખ્યાલો પર દોડી જતું અટકાવો. મન, બીજા બીજા ખ્યાલો પર દોડતું અટક્યા વગર, તે કદીખી શાંત થવાતું નથી. એ સિવાયનાં બીજા કરોડો ઉપાયો કરશો, તે બધા ફેંકટ જશે.

(૪૪૪) ખુદાને ભક્ત થવાનો યાને ખુદાને મળવાનો રસ્તો એટલો તો સાંકડો છે, કે રાઈનાં દશમાં ભાગ જેટલો નાનો તે છે, અને મન, તરેહવાર વિચારોનો જથ્થો એકઠો કરીને, પવંત જેવું મોડું થઈ જાય, તો પછી એવા સાંકડા દરવાજામાં તે કેમ દાખલ થઈ શકે ?

(૪૪૫) રાઈનાં દાણાનો વિશભો ભાગ કરો, ને એ વિશમાંનો વિશભો ભાગ કરો; એ વિશમાંનાં વિશમાં ભાગ જેટલું નાનું મન જે કોષ્ટ કરી શકે, તેને ખુદા મળે, એટલે કે ઈંદ્રિઓનાં સર્વ વિષયોના સર્વ વિચારો જેનાં જતા રહ્યા હોય, અને એ પ્રમાણે મનનું “મનપાછું” એટલે વિચારવાપણું જતું રહ્યું હોય, તેને ખુદાની મુલાકાત થાય.

(૪૪૬) મન મહાત્માઓને દરજ્જે પોહોંચી શકે છે, મન ખુદાને દરજ્જે પુગી શકે છે; ને મનજ આખી સૃષ્ટિ બની શકે છે, જે એ મનને કોઈ સાચવી સાચવીને રાખે તો એ મનજ ખુદારૂપ થઈ જાય.

(૪૪૭) બ્યાંસુધી મનને, પોતાનાં શરીરનો ખ્યાલ રહે છે, એટલે કે આ શરીર તે “હું છું” એવો ખ્યાલ થયા કરે ત્યાંસુધી તે કદીખી નિર્ભય થતું નથી, યાને શાંત પડતું નથી; જ્યારે મનમાંથી, શરીરનાં અને માયાના એટલે કે ઈંદ્રિઓનાં ભોગ ભોગવવાનાં વિચારો નિકળી જાય, ત્યારે તે મનને બીજો (ઉંચ) દરવાજો દેખાય છે.

(૬૪૮)

મન રાગ મન રંક હય, મન કાયર મન સુર;
સુન્ય શિખરપર મન રહેં મસ્તક આવે નુર.

(૪૪૯)

તેરી જોતમેં મન ધરેં, મન ધર હોય પતંગ;
આપા જોયે હરિ મિલે, તુજ મિલ્યા રહે રંગ.

(૪૫૦)

દોરી લાગી લય ગયા, મન પાયે વિશ્વામ;
ચિત્ત ચોંતા હરિ નામસોં, મિટ ગયા સખહિ કામ.

(૪૫૧)

યે મન હરિ ચરને ચલા, માયા મોહસેં છુટ;
એ હદ માંહિ ધર ક્રિયા, કાલ રહા શિર કુટ.

(૪૪૮) જેવું જેવું મન, તેવી તેવી હાલત; ગરીબ થઇએ કે રાજા થઇએ તે મનને લીધે; હિચકારા થઇએ કે હિંમતવાન હાવૈયા થઇએ તે મનને લીધે; અને કોઇમી વિચાર કર્યા વગરનાં થઇએ તેમી મનને લીધે; એટલેકે ખુદા સિવાય બીજી કોઇ પણ સ્વીજનું નામ નિશાણુ, આકાર, વગેરે સર્વ કાંઇ મનમાંથી જતાં રહે યાને મન ગોયા સુન્ય જેવું થઇ જાય, ત્યારે તેમાં ખુદા દેખાય.

(૪૪૯) તારી જોત એટલે ખુદાનો અંશ જે તારા શરીરમાં છે, તેમાં, જે તું તારા મનને રોકે, અને મનને ત્યાં લગાડીને તું ઉડતા પતંગ જેવો થાય, તો તારું “હું-પણુ” જશે, અને “હું-પણુ” જાય તો પછી તારું પોતાનું ખરું સ્વરૂપ તું જોઇ શકશે યાને ખુદા સાથે તું એકત્ર થઈ શકશે.

(૪૫૦) મન ખુદાને મળ્યું કે બીજા બીજા ખ્યાલોપર દોડી જવાની તેની ટેવ છુટી જશે, અને પોતે પોતામાંજ આસાયશ લઇને રહેશે. અને ખ્યાલ પછીનાં ખ્યાલો છુટી ગયા કે, તુંને જન્મ પછીનાં જન્મ લેવાનાં બીજી છુટી જશે, અને એમ તારો ભવ ભય દૂર થશે, ને તારી સર્વે દુરજોનોબી છેડો આવી જશે; કેમકે ખુદાનાં નામમાં ચોંટી બેઠેલા મન (માણસ) ને કોઇબી દુરજ હોતી નથી, તેણે પોતાનાં કર્મોને બાળી નાખ્યાં છે એટલે તેને બંધણુકતાં કોઈ રહ્યું નથી.

(૪૫૧) કબીર કહે છે કે-એવીજ રીતે, મારું મન દુનિયાની માયામાંથી છુટું થયું છે, તે હવે ખુદાના ચરણેજ બંધ રહ્યું છે, ને પોતાનો વાસો હૃદમાંથી છોડીને, બેહૃદમાં કાઢે છે યાને ખુદામાં કાઢે છે, તે જોઇને જમરાજા પોતાનું માથું કુટવા પડ્યો છે, કે હવે શિકાર હાથમાંથી ગયો, કારણકે હવે હું જન્મ-મરણની પેલી મેર ગયો છું.

(૪૫૨)

એ મન થાકી થીર લયા, પગ બિન ચલે ન પંથ
એકજ અક્ષર અલેખકા, થાકે કોટી અંથ.

(૪૫૩)

મેરા મન સુમરે રામકો, મનમે રામ સમાય;
મનહિ જળ રામ હો રહા, તો શિશ નમાવું કય ?

(૪૫૪)

તું તું કરતા તું લયા, તું માંહે રહે સમાય;
તું માંહિ મન મિલ રહા, અળ મન અંત ન જાય.

(૪૫૫)

તું તું કરતા તું લયા, મુજમે રહિ ન “હુ”;
વારી ફેરૂ નામ પર, છત દેખુ તિત “તુ”.

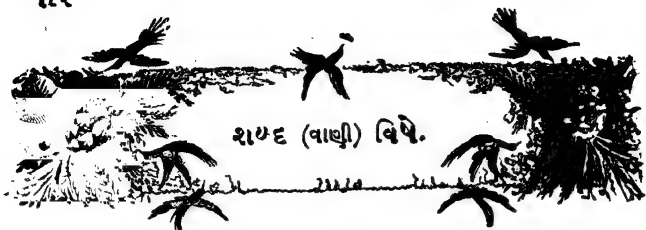
(૪૫૨) એ મન, વિષય વાસનાઓથી ઉપજતાં દુઃખો ખમી ખમીને, મોજ મજાહતી ઇચ્છાઓ કરતું હવે અટક્યું છે. વિષયોમાં સુખ છે, એવી એની આગલી ખાત્રી જતી રહી છે, તેથી હવે તે વિષયોના વિચાર કરતું નથી. હવે એ મન ખુદાને મળવાતું “ઓંકાર” રૂપી એકાક્ષરી મંત્ર જપવા પડ્યું છે, કે જે મંત્રના ફળ આગળ કરોડો અંથ બજવાતું ફળ, મિશાદ વગરતું છે.

(૪૫૩) મારું મન હવે તો ખુદાનેજ યાદ કરે છે, અને તેમાં ખુદાનો વિચારજ રહેલો છે, ને બીજો કોઇ વિચાર રહ્યો નથી. મન ખુદાજપ થયું છે, અને એ પ્રમાણે જ્યારે મન પોતેજ ખુદાજપ બની ગયું છે, ત્યારે હું માયું કોણને નમાવું ?

(૪૫૪) “હું નથી” પણ “તું છે” એમ બોલતાં બોલતાં, યાને “ખુદા ખુદા” કર્યાથી, વિચાર્યાથી, ખુદામાં મન રેહવા લાગે છે, અને મનજ ખુદાજપ થઇ જાય છે, તે પછી મન કદી છુટું વિપ્પુટું પડતું નથી, કારણકે તે પોતાનાં સુખી છેડે પુગી ગયું.

(૪૫૫) “તું તું” કરતાં કરતાં, યાને “ખુદા ખુદા” કરતાં, મારામાં “હુંપણું” રહ્યું નહિં, પણ જ્યાં જોઉં છું ત્યાં “તું ને તું” યાને ખુદાજ દેખાય છે માટે હું કબીર તારા (ખુદા) નામ પરથી શ્રીદ થાઉં છું યાને (ઓવરાઇ જાઉં છું) કે તે જપવાથીજ આ મહાંત સુખ પ્રાપ્ત થાય છે.

શબ્દ (વાણી) વિષે.

(૪૫૬)

શબ્દ શબ્દ કહા કરે, શબ્દકે હાથ ન પાંવ;
એક શબ્દ ઓખડ કરે, એક શબ્દ કરે ઘાવ.

(૪૫૭)

એક શબ્દ સુખ રાસ હય, એક શબ્દ દુઃખ રાસ;
એક શબ્દે બંધન કટે, એક શબ્દે પરે ફાંસ.

(૪૫૮)

એક શબ્દ સુ ખ્યાર હય, એક શબ્દ કુ ખ્યાર;
એક શબ્દે સખ દુશમન, એક શબ્દે સખ યાર.

(૪૫૯)

શબ્દ એસા બોલિયે, તનકા આપા બોય;
ઔરનકેં શિતલ કરે, આપનકે સુખ હોય.

(૪૬૦)

શિતલ શબ્દ ઉચ્ચારિયે, અહમ આનિયે નાહિં;
તેરા પ્રીતમ તુંજમેં બસે, દુશમન બી તુંજ માંહિં.

(૪૬૧)

જે શબ્દે દુઃખ ના લગે, સોહિ શબ્દ ઉચ્ચાર;
તખ્ત મિટી શિતલ લયા, સોહિ શબ્દ તતસાર.

(૪૫૬) અમરથા શબ્દો બોલ્યા શું કરો છો, શબ્દને કાંઈ હાથ ને પગ હોતા નથી, છતાં એક શબ્દ દવા માફક માણસને આરામ કરે છે, જ્યારે બીજો (એક) શબ્દ સામાંને જખમ કરી દુઃખ ઉપજાવે છે.

(૪૫૭) એક શબ્દ સુખથી ભરપૂર હોય છે, ત્યારે બીજો શબ્દ દુઃખથી ભરેલો હોય છે; એક શબ્દ માણસની મુશકેળો દાળે છે, જ્યારે (બીજો) એક શબ્દ તેને ગળે ફાંસી નાંખે છે.

(૪૫૮) એક શબ્દમાં પ્યાર ભરેલો હોય છે; ત્યારે (બીજો) એક શબ્દ ધિક્કારથી ધમધમી રહ્યો હોય છે; એક શબ્દથી બધા લોકો આપણા દુશમન બને છે, જ્યારે બીજો શબ્દ સહને આપણા મિત્ર કરી દે છે.

(૪૫૯) (ત્યારે) કમીર કહે છે કે;—તારું “હુંપણું” છોડી દઇને તું એવા શબ્દ બોલ, યાને એવું બોલવાની ટેવ રાખ, કે જેથી સાંભો ધણીમી રાજ રાજ રહે, ને તુંનેબી સુખ આપ્યા કરે.

(૪૬૦) મિઠા શબ્દ બોલવા, ને મગરૂરી જરાએ કરવી નહીં; કાંય જે આપણા મિત્રો તથા શત્રુઓ આપણાં બોલમાંજ રહેલા છે.

(૪૬૧) શબ્દ એવા બોલવા, યાને વાત એવી કરવી કે જેથી કોઇનેબી દુઃખ લાગે નહિ, તથા ગુસ્સો આવે નહિ, પણ બધાંને શાંતિ થાય એવુંજ બોલવામાં ખરો સાર છે.

(૪૬૨)

શબ્દ સરિખા ધન નહિં, જો કોઈ જાને ખોલ;
હિરા તો દામે મિલેં, પર શબ્દ ન આવે મોલ.

(૪૬૩)

કઠન બચન બિખસેં ભુરા, જાર કરે સખ છાર;
સંત બચન શિતલ સદા, ખરખે અમરત ધાર.

(૪૬૪)

કઉવે કિસકા ધન હરા, કોયલ કિસકો દેત ?
મિઠા શબ્દ સુનાયકે, જગ અપના કર લેત.

(૪૬૫)

મિઠા સખસે ખોલીયે, સુખ ઉપજે કહુ ઓર;
એહિ વશીકરન મંત્ર હય, તણયે બચન કઠોર.

(૪૬૬)

ગમ સમાન લોજન નહિં, જો કોઈ ગમકો ખાય;
અમરિખ ગમ ખાઈયાં, દુરવાસા વિર લાય.

(૪૬૭)

લુખ્યા જીને વશ કરી, તિને વશ ક્રિયા જેહાંન;
નહિંતો અવગુન ઉપજે, કહે સખ સંત સુજન.

(૪૬૨) જે કોઇ બોલી બોલુનો હોય તો બોલી યાને (મિઠી) વાંણી જેવું માણસનું એકે ધન યાને શક્તિ નથી; કારણકે દામ ખરચો તો હિરોળી મળી શકે છે, પણ નેક વચનનું તો મુગજ નથી.

(૪૬૩) કડવા અને સખત બોલો, ઝેહેરથીથી ખુરા છે, જે શબ્દો બધાને બાળી ભળી નાખે છે; તેથી જેઓ સાધુપુરુષ છે, તેઓ હમેશાં મિઠા વચનો બોલીને, અમરતનાં ધારની પેરે સઉને સુખ ઉપજાવે છે.

(૪૬૪) કાગડો આપણું શું ધન ચોરી લઇ જાય છે, કે તેનાથી આપણે કંટાલીયે છીએ? ને કોયલ શું આપણને આપી દે છે, કે આપણે તેનાંથી રાજી થઇએ છીએ? પણ, કપીર કહેછે કે એ સઉ સહની બોલીથીજ માત્ર થાય છે. અર્થાત-કાગડાની માફક માથું દુખવનારા માણસોને કોઇ ચહાતું નથી, જ્યારે કોયલ જેવા મિહું બોલનારાઓ પોતાની બોલીથી સઉ કાઢનાં દિલ જીતી લે છે.

(૪૬૫) તું સઉ સાથે મિહું મિહું બોલ, તેના જેવું સુખ ઉપજાવનાર કાંઇ નથી; એ સઉનાં દિલ જીતી લેવાનું મંત્ર છે, માટે તું કડવા સખુનો બોલવાનું છોડી દે.

(૪૬૬) ગમ ખાવું, યાને સાંમો ધણી અપમાન કરે યા દુઃખ આપે તે શાંતપણે ખમીને બેસવું, એનાં જેવું ભોજણ એકે નથી; અમરીશ જેવા અસિલ પુરુષ, રાજા હોવા છતાં, દુર્વાસા જેવા અયોગ્ય નરનો સખ્ત ઠપકો અને શ્રાપ, મુજે મોહોંડે સહન કરી જઇ સાંમો હાથ જોડીને ઉભો રહ્યા, જેથી દુર્વાસાને નુકશાન થયું, જ્યારે અમરીશ રાજાને સુખજ મળ્યું તેમ, જે કોઇ બીજાનું બોઝવું, ગમે એવું હોય, છતાં તે સહન કરી જાય, ને સાંમો જરાએ વાંકો શબ્દ નહિ બોલે, તે માણસ ખરો સુખી થાય.

(૪૬૭) જે પોતાની જામને વશ કરે, તે આખી જોહાંનને જીતી શકે છે; પણ જે જ્યાંને કબ્જામાં રાખતો નથી, તેને દુઃખ ઉપજાવ કરવાનું, એવું સાધુપુરુષોનું કહેવું છે.

(૪૬૮)

શબ્દ શબ્દ બહુ આંતરા, સાર શબ્દ ચિત દેય;
જો શબ્દે હરિ મિલે, સોહી શબ્દ ગ્રહિ લેય.

(૪૬૯)

શબ્દ બહોત હિ સુન્યા, પર મિટા ન મનકા મોહ;
પારસ તક પહોતા નહિ, તખ લગ લોહાકા લોહ

(૪૭૦)

શબ્દ હમારા સત્ હય, તુમ મત જાય સરક;
મોક્ષ મુકત ફલ ગાહો, તો શબ્દકો લેઓ પરખ.

(૪૭૧)

શબ્દ મારે મર ગયે, શબ્દે છોડા રાજ;
જીને શબ્દ વિવેક કિયા, તાકા સરિયા કાજ.

(૪૭૨)

શબ્દ શબ્દ સખ કોઇ કહે, વોહ તો શબ્દ વિદેહ;
જીઆ પર આવે નહિ, નિરખ પરખ કર લે

(૪૬૮) શબ્દ, શબ્દમાં ધણા ફરક હોય છે, માટે કખીર કહેછે કે, હું હવે (ગુપ્ત) શબ્દ કહું છું તેપર ધ્યાન લગાડો, ને મારા કહેલા શબ્દોમાં જે શબ્દથી ખુદા મળે છે, તે શબ્દને તમે પકડી રાખો.

(૪૬૯) એવા (ખીન) શબ્દો તો ધણાંએ મેં સાંભળ્યા પણ મારા મનતું અજ્ઞાનપણું મનું નહિં; કારણકે, જ્ઞાસુધી લોઢાંને પારસમણિ મળતો નથી, ત્યાંવેર તેનું સોનું થતું નથી પણ તે લોહું ને લોહુંજ રહે છે, તેમ જ્યાં સુધી ખરો (ગુપ્ત) શબ્દ શું છે, તેનું જ્ઞાન માણસને થતું નથી, ત્યાંસુધી તેને ખુદા મળી શકતો નથી.

(૪૭૦) કખીર કહેછે કે:-મારાં વચનો સત્ય છે, તેને મનમાંથી દુર કરતા ના; પણ જો તમે મુક્તિ મેળવવા ચહાતા હોવો તો, મારાં વચનોપર ધ્યાન લગાડી તેને પારખવાની તજવીજ કરો, યાને તે સુજ્ઞ ચાલવાને પ્રેરતલ કરો.

(૪૭૧) એ (ગુપ્ત) શબ્દનો સાર મેળવવા જતાં, ધણાંએ મરી ગયા છે, ને ધણાંએ પોતાનાં રાજપાટ છોડી દીધાં છે; જેણે તે શબ્દ જાણ્યો ને તે સુજ્ઞ જીંદગીમાં અમળ કીધો તેનુંજ કામ સફળ થયું છે.

(૪૭૨) શબ્દ શબ્દ કરી સઉ કોષ ભોલે છે, પણ તે (ગુપ્ત) શબ્દનો કાંઈ આકાર નથી, ને તે શબ્દ કાંઈ જીભથી ઉચરાતો નથી, તે તો માત્ર જોઇને પારખવાનો છે.

(૪૭૩)

શબ્દ બિનાં સુરતા આંધલી, કહો કહાં કેં જાય;
ધ્વાર ન આવે શબ્દકા, ફિર ફિર ભટકા ખાય.

(૪૭૪)

એક શબ્દ ગુરૂ દેવકા, તાકા અન્નંત બિચાર,
થાકે મુનીજન પંઠિતા, એક ન પાવે પાર.

(૪૭૫)

એક થકે પ્રદ્યા થકે, થકિયા શંકર સેષ;
ગિતાકોંબી ગમ નહિ, જહાં સદગુરૂકા ઉપદેશ.

(૪૭૬)

પરખો ધ્વારા શબ્દકા, જો ગુરૂ કહેં બિચાર;
બિના શબ્દ કછુ ના મિલે, દેખો નયન નિહાર.

(૪૭૭)

હોઠ કંઠ હાલે નહિ, જીભ્યા ન નામ ઉચ્ચાર;
ગુપ્ત શબ્દ જોં ખેલે, કોઇ કોઇ હંસ હમાર.

(૪૭૮)

લોહા ચુંબક પ્રીત હય, લોહા લેત ઉઠાય;
અસા શબ્દ કબીરકા, કાલસેં લેત છોડાય.

(૪૭૩) તે શબ્દ વગર, માણસનું મન આંધળું રહે છે, તેથી તેને કહાં જવું ને કયો રસ્તો લેવો તેની ખબર પડતી નથી; અને તે શબ્દનો દરવાજો નહિં મળવાથી, તે બિચારો ફેકટનો બટકી બટકીને ખુવાર થાય છે.

(૪૭૪) સદ્ગુરૂ માત્ર એકજ શબ્દ (મંત્ર) આપે છે, પણ તેમાં પાર વગરનો ભેદ સમાયલો હોય છે, કે જેને મોટા મુનીઓ અને પંડિતો (જેને ગુરૂ મળ્યા નથી તેઓ) શોધતાં શોધતાં ઠાકી મર્યા છે, ને જેનો ભેદ, વેદ (શાસ્ત્ર) માત્ર વાંચવાથી યા બલુવાથી મળી શકતો નથી.

(૪૭૫) જ્યારે સદ્ગુરૂ પોતાના એકાને દિક્ષા આપે છે ત્યારે તેને એ શબ્દનો ઉપદેશ સમજાવે છે, તે સિવાય કોઇથીની તેનો ભેદ સમજી શકતો નથી.

(૪૭૬) સદ્ગુરૂ વિચાર કરીને જે મંત્ર આપે તે ગુરૂમંત્રનો દરવાજો તું પારખ, જે સમજ્યાથીજ ખુદા મળે છે, તે મંત્ર જ્યાંસુધી મળે નહિ ત્યાંસુધી તને કાંઇ મળવાનું નથી, માટે આંખ ઉઘાડીને તું જો. અર્થાત—સદ્ગુરૂ જે બોધ આપે છે તે પ્રમાણે ચાલવાથી ખુદા મળે છે. માટે વિવેક બુદ્ધિથી ગુરૂનાં વચન પ્રમાણે આચરણ કરવો.

(૪૭૭) તે (ગુપ્ત) શબ્દ એવો છે, કે તે બોલવાને માટે હોઠ યા ગળું હલાવવું પડતું નથી, ને જીભે પણ તેનો ઉચ્ચાર થતો નથી એવો એ ગુપ્ત શબ્દ છે કે તે કોઇ કોઇજ હંશ વાને સાધુપુરુષનેજ તેનું જ્ઞાન થાય છે.

(૪૭૮) લોહચુંબકનું આકર્ષણ લોહાનેજ થાય છે, તેમ જે કોઇ યોગ્ય પુરુષ હશે તેનેજ આ મારા કબીરના શબ્દોનું ખેંચાણ થશે, અને તેમ થશે ત્યારેજ તે માણસ કાળના હાથમાંથી છુટી શકશે.

(૪૭૯)

કહેતા હય પર કરતા નહિં, મુંઢકા બરા લભાર;
કાલા મુંઢ લે બયગા, સાહેબ કે દરબાર.

(૪૮૦)

કથની કથી તો કયા ભયા, કરની નહિં કરાય ?
કાલબુતકા કોટ જયું, દેખત હિ દેહ બય.

(૪૮૧)

કહેના મિઠી ખાંડસી, કરના બિખકી લોય;
જયું કહેની ત્યું રહેની રહે, તો બિખકા અમરત હોય.

(૪૮૨)

જસી ખાંની મુખ કહે, તૈસી ચાલે નાહિં;
મનુષ્ય નહિં એ સ્વાન હય, ખાંધે જમપુર નાહિં.

(૪૮૩)

કથની બકની છોર દે, રહેની સે ચિત્ત લાય;
નિરખી નિર પીયે બિનાં, કબહુ ખ્યાસ ન બય.

(૪૮૪)

કથતે બકતે પચ ગયે, મૂરખ કોટ હબાર;
કથની કાચી પર ગઈ, રહેની રહિ સો સાર.

(૪૭૯) જે કાંઈ જીવું બોલે તેવી રીતે ચાલે નહિં, તે માણસ મોઢાંનો અમરથો લભાસખોરો ચાને જીડો કહેવાય; ને તેવા માણસને, કખીર કહે છે કે, ખુદાની દરબારમાં કાળું મોંઢ લખને જવું પડશે.

(૪૮૦) મોઢાંની સારી સારો માત્ર વાતો કરે, તેથી શું થાય? જીવું બોલે તેવું કરી ન દેખાડે ચાને તેવી રીતે જીંદગીમાં અમલ ન કરે, તો તેની જીંદગી એક છાયા સમાન જ છે, કે જે જોતાં જોતાંમાં મળે નહિ થઈ જાય છે.

(૪૮૧) મોઢથી ઘણું મિઠાસ બરણું બોલે પણ કરણી તો ઝેઢેર જેવી હોય; પણ જે બોલે તેવું કરી બતાવે ચાને જીંદગીમાં તે મુજબ અમલ કરનારો હોય, તે માણસ ઝેઢેરનું અમરત કરી શકે છે. સારાંશ કે, જેવી નેક વાણી મોહોડેથી કહાડે, તેવી નેક કરણી કરે, તે માણસજ ખીજને સુખ આપી શકે છે.

(૪૮૨) એથી ઉલટું, જીવું મોઢે બોલે તેવું આચરણુ નહિં કરે તે માણસ નહિ, પણ કુતરોજ છે, અને તે જમના હાથમાં સપડાયા કરવાનો, ચાને દુઃખી થયા કરશે.

(૪૮૩) ત્યારે કખીર કહે છે કે:-તું માત્ર બોલવા બકવાનું છોડી દે, ને ધ્યાન રાખ માત્ર કરણી ઉપર, ચાને નેક કામો કરવા માંડ, કારણ કે જેમ પાણીને માત્ર જોવાથી તરસ મટતી નથી, તેમ નેક કરણી કીધા વગર માણસ નેક બની શકતો નથી, ને સુખી થઈ શકતો નથી.

(૪૮૪) એવો મોઢાંનો ખાલી પટપટારો કરી કરીને, કાંઈ હજારો ને કરોડો મુર્ખાઓ પોતાનો દિન ગુમાવી ગયા છે; કારણકે માત્ર મોઢાંની વાત કાંઈ કામ આવતી નથી, પણ તેની સાથે સાથે કરણીખી તેવી નેક હોય, ત્યારેજ દુનિયામાં માણસનું નામ અમર થઈ જાય છે.

(૪૮૫)

જૈસી બાંની મુખ કહે, તૈસી ચાલે ચાલ;
સાહેબ સંગ લાગા રહે, તમહિ હોય નેહાલ.

(૪૮૬)

કથની કથે સો પુત હમારા, એક પદે સો નાતી;
રહેની રહે સો ગુરૂ હમારા, હમ હય તાકે સાથી.

(૪૮૭)

કુલ કરની છુટે નહિ, જ્ઞાનહિ કથે અગાધ;
કહે કળીર તા દાસકેાં, મુખ દેખે અપરાધ.

(૪૮૮)

રહેની કે મેદાનમેં, કથની આવે જાય;
કથની પિસે પિસનાં, રહેની અમલ કમાય.

(૪૮૯)

એહરનકી ચોરી કરે, કરે સુધ કો દાંત;
ઉંચા ચઢ કર દેખતે, કૈતિક દૂર વિમાન ?

(૪૮૫) જેવી (નેક) વાણી મોઢાંમાંથી નિકળે, તે પ્રમાણે જે કાષ્ટ ચાલ ચલાવે, અને ખુદને હાજર નાજર જાણી, હંમેશાં રાસ્તીજ અખત્યાર કરે, યાને સત્યનેજ માર્ગે ચાલે, તે માણસ ખરે સુખી થાય, ને પાર પડી જાય.

(૪૮૬) કમ્પીર કહે છે કે:-મોઢેથી જે કાષ્ટ વાતો કર્યા કરે, તે તો મારા છોકરા જેવો (નાદાંન) છે, જે કાષ્ટ વેદ વગેરે પુસ્તકો માત્ર વાંચી જાણે, તે માત્ર એક નાતીસો છે યાને સાધારણ માણસ છે, પણ જે કાષ્ટ જેવું બોલે યા વાંચે, યાને શાસ્ત્રનાં શિક્ષણ કહી સંભલાવતો હોય તે મુજબ જીંદગીમાં અમલ કરતો હોય, તે મારો ગુરૂ છે, અને હું તેને ચેલો છું.

(૪૮૭) જેની બધી બદ્દેલીઓ ગણ નથી, છતાં જે અમરથો મોટી મોટી જ્ઞાનની વાતો કર્યા કરે, તે માણસનું મોઢું તમે જુવો તો પાપથી ભરેલુંજ દેખાશે. સારાંશ કે, ધણું ધણું જ્ઞાન લેવા છતાં જે કાષ્ટ પોતાની કરણી સુધારતો નથી, યાને કેહે તેવું કરતો નથી, તે માણસ પાપો કર્યો જાય છે.

(૪૮૮) આ જીંદગીમાં મોઢાંમાંથી (શિખામણની) વાતો ઘણી કરાય છે, પણ એ બધી વાતો જતી રહે છે; કારણ કે મોઢાંનું બોલવું તે દળણું દળવા બરાબર છે, યાને તે બધું નિર્થક છે; માત્ર કરણીજ સરસાઈ ભોગવી શકશે.

(૪૮૯) એરણુ જેવા મોટા લોખંડના કટકા ચોરી કરે, ને સોય જેટલી નાની ખેરાત કરે, ને ઉંચે ચઢીને જીએ કે હવે મારું બેહેસ્ત (સ્વર્ગ) કેટલુંક દૂર છે? અર્થાત, અપ્રમાણિકપણે માલમતા ભેગી કરે ને પછી તે માંહેથી થોડુંક ધર્મદાંન કરે કે મને મુખા પછી સ્વર્ગ મળે એવું માંગે તે કેમ બની શકે ?

(૪૯૦)

મનમાંહિ કુલા ફિરે, કરતા હું મય ધરમ;
કોટ કરમ સિરપે ધરે, એક ન ચિને બ્રહ્મ.

(૪૯૧)

તિરથ ચલા નહાનેકો, મન મેલા ચિત ચોર;
એકહુ પાપ ન ઉતારા, લાયા મન દસ ચોર.

(૪૯૨)

નાહો ધોયો કયા લયો, મનકો મેલ ન જાય;
મિન સદા જલમે રહે, ધોવે કલંધ ન જાય.

(૪૯૩)

જૈસી કરની આપકી, તૈસા હિ ફલ લે;
કુંડે કરમ કમાય કે, સાંધ્યાં દોષ ન દે.

(૪૯૪)

રામ જરૂપે એકે, સળકા મુજરા લેત;
અનાંક જૈસી ચાકરી, તિનકો તૈસા દેત.

(૪૯૦) થોડુંક ધર્મદાન કરી, પોતાનાં મનમાં ટુલાયા કરે કે હું ખેરાત કરું છું, પણ ધર્મને બદલે, કબીર કહે છે કે, કાંઈ કરોડો કરમો કયો જાય, ને માથાંપર પાપનો ટોપલો વધારતો જાય, તેનો તો કાંઈ વિચારજ નહિ, અર્થાત-દુનિયાનાં વેહવારમાં અપ્રમાણિકપણે ચાલ્યા કરે, તો દાનધરમ કીધાથી શું વળે ? યાને તેથી કાંઈ પાપો ધોવાઈ જવાનાં હતાં ?

(૪૯૧) મનમાં ખરાબ વિચારો રાખી ભમતું ચિત્ત લાઇને, તિથે (નહાંન નહાવા) જાય, યાને પવિત્ર થવા માંગે તે માણસ કબીર કહે છે કે, પોતાનું એકબી પાપ ઉતારવાને બદલે, ત્યાંથી સાંભા બીજાં દશ પાપો લાઇને આવે છે.

(૪૯૨) જ્યાંસુધી મન પવિત્ર થતું નથી, ને કરણી નેક કરાતી નથી, ત્યાંસુધી માત્ર (શરીરનાં) નાહવા ધોવાથી શું થાય ? માછલી હમેશાં પાણીમાં રહે છે, પણ ગમે એટલી તેને ધોવા છતાં, તેનો ખરાબ વાસ જતો નથી તેમ, માત્ર શરીરને ધોઇને સાફ રાખવાથી, કાંઈ માણસ પવિત્ર બની શકતો નથી.

(૪૯૩) જેવી કરણી તેવી પાર ઉતરણી યાને જે જેવું કરે તેવું ફળ તે મેળવે છે; નેક કરણીનું ફળ નેક આવે છે, પણ જ્યારે તું બદી કરે, ને તેતું ફળ (દુઃખ ભરેલું) આવે ત્યારે તું રડવા ને ખુદ્દને ઠપકો આપવા ના બેસ, કારણ કે તે પણ તારી કરણીનું જ પરિણામ છે.

(૪૯૪) ખુદાયજી બારીએ બેઠા બેઠા, સહ કાઈની કરણીનો હિસાબ રાખે છે, તેથી જેવી જેની ચાકરી તેવું તેને દામ આવે છે-અર્થાત, કુદરતનો કરણીનો કાયદો જગતમાં અચુક રીતે કાર્ય કરી રહ્યા છે, જેથી બદી કરીને, નેકી મેળવી શકાતી નથી, પણ નેકી કર્યાથીજ તેનું શુભ ફળ આવે છે.

(૪૯૫)

સાહેબકે દરબારમે, સાચે કો સિરપાવ;
ભુઠા તમાઆ ખાયગા, કયા રંક કયા રાવ.

(૪૯૬)

સાંઇયાં કે દરબારમે, કમી કછુ હય નાંહિ;
ખંદા મોજ ન પાવહિ, તો ચૂક ચાકરી માંહિ.

(૪૯૭)

સાહેબકે દરબારમે, કયું કર પાવે દાદ;
પહેલે કામ ભુરા કરે, બાદ કરે ફરિયાદ.

(૪૯૮)

દાતા નહિ એક સમ, સળ કેઇકો હેત;
હાથ કુંભ છસકા જૈસા, તૈસા હિ ભર લેત.

(૪૯૯)

કરતાકે તો શુન મને, અવશુન એકે નાહિ;
એ દિલ ખોભું આપનાં, સળ અવશુન મુજ માંહિ.

(૪૯૫) ખુદાની દરબારમાં સાચાને યાને નેક કરણી કરનારને સુખ મળે છે, અને જુદાને તમાચો ખાવો પડે છે; પછી તે માણસ રંક યા રાજા કાંતી હોતો, પણ સર્વેને એક સરખો ખરો ઇનસાફ તેની કરણી મુજબ મળે છે.

(૪૯૬) ખુદાની દરબારમાં કાંઈ કમી નથી, યાને કોઈખી ચીજની ત્યાં ખોટ નથી, પણ જેને કાંઈ (સુખ કે પૈસો) મળતું નથી, તેનું કારણ એ કે તેની પોતાની ચાકરીમાંજ ખામી છે, યાને તેની કરણી એવી નથી કે તેને માંગી ચીજ મળે.

(૪૯૭) પેહેલ્લાં કામ ખુર કરે, ને પછી દુઃખ આવે ત્યારે રડવા બેસે, ને ખુદા પાસે દાદ માંગે, તો કબીર કહે છે કે, તેની દાદ ખુદા કેમ સાંભળે?

(૪૯૮) ખુદા, એક નદી સમાન છે, કે જે પોતાનું પાણી મને તેને ભરી લેવા દે છે, પણ જેના હાથમાં જેવું ને જેટલું (નાતું યા મોટું) વાસણ હોય, તેવું ને તેટલું પાણી, તે નદીમાંથી ભરી લઈ શકે છે, યાને ખુદાનો કાયદો એવો બનાવેલો છે, કે માણસ જેવું કરે તેવું ફળ પામે.

(૪૯૯) ખુદાનું તો બધુંએ સારુંજ કીધેલું છે, ને તેમાં એકખી ચીજ નફારી છેજ નહિ; પણ જે કાંઈ નફારું થાય છે યાને માણસને દુઃખ આવે છે, તેનું કારણ તપાસીએ તો તે તેનાંમાં જ ભરેલું છે એવું માલમ પડશે, યાને દુઃખ, તેની પોતાની કરણીનુંજ પરિણામ છે.

(૫૦૦)

જા તોફા કાંટા બુવે, તોફા તું બા પ્રૂલ;
તોફા પ્રૂલયે ફલ હય, વાફો કાંટા સૂલ.

(૫૦૧)

આપન ભલે ઠગાઇયે, ઓર ન ઠગિયે કોય;
આપ ઠગાયે સુખ ઉપજે, પર ઠગિયા દુઃખ હોય.

(૫૦૨)

કહેતા હું કહે જાત હું, દેતા હું હેલા;
ગુફી કરની ગુફ તિરે, ઓર ચેલાફી ચેલા.

(૫૦૩)

કખીર ! હમ ઘર ક્રિયા, ગલ કટોં કે પાસ;
કરેગા સો પાવેગા, તું કયું ફિરે ઉલાસ ?

(૫૦૦) તુંને કોઇ કાંચે સુધારે તેને તું કુલજ સુધાર જેથી તુંને કુલજ કુલજ રહેશે, ને કાંચે તેનેજ લાગશે. અર્થાત-કોઇ તારી સાથે બદી કરે, તોખી તારે તો નેકીજ કરવી, કાંચ જે તેની કાંધેલી બદીતું પરિણામ તેને જ ભોગવવું પડશે, તેને તારી સાથે કશું લાગતું વળગતું નથી.

(૫૦૧) તને કોઇ ઠગી જાય, યાને દુઃખ આપવાની વેતરણ કરે, તો બલે તેને તેમ કરવા દે; પણ તું પાછો તેને ઠગવાનો, ને દુઃખ આપવાનો વિચાર કરતો ના; કારણ કે તેના ઠગવાથી અથવા દુઃખ આપવાની કોશેસથી તને કાંઇખી દુઃખ આવવાતું નથી, પણ સુખજ રહેશે; પણ જો તું તેને ઠગશે યાને દુઃખ આપવાનો ખ્યાલ કર્યો કરશે, તો તને દુઃખ જરૂર આવશે.

(૫૦૨) હું (કમ્બીર) કહું છું ને કહી જાઉં છું, ને ચેતવણી આપું છું કે ગુર હશે તેખી પોતાનીજ કરણીથી તરશે, ને ચેતોખી પોતાતું કાંધેલું જોશે, યાને સહ કોઇ પોતાની કરણી મુજબ કૃણ મેળવશે, બીજાનાં કાંધાથી કોઇને કશું થવાતું કે થતું નથી, પણ સહ કોઇ પોતાનીજ કરણીનાં પરિણામો ભોગવે છે અને ભોગવશે.

(૫૦૩) કમ્બીરતું રેહવાતું ઘર ખાટકી વડામાં હતું, તેથી કોઇએ તેવણને સવાલ કીધો કે, તમે એવા નેક પુરુષ થઇને, કસાઇએની પાસે કાંચ રહો છો? તેને કમ્બીરે જવાબ દીધો કે બાઇ, મારે એમાં શું છે જે કોઇ (કસાઇતું કામ) કરશે તે ભરશે, હું ત્યાં રહું છું છતાં તે કામ કરતો નથી, મારે તું શા માટે મારે સારું ફિકર કરે છે?

(૫૦૪)

એક હમારી શિખ સુન, જો તું હુવા હય શેખ;
કરં કરં તું કયા કહે, કયા કયા ક્રિયા હય દેખ ?

(૫૦૫)

જબ તું આયો જગતમે, લોક હસે તું રાય;
એસી કરની ના કરો, કે પિછે હસે કાય.

(૫૦૬)

જેસી કથની મેં કથી, તેસી કથે ન કાય;
કરનીસેં સાહેબ મિલે, કથની જુઠી હોય.

(૫૦૭)

ના કછુ ક્રિયા ના કર શકા, ન કરને જોગ શરીર;
જો કછુ ક્રિયા સો હુરિ ક્રિયા, તાતે ભયેં કબીર.

(૫૦૮)

સાચ બરાબર તપ નહિં, જુઠં બરાબર પાપ;
બાકે હૃદય સાચ હય, તાકે હૃદય આપ.

(૫૦૪) તું મેહતાબ થઇને બધાંને શિખામણુ દેવા નિકળ્યો છે, તો હું તુંને એક વાત કહું છું તે તું સાંભળ, કે, “ કરું કરું ” એવું મોહડાંતું બોલવાનું મુકી દે, પણ શું શું તે કાધું છે તેનો વિચાર કર, અને ફરી તેવાં (નકારાં) કામો ન થાય, તેની સંભાળ રાખ.

(૫૦૫) જ્યારે તું આ જગતમાં આવ્યો, યાને જન્મ્યો, ત્યારે લોકો ખુશી થયાં ને હસવા લાગ્યાં, ને તું તે વેળા રડતો હતો, પણ હવે તું એવી કરણી ના કરતો કે જેથી લોકો તારી પછાડે, યાને મરણુ બાદ હસવા બેસે !

(૫૦૬) જે હું કહું છું, તેવું તને બીજો કામ કહેશે નહિ; તે એ છે કે (નેક) કરણીથીજ ખુદા મળે છે, ખાતરી મોહડાંના પટપટારાથી કાંધ વળતું નથી.

(૫૦૭) ખુદા વગર, આ શરીર (માત્ર) કાંધ કરી શક્યું નથી, ને કાંધ કરી શકવાનું નથી, કારણ તેનામાં એવી (કરવાની) શક્તી છેજ નહિ; જેબી કાંધ થયું છે યા થાય છે, તે ખુદાથીજ થયલું હોય છે, અને હું (કબીર) જે ખુદાનો બંદો થયો છું તેબી, ખુદાની મેહેરબાનીયાંજ, અર્થાત, દુનિયવી ચીજોનો ખ્યાલ છોડી જ્યારે ખુદાને જ પકડવાનો મેં પુર્ણ વિચાર કાઢ્યો, ને તે મુજબ કરણી કરવા લાગ્યો, ત્યારે મને ખુદા મળ્યો, ને તે પરમસુખ હાથ આવ્યું.

(૫૦૮) સત્ય (Truth) નાં જેવી તપ કાંધ નથી, ને જુદાં જેવું પાપ બીજું એકે નથી. જેનાં હૈયામાં સાચવત હોય યાને જે કાંધ વિચારમાં, બોલવામાં સાચો હોય યાને જેવું બોલે તેવું કરતો હોય, અને જેતું મન પણ હંમેશા નેક વિચાર કરતું હોય (દુકમાં, જેની મનશની, ગવશની ને કુનશની એકસરખી હોય) તે માણસમાં ખુદા પ્રગટ થઇને રહેલો હોય છે, યાને તે માણસ ખુદાને પુગી શકે છે.

(૫૦૯)

પ્રાહ્મન ગુર જગતકે, સંતનકે ગુર નાહિ;
ઉલટ પલટ કર ડુબયા, ચાર બેઠકે માંહિ.

(૫૧૦)

ચાર બેઠ પઢવો કરે, હરિસે નાહિ હેત;
માલ કપીરા લે ગયા, પંડિત હુંડે ખેત.

(૫૧૧)

પઢિ ગુનિ પાઠક ભયે, સમજયા સખ સંસાર;
આપન તો સમજે નહિ, વૃથા ગયા અવતાર.

(૫૧૨)

પઢિ ગુનિ પ્રાહ્મન ભયે, કિર્તી ભઈ સંસાર;
બસ્તુકી સમજન નહિ, જયું ખર ચંદન ભાર.

(૫૧૩)

પઠત ગુનત રોગી ભયે, બડયા બહોત અભિમાન;
ભિત્તર તાપ જગતકી, ઘડિ ન પડતી શાંન.

(૫૦૯) જે બ્રાહ્મણ યાને ધર્મગુરૂ, વેદ (ધર્મશાસ્ત્રો) નાં શબ્દોની ઉપરજ રમ્યા કરતો હોય, યાને માત્ર મોહોરૂથી બણી જાણે, પણ તેનો ભેદ શું છે તે સમજતો ન હોય તે બ્રાહ્મણ, સાધારણ લોકોને માટે હોય છે, પણ તે સાધુ પુરુષોનાં ગુરૂ થઈ શકતો નથી, યાને આગળ વધેલા છવો, જેઓ ખુદાને શોધવાને મથી રહ્યા હોય તેઓને, એવા ધર્મગુરૂઓ કાંઈ સમજાવી શકે નહિં.

(૫૧૦) એવો ધર્મગુરૂ, ચારો વેદ (ધર્મનાં શાસ્ત્રો) સારી પેઠે બણી જાણે, પણ તેનું મન કાંઈ ખુદાપર લાગેલું હોતું નથી; શાસ્ત્રમાં જે ખરું તત્ત્વ છે તે તો કપીર જેવા માણસો ગ્રહણ કરી લે છે, જ્યારે પંડિત તેની શોધ ખેતરમાં કર્યા કરે છે,—અર્થાત, ધર્મનો ભેદ સમજતા ન હોવાથી તેઓ ખુદાને પોતાની બાહર શોધતા ફરે છે.

(૫૧૧) શાસ્ત્રો બણી ગણીને પંડિત થાય, ને લોકોને સંસાર વિષે સમજાવે, પણ તેની ખરી સમજ પોતાને ન હોવાથી, પોતાનો જન્મ બરબાદ જાય છે, તેની તેમને શુદ્ધિ હોતી નથી.

(૫૧૨) પુસ્તકો બણી ગણીને બ્રાહ્મણ થાય, ને સંસારનાં લોકો તેની વાખવાખી ગાય, પણ જેમ ગધેડાંને, તેના પીઠપર લાધેલી વસ્તુ શું છે તેની ખબર હોતી નથી તેમ, આ પંડિતજીને શાસ્ત્રની મુજ મતલબ શું છે તેની કશી સમજ હોતી નથી.

(૫૧૩) તે તો માત્ર શાસ્ત્રો બણીને બાહરે થયો હોય છે, ને પોતાની બાહરી (મગરબાઈ) લોકો આગળ દેખાડવા કરતો હોય છે, પણ તેનાં હૈયામાં તો જગતની ચીજોના ખ્યાલો, ને તે મેળવવાની ઇચ્છાઓ બરેલી હોય છે, ને તેઓમાંથી તેનું ધ્યાન જરાએ બાહર નિકળતું હોતું નથી.

(૫૧૪)

પઢેં શુનેં સખ બેઢકો, સમજે નહિ ગમાર;
આશા લાગી ભરમકી, જયું કરોલિયાકી બાર.

(૫૧૫)

પંડિત પઢતે બેઢકો, પુસ્તક હસતિ લાડ,
લેકિત ન બાણી રામકી, સખે પરિક્ષા બાદ.

(૫૧૬)

પઢતે શુનતે જનમ ગયો, આશા લાગી હેત;
ખોયા બીજ કુમતને, ગયાજ નિર્દલ ખેત.

(૫૧૭)

અંસકૃતહિ પંડિત કહે, બહોત કરે અભિમાન;
લાષા બાનકે તર્ક કરે, સો નર મુંઢ અજ્ઞાન.

(૫૧૮)

આતમ્ દ્રષ્ટ બાને નહિં, નાહવો પ્રાતઃ કાલ;
લોક લાજ લિયો રહે, લાગો ભરમ કપાલ.

(૫૧૪) વેદો (શાસ્ત્રો)ને ધણું સારી રીતે વાંચી, યા મોહોડેથી બોલી જાય, પણ તેમાંનો બેદ શું છે તેની, તે મુરખને સમજ હોતી નથી; કારણકે દુનિયાનાં લોકોની માફક, તેને પણ બધી જાતની આશાઓ અને વેદમો રહેલા હોય છે, અને કરોળીઆની પેઠે, તેની ઉપર માયાનાં બંધણુ ફરી વળેલાં હોય છે.

(૫૧૫) જ્યારે તે વેદ વાંચવા બેસે છે, ત્યારે તે પુસ્તક તેની હસ્તી કરે છે, ને જાણે બોલતી હોય તેમ કહે છે કે, પડિંતજી ! તમે બધી પરિક્ષા પસાર કીધી ! પણ ખુદાની બક્ષિત તે શું, તે કેમ થાય, એ તમે હજુર જાણ્યું નથી !

(૫૧૬) શાસ્ત્રો બણુતાં ને સમજાવતાં તારો આખો જનમ કાઢ્યો, પણ તારા મનમાં તો તારા પોતા વિષેજ વિચાર રહેલો છે, ને ખુદ તો છેજ નહિં; ત્યારે કબીર કહે છે કે એવા એવકુફો ખરાં તત્વને ગમાવીને, પોતાનાં ખેતરને ફળ વિનાતું રાખે છે, યાને તેઓ ખરું સાર્થક કરી શકતા નથી.

(૫૧૭) વારે વારે મોઠા મોઠા સંસકૃત બોલો બોલીને પંડિતજી મોઠાઇ દેખાડ્યા કરે કે મારા જોવો હુશિયાર કોઇ નહિં, પણ કબીર કહે છે કે, માત્ર ભાષા જાણીને જો ખોટી ખોટી તર્કો કરે તે માણસ મુરખ અને અજ્ઞાની છે.

(૫૧૮) આત્મિક (Spiritual Eye) દ્રષ્ટી શું છે તે પંડિત જાણુતો ન હોવાથી, સહવારે ઉઠી નાહવું ધોવું બધુંએ કરે, ને લોક લાજ રાખીને બાહરની ક્રિયાઓ ને રેવાજો પાળ્યા કરે, ને એટલું કરી સમજે કે હું હવે પવિત્ર થયો છું, પણ કબીર કહે છે કે એ તેનાં માત્ર ખોટા વેહેમો છે.

(૫૧૬)

તિરથ વૃત સભ કરે, ઉઠે પાની નહાય;
રામ નામ નહિં જપે, કાલ આસે જાય.

(૫૧૭)

કાશી કાંઠે ઘર કરે, નહાવે નિમલ નીર;
મુકત નહિ હરિનામ બિન, યુ' કહે દાસ કબીર.

(૫૧૮)

મછિયાં તો કુલધિયાં, બસે હય ગંગા તીર;
ધોવે કુલધ ન જાય, રામ ન કહે શરીર.

(૫૧૯)

જપ તપ તિરથ સભ કરે, ઘડિ ન છોડે ધ્યાન;
કહે કબીર ભકિત બિનાં, કળૂ ન હોય કલ્યાન.

(૫૨૦)

કેા બોક પ્રાદાન મશકરા, વાકે ન દિજે દાન;
કુટુંબ સહિત નકે ચલા, સાથ લિયે જજમાન.

(૫૨૧)

કબીર! ચંડિતકી કથા, જૈસી ચોરકી નાવ;
મુન કર એઠે આંધલા, ભાવે તહાં જિલભાવ.

(૫૧૯) તિથો કરે, વ્રત પાળે, ને ઉંડા પાણીમાં નહાવું ધોવું બધુંએ કરે, પણ રામ (પ્રદા) ના નામની જપ કેમ કરવી તે ખચર ન હોવાથી, પંડિતજી કાળને હાથ સપડાયા કરે.

(૫૨૦) કાંશીને કાંઠે ઘેર કરીને રહે જે ગંગા નદિનાં પવિત્ર પાણીએ શરીર સાફ થાય, પણ, કપ્પીર કહે છે કે જ્યાં સુધી પ્રદાનું નામ હોયે પેસે નહિ, ત્યાંસુધી તેને મુક્તિ મળતી નથી.

(૫૨૧) ગંગા જેવી પવિત્ર નદીમાં માછલી રહેવા છતાં તે વાસથી ભરપૂર હોય છે, અને ગમે એટલી ધોવાથી તેનો ખરાબ વાસ જતો નથી તેમ, ગંગામાં માત્ર શરીરને ધોવાથી તે કાંઈ “પ્રદા પ્રદા” બોલવાનું નથી, યાને મનનો મેળ કાઢ્યા વિનાં માત્ર શરીરને પવિત્ર કરવાથી કાંઈ વળતું નથી.

(૫૨૨) જપ, તપ અને તિર્થ બધુંએ તે કરે, પણ તેનું ધ્યાન તો દુનિયાંની ચીજોમાંથી જરાએ બહાર નિકળે નહિ, ત્યારે તેનું કામ કેમ સરે ? કપ્પીર કહે છે કે, જ્યાંસુધી માણસ હૈયાનાં હેતથી પ્રુદાને ભજતો નથી, યાને બિનસ્વાર્થે તેની સેવા કરતો નથી, ત્યાંસુધી તેનું ખરું કલ્યાણ થતું નથી.

(૫૨૩) જે બ્રાહ્મણ ઠંઠાબાજ હોય, યાને બ્રાહ્મણનાં સદગુણો ધરાવતો ન હોય, ને ખરા આચાર વિચાર પ્રમાણે ચાલતો ન હોય, તેવા ધર્મગુરને કપ્પીર કહે છે કે, તમારે ત્યાંની ધર્મક્રિયા કરવાનું કામ સોંપતાં ના; એવા બ્રાહ્મણની ક્રિયા કામ આવતી નથી; કારણકે તે પોતે નુકનો રસ્તો લેવાવાળો છે, તેથી પોતાનાં જજમાનોનેથી ત્યાં (દોજખમાં) સાથે લઇ જવાનો.

(૫૨૪) ઓ કપ્પીર ! પંડિતની કથા સાંભળવી, ને ચોરની હોડીમાં આંધળાનું બેસવું એ બન્ને સરખાં છે; આંધળો માણસ માત્ર કાનથી સાંભળીને તે હોડીમાં બેસે છે, પણ તે હોડી તેને ક્યાં લઇ જાય છે તેની, તે મિચારાને કાંઈ ખચર હોતી નથી, તેમજ પુસ્તક પંડિતની કથા સાંભળનારને પંડિત ક્યાં લઇ જાય છે, તેની સમજ હોતી નથી, તે તો પેલા આંધળાની માફક બેઠો બેઠો સાંભળ્યા કરે છે, પણ તેનો મર્મ કાંઈ સમજતો નથી.

(૫૨૫)

કામ ક્રોધ મદ લોભકી, જબલગ મનમે ખાન;
તખલગ પંડિત મુરખાહિ, કપીર એક સમાન.

(૫૨૬)

પઠ પઠ એર સમજાવહિ, ન જોજે આપ શરીર;
આપહિ સંશયમે પડા, યુ' કહે હાસ કપીર.

(૫૨૭)

ચતુરાઈ પોપટ પઢિ, પડા સો પિંજર માંહિ;
ફિર પરમેષ્ઠે એરકે, આપન સમજે નહિ.

(૫૨૮)

હરિગુન ગાવે હરખડે, હિરકે કપટ ન જાય;
આપન તો સમજે નહિ, એરહિ જ્ઞાન સુનાય.

(૫૨૯)

ચતુરાઈ ચુલે પડે, જ્ઞાનકે જમરા ખાઓ;
ભાવ ભકિત સમજે નહિ, જાન પનો જલ જાઓ.

(૫૨૫) જ્યાંસુધી, પંડિતનાં મનમાં, કામ એટલે ઈંદ્રિયોના વિષયો ભોગવવાની ઇચ્છાઓ, ગુસ્સો, જુસ્સાઓ અને (દુનિયવી ચીજોનો) લોભ, એ બધાં રહેલાં છે, ત્યાંસુધી પંડિતજી અને તેમની કથાનાં સાંભળનારા (મુરખ) લોકો બન્ને એક સરખાજ છે.

(૫૨૬) પુસ્તકો વાંચી વાંચીને, બીજાંઓને તે કહી સમજાવે, પણ પોતાનાં શરીરમાં શું બરેલું છે તે કાંઈ જાણેતા નથી, યાને “ પોતે કોણુ છે ? ” ખુદ ક્યાં છે ? તે માટે પંડિતજી પોતેજ શકમંદ હોય છે, યાને તે વિષે તે તદન અજ્ઞાન હોય છે, તો બીજાંઓને તે શું શીખવી શકે ?

(૫૨૭) તે તો પોપટની માફક બોલતાં ને મોહાડાંની ચતુરાઈ કરતાં શીખ્યો છે, પણ પોપટની મિશાલ પાંજરામાં કેદ પડેલો હોય છે, યાને માયાની જાળમાં ફસેલો હોય છે ને પોતે સમજ્યા વગર, બીજાંઓને સમજાવ સમજાવ કરે છે.

(૫૨૮) મોહોડાંથી ખુદની તારીફ ઘણી ઘણી કરે, પણ હૈયાંમાંથી કપટ જાય નહિં, યાને હૈયું તો મેલુંજ રાખે; એવી રીતે શાસ્ત્રમાં કહેલાં શિક્ષણ પ્રમાણે પોતે કરે નહિં, ને બીજાંઓને શાસ્ત્રો સમજાવે.

(૫૨૯) ત્યારે કબીર કહે છે કે:—એવી ખાલી ચતુરાઈ ચુલે પડી જાય, ને એવાં મોહોડાંના જ્ઞાનને જમ આવીને ખાઈ જાય, તો સારું થાય; જેનું મન ખુદ તરફ લાગેલું ન હોય ને ખુદની સેવા કેમ કરવી તે સમજતો ન હોય, તેની એવી ચતુરાઈ અને પુસ્તક જ્ઞાન શા કામનાં ? તે બળી જાય તો ઘણું સારું.

(૫૩૦)

લીખનાં પઢનાં ચાતુરી, એ સખ બાતાં સહેલ;
કામ દહન મન વશકરન, ગગન ચઢન મુશકેલ.

(૫૩૧)

સાની ગાથા બહુ મિલે, કવી પંડિત અનેક;
રામ રાતા ઓર ઈંદ્રિ છતા, કોટી મધે એક.

(૫૩૨)

તારા મંડલ જેઠકે, ચંદ્ર બડાઈ ખાય;
વિદ્ય ભયા જબ સુધકા, સખ તારા છુપ જાય.

(૫૩૩)

કુલ મારગ છોડા નહિં, રહા માયામે મોહ;
પારસ તો પરસા નહિં, રહા લોહાકા લોહ.

(૫૩૪)

પોથી પઠ પઠ જગ મુવા, પંડિત ભયા ન કોય;
અઢાઈ અક્ષર પ્રેમકા, પઠે સો પંડિત હોય.

(૫૩૦) લખવું, બણવું, ને મોઢોડાંની ચતુરાઇ કરવી એ બધી ચીજો સેહેલાઇથી થઇ શકે છે, પણ કામ એટલે ઇંદ્રિઓનાં વિપયો ભોગવવાની ઇચ્છાઓ પોતામાંથી કાઢી નાખવી, મનને તાજામાં લેવું, અને આસમાને ચઢવું યાને ખુદનો મેળાપ કરવો, એ કામ બહુજ મુશ્કેલ છે.

(૫૩૧) મોહોડેથી જ્ઞાનની વાતો કરનારા તો ધણાંએ મળે છે, કવી અને પંડિત થયલા પણ અનેક હોય છે; પણ પોતાની છએ ઇંદ્રિઓપર જીત મેળવી તેઓને, ખુદનાંજ વિચારમાં રોકી રાખે એવો માણસ તો કરોડોમાં એકાદજ હોય.

(૫૩૨) રાત્રે તારાઓની વચ્ચે ચંદ્ર બેસીને વકાઇ લે છે કે હું આ મંડળનો સરદાર છું, પણ જેવો સૂર્ય નારાયણ ઉગવા માંડે છે, કે તારાઓ અદ્રશ્ય થઇ જાય છે, ને ચંદ્રમાનો પ્રકાશ જતો રહે છે, તેમજ પુસ્તક-પંડિતની પંડિતાઇ પણ અભણ માણસો આગળજ ચાલી શકે છે, જ્ઞાની પુરૂષો સામે તે ચાકતી નથી.

(૫૩૩) શાસ્ત્રો બણ્યાં, પણ બદ્દેલી કરતાં તો અટક્યો નહિ, ને માયામાંજ મન ભરઈ રહેલું, ત્યારે કપીર કહે છે, જેમ લોઢાંને પારસ મણી લાગતો નથી ત્યાંસુધી લોઢાંનું સોનું થઇ શકતું નથી તેમ, જ્યાંસુધી તેનું મન ખુદપર લાગતું નથી ત્યાંસુધી માણસ પવિત્ર થઇ શકતો નથી.

(૫૩૪) પુસ્તકો વાંચી વાંચીને જગતનાં ધણાં લોકો મરી ગયા, પણ ખરો પંડિત કોઇ થતો નથી; જે કોઇ, (અઢી અક્ષરના) પ્રેમ શબ્દને ગોખી-વાંચી જાણતો હોય, તે માણસજ પંડિત યાને ખરો જ્ઞાની થઇ શકે છે.

(૫૩૫)

આત્મ તત્ જાને નહિ, કોટી કથે જ્ઞાન;
તારે તિમર ભાગે નહિ, જખલગ ઉગે ન ભાંન.

(૫૩૬)

મેં જાનું પઢવો ભલો, પઢને'સે ભલો યોગ;
રામ નામસે દિલ મિલા, ભલેહિ નિ'દે લોગ.

(૫૩૭)

સમજનકા ઘર ઓર હય, ઓરોકા ઘર ઓર;
સમજ્યા પિછે જાનિયે, રામ બસે સખ ઠોર.

(૫૩૮)

અજહુ તેરા સખ મિટે, જો શુર મુખ પાવે લેહ;
પંડિત પાસ ન જોઠિયે, જોઠ ન સુનિયે જોહ.

(૫૩૯)

કળીર ! એ સંસારકુ, સમજાવું કંઈ ખાર;
પુછ જ પકડે લો'શકો, ઉતરા ચાહે પાર.

બણીગણી લાહેર થયલા તો ધણાંએ હોય છે,
પણ ઈંદ્રિજનેલ તો કાષ્ઠકજ હોય છે.

૨૧૩

(૫૩૫) ધણી ધણી જ્ઞાનની વાતો કરે, પણ તેમાં ખરું તત્ત્વ શું છે
(આત્મા શું છે) તે જાંવેર જાણે નહી, ત્યાંવેર તેનું અજ્ઞાનપણું દુર થતું
નથી. જ્યાંસુધી સુરજ ઊગતો નથી, ત્યાંસુધી તારાઓનું અંધારું જતું નથી
તેમ, ખરું આત્મજ્ઞાન માણસને સંપાદન થતું નથી, ત્યાંસુધી તેની જીંદગીનું
ખરું સાર્થક થતું નથી.

(૫૩૬) કબીર કહે છે કે:—પેહેદત્રાં હું એમ જાણતો હતો, કે શાસ્ત્ર
બણુયાં કરવાં એજ બહુ છે, પણ પછી મને માલમ પડ્યું કે શાસ્ત્ર
બણુવાનાં કરતાં યોગ કરવો વધુ સારો છે. હું તે યોગ કરતાં શીખ્યો
ત્યારે હવે મારું દીલ ખુદા સાથે મળી ગયું છે તેથી હવે મારી કાષ્ઠ નિંદા
કરે તેની મને પરવા નથી.

(૫૩૭) સમજદાર માણસની વાત એક છે, ને અણસમજી લોકની
વાત બીજી છે, જે કાષ્ઠ સમજી માણસ થયો છે, યાને જેને જ્ઞાન થયું
છે તે તો પછી, ખુદાને બધે ઠેકાણે રહેલો જીવે છે ને જાણે છે.

(૫૩૮) એવા જાણકાર ગુરની પાસે તું જાય, તો તેની પાસે તુંને
વેદ મળે, અને તારી જાંજીતો છોડે તુરતજ આવી જાય; માટે હું કબીર
કહું છું કે પુસ્તક પડિત જેવા માણસની પાસે બેસીને વેદ સાંભળતો ના,
કારણકે તેમાં તારું કાંઈ સાર્થક થવાનું નથી.

(૫૩૯) હું (કબીર) આ સંસારનાં લોકોને કંઈક વખત સમજાવ
સમજાવ કર્યા કરું છું, કે બાધઓ, તમે બેંસનું પુછડું પકડીને નહીને
આર તરી જવા માંગો છો ને કમ બને !

(૫૪૦)

રાશ પરાઈ રાખતાં, ખાયા ઘરકા ખેત;
 આરોઝુ પરમોધતાં, મુહપે પડસી રેત.

(૫૪૧)

મન મથુરા, દિલ દ્વારકા, કાયા કાશી જાન;
 હસમેં દ્વારે હય દેહરા, તામે જોત પિછાન.

(૫૪૨)

હરિ હિ સખકો બજે, હરકોં બજે ન કોય;
 જખ લગ આશ શરીરકી, તખ લગ દાસ ન હોય.

બણીગણી લાહેર થયલા તો ઘણાંએ હોય છે, ૨૧૫
પણ ઈંદ્રિયતેલ તો કાઈકંઈ હોય છે.

(૫૪૦) પોતાનાં ખેતરને પડતું સુકીને, જે કોઈ ખીજનાં ખેતરની રખેવાળી કરવા જાય છે, તેનું ખેતર નાશ પામી જાય છે તેમ, જે કોઈ પોતાનું કામ કરવાનું સુકીને, ખીજને સમજાવવા જાય છે તે માણસનાં મોહમાં પર ધુળજ પડે છે, અર્થાત—શાસ્ત્રનો ખરો મર્મ જાણે નહિ, અથવા જાણવા છતાં, તે મુજબ આચરણ કરે નહિ, તે ખીજઓને બોધ શું આપવાનો હતો, યાને કેમ સુધારી શકે ?

(૫૪૧) તારું શરીર તે કાશી (ગામ) છે, તારું મન મથુરા છે, ને તારું દિલ યાને હૈયું તે તારું દ્વારકા યાને પવિત્ર કામ છે. તેમાં રહેલો દશમે દરવાજો છે તેમાં, તારી જોત યાને ખુદા છે તેને તું શોધ.

(૫૪૨) ખુદાજ બધાંની ચાકરી કર્યા કરે, પણ કોઈ ખુદાની ચાકરી કરતું નથી; જ્યાંસુધી માણસનું પોતાનાં શરીરનો ખ્યાલ, અને તેને લગતાં સુખો મેળવવાનો વિચાર થયા કરે ત્યાંસુધી તેનાથી ખુદાનો બંદો થવાનું નથી, ને ખુદા તેને મળતો નથી.

અજ્ઞાની વિષે.

(૫૪૩)

હજડ ઘરમે બેઠકે, કિસકા લિજે નામ ?
સાકુંથ કે સંગ બેઠકે, કયું કર પાવે રામ ?

(૫૪૪)

સાકુંથ સાકુંથ કહા કરો, ફિટ સાકુંથ કો નામ;
તેહિસે સુવર બલો, ચોખો રાખે ગામ.

(૫૪૫)

હરિજનકી કુતિયા બલિ, ખુરી સાકુંથકી માય;
વેહ બેઠી હરિશુન સુને, વાં નિંદા કરત દિન બાય.

(૫૪૬)

હરિજનકી લાતા બલી, ખુરી સાકુંથકી ખાત;
લાતો મેં સુખ ઉપજે, ખાતે ઈજ્જત બાત.

(૫૪૭)

સાકુંથ બલેહિ સરજ્યા, પર નિંદા કરંત;
પરકો પાર ઉતારકે, આપહિ નર્ક પરંત.

(૫૪૩) માણસ વગરનાં, વેરાંન થયલાં ઘરમાં આપણે જઈએ તો ત્યાં કોણને નામ દઈને બોલાવીએ ? ને અજ્ઞાની સાથે દોસ્તી કરી બેઠા હોઈએ તો આપણને ખુદ કેમ મળે ?

(૫૪૪) જેઓ અજ્ઞાની છે, અને ગામની તારીમારી કરનારા છે, યાને જેઓ બેઠા બેઠા બીજાઓની નિંદા કરે છે તેઓપર દ્વિતકારજ હોજો; કારણકે, તેઓનાં કરતાં તો સુવર (દુષ્કર) બહો ગણાય, કે જે ગામનો ગલિય પદાર્થ ખાઈ જઈને, ગામને ઓખખું કરી નાંખે છે, જ્યારે નિંદા કરનારા ગામની ગતિથી વધારનારા છે, યાને પાપનો વધારો કરે છે.

(૫૪૫) હરિજનની કુતરી બલી, પણ અજ્ઞાનીની માતા ખોટી; કારણકે પેલી કુતરી, હરિજનને ત્યાં ખુદાનાં કિર્તનો અને કથા થાય છે તે તો સાંભળે છે, પણ પેલા અજ્ઞાનીને ત્યાં તો સારો દિવસ ગામની નિંદા કરવામાંજ પસાર થાય છે.

(૫૪૬) હરિજનની લાત ખાવી યાને કાંઈ ઠપકો ખાવો એ સારું છે, પણ અજ્ઞાન માણસોની વાનો સાંભળવી એ નહારી; કારણકે હરિજનની લાત ખાવથી, આપણને સુખ મળે છે, જ્યારે અજ્ઞાનીની વાતોથી આપણી ધનજત જાય છે.

(૫૪૭) કપીર કહે છે કે, જે અજ્ઞાની માણસો બીજાઓની નિંદા કરતા રહે છે, તેવા માણસો દુનિયામાં પેદા પડેલા સારા; કારણકે તે બીજાઓની નિંદા કરીને તેઓનાં પાપ ધોઈ નાંખે છે, અને તે પાપો પોતાને માથે લઈ નકનો રસ્તો પકડે છે. અર્થાત, કોઈની નિંદા કરવી તે પાપ ધોવા બરાબર છે.

(૫૪૮)

જે રીતી સંતો તજે, મુંઠ તાહિ લલચાય;
નર ખાય કર ડારે, તો સ્વાંન સ્વાદ લે ખાય.

(૫૪૯)

હરિજન આવત દેખકે, મોંહડા સુક ગયો;
ભાવ લકિત સમજ્યો નહિ, મુરખ ચુક ગયો.

(૫૫૦)

મખિયાં ચંદન પર હરે, જહાં રસ મિલે તહાં જાય;
પાપી સુને ન હરિ કથા, ઉંઘે કે ઉઠ જાય.

(૫૫૧)

ભકત ભગવંત એક હય, ખુજત નહિં અજ્ઞાન;
શિસ ન નાવે સંતકો, બહોંત કરે અભિમાન.

(૫૫૨)

પુર્વ જનમકે ભાગસે, મિલે સંતકો જોગ;
કહે કબીર સમજે નહિ, ફિર ફિર ઇચ્છે ભોગ.

(૫૫૩)

જહાં જસી સંગત કરે, તહાં તૈસા ફલ ખાય;
હરિ મારગ તો કઠન હય, કયું કર પેઠા જાય ?

(૫૪૮) જે જે (ખોટી) રીતો સાધુસંત થયલા પુરૂષોએ છોડી દીધી, તે તે રીતોથી મુરખ માણસો લલચાઇ ગય છે, ને જેમ માણસ, પોતાનાં ભોજનમાંનું બાકી વધેલું (એટું) બહાર ફેંકી દે છે, તેને કુતરાંઓ આવી ઉપાડી લે છે, તેમ જે ચીજોને ડાહ્યા પુરૂષો, ખોટી સમજી છોડી દે છે તે તે ચીજોને મુખ્ય લોકો ખુશીથી ઉપાડી લે છે.

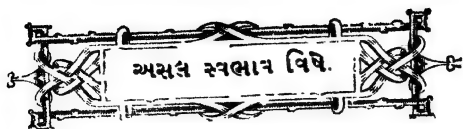
(૫૪૯) હરીજન (એટલે ખુદના બંદા) ને આવતાં જોઇને જેનું મોહકું સુકાઇ ગય તે માણસ, કબીર કહે છે કે ખુદ તરફની બાવ ભક્તિ શું છે, તે વિષે કાંઇ સમજતો જ નથી, તેથી તે મુરખ માણસ પોતાના હાથમાં આવેલી તક ગુમાવે છે.

(૫૫૦) માંખીને સુખડનો વાસ ગમતો નથી, પણ જ્યાં રસવાળી દુર્ગંધની ચીજ હોય તે ઉપરજ નઇ બેસે છે તેમ, જેનાં મનમાં પાપોજ રમ્યા કરતાં હોય છે તેને, ખુદની વાતો કે કિર્તન ચતાં હોય તે જગ્યા ગમતી હોતી નથી, પણ જો ત્યાં તેનાંથી અચાનક આવી જવાયું હોય તો, તે ત્યાં ઉંઘવા માડે છે, અથવા તો ત્યાંથી ઉડીને ચાલતી પકડે છે.

(૫૫૧) ખુદને પિછાણનાર સાધુપુરૂષ, અને ખુદ એકજ છે, એ વાતની સમજ અજ્ઞાનીને હોતી નથી, તેથી તે સાધુસંતને માન આપવાનું અને માથું નમાવાનું હલકું સમજે છે, ને પોતાનાં મનમાં બહુ ગર્વ રાખે છે.

(૫૫૨) આગલા જન્મનાં કાંઇક પુન્યનાં બળથી, સાધુપુરૂષ સાથે આ મેળાપ થયો છે, એવું તે કાંઇ સમજતો નથી, તેથી તે સાધુપુરૂષને છોડીને, પોતાની ઈદ્રિઓનાં વિષયોમાંજ ભમવા કરે છે.

(૫૫૩) તેનું કામ જ્યાં ઈદ્રિઓની મેળ મળહ ચાલતી ચા મળતી હોય ત્યાં જવાનું છે, ને તેમાં લિન થવાનું છે, પણ કબીર કહે છે કે, ખુદને મળવાનો માર્ગ તો મુશ્કેલ છે, અને તેમાં તો ઈદ્રિઓની મળહો તળવી પડે છે, ત્યારે તે અજ્ઞાની તેમાં કેમ દાખલ થઈ શકે ?

(૫૫૪)

જ્ઞાનીકો જ્ઞાની મિલે, તબ રસકી લૂટા લૂટઃ
જ્ઞાનીકો અજ્ઞાની મિલે, તો હોય બડી માંઝાંકૂટ

(૫૫૫)

કાજલ તજે ન શ્યામતા, મુખટા તજે ન સ્વેત;
દુરિજન તજે ન કુઠિલતા, સજ્જન તજે ન હેત.

(૫૫૬)

હરદી જરદી ન તજે, ખટરસ તજે ન આમ;
ગુનીજન ગુનકો ન તજે, અવગુન તજે ન ગુલામ.

(૫૫૭)

દુરિજનકી કરના ખુરી, ભલો સજ્જનકો તરાસ;
સુરજ જખ ગરમી કરે, તબ બરસનકી આસ.

(૫૫૮)

કધું કહાં નિંચ ન છેડીયે, ભલો ન વાકો સંગ;
પથથર ડારે કિચમે, તે ઉછલી બિગાડે અંગ.

(૫૫૯)

ખુડિયા તો ધરતિ ખમે, કાટ ખમે વનરાય;
કઠન વચન તો સાધુ ખમે, દરિયા નીર સમાય.

(૫૫૪) જ્યાં સ્ત્રી પુરુષો એક બીજા સાથે મળે છે ત્યાં નેક વાતો પુર છુટથી ચાલે છે, ને અરસપરસ ફાયદા મેળવાય છે, પણ જ્યાં સ્ત્રી પાસે એક અસ્ત્રી બેઠો તો ત્યાં માથાં દુખનજ થયા કરવાનું.

(૫૫૫) જેમ કાળજી પોતાની કાળાશ છોડતી નથી, ને મોતી પોતાની સફેદાઈ છોડતું નથી, તેમ એક દુષ્ટ માણસ પોતાનો ખરાબ સ્વભાવ કદીપણ છોડતો નથી, અને નેક માણસ નેકી છોડતો નથી.

(૫૫૬) જેમ હળધ પોતાનો પિલાશ છોડતી નથી, ને કેરી ખટાસ છોડતી નથી, તેમ નેક માણસ પોતાના નેક ગુણો છોડતો નથી, ને પુરો માણસ પોતાની પુરાઈ તજતો નથી.

(૫૫૭) દુષ્ટ માણસની કૃપા મેળવવા કરતાં, એક ભલા માણસનો શુસ્સો ખમવો, વધારે સારો છે; કારણકે જેમ સુરજ અતી તપવાથી વરસાદ આવવાની આશા રહે છે, તેમ નેક માણસનાં કરદા સખુનોથી આખરે ફાયદો થાય છે.

(૫૫૮) નિંચ માણસને જરાબી છેડવું નહિં, અને તેની સંગતખી કરવી નહિં, કાંચ જે તેથી આપણું ભણું થવાનું નથી; કાદવમાં પથ્થરનાંખે ત્યારે આપણાં આંગ ઉપર છાંટા ઉડે છે, તેવીજ રીતે નિંચ માણસની શત્રુતાઈ અને મિત્રતાઈથી આપણને નુકસાનજ થાય છે.

(૫૫૯) ખોદકામ ખમી જવું, એ જમીનના સ્વભાવ છે, કાપ વેહેર ખમી જવું એ લાકડાંનો સ્વભાવ છે, રેળનાં પાણી ખમી જવાં એ સમુદ્રનો સ્વભાવ છે, તેમ કંઠણ વચનો ખમી જવાં તે સાધુનો સ્વભાવ છે, યાને સાધારણ માણસનો નહિં, યાને સાધારણ માણસ કોઇનું બોલેલું સાંખી જતો નથી.

(૫૬૦)

તરવર કદી ન ફલ લખે, નદી ન સંચે નીર;
પરમારથ કે કારને, સંતો ઘસે શરીર.

(૫૬૧)

તરવર, સરવર સંતજન, ચોથા ખરસે મેહ;
પરમારથ કે કારને, ચારે ધર્યા દેહ.

(૫૬૨)

અંદા સુરજ ચલત ન દિસે, બઢત ન દિસે બેલ;
હરિજન હર ભજતા ન દિસે, એ કુદરતકા ખેલ.

(૫૬૩)

સાધ સતી ઓર સુરવા, જ્ઞાની ઓર ગજદાંત;
એ તો નિકસે બહોર હિ, જો જુગ જાય અન્નાંત.

(૫૬૪)

ભગત બીજ પલટે નહિ, જો જુગ જાય અન્નાંત;
જહાં જાય તહાં અવતરે. તોય સંતકા સંત.

(૫૬૫)

દાધ જ લાગા નીલકા, સો મન સાળુ ધોય;
કોટ કલ્પ તક સમજાઈએ, કઉવા હંસ ન હોય.

(૫૬૦) ઝાડ પોતાનાં ફળો પોને કદી ખાતું નથી. ને નદી પોતાનું પાણી સંઘરી રાખતી નથી, પણ તેઓ ખીજને આપ્યા કરે છે તેમ, જે સંતપુરૂષ છે, તે પોતાનાં શરીરને પારકાનાં બલાં માટે ધસી નાંખે છે, યાને એ ત્રણનો સ્વભાવ એ છે, કે ખીજનું બહુ કરવું.

(૫૬૧) ઝાડ, સરોવર, સાધુપુરૂષ, તે ચોથો વરસાદ, એ ચારોએ પર-માર્થને ખાતરજ દેહ ત્રિધા છે યાને પેદા થયા છે, તેઓ ખીજને કાઢે જીવે છે, પોતા માટે નહિં.

(૫૬૨) ચંદ્ર અને સુરજ ચાલતા હોય, એમ આપણને દીસતા નથી, ને ઝાડનો વેળો કેમ વધે છે તે આપણી આંખે દેખાતું નથી, તેમજ ખો-દાનો બંદો ખોદાને કેમ બજે છે તે આપણને માલુમ પડતું નથી. અર્થાત—એ બધું થાય છે છતાં માણસની આંખે તે ચીજ બનતી દેખાતી નથી, એ કપીર કહે છે કે, કુદરતની કરામત છે.

(૫૬૩) સાધુપુરૂષ, સતી યાને ખરી પતિવ્રતા નારી, લડવૈયો, જ્ઞાની પુરૂષ, અને હાથીનાં દાંત, એ પાંચો જીગળા જીગળ જાય તોખી પાછાં ને પાછાં થાય છે, યાને તેઓનો સ્વભાવ કદી બદલાતો નથી, પણ જેવો ને તેવો રહે છે.

(૫૬૪) ગમે એટલા અગણિત જીવો જાય, પણ ભગતનું ખીજ કદી ફેરવાઇને હલકું થતું નથી; તે જ્યાંખી જાય, યાને ઉંચ જાત કે હલકી જાતમાં ખી જન્મે યાને અવતાર લીધે, તોપણ તે તો સંતજ રહેવાનો યાને નેકજ નિવડવાનો.

(૫૬૫) ઘેરાં (કારો બહુ) રંગનો દાઢ પડ્યો હોય તેને સો મણ સાબુએ ધોઇયે તોખી તે દાઢ શીટયો નથી તેમ, કાગડાને કરોડો વાર સમજાવ્યાથી યા શિખવવાથી તેનો હંસ પક્ષી થઇ શકતો નથી, યાને તેનો સ્વભાવ બદલાતો નથી.

(૫૬૬)

કપટી કઠી ન ઓધરે, સો સાધન કો સંગ;
મુંજ પખાલે ગંગમે, જયુ' ભીજે' ત્યુ' તંગ.

(૫૬૭)

સજ્જનસે સજ્જન મિલે, હોવે દો દો ખાત;
ગધાસે ગધા મિલે, આવે દો દો લાત.

(૫૬૮)

જો જકો ગુન જનત, તો તાકો ગુન લેત;
કોયલ આમલી ખાત હય, કાગ લિંગારી લેત.

(૫૬૯)

ખાંડ પરી જો રેતમે, કિડી હો કર ખાય;
કુંજર કાઠી ના શકે, જો કોટી કરે ઉપાય.

(૫૭૦)

જામે જીતની બુદ્ધિ, તિતના વોહ કર ખતાય;
વાકો બુરા ન માનિયે; બહોત કહાંસે લાય ?

(૫૭૧)

જલ જયું ખ્યારા માછલી, લોભી ખ્યારા દામ;
માત ખ્યારા ખાલકા, ભક્તિ ખ્યારી રામ.

(૫૬૬) કપટી હોય તેને સો સાધુપુરુષોનો સંગ થાય તોપી તે સુધરતો નથી, પણ દોરડાંને જેમ જેમ પાણીમાં બીજવે તેમ તેમ તે નરમ થવાને બદલે વધારે સખત થાય છે તેમ કપટી માણસ, બલા માણસોને જોઇને વધુ કપટ રાખે છે.

(૫૬૭) નેક પુરુષો એક ખીજાને મળે છે ત્યાં સારી સારી જ વાતો થાય છે, પણ જ્યાં ગર્વજાઓ મળે ત્યાં તો લાતો મારવાનું જ કામ થાય છે.

(૫૬૮) જોતો ગુણ, જે કોઇ પિછાને છે, તે ચીજને તે લે છે; દાખલા તરીકે, લિમડાના પાદડાં કદવા હોય છે, પણ તેનાં ફળ (જિંબોરી) માં મિઠાસ હોય છે, તેની ખંખર કાગડને હોવાથી તે, ઝાડમાંથી જિંબોરી તોડીને ખાય છે જ્યારે કોયલ આમલી ખાયા કરે છે.

(૫૬૯) રેતીમાં ખાંડ પડેલી હોય, તેને કિંડીજ કાઢીને ખાઇ શકે છે, પણ ગમે એટલા ઉપાયો કરવા છતાં હાથી, ખાંડને રેતીમાંથી ઉપાડી શકતો નથી.

(૫૭૦) જે કોઇની જેટલી ખુદી, તેટલું તે કરી દેખડાવે, તેને માટે ઘું હલકું મત ઉચ્ચારતો ના; કારણકે તે પોતાની શક્તિ ઉપરાંત વધુ ક્યાંથી લાવે ?

(૫૭૧) માછલીને જેમ પાણીમાં રહેવા ગમે છે તેમ લોભીને, પૈસા હમેશાં પાસે રાખવા ગમે છે; બાલક જેવું માતાને વહાણ હોય છે તેવો વહાલ, ખુદાને બકિત તરફ હોય યાને જે માણસ પ્રેમથી તેની બકિત કરે તેને, પરમેશ્વર પોતાના બાળક પેઠે ચાહે છે.

(૫૭૨)

ચાતુરકો ચિંતા ઘની, નહિં મુરખ કો લાજ;
સર અવસર જાને નહિં, પેટ ભરે સે કાજ.

(૫૭૩)

કંચનકો કછુ ના લાગે, અગ્નિ ન કિહા ખાય;
પુરા ભલા હો વૈશ્નવા, કદી ન નર્કે જાય.

(૫૭૪)

બહેતા પાની નિર્મલા, બંધા ગંધા હોય;
સાધુ તો રમતા ભલા, દાઘ ન લાગે કોય.

(૫૭૫)

ઈશ્ક, ખુન્નસ ખાંસી, ઓર પિયે મધપાન;
એ સખ છુપાયા ન છુપે, પ્રગટ હોય નિદાન.

(૫૭૬)

પ્રીત પુરાની ન હોત હય, જો ઉત્તમસે લગ;
સો ખરસ જલમે રહે, મથરા ન છોડે અગ.

(૫૭૭)

જૈસા અનજલ ખાઈયે, તૈસાહિ મન હોય;
જૈસા પાની પિછાએ, તૈસી ખાંની હોય.

(૫૭૮)

જૈસા ઘટ તૈસા મતા, ઘટ ઘટ ઓર સ્વભાવ;
જા ઘટ હાર ન છોડે હય, તા ઘટ પ્રદા સમાવ.

(૫૭૨) ડાહ્યા પુરૂષ દરેક વાતની કાળજી રાખે છે, પણ મુરખને કશી વાતની પરવા કે લાજ હોતી નથી; તે તો વખત બે વખત પોતાનું પેટ ભરવાનું જ કામ જાણે છે.

(૫૭૩) સોનાને કાટ લાગતો નથી, ને અગ્નિને ક્રિડા ખાધ શકતા નથી તેમ વૈશ્નવ—(ખુદા) ને બકત ગમે એવો હેય, તો પણ તે કદી નફો જતો નથી.

(૫૭૪) વેહેતું પાણી હમેશાં નિર્ભય રહે છે, ને બંધાઈ ગયલું પાણી એક જગ્યાપર ઠરી રહેલું પાણી ગંધ મારી આવે છે તેમ, સાધુપુરૂષ ફરતો રહે એજ તેને માટે ભય છે, કારણકે એકની એક જગ્યામાં રહેવાથી તેને ઉપાધીઓ લાગુ પડે છે.

(૫૭૫) ઇસ્કગાજ, અદેખાઈ, ઠાંસો, અને (દારૂ, અરીચુ, અને ગાંજો વગેરે) કેડી વસ્તુઓ ખાનાર, એ ચીજો કદીથી છુપી રહી શકતી નથી, પણ એ બધી કરનારા તુરત પરખાઈ આવે છે.

(૫૭૬) ગમે એટલો લાંબો વખત પાણીમાં રહેવા છતાં, પથ્થરામાં રહેલો અગ્નિ જતો રહેતો નથી. પણ તેને ચક્રમક લગાડવાથી તુરત અગ્નિ પ્રગટ થઈ આવે છે તેમ, અસિલ માણસની દોસ્તી, ગમે એટલા વખતનો ગાળો જવા છતાં, તાજ ને તાજ રહે છે, પાને તેની પ્રીત ઓછી થતી નથી.

(૫૭૭) જેવો ખોરાક ખાઈએ તેવું આપણું મન થાય છે, ને જેવું પીવું પીએ, તેવી વાંછી મોહકાંમાંથી નિકળે છે,

(૫૭૮) જેવું જેવું શરીર બન્યું હોય, તેવો તેનો સ્વભાવ થાય છે, તેથી દરેક મનુષ્યનો સ્વભાવ જુદા જુદા પ્રકારનો હોય છે; પણ જે માણસને પોતાની હાર થઈ કે જીત થઈ છે એવો ખ્યાલ હોતોજ નથી એટલે કે જેને દુખની દગ્ગીરી નહી, તેમ સુખનો હર્ષ નથી હોતો. પાને જેનો સ્વભાવ બધી એ હાલતમાં એકસમાનજ શાંતિમાં રહે છે તે માણસમાં ખુદા પ્રગટ થઈ રહેલો હોય છે.

(૫૬૯)

સુનિયે ગુનકી ખારતાં, અવગુણ લિજીયે નાય;
હંસ કારકું બ્રહ્મ હય, નીર સો ત્યાગે જાય.

(૫૮૦)

કામી, ક્રોધી, લાલચી, ધનસે ભકિત ન હાય;
ભકિત કરે કોઇ સુરવા, જો જાત વરન કુલ જોય.

(૫૮૧)

પંડિત ઓર મસાલચિ, દોનો સુજે નાહિં;
ઓરનકો કરે ચાંદના, આપ અધેરા માંહિં.

(૫૮૨)

નિર્પંક્કો ભકિત હય, નિર્મોહિકો જ્ઞાન;
નિર્બંદીકો સુકિત હય, નિર્લોભી નિર્બાન.

(૫૭૯) ક્યાં બી એકા હેઠળ, ત્યાંનો અવગુણ હોય તે આપણુ ક્ષેવો ન જોઈએ; હંસ પક્ષી ચારે કહે છે કે તેનામાં એવી ખુશી છે, કે જે પાણી ને દુધ મેળવીને ને પાસે મુકવું હોય તો, તેમાંથી ને કાઢી લેવાનું, તેમ માણસને ઘણીએ સંગત થાય, પણ તે સંગતમાંથી જે કાંઈ સારું હોય તે અહન કરે, તે માણસ જ હંસ પક્ષી જેવો ખુશીવંત કહેવાય.

(૫૮૦) કમ્પીર કહે છે કે, ખુદની ભક્તિ, ત્રણ જાનાં માણસોથી થઈ શકતી નથી. એક તો, કામી યાને સ્ત્રીના છંડમાં પરોલો પુરુષ; બીજો ક્રોધી યાને જે માણસને પોતા વિષે અહુજ મગરખી હોય યામી જે કોઈ જરા જરામાં ઓછું લઈ, ગુસ્સો ક્યાં કરે તે; ત્રીજું લાલચુ, યાને જેનો બધી ચીજો મેળવવાનો લોભ લાગેલો હોયને; કારણકે એ બધા માણસોનું મન પોતાને ગમતી ચીજો પર લગેલું હોવાથી, ઇશ્વર તરફ લાગી શકતું નથી, તેથી કમ્પીર કહે છે કે જે પોતાનાં ‘હુંપણાં’ બાંન સંકંતર કાઢી નાખે તેનાંથી જ ખુદની ખરી ભક્તિ થઈ શકે.

(૫૮૧) પુસ્તક માત્ર ભણીને જે પંડિત થયો હોય તે, અને મસાલચિ એ બે માણસો, જેકે બીજાને અજવાળું કરનારા કહેવાય છે, પણ પોતાને અજવાળું કરી શકતા નથી, યાને પોતે અધારામાંજ રહેતા હોય છે. અર્થાત—જેમ મસાલચિ બીજાને બતિ દેખાડતી પોતે અધારામાંજ રહે છે, તેમ પુસ્તક પંડિત, શાસ્ત્રનો ભેદ ન પામ્યાથી, અજાણ્યાંજ રહેલો હોય છે.

(૫૮૨) જે માણસ અંધાને એક સમાન જીવે છે અને સહને સરખી રીતે ચાહે છે, તે માણસનીજ ખરી ભક્તિ છે એમ કહેવાય; જે માણસ દુનિયાંની માયામાંથી છુટો થયો છે, તેનેજ ખરું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું છે.

કોઈમી ચીજ યા માણસ પોતાથી જીદી છે, એવું બાંન જેવું જીવું રહ્યું હોય, યાને જે કોઈ સર્વ ઠેકાણે ને સર્વ ચીજમાં ખુદનેજ એકલો જીવે છે, તે માણસને મુક્તિ મળી જ યાને તે જન્મ-મરણના ફેરામાંથી મુક્ત થયો છે, એમ ગણાય.

જેને કોઈ જાતનો લોભ રહ્યો નથી યાને જે દરેક કાર્ય, બોજ સા વિચાર પોતાનો કાંઈમી સ્વાર્થ રાખ્યા વિના કરે છે, યાને જે સર્વ કાંઈ ઇશ્વરને અર્પણ કરે છે, તે માણસ ભગવાનને પામે છે.

(૫૮૩)

ભુખ ગઈ લોજન મિલે, થંડ ગઈ કબાય;
ભેખન ગયે ત્રિયા મિલે, તાકે આગ લગાય.

(૫૮૪)

જયું શુંગાકે સેનકે, શુંગાહિ પયછાને;
ત્યું જાનીકે જાનકે, જાની હોય સો જાને.

(૫૮૫)

માંગનકે ભલો જોલનો, ચોરનકે ભલી ચપ;
માલીકે ભલો ખરસનો, ઘોભીકે ભલી ધપ.

(૫૮૬)

ધોતિ પોતિ વિનતી, શુર સેવા સંત સંગ;
એ ચોરનસે ન જાને, ખાજ ખુભવત અંગ.

(૫૮૭)

તિન તાપમે તાપ હય, તિનકા અજંત ઉપાય;
અધાતમ તાપ મહાખલિ, સંત બિના નહિં જાય.

(૫૮૮)

લિખના પઢના ચાતુરી, એ સખ ખાતાં સહેલ;
કામ દહન મન વશકરન, ગગન ચઢન મુશકેલ.

(૫૮૩) જુખ ગયા પછી ખાવાનું મળે, ને થંડી ગયા પછી ઓઢણું મળે તે શા કામનાં ? તેમ માણસની જીવનની ગયા પછી, યાને જીવનમાં મરદ પરણે, તે શા ખાનું ?

(૫૮૪) જેમ મુગાં માણસનાં હાથના ઇસારાની વાત, મુગો હોય તેજ સમજી શકે છે, તેમ માનવી પુરુષોની વાતો, જે કાંઈ માનવી હોય તેજ સમજી શકે છે.

(૫૮૫) જેમ માલીને વરસાદ સારો છે, ને ધોળીને તડકો પડે તે સારું છે તેમ, જે કાંઈને કાંઈક માંગવું હોય તેને માટે બોલવું, એ સારું છે યાને તેને તો પોતાની જગ્યાન બોલવીજ જોઈએ; જ્યારે એક ચોર હોય તેને માટે ચુપકાદી સારી છે, યાને ચોરી કરવા માગે તેને તો બધી ચુપકાદી રાખવાજ જોઈએ, નહિતે. પકડાઈ આવે.

(૫૮૬) જેનાં બદન ઉપર ક્રોડ (ખુશ્વાત) લાગી હોય, તેનાંથી જ તે ક્રોડ નરમ પડી શકે, તેમ નિયતી પાંચ ચીજ સહ કાંઈ પોતે કરે તોજ તેનું કામ સરે (૧) ધીરિયું પેરહુવું, (૨) સોયમાં દારો પાવો, (૩) કોઈને અરજ કરવી, (૪) ગુરૂના સેવા કરવી, ને સતસંગ કરવો, એ સધળાં જ્યારે માણસ પોતે કરે, ત્યારેજ તેનાં ફળ મેળવી શકે છે, બીજો કાંઈ તેને માટે એ કામો કરી શકે નહિં.

(૫૮૭) માણસનાં શરીરને તાવ લાગુ પડે છે તેના અનેક જાતનાં ઉપાયો છે, પણ જેને હૈયાની (આત્મિક) તાવ લાગુ પડી હોય યાને જેનું હૈયું મેલું થયું હોય તે તાવ, સાધુપુરુષની દેહતી અને તેની સલાહ વિના સાધુ થઈ શકતી નથી.

(૫૮૮) લખવું, વાંચવું ને મોહોડેની ચતુરાઈ કરવી એ બધાં ધણાં સેહેલાં છે, પણ ઇંદ્રિયોનાં નિષ્ક્રિયતાની ઇચ્છા મારવી, મનને તામામાં રાખવું અને આસમાનપર ચઢવું યાને બોદ્ધ તરફ મન લગાડવું એ કામો બહુ મુશ્કેલ છે.

(૫૮૯)

જાની સુલ ગંભાઈયાં, આપે ભયા કરતા;
તાતે સંસારી ભલા, મનમે રહે ડરતા.

(૫૯૦)

કામી લજ્યા ન કરે, મન માને યુ' લાડ;
નિંદ ન માગે સાઠરો, ભુખ ન માગે સ્વાદ.

(૫૯૧)

ભુખ લગી તબ કછુ નાહિં સુજે, ધ્યાન જ્ઞાન સબ રોટીમે;
કહત કળીરા સુન બાઈ સાધુ, આગ લગો એ પોટીમે.

(૫૯૨)

કામકા શુર કામિની, લોલિકા શુર દામ;
કળીરકા શુર સંત હય; સંતનકા શુર રામ.

(૫૮૬) જે કોઇ જ્ઞાતી (બહેલો) થયા છતાં, પોતાનું “હું” પણ” દેખાડ્યા કરે, યાને જરા જરામાં, “હું” કહું” છું” તેજ ખરૂં છે, મારા જેવું જ્ઞાન કોઇને નથી” એવી લાહેરી કર્યા કરે, તે માણસ પોતાની (જ્ઞાનની) કિંમત ઓછી કરી નાંખે છે; એવાં માણસ કરતાં તો એક સંસારી યાને સાધારણ દુનિયવી વિચારવાળો માણસ બલો, કે તે પોતાનાં મનમાં ખીલતો રહે છે, અને કોઇ આગળ લાહેરી દેખાડતો નથી.

(૫૮૭) જેને ઉઘ આવતી હોય તેને તકીયા કે ગોદરંતી કાંઇ પરવા હોતી નથી, જેને લુખ લાગી હોય તેને, ભોજન સાદદાર છે કે નહિ તેના વિચાર હોતો નથી તેમ, જે કોઇ સ્ત્રીના નાદમાં પડ્યો હોય તેને કરી વાતની દરકાર કે શરમ હોતી નથી, પણ તે જ્યાં ગમે ત્યાં ખેશરમી રીતે રહે છે.

(૫૮૯) કખીર કહેછે કે એ સાધુ ભાઇ, તું સમજ કે જ્યારે કોઇને લુખ લાગે છે ત્યારે તેને ખીન્તું કશું સુજતું નથી, પણ તેનું અધુરું મન ખાવામાંજ ભરાઇ જાયછે, ને તેનું શિખેલું કારવેલું (જ્ઞાન) અધુરું જતું રહે છે, યાને જ્ઞાનની પોહીને ગોયા આગ લગાડી મુકે છે. અર્થાત-જ્યારે માણસનું મન ઈંદ્રિયોનાં ભોગ ભોગત્વા ઉપરજ લાગુ થાય છે ત્યારે, તે યીજમાંથી શું તુકશાન છે તે માટે જે કાંઇ શિખ્યો હોય તે અધુરું લુટી જાયછે, યાને તેને યાદ આવતુંજ નથી, કારણકે તે ઈંદ્રિયોનાં વિષયોમાં આખો લિન થઈ જાયછે.

(૫૮૨) જે કોઇક કામીક પુરુષ છે તેનો ગુરૂ તે સ્ત્રી છે, લોભી માણસનો ગુરૂ તે પૈસો છે, જ્યારે મારો (કખીરનો) ગુરૂ તે સાધુ છે, ને સાધુઓનો ગુરૂ તે રામ (ખુદા) છે.

અર્થાત, જેનું જે પર દિલ લાગુ છે, તેને તે પોતાનું આખું જગત સમજે છે, યાને તેના શિષ્યાય તેને ખીન્તું કશું સુજતું નથી, તેથી તે તે યીજે ગુરૂ (મિસાલ) જ ગણાય છે.

(૫૯૩)

હિરે હિરાકી કેઠકી, બાર બાર મત ખોલ;
મિલે હિરાકા બેહરી, તબ હિરાકા મોલ.

(૫૯૪)

હિરા જરા ન ખોલિયે, કુંજરે કે હાથ;
સેહેને ગાંઠે ખાંધીયે, ચલિયે અપની ખાત.

(૫૯૫)

તન સનહુક ગુન રતન ચુપ, તાહિ દિને તાલ;
આહક બિના ન ખોલિયે, કુંચી બચન રસાલ.

(૫૯૬)

હિરા પરા બાબરમે, રદ્યા છાર લપટાય;
કેતેક અંધે ચલ ગયે, પરખ ન ત્રિયા ઉઠાય.

(૫૯૭)

રામ પદાર્થ મુંજમે, ખાંન ખુલી ઘટ માંહિ;
સેત મેત હમ દેત હય, પર આહક કેઇ નાહિ.

(૫૯૮)

જહાં ન જાકો ગુન લહે, તહાં ન તાકો ઠાવ;
ધોળી બેઠા કયા કરે, દિગમ્બરો કે ગાંવ ?

(૫૯૩) કખીર કહે છે કે:—તારી પાસે હિરાની બરેલી કાઠલી હોય તેને વારમવાર ઉઘાડતો નાં, માને ગમે તેને દેખાડતો ના, કારણ કે બ્યારે હિરાનો પારખુ અને લેનાર મળે ત્યારેજ હિરાનું મુળ થાય છે અને તેજ તેની કદર પિછાણે છે.

(૫૯૪) તારી પાસે હિરો હોય તો તે કાઠ તેવા કુંજરા માણસ આગળ ઉઘાડો કરી દેખાડતો ના, પણ તારી પાસેજ રહેવા દઇ, તારે રસ્તે ચાલ્યો જશે.

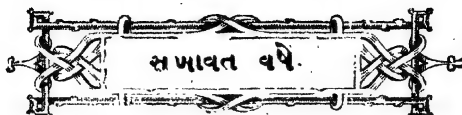
(૫૯૫) જ્યાંસુધી તેનો ધરાક મળે નહિ, ત્યાંસુધી તે અમુલ્ય રતનની પેટી બંધ રાખજે, ને તેને ઉઘાડવાની કુંચી બાહરે કાઢતો ના.

(૫૯૬) હિરો રાખમાં લપટાઇને બજારમાં પડ્યો હોય, તો પણ ધણાં આંધળાંઓ ત્યાંથી જવા છતાં કાઠ તેને પારખીને ઉચકી લેતું નથી.

(૫૯૭) કખીરજી કહે છે કે મારી પાસે ખુદા (જેવો અમુલ્ય) પદાર્થ પડેલો છે, અને મારાં શરીરમાં તેની ખાંન ઉઘડી ગઇ છે, ને હું તે મફત આપવા ખુશી છું, પણ તે લેવાવાળો કાઠ ધરાક મળતો નથી.

(૫૯૮) જ્યાં જોનાં શુભની કદર પિછાણવામાં આવતી નથી, ત્યાં તે માણસ રહીને શું કરે? જ્યાં બધા નાગા ગોસાંઇઓજ રહેતા હોય ત્યાં ધોબી રહીને શું કરે?

(૫૮૮)

કહે કળીર કમાલકો, દો ખાતાં શિખ લે;
કર સાહેબકી બંદગી, ચોર ભુખેકો કહુ દે.

(૬૦૦)

હાડ બઢા હરિ ભજન કર, દ્રવ્ય બઢા કહુ દેય;
અંકુલ બઢી ઉપકાર કર, જીવનકા ફલ ચેહ.

(૬૦૧)

ગાંઠી હોય સો હાથ કર, હાથ હોય સો દે;
આગે હાટ ન બાનિયાં; લેના હોય સો લે.

(૬૦૨)

ખાય પિ ખલાય દે, કર લે અપનાં કામ;
ચલતી વખત રે નરો, સંગ ન ચલે બદામ.

(૬૦૩)

ધર્મ કિયે ધન ના ઘટે, નહિ ન સંચે નીર;
અપની આંખે દેખીયે, ચું કહે દાસ કળીર.

(૬૦૪)

ભિખ તીન પ્રકારકી, સુનો સંત ચિત્ત લાય;
દાસ કળીર પ્રગટ કહે, ભિન્ન ભિન્ન અર્થાય.

(૫૪૯) કપીર પોતાના એલા કમાણને કહે છે કે, બે વાત હું તુંને કહું છું તે શિખી લે, તે એ કે ખુદાની નિત્ય જાંદગી કરવી, અને ભુખા માણસને કાંઈક આપવું.

(૬૦૦) જેમ જેમ તું (ઉમર) મોટો થાય, તેમ તેમ ખુદાની યાદમાં વધુ ચક્તુર રહે; તારી પાસે દોલત વધતી જાય તો તું ખેરાત કર્યા કર; તારી અક્લ હુશિયારી વધે તો બીજાનું ભલું કરી ઉપકાર કર્યો જ; કારણકે ખરું જીવેલું એજ પ્રમાણ છે, યાને જાંદગીની નેમ એજ કામો માટે છે.

(૬૦૧) તારી સકમદનો મેળવેજો પૈસો ઉઝારી ના દેતો યાને લખ-લુટ ખરબોમાં ના વાપડતો, પણ તારી પાસે ફાજલ હોય તો તે બીજાને અપ, કારણકે મરણ પછી એ “આપ-લે” નો સોદો બની શકવાનો નથી.

(૬૦૨) તું ખા પિ ને બીજાને ખવાડ અને એમ કરી તારું ખરું કામ કરી લે કારણકે આપણા મરણ, પછી એક કુટી બદામબી સાથે આવવાની નથી.

(૬૦૩) ધર્મ કરવાથી યાને સખાવત કરવાથી, ધન કદી ઘટવાનું નથી; જેમ નદિ પોતાનું પાણી કાંઈ સંધરી રાખતી નથી તેમ માણસે પોતાની ધન-દોલત સંધરી રાખવાની નથી, માટે તું જીવતાં જીવત ધર્મદાન કરી લે.

(૬૦૪) બિખના જુદા જુદા અર્થ થાય છે, માટે હું (કપીર) જે કહું છું તે તમો સાધુપુરૂષો સાંભળો, કે બીજા ત્રણ પ્રકારની છે.

(૬૦૫)

અન માગ્યા ઉત્તમ કહિયે, મધમ માંગી ને લેય,
કહે કળીર કનિષ્ઠ સો, પર ઘર ધરના દેય.

(૬૦૬)

માંગન મરન સમાન હય, મત કોઈ માંગો લિખ;
માગનેસે મરના ભલા, એહિ સદગુરૂકી શિખ.

(૬૦૭)

મરૂં પર માશું નહિ, અપને તનકે ઢાજ;
પરમારથકે કારને, માંગન ન આવે લાજ.

(૬૦૮)

સેહેજ દિયા સો દુધ બરાબર, માંગ લિયા સો પાની;
ખિંચ લિયા સો રગત્ બરાબર, એહિ કળીરા બાની.

(૬૦૯)

ભુખેકો કહુ દિલિયે, યથા શક્તિ ને હોય;
તા ઉપર શિતલ બચન, લખો આત્મા સોય.

(૬૧૦)

જહાં દયા વહાં ધર્મ, જહાં ભ વહાં પાપ;
જહાં ક્રોધ વહાં કાલ, જહાં ક્ષમા વહાં આપ.

(૬૦૫) જે કોઇ, કાંઇખી માંગી લેતો નથી તે ઉત્તમ કહેવાય; જે માંગીને લે તે મધ્યમ કહેવાય, પણ જે કોઇ પારકે ઘર જઈ બીખ માંગે તે પુરૂષ સઉથી દલકો કહેવાય.

(૬૦૬) કખીર કહે છે કે, કોઇ પાસે કાંઇ પણ માંગવું એ મોત જેવું છે, માટે કોઇએ બિખ માંગવી નહિ, તે માંગવાનાં કરતાં મરવું બેહતર છે, એવી સદગુરૂની શિખામણુ છે.

(૬૦૭) હું કોઇ પાસે મારા પોતાને ખાતર કદીખી માંગતો નથી, પણ ખીજને ખાતર માંગવું પડે યાને કોઇનું બહુ થતું હોય તો તે માટે માંગવાને હું કદી શરમાતો નથી.

(૬૦૮) કોઇને ખુશીથી થોડુંક પણ આપવું એ દુધ મિસાલ છે, માંગી લેવું એ પાણીજ છે, પણ જોર જુગ્મથી યા ઠગીને મેળવે તે તો ક્ષોદ્ધિ લેવા બરાબર છે યાને ખુન જ કાઢેલું કહેવાય, એવું મારું કખીરનું વચન છે.

(૬૦૯) તમારી શક્તિ મુજબ, ભુખ્યાને આપો, અને તેની સાથે મિઠા બોલો કહી સંબળાવો, કારણકે તમારી મિસાલ તેનામાંથી આત્મા યાને ખુદા રહેલો છે, તેથી ભુખ્યાને આપ્યું તે જાણે ખુદાનેજ આપ્યા બરાબર છે.

(૬૧૦) જેનામાં દયા હોય તે માણસજ ધર્મી કહેવાય, જેનામાં લોભ હોય તે માણસ પાપ કરે છે, જ્યાં ક્રોધ યાને ગુસ્સો વેરભાવ રહેલો હોય ત્યાં કાળ હાજર છે, યાને તેનો નાશ થવાનોજ, પણ જેનામાં સહનશિલતા હોય યાને જે કોઇ સઉની ભુલો દરગુજર કરનારો હોય, તેનામાંજ ખુદાનો વાસો રહેલો છે.

(૬૧૧)

કુંજર મુખસે કન ગિરો, ખુંટો ન વાકો અહાર;
કિલી કન લે ચલી પોષણ હઇ પરિવાર.

(૬૧૨)

દાતા દાત ચલ ગયે, રહે ગયે મજખીચુર;
દાન માન સમજે નહિ, લડનેમે મજખુર.

(૬૧૩)

માણસ ખોજત મેં ફિરા, માણસકા ખરા સુકાલ;
પર જાકો દેખે દિલ થરે, તાકા પરીયા દુકાલ.

(૬૧૪)

દયાકા લક્ષણ ભક્તિ, ભક્તિસે મિલત જ્ઞાન,
જ્ઞાનસે હોવત ધ્યાન, એ સિદ્ધાંત ઉર આન.

(૬૧૫)

ખિષય ત્યાગ વૈરાગ હય, સમતા કહિયે જ્ઞાન,
મુખદાઇ સખ શુવસોં, એહિ ભક્તિ પ્રમાન.

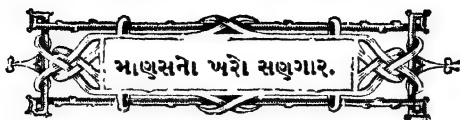
(૬૧૧) હાથીનાં મોહડાંમાંથી ખાતાં ખાતાં કનકી જેવા નાનાં કટકા નિચે પડી જાય છે, તેથી કાંઈ હાથીનો ખોરાક ઘટી જતો નથી; પણ તે બારીક કટકાઓ કિડી ઉપાડી લઈ જાય છે ને તેમાંથી પોતાનાં આખાં કુટુંબ પરિવારનું પોષણ કરે છે—અર્થાત—થોડુંક પણ દાંન કર્યાથી કેટલું બહુ થઈ શકે છે ને માણસનું કાંઈ ઘટી જતું નથી એમ કખીરનું કહેવું લાગે છે.

(૬૧૨) કખીર કહે છે કે, સખી ને પરમાર્થી ભોડા જતા રહ્યા, ને માત્ર મખખીચુસો આ દુનિયામાં રહેલા છે કે જેઓ, કોઈને આપવું લેવું, આ માન આપવું એવું કાંઈ સમજતા નથી, પણ પોતાનોજ સ્વાર્થ શોધવાને અને લડવાને હમેશાં તત્પર રહેલા છે.

(૬૧૩) માણસો શોધતો હું ઘણો દુર્લભ છું, ને માણસોના કાંઈ ટોટા નથી, પણ જેને જોઈને આપણું દિલ થરી જાય એવા નેક પુરુષોની મોટી તાંબ છે.

(૬૧૪) દયાનું લક્ષણ તે ભક્તિ છે યાને દયા તેનેજ હોય છે કે જેનું મન ખુદા તરફ લાગેલું હોય છે; મન ભક્તિમાં લાગવાથી માણસને ખરું જ્ઞાન આવે છે, અને જ્ઞાનથી તેનું ધ્યાન એકાગ્ર થાય છે, યાને ખુદાપર પુરું લાગે છે, એ વાત તું જરૂર યાદ રાખજે.

(૬૧૫) ખરો વૈરાગ્ય આવવો, એટલે માણસ દુનિયાં (માયા) માંથી મોકલ્યો થયો છે એમ ત્યારેજ કહેવાય કે ભારે ઇદ્રિઓનાં વિષયો ભોગરવાની ઇચ્છાઓ તેનાં મનમાંથી ગઈ હોય, ખરું જ્ઞાન તેનેજ થયું છે કહેવાય કે જે માણસ બધી હાલતમાં એકસમાન રહે, યાને પોતાનાં મનનું સમતોળપણ જળવી શકે; જે કોઈ દુનિયાનાં બધાં પ્રાણીઓને સુખ આપતો રહે, તેનીજ ભક્તિ કીધેલી પ્રમાણ છે, યાને તે તે ખરી ખુદાની ભક્તિ કહેવાય.

(૬૨૬)

એલમસે ઉદ્યોગ ખિલે, ખિલે નેકીસે નુર;
એલમ બિન સંસારમે, સમજ અંધેરો ધુર.

(૬૨૭)

સખલ ખમી નર્ગવ ધની, કોમલ વિદ્યાવંત;
ભુવા ભુષન તિન હય, ઔર સખ અન્નત.

(૬૨૮)

કપીર ! ઇન સંસારમે, પંચ રતન હય સાર;
સાધુ મિલન, હરીભજન, દયા દિન ઉપકાર.

(૬૨૯)

ધન રહે ન જોખન રહે, ન રહે ગામ ન ઠામ;
કપીર! જગમે જશ રહે, કે કરદે કિસીકો કામ.

(૬૩૦)

લેનેકો હર નામ હયે, દેને કો અન્નદાન;
તિરનેકો આધિનતા, બુઠનેકો અભિમાન.

(૬૩૧)

પશુકી તો પનિયાં ભઈ, નરકા કછુ ન હોય;
પર જો ઉત્તમ કરની કરે, તો નર નારાયન હોય.

(૬૩૨)

કપીર ! મેં માણું એ માંગના, પ્રભુ મોહે દિજો સોય,
સંત સમાગમ હરિ કથા, હમારે નિશદિન હોય.

(૬૩૩)

મુગતા બુગત માણું નહિ, ભક્તિ દાન દિજો મોહે;
ઔર કછું માણું નહિ, નિશદિન બચુ તોહે.

(૬૧૬) જેમ નેકાથી માણસનાં મોહાંતું તેજ વધે છે. તેમ ઇલમથી ઉઘાગં ખીત્તવી શકાય છે, ઇલમ વગર યાને અજ્ઞાનપણથી સંસારમાં સર્વ કાંઈ અધારજ રહે છે, યાને અજ્ઞાનપણથી માણસ આગળ વધી શકતો નથી.

(૬૧૭) જોરાવર છતાં મહનશિળતા રાખવી, મોટો હોય છતાં અહંકાર કે અભિમાન ન રાખવો, બહુલો છતાં નમનતાઇ રાખવી, એ માણસના ત્રણ મોટા સણુગાર છે, બાકી ખીજા બધા હલકા સણુગારો તો ઘણાંએ છે.

(૬૧૮) ઓ કખીર ! આ સંસારમાંથી તરી જવાને માણસની પાસે પાંચ રતને હોવાં જોઈએ; સનસંગ કરવો, ખુદાની બંદગી કરવી, સર્વ ઉપર દયા રાખવી, નમનતાઇ અને ખીજાઓ ઉપર ઉપકાર કરવો.

(૬૧૯) માણસનો પૈસો જીવાની, માલ મિલકત, અને ધરમાર કાંઈ રહેવાતું નથી; પણ ઓ કખીર ! જે ખીજાને મદદ કરે, યાને પરમાર્થ કરે તેની (નેકા) વાખવાખી, યાને જશ હંમેશાં રહેશે.

(૬૨૦) આ દુનિયામાં લેવાતું તે ખુદાતું નામ, આપવાતું તે ભુખ્યાની ભુખ મટાડવી. સંસારમાંથી તરી જવાને માટે જે કાંઈ અગત્યતું છે તે, ખુદાપર પુર્ણ વિશ્વાસ, પણ જે કુખી મરવું હોય તો અભિમાન કરવો.

(૬૨૧) જનાવરોનાં (ચામડાંનાં) તો જોડા પણ બને છે, અને માણસતું તો કાંઈએ કામ લાગતું નથી; પણ જે નર ઉત્તમ કરણી કરે તો તે નારાયણ થઇ શકે છે, યાને ખુદાઇ પદને પામી શકે છે.

(૬૨૨) કખીર કહે છે કે, ઓ ખુદા, હું તારી પાસે એટલુંજ માંગું છું કે મને હંમેશાં સંતપુરુષોની સંગત રહે, ને તારી સેવા રાત ને દિવસ હું કર્યો જાઉં.

(૬૨૩) હું એવું નથી માંગતો કે મને તાજ ને તપ્ત મળે, પણ મને તારી ભક્તિતું દાન બક્ષ, જેથી હું તારી સેવા રાત ને દિવસ કરતો રહું, એ સિવાય ખીજું હું કશું માગતો નથી.

અરો ફકીર કોણુ ?

(૬૨૪)

ફિકર સબકો ખા ગઇ, ફિકર સબકા પીર;
ફિકરકી બે ફાકી કરે, ઉસકા નામ ફકીર.

(૬૨૫)

પેટ સમાતા અન્ન લે, તનહિ સમાતા ચીર;
આધકહિ સંઝહ ના કરે, તિસકા નામ ફકીર.

(૬૨૬)

ચાહ ગઈ ચિંતા ગઈ, મનવા બે પરવાહ;
હનકો કહુ ન ચાહીયે, સો શાહનપતિ શાહ.

(૬૨૪) કપીર કહે છે કે ફિકર સહને ખાધ જાય છે, તેથી ફિકર સહને પીર ગણાય છે, યાને સહની માથેની છે, પણ જે કોઈ ફિકરને ખાધ જાય, તેજ ખરો ફકીર કહેવાય. અર્થાત-જે કોઈ પોતાનાં મનમાંથી શીકરને દુર કરે, તેજ ખરો ફકીર અથવા સાધુ કહેવાય, યાને જેને ખુદા તરફ પુણી વિશ્વાસ છે તે પોતા માટે કદી ફિકર કરતો નથી અને તેજ ખરો ફકીર છે.

(૬૨૫) જે કોઈ પેત પુરાય એટલુંજ અમ માંગી લીધે છે, ને અંગ હંકાય તેટલાં વસ્ત્રનીજ કાળજી રાખે છે, અને એથી વધુ મેળવવાનું જે કોઈ આશા કરતો નથી, તેજ ખરો ફકીર છે.

ફિકર શબ્દ ફારસીનો ચાર અક્ષરનો અનેલો છે, જેનાં દરેક અક્ષરનો ગુણ અર્થ થાય છે.

“ફ” એટલે “ફાકો” યાને ગમ ખાધ જવું, દરગુજર કરવી, અથવા સહનશિળતા રાખવી.

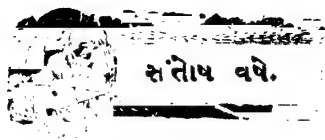
“કા” એટલે “કેનાયત” યાને સંતોષ રાખવો.

“ય” એટલે ‘યાદે ઇલાહિ’ યાને ‘ખુદાનું’ નામ-સ્મરણ હંમેશાં ચાલુ રહેવું.

“ર” એટલે “રીયાઝત” યાને અષોધ, પહરેજગારી, એટલે તનની, મનની અને કાયની પવિત્રાઈ.

એ ચાર ઉત્તમ ગુણો જેનામાં હોય તેજ ખરો સાધુ યાફકીર કહેવાય.

(૬૨૬) ઈંદ્રિઓનાં ભોગ ભોગવવાની ઇચ્છા, જેની જતી રહી, તેનાં મનની ચિંતા પણ દુર થાય છે, અને મનમાં ચિંતા નહિ એટલે મન શાંત થઈ જાય છે, અને જેને કાંઈ જોઈતું નથી, યાને જેને કશાંની ગરજ છેજ નહિ, તે માણસ રાજાઓથી બી મોટો છે.

(૬૨૭)

ગઉધન ગજધન ગોપીધન, ઓર રતનધન ખાન;
પર જહાં આવે સંતોષધન, તો સખ ધન ધુલ સમાન.

(૬૨૮)

મારીયે આશા આપની, છને ડસ્યા સંસાર;
તાકા ઓખડ (સં)તોષ હય, કહે કળીર બિચાર.

(૬૨૯)

કળૂક મંદીર માલિયાં, કળૂક જંગલ ખાસ;
સળી ઠોર સોહામનાં, જો હરિ હોય પાસ.

(૬૩૦)

સાહેબ મેરે મુહકો, લુખી રાટી દે;
લાલ માંગત મેં ડરે, કે લુખી છિન ન લે.

(૬૩૧)

સાત ગાંઠ ગોપિનકી, મનમાં ન રાખે શંક;
નામ અમલ માતા રહે, ગને ઈંદ્રકો રંક.

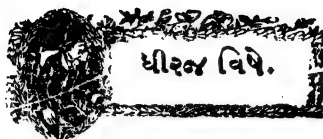
(૬૨૭) ધણું ગાય ઢેરોનો ધણી હોય, ધણું હાથીઓ રાખનાર (રાખ) હોય, ધણી સ્ત્રીઓને ધણી હોય, અને જવાહેરોની ખાનનો માલેક હોય, પણ જેની પાસે સંતોષ થન છે તેને ઉપલું સઉ કાંઈ ધુળ સમાન છે, યાને જે કાંઈ સંતોષી છે અને ગમે તેવી હાલતમાં સંતોષ રાખી બનશે છે, તે માણસનાં જેનો સુખી ખીજે કાંઈ નથી.

(૬૨૮) જેને આ સંસારની જન્નજો લાગેલી છે, અને તેઓને જે મારવા ચહાતો હોય, તો તેનો ઇલાજ માત્ર સંતોષ છે —અર્થાત—દુનિયાની ચીજો નહિ મળવાથી જે દુઃખ થાય છે તે દુઃખ દુર કરવા, જે માણસ તત્પર હોય તેને સંતોષી થવું.

(૬૨૯) જેની પાસે ખુદા છે યાને જેનું મન ઇશ્વર તરફ લાગેલું હોય છે, તે ગમે તો રાજમેહેલમાં વસે, વા જંગલમાં વસે, પણ તેનું મન સંતોષી હોવાથી અને ખુદા પર લાગેલું હોવાથી, દરેક જગ્યા તેને સરખી લાગે છે યાને ખુદાથી ભરપુર અને શોભાયમાન છે એવું તેને દેખાય છે.

(૬૩૦) કપીર કહે છે કે, ઓ ખુદા, મને લુખી રોટલીજ આપ્યા કર, તે ઉપર ભાજી મને જોઈતી નથી, અને તે માંગતાં બીડું છું કે રખેને સુકી રોટલી ખી જતી રહે, અર્થાત—માણસે સાદી સુખવત્સી જીંદગી માટેજ કાળજી રાખવી, ધારણ કે વધુ માંગતા, આપણને વધારે જન્નજો ભોગવવી પડે છે.

(૬૩૧) જે કાંઈ ખરો સંતોષી છે અને જેનું મન ઇશ્વર સિવાય ખીજાં કશાને માંગતું નથી, તે માણસ માટે કપીર કહે છે, કે તેનાં આંગ ઉપર માત્ર લંગોટી હોય, ને તેનેખી સાત ઢિંગરાં મારેલાં હોય છતાં, તે પોતાનાં મનમાં એટલો સંતોષી હોય છે કે ઈંદ્ર જેવા રાજાને તો પોતાથી ગરીબ સમજે છે, એટલે કે ઈંદ્રનાં રાજપાતથી પણ તે લલચાતો નથી.

(૬૩૨)

કપીર ! ધીરજ કે ધરે, હસ્તી સવામન ખાય;
એક ટુકડે કારને, સ્વાંન ઘરોઘર જાય.

(૬૩૩)

ધીરે ધીરે રે મના, ધીરે સળ કછુ હોય;
માલી સિંચે કેવરા, પર રૂત આવે ફલ જોય.

(૬૩૪)

અહોત ગાઇ થોરી રહી, ખ્યાકુલ મન મત હોય,
ધીરજ સળકો મિત્ર હય, કરી કમાઈ મત જોય.

(૬૩૫)

ધીરજ બોધ તળ જાનીયે, સમજે સળકી રીત;
ઉનકા અવશુન આપમે, કળ ન લાવે મીત.

(૬૩૬)

સાહેબકી ગત અગમ હય, તું ચલ અપને અનુમાન;
ધીરે ધીરે પાઉં ધર, પહોંચેગા પ્રમાન.

(૬૩૨) ઓ કમીર ! હાથી છે તે ધીરજ રાખવાથી સવામણુ જેટલું ખાઈ શકે છે, જ્યારે કુતરો અધીરો હોવાથી એક ટુકડાને ખાતર ધરે ધર ફરતો ફરે છે યાને હાડમાર થાય છે.

(૬૩૩) માટે ઓ માણસ, તું ધીરજ રાખ, ધીરજથી બધુંએ થઈ શકે છે; કેવરો રોપી, માલી ધીરજ ધરી બેસે છે, ત્યારે રૂત આવ્યા પછી તેનું ફળ પામે છે, તેમ માણસે મેહનત કરી તેના ફળ માટે અધિરા થવું નહીં ધીરજ જ હર હમેશ રાખવી.

(૬૩૪) તેં એટલી બધી મેહનત કીધી, હવે થોડીકજ બાકી રહી, ત્યારે તું કાંય અધીરો થાય છે ? ધીરજ રુઠ કાઢતો મિત્ર છે, માટે ધીરજને પકડશે ને અધીરાઈ છોડશે તો બધીએ કીધેલી મેહનત ફાકટ જતી બચશે, યાને સફળ થશે.

(૬૩૫) ખરો ધીરજવાંત અક્કલનો માણસ તે છે કે જે સહ કાઢતી રીત સમજે, યાને સહનો સ્વભાવ સંભાળી લે, પણ પોને કદીખી અધીરો બનતો નથી, અને સામાનો અવગુણ પોતામાં લાવતો નથી. અર્થાત-સામા ધણીની સ્થિતી જોઈને તે વતનારો છે, યાને સામા ધણી ગુસ્સો કરે, પણ તે કદીખી ગુસ્સે થતો નથી-પણ પોતાનાં મનની શાંતી જાળવી રાખે છે.

(૬૩૬) આપણને સમજ પડતું નથી કે જગતને ખુદા કેમ ચલાવે છે, માટે તું તારી શક્તિ મુજબ આવ્યા કર, ને ધીરે ધીરે પણ મક્કમપણે ખુદાપર વિશ્વાસ રાખીને ચાલશે, તો જરૂર તે સુખી ધામે તું પુગી જશે.

(૧૩૭)

ચિંતા મત કર નચિંત રહે, પુરનહાર સમર્થ;
જલ ઠલમે જો જીવ હય, ઉનકી ગાંઠ કયા અર્થ ?

(૧૩૮)

ચિંતા ઐસી ડાકની, કાટ કલેજ ખાય;
વઢ બચારા કયા કરે, કહાં તક દવા લગાય ?

(૧૩૯)

સરજનહારે સરજીયા, આતા પાની લોન;
દેનેહારા દેત હય, તો મિટનહારા કેન ?

(૧૪૦)

કાહેકો તલપત ફિરે, કાહે પાવે દુઃખ ?
પહેલે રજક બનાયકે, પિછે દિનો મુખ.

(૧૪૧)

અબ તું કાહેકો ડરે, સિરપર હરિકા હાથ;
હસ્તી ચઢ કર ડાલિયે, કુંકર બસેં જો લાખ.

(૧૪૨)

રચનહારકો ચિન કર, કયા ખાવેકુ રાય;
દિલ મંદીરમે પેઠ કર, તાંન પિછોડી સોય.

(૬૩૭) તું ચિંતા ના કર, નચિંત રહે ! કાંઈ જે ખુદ તારું પુરું કરવાવાળો છે, ને તે મહા બળવાન છે; પાણીમાં ને જમીનમાં જે જીવો છે તેઓની પાસે કાંઈ પૈસા નથી, તોપણ તેઓનું પોષણ થાય છે, તેમ તારૂંબી થશે.

(૬૩૮) ચિંતા એવી ડાકણી છે કે તે માણસનું ક્ષેત્ર કોતરી ખાય છે; જેનાં મનમાં ચિંતાએ ધર કાઢી દેાય તેને વૈદ બિચારો શું કરી શકે? ક્યાં સુધી તેને દવા આપ્યા કરે? અર્થાત-જ્યાં સુધી મનમાંથી ચિંતા જાય નહિ ત્યાંસુધી શરીરનું દુઃખ ઓછું થતું નથી.

(૬૩૯) તે પેદા કરનાર સાહેબે, આટો પાણી મીઠું વગેરે સર-જ્યું છે, અને તે આપવાવાળો છે તો પછી છીનવી લેનાર કાણુ છે?

(૬૪૦) શા માટે તું તલપનો કરે છે, અને શા સારું દુઃખ પામે છે? પહેલ્લાં તારે માટે ખોરાક તૈયાર કરીને પછી તને ખાવાને મોઢોડું આપ્યું છે.

(૬૪૧) જ્યારે તારાં માથાં ઉપર તે સાહેબનો હાથ છે ત્યારે તું હવે શું કામ બીડે છે? હાથા ઉપર ચઢીને બેઠા હોયે ને લાખ કુતરા બસતા (કરડવાને) આવે તોબી આપણે તો નચિંતાઈથી ડોલા ખાયા કરી-એ તેમ; જ્યાં ખુદાજ આપણાં માથાં ઉપર હોય ત્યાં પછી ચિંતા શાની રાખવી?

(૬૪૨) ખાવા પિયાનાં શું રડવા બેઠો છે? બાહેરની બધી ચીજો ઉપર ખીજોડી ઢાંકીને, તેઓને તું ભૂલી જા, અને જગતકર્તાને તારાં હૈયાં-રૂપી મંદીરમાં દાખલ થઇને જો.

(૬૪૩)

સાહેબસે સખ કછુ બને, બંદેસે કછુ નાય;
રાધકો પરવત કરે, ઐર પરવત રાધ માય.

(૬૪૪)

ચિંતો તો હરિ નામકી, ઐર ન ચિતવે દાસ;
જો કોઇ ચિતવે નામગિન, સોહિ કાલકી પાસ.

(૬૪૫)

કબીર મેં કયા ચિતવું, હમ ચિતવે કયા હોય ?
હરિ આપહિ ચિંતા કરે, જો મોહે ચિંતા ન હોય.

(૬૪૬)

મેરો ચિત્યો હર ના કરે, કયા કરું મેં ચિત;
હરકો ચિત્યો હર કરે, તા પર રહું નચિંત.

(૬૪૭)

રામહિ ક્રિયા સો હુવા, રામ કરે સો હોય;
રામ કરે સો હોયગા, કાહે કલ્પો કાય ?

(૬૪૮)

મુખસે રહે સો માનવી, મનમે રહે સો દેવ;
મુરતે રહે સો સંત, ઈસ બિધ જાનો લેવ.

(૬૪૯)

કબીર કબીર કયા કરો, ખોજો આપ શરીર;
જો એ પાંચો વશ કરો, તો આપે દાસ કબીર.

(૬૪૩) તે સાહેબથીજ બધું બને છે, આપણાથી કંઈ થઇ શકે નહિ; તે સાહેબ આહે તો રાખનાં પહાડ કરે, અને પહાડને રાખ જેવો આરીક કરી નાખે.

અર્થાત—જે કંઈ થાય છે તે ખુદાના હોકમથી બને છે, આપણા માણસના હોકમથી કંઈ થતું નથી.

(૬૪૪) ખુદાનું નામ જપવાનીજ ચિંતા કર, કારણકે તે સિવાય બીજી ચીજ વિષે તું ચિંતા યાને વિચાર કર્યા કરશે તો તે જમને હસ્તકળ છે, યાને ખુદા સિવાય બીજી બધી ચીજો નાશવંત છે, માટે તે વિષે કાંઈથી ચિંતા ફાકટની છે.

(૬૪૫) કબીરજી કહે છે, કે હું શાની ચિંતા કરું ! મારા ચિંતનથી શું થયતું છે ? જે હું ચિંતા નહિ કરું તો ખુદા મારે માટે પોતેજ ચિંતા રાખશે.

(૬૪૬) મારું ધારેલું ખુદા કરતો નથી, ત્યારે હું શું કામ, વગર ફાકટની ચિંતા કરું ! ખુદાનું ધારેલું તેજ ખુદા કરે છે, ત્યારે તેની ઉપર વિશ્વાસ રાખી, હું નચિંતે બેસું ની ?

(૬૪૭) ખુદાએ કીધું તે થયું યાને જીતકાળ પણ ખુદાનોજ ધારેલો થયો; હમણા પણ ખુદા કરે છે તેજ થાય છે; અને ભવિષ્યમાં પણ ખુદાનુંજ ધારેલું થશે, ત્યારે આપણે શા માટે ચિંતા કરવી ?

(૬૪૮) જે કોઇ ખાલી મોહડાથી બોલીને માત્ર રહેતો હોય, તે સાધારણ માનવી છે, જે કોઇ હંમેશાં પોતાનાં મનમાં રહેતો હોય યાને ઉંચી બાબદનો વિચાર કર્યા કરતો રહે તે ફરેસ્તો છે, પણ જેનાં ધ્યાનમાં હરપળે ઈશ્વરનોજ ખ્યાલ રહેતો હોય, તે માણસ સાધુસંત છે, એ રીતે માણસ પારખવાનો બેઠ છે.

(૬૪૯) કબીર, કબીર, શું કર્યા કરો છો ? જે તમે તમારું શરીર તપાસો, અને આ પાંચ ઈંદ્રિઓને તાબામાં રાખો, તો તમે પોતેજ કબીરદાસ બની જશો. યાને જેમ મેં મારાં મનને કાબુમાં લઇ, ઈંદ્રિઓ ઉપર જીત મેળવી છે, તેમ દરેક માણસ કરે તો તે પણ ખુદાનો બંદો થઇ શકે.

(૬૫૦)

ઐસા કેન અભાગ્યા; જો વિશ્વાસે ઓર;
રામ બિનાં પગ ધરનકુ, કહો કહાં હય ઠોર ?

(૬૫૧)

કિયા બિના માગે બીના, જન બીના સખ આય;
કાહે કે મન કલ્પીયે. સેહેજ રહે સમાય ?

(૬૫૨)

દાતા નદી એક સમ, સમ કેઇકો દેત;
હાથ કુંભ જસકા જૈસા, તૈસાહી ભર લેત.

(૬૫૩)

મુરદેકોબી દેતા હય, કપડા લતા આગ;
જીવત નર ચીંતા કરે, વાકો બડો અભાગ.

(૬૫૪)

આશા તો એક રામકી, દુજી આશ નીરાસ;
નદી કીનારે ધર કરે, કબુ ન મારે ખ્યાસ.

(૬૫૫)

પિછે ચાહે ચાકરી, પહેલે મહીનાં દેય;
તા સાહેબકો સીર સોંપતે, કયું કસકતા હય દેહ ?

(૬૫૦) ખુદા વગરની એક પણ જગ્યા એવી બાકી છે કે જ્યાં પણ મુકી શકાય? ત્યારે એવો કાણુ અભાગ્યો હોય કે ખુદા સિવાય બીજા કોઇનો ભરોસો રાખે ?

(૬૫૧) જ્યારે આપણાં વગર કીધે, વગર માંગવે અને વગર જાણુવે સહ કાંઇ થાય છે અને આવે છે, અને જ્યારે એવું સહેલાઈથી બની શકે છે ત્યારે આપણે માણુસે શા માટે કલ્પનાં અને ચિંતાવન કરવું ?

(૬૫૨) ખુદા એક નદી સમાં છે, જે સર્વ કોઇને આપે છે; જેવું જેતું (નાતું' યા મોટું) વાંસણુ હોય તેવું અને તેટલું પાણી તે નદીમાંથી ભરી લે છે તેમજ, ખુદા પણ દરેકને તેની લાયકાત મુજબ આપ્યો જાય છે.

(૬૫૩) મુરદાંને યાને મરણુ પછી પણ શરીરને કદન, આગ, પાણી વગેરે તે (ખુદા) પો'હોઆડે છે, તે પછી જીવતાં જીવત જે માણુસ પોતા માટે ચિંતા કરે તેને ખરેજ અભાગ્યપણું લાગેલું હોવું જોઈએ !

(૬૫૪) ખુદા સિવાય બીજી બધી ચીજોની આશા કીધેલી ફેાકટ છે; નદીની પાસે રહેતા હોય તેઓ કદીખી તરસે મરતા નથી, તેમ, જે કોઇ ખુદા ઉપર વિશ્વાસ રાખે છે, તે કદી પણ નિરાસ થતો નથી.

(૬૫૫) જે ઘણી પેહલ્લાં પગાર આપે, ને તે પછી આપણી પાસે ચાકરી કરાવે, એવા મોટા સાહેબને તારું માથું આપવાને કાંય તું બિહે છે ? તેની ઉપર ભરોસો રાખ.

(૬૫૬)

ચિડીયા ખ્યાસી સમૂદ્ર ગઈ, નિર ન ધટયા જાય;
ઓસા બાસન ન બના, જામે સમદ્ર સમાય.

(૬૫૭)

અજગર કરે ન ચાકરી, પખી કરે ન કામ;
દાસ કબીરા યુ' કહે, સબકા દાતા રામ.

(૬૫૮)

રામ નામસે દિલ મિલા, જમ હુમપર બરાય;
મોઢે ભરોસા ઇબ્તકા, બંદા નકે ન જાય.

(૬૫૯)

બજન ભરોસે આપકે, મગહર તજ શરીર;
તેજ પુજ પ્રકાશમે, પહોંચે દાસ કબીર.

(૬૫૬) ચલિત તરસી થઇને સમુદ્રનું પાણી પીતા ગઇ, તેથી કાંઇ સમુદ્રનાં પાણી ધરી જતાં નથી, કારણ કે એવું કોઇ મોટું વાસણ નથી કે જેમાં સઘળું પાણી સમાઇ જાય; તેમ પ્રુદા એવો મોટો દાતાર છે કે તે સર્વે કોઇને આપ્યા કરે છે ને તેનું કાંઇ ધરી જતું નથી.

(૬૫૭) સર્પ કાંઇ નોકરી કરતો નથી, ને પંખી બી કાંઇ કામ કરતું નથી, પણ, હું કબીર કહું છું કે એ સર્વનો આપનાર પ્રુદા બેઠો છે.

(૬૫૮) કબીર કહે છે જેનું દીલ પ્રુદા સાથે મળી ગયું હોય, અને તે માણસપર જમ આવી લાગે, પણ જો તેને પ્રુદાપર પાકો મરોસો હોય, તો તે માણસ કદી નર્મમાં જવાનો નથી.

(૬૫૯) કબીર કહે છે કે મેં પ્રુદાપર પુર વિશ્વાસ રાખ્યો, ને તેનું નામ લેતાં લેતાંજ, મેં મગહર ગામમાં મારું શરીર છોડ્યું, અને જેવો દેહ છોડ્યો કે હું (કબીર) તુરતજ તે પ્રકાશનાં જથ્થામાં જઇ પુગો યાને પ્રુદામાં મળી ગયો —અર્થાત-કબીરજીનું મરણ મગહર ગામમાં થયું હતું અને તેવણુ મારે કહે છે કે દેહ છોડતી વખતે પણ ઇશ્વરનાંજ ધ્યાનમાં ચક્ર્યુર હતા, તેથી જેવું આ ખાકી શરીર પડ્યું કે ઇશ્વરનાં સાક્ષાંત દર્શન તેને થયાં.

નસીબ વિષે.

(૬૬૦)

પુરબકા રવિ પશ્ચિમે, ગર ને ઉગે પ્રભાત;
લિખા મિટે નહિ નસીબકા, લિખા ને હરિકે હાથ.

(૬૬૧)

બુઠ પડી જા પલમે, વેહ દિન લિખા લેખ;
માસા ઘટે ન તલ બઢે, ને સિર કુટો અનેક.

(૬૬૨)

જ્યાં એ જીવરા પગ ધરે, બખત બરાબર સાથ;
ને ચેહ લિખા નસીબમે, તો ચલે ન અવિચલ ખાત.

(૬૬૩)

જાકો જીતના નિર્માન ક્રિયા, તાકો તિતનાં હોય;
માસા ઘટે ન તલ બઢે, ને સિર કુટો કોય.

(૬૬૪)

પ્રારબ્ધ પહેલે બનાં, પિછે બનાં શરીર;
કબીર, અચંબા ચે હય, મન નહિ આંધે ધીર.

(૬૬૫)

કબીર! રેખા કરમકી, કબૂ ન મિટે રામ;
મેટનહાર સમર્થ હય, પર સમજ ક્રિયા હય કામ.

(૬૬૬)

બખત કહો લાયગ કહો, નસીબ કહો નિશ્વાર;
હબર નામ મનકે ધરો, મનહિ સરજનહાર.

(૬૬૦) કદી સૂર્યની ચાલ ફેરવાય, ને પુર્વમાં ઉગતો રવિ કોઇ સવારે પશ્ચિમેથી ઉગે, પણ કર્મના લેખ જરાખી ફેરવાય નહિં, કે જે લેખ ખુદાએ પોતાને હાથે લખ્યા છે.

(૬૬૧) જે ધડીએ માતાનાં પેટમાં જીવ પડ્યો, તે ધડીએ (કર્મનાં) લેખ લખાઇ ચુક્યા; અને તેમાંથી એક અરધો તોલો ઓછો, યા રતીભાર વધુ, ગમે એવું માથું કુટે તોખી, ફેરફાર થવાનો નથી.

(૬૬૨) જ્યાંખી તે જીવ (માણસ) જશે, ત્યાં તેની સાથે એ નસીબ ચાલ્યા કરવાનું, અને જે કાંઇ નસીબમાં લખ્યું હશે તેજ બનવાનું, તેથી તેની સાંમે થવામાં કશો કાયદો થતો નથી.

(૬૬૩) જેટલું જેને નિર્માણ થયું હોય, તેટલુંજ તેની જિંદગીમાં બનવાનું; તેમાંથી રતીભાર ઓછું કે વધતું થવાનું નથી, પછી માણસ ગમે એટલું માથું કુટે તો શું થયું ?

(૬૬૪) પહેલાં માણસનું નસીબ બંધાય છે, ને તે પછી તેને જન્મ મળે છે યાને તેનું શરીર બને છે અને એવું કુદરતમાં બનતું હોવાથી કપીર કહે છે કે, મને એ અજ્ઞયખી લાગે છે, કે માણસનું મન કેમ ધીરજ રાખતું નથી !

(૬૬૫) ઓ કપીર ! ખુદાએ જે કર્મનો કાયદો બનાવ્યો છે, અને તે કર્મના આધારે જે નસીબ બંધાય છે તે, ખુદા સિવાય બીજા કોઇનાં હાથે ફેરવાતું નથી; તેને ફેરવનાર, ખુદા પુરતો સામર્થ્યાન છે, પણ એ કર્મનો કાયદો, તેણે ડહાપણ વાપડીનેજ બનાવ્યો છે, યાને માણસનાં બધા અર્થેજ કાયદો છે.

(૬૬૬) એને (કર્મને) બપ્ત કહો, બાયગ કહો અથવા કાંઇ પણ આધાર વગરનું નસીબ છે એમ હજારો નામો, એ વિષે મનમાં કલ્પો, પણ એ નસીબનો બનાવનાર માણસ પોતે જ છે.

(૬૬૭)

બાહર સુખ દુઃખ દેતકો, હુકમ કરે મન માંથ;
જળ ઉઠે મન બખતકો, બાહર રૂપ ધરી આથ.

(૬૬૮)

બખત બલે ભવજલ તરે, નિર્બલ ભયા બિકાર;
યે સબ ક્રિયા નસીબકા, રહે નિશ્ચય નિરધાર.

(૬૬૭) પોતાની બાહર અમુક સુખ યા દુઃખ આવે તે માટે પેહેલાં માણસનાં મનમાં હોકમ (વિચાર) થાય છે, ને બ્યારે મન-નસીય પાકત થયું, ત્યારે તેનો આકાર બાહર પડે છે.

અર્થાત-સઉથી પેહેલાં માણસના મનમાં ઇચ્છા ને વિચાર ક્રિયન થાય છે, કે મારી આસપાસ અમુક જાતના સંજોગો બને; એવી રીતે વિચાર કરતાં કરતાં, બ્યારે તે વિચારો પૂરા મળ્યુત યાને પાકત થયા કે તેઓ અમુક આકાર લઇને બાકા ભુવન ઉપર બહાર થાય છે, યાને તેનું અમુક જાતનું નસીય (હાલત) બંધાય છે. ટુંકમાં, જે કાંઇ માણસની હાલત બની હોય છે યા બનવાની હોય છે, તેને બનાવનાર તેનું મન યાને તે પોતેજ છે.

Mind is the master power, that moulds and makes,
And man is mind, and evermore he takes
The tool of thought, and **shaping** what he wills,
Brings forth a thousand joys, a thousand ills
He thinks in secret, **and it comes to pass.**

Environment is but his looking glass.— (James Allen.)

અર્થ—માણસનું મન એ મહા બળવાન શક્તિ છે કે જે આકાર ધડે છે ને બનાવે છે; માણસ તે મનજ છે, જેમ જેમ તે વિચારનું હથિયાર વાપડે છે, અને ઇચ્છા કરે છે તેવો આકાર મન બનાવે છે, અને તેમાંથી પછી હજાર જાતનાં સુખો કે હજાર જાતનાં દુઃખો તે ઉપજાવે છે; તે (માણસ) છુપી રીતે (મનની અંદર) વિચાર કરે છે, પણ તે બાહર બહાર થાય છે, અને તેનાં સંજોગો તે માત્ર તેની આસપાસ છે, યાને બાહરના સંજોગો તે તેના પોતાનાજ પ્રાપ્તિ (વિચારો)નું પરિણામ છે.

(૬૬૮) નસીયનાંજ જોરે માણસ આ બધાસાગરમાંથી તરી જાય છે, ને તેનાં વિકારો નબળા પડે છે, યાને તેનાં દુરુણો મટે છે તેથી ઉપર કહ્યા પ્રમાણે તેનાં નસીયનાંજ જોરે યાને તેનીજ મહેનતથી થાય છે, એવી રીતે સઉ કાંઇ માણસના હકમાં બને છે, તે બધું, તેનું પોતાનુંજ બનાવેલું (નસીય) છે, અને બીજા કોઇથી તે બનતું નથી, એ તું નક્કી માનજો.

(૬૬૯)

કરમ અપના પરખ લે, મન નહિં કિજે રીસ;
હરિ લિખા સો પાછયે, પથથર ફાટે સિસ.

(૬૭૦)

કિને બિના ઉપાય કછુ, દેવ કખ નહિં દેત;
ખેત ખીજ વાવે નહિં, તો કયું જામે ખેત ?

(૬૭૧)

દુખ લેને જાવે નહિ, આવે આચા બુચ;
સુખકા પેહરા હોયગા, તખ દુઃખ કરેગા કુચ.

(૬૭૨)

હોને પદાર્થ હોત હય, બિસર જાત સખ સુધ;
જૈસી લિખી નસીબમે, તૈસી ઉકલત બુધ.

(૬૭૩)

અનહોની હોય નહિં, હોની હોય સો હોય;
રામચંદ્રજી બનકું ગયે, સુખ અછત દુઃખ હોય.

(૬૭૪)

એ મન ભાયગ ભુલ મત, જો આચા મન ભાગ;
સો તેરા ટલતા નહિં, નિશ્ચય સંશય ત્યાગ.

(૬૬૯) (માટે) તારં કાંધેલું તેજ, (તારં નસીબ) બન્યું છે એમ જાણીને તું તારા મનમાંનો બળાપો કાઢી નાંખ. કારણ કે ખોદાએ કર્મનો કાયદો એવો કાંધે છે કે સહ કોઇ પોતાની કરણીતુંજ પરિણામ (સુખ યા દુઃખ) મેળવે છે, અને તેમાંથી કદીબી છુટી શકતો નથી, પછી ગમે તો પથ્થર લઇને તે માથું કાં ન ફેડે.

(૬૭૦) તારાં પોતાનાં કર્મો સિવાય બીજાં કાંઇ ખુદ તને આપતો નથી; કારણ કે ખેતરમાં બીજ વાવે નહિ, તો ત્યાં પાક કેમ પેદા થાય ?

(૬૭૧) દુઃખ (ઉછીનું) લેવા કોઇ જતો નથી, પણ તે અચાનક (આગળી કરણીનાં ફળ તરીકે) આવી ઉભું રહે છે; તેમજ જ્યારે સુખનો વખત આવી લાગશે, યાને નદારાં કર્મો પુરાં થશે, ત્યારે દુઃખ પોતાની મેળે ચાલ્યું જશે.

(૬૭૨) જે કાંઇ નસીબમાં લખ્યું હોય, તેજ બનવાનું, અને તે બનવાનું એટલે માણસની બધી અક્લ હુશિયારી જતી રહે છે, અને જેવું નસીબમાં બનવાનું હોય, તેવી જાતની અક્લ તેને સુજ પડે છે, યાને બનાવને અનુસરતુંજ કાર્ય તેં કરે છે.

(૬૭૩) જે કાંઇ નસીબમાં લખ્યું ન હોય, તે કદીબી બનવાનું નથી, પણ જે કાંઇ બનવા કાળ હોય તેજ બને છે ને બનવાનું; રામચંદ્ર જેવા મોટા રાજાનાં કર્મમાં વનવાસ લેવાનો હતો, ત્યારે પોતે રાજપાટ ને સુખ છોડીને વનવાસે ગયા.

અર્થાત—જે કાંઇ કારણો આપણે ઉપજાવ્યા હોય, તેનાંજ પરિણામ આપણને આવી મળે છે.

(૬૭૪) માટે એ માનવી, તું તારાં નસીબને ભુલી જતો ના, કારણકે જે કાંઇ તારાં નસીબનું હશે તેટલુંજ તને મળવાનું અને તે કદીબી મટવાનું નથી, માટે તારા દિલમાંનાં વેહમને દુર કર, ને ખુદાપર ભરોસો રાખી બેસ.

(૬૭૫)

મનકી શંકા મેટ કર, નિશંક રહે નિરધાર;
નિશ્ચય હોય સો હોયગા, જો કરસી કિંતાર.

(૬૭૬)

તેરા વેરી કોઈ નહિં, તેરા વેરી ફયેલ;
અપને ફયેલ મિટા લે, ફિર ગલી ગલી કર સહેલ.

(૬૭૭)

દુનિયા કહે મેં દોરંગી, પલમે પલટી જાઉં;
સુખમે જો સો રહે, વાકો દુઃખી બનાઉં.

(૬૭૮)

કળીર ! ઘટમે રામ હય, રજક મોત જીવ સાથ;
કહાં ચારા મનુષ્યકા, કલમ ધનીકે હાથ ?

(૬૭૯)

આતાલ જા પાતાલ જા, કે ફેડ જા બેહાનંદ;
કહે કળીર ના મિટે, દેહ ધરેકા દંડ.

(૬૮૦)

લિખા મિટે નહિં નસીમકા, ગુરૂ કર ભજ હરિનામ;
સિધે મારગ નિત ચલ, દયા ધરમ વિશ્વામ.

(૬૭૫) તારા મનમાંના વેહમોને દુર કર, અને બીજી ચીજોપર ભરાસો રાખવાનું સુકી દે, પણ ખુદાપર વિશ્વાસ રાખી તે જે કરે તેજ ખરું છે, એવું ખાતરીથી માનતો રહે.

(૬૭૬) તારા કોઈ શત્રુઓ નથી, પણ તારા દુઃખનું કારણ તે તારા પોતાના દુર્ગુણો જ છે, તેઓને તું મારી હટાડ, તો પછી તું જ્યાં જશે ત્યાં તુંને સુખ મળ્યા કરશે.

(૬૭૭) આ દુનિયાં ખે તરેહની છે, જે પળવારમાં ફેરવાઈ જાય છે, અને તે એમ કહે છે કે જે સુખમાં નભરવસ થઈને પડી રહે છે, યાને ખુદાને યાદ કરતો નથી, પણ પોતાની મોજમાં ચક્રચુર રહે છે, તેને હું દુઃખી બનાવું છું.

(૬૭૮) ઓ કબીર! ખુદા આ શરીરમાં રહેલા છે, ને તેની સાથેજ આપણું રજક, મરણ ને જીવન રહેલું છે, અને બ્યારે તે સાહેબના હાથમાં આપણું નસીમ (લખવાનું) રહેલું છે, તો પછી આપણુ માનવીનો શું ઈલાજ ?

(૬૭૯) ગમે તો આતાલ યા પાતાલમાં ભરાઈ જાવો, યા આખું બ્રહ્માંદ ફાડીને બાહેર નિકળો, તોપણ કબીર કહે છે કે, આ દેહ ધારણ કરવાનો જે દંડ છે તે આપ્યા વગર કદી માણસથી રેહવાનું નથી. અર્થાત—કર્મના કાયદાની ચુંગાલમાંથી કોઈ બચી શકતું નથી, પણ જેવું જે કરે, તેવું તેને ભરપાઈ કરવું પડે છે.

(૬૮૦) છેવટ કબીર કહે છે કે, નસીમમાં લખેલું બ્યારે મટતું નથી. ત્યારે તેને ફેરવાતી કોશિશ કરવાને બદલે તું ગુરૂ કર, ને ખુદાનું નામ જપવાનું તેની પાસે શિખ; અને નેકીને રસ્તે ચાલી હમેશાં દયાનાં અને ધરમનાં કામો કર, જેથી તુંને ખરું સુખ પ્રાપ્ત થાય.

(૬૮૧)

શ્રમ હિતે સખ કછુ બને, બિન શ્રમ મિલે ન કાંઈ;
સિધી અંગુલી ઘી જમ્યો, કબહુ નિકલે નાહિં.

(૬૮૨)

ઠેસા પર સમર્થ હો, બિન ઉધમ દુઃખ પાય;
નિકટ અસન બિન કર ચલે, કૈસે મુખમે જાય ?

(૬૮૩)

શ્રમ હિતે સખ હોત હય, જો મન રાખે ધીર;
શ્રમતે ખોડત કુંપ જથુ, ઠલમે પ્રગટે નીર.

(૬૮૪)

કિયે બિના કરે બિના, દેવ કબુ નહિ દેત;
ખેત બિજ વાવે નાહિં, તો કથુ જામે ખેત ?

(૬૮૧) મેહેનત કર્યા સિવાય કાંઈ બનતું નથી, મેહેનત વગર કોઈ ચીજ મળતી નથી; વાસણમાં ધી જમી ગયું હોય તે પણ વાંકી આંગળા કીધા વિના યાને મેહેનત વગર નિકળી શકતું નથી.

(૬૮૨) ગમે એવો બળવંત માણસ હોય, પણ ઉઘમ નહિ કરે તો દુઃખ પામે છે; પાંચ આંગળાંએ ત્રિધા વગર ખોરાક મોઢોડાંમાં જઈ શકતો નથી. તેમ, મેહેનત કર્યા વગર કશી ચીજ બની શકતી નથી.

(૬૮૩) જો મન ધીરજ રાખે અને મેહેનત કરે તો સર્વ કાંઈ બની શકે છે ; મેહેનત કરી ખોડકામ કરે છે ત્યારેજ જમીનમાંથી પાણી નિકળી તેનો કુવો બંધાય છે તેમ, મેહેનત કર્યાથીજ ફળ પ્રાપ્ત થાય છે.

(૬૮૪) મેહેનત કર્યા વગર ખુદા કાંઈખી (અમરથુ) આપતો નથી; ખેતરમાં ખીયાં વાવે નહિં તો તેમાં પાક ક્યાંથી થાય ?

(૬૮૫)

જીવ જન કયુ મત મારો,
ભક્તિ કરો દયા ઉર ધારો;
સાધુ દેવ ભક્ષ અંકુર આય,
મિત મદ માસ રાક્ષસ ખાય.

(૬૮૬)

માંસ કુંકરકે ખાને હય, મનુષ્ય દેહ કયું ખાય;
રતી એક ઘટમે સંચરે, સેહેજ નર્ક લે જાય.

(૬૮૭)

માંસ અહારી માનવિ, પ્રત્યક્ષ રાક્ષસ જાન;
તાકી સંગત મત કરો, હોય ભજનમે' હાન.

(૬૮૮)

રાઈકા બારવા હિસ્સા, માંસ મુવાકેં ખાય;
કોટ જનમ સ્વાન અવતરે, પરે ચોરાસી માંય

(૬૮૯)

બરા પાપ હય હિંસા, તેહિ સમાન ન કોય;
ધર્મરાય જબ લેખા માંગે, તબ સબ નૌખત હોય.

(૬૮૫) પશુ પક્ષી (જેઓને આપણી માણસની પેઠે જીવવા ગમે છે) ને ના મારો, ને જીવ હત્યા ના લેવો, પણ ખુદાને યાદ કરી સર્વ (જીવો) ઉપર દિલમાં દયા રાખો. સાધુ પુરુષો અને દેવતા લોકોનો ખોરાક વનસ્પતિ, ફળ, ફળાદીનોજ છે, માત્ર રાક્ષસ લોકોજ માછલી, દારૂ ને માંસ ખાય છે.

(૬૮૬) માંસ, કુતરા અને જંગલી જનાવરોનાં ખાવાને માટે છે, માણસનાં શરીરને તે બિન અનુકુલ છે, માટે માણસે તે શા માટે ખાવું? કાંય જે એક રતીભાર બી માંસ શરીરમાં જાય તો માણસ જરૂર નર્કમાં જ જાય.

(૬૮૭) જે માનવિ માંસ અહાર કરે તેને, રાક્ષસજ જાણુવો, અને તેવા માણસની સંગત કરવી નહિ, કારણકે તેથી ખુદાનું ભજણ કરવામાં હરકત થાય છે.

(૬૮૮) રાધના બારમા ભાગ જેટલુંબી થોડું, મુલેલાં જનાવરનું માંસ જે કોષ્ટ ખાય, તે કરોડો જનમ કુતરા તરીકે અવતરે અને ચોરાસી ફેરામાં તે પડે.

(૬૮૯) જીવ લેવો, તેનાં જેવું મોટું પાપ એકે નથી; જ્યારે મરણ પછી જીવનો ઇનસાફ થાય છે અને ધર્મરાજ (રસ્તે રાસ્ત) તેની કરણીનો હિસાબ માંત્રે છે ત્યારે (જીવહત્યા) પાપની શિક્ષાનાં દુઃખની વાત તેને ખબર પડે છે.

(૬૯૦)

જીવ મત મારો બાપુરા, સખકા એકહિ પ્રાન,
જીવ હયા નહિ છુટતી, કરોડ ગઉ દે દાન.

(૬૯૧)

દયા દિલમે રાખીયે, તું કયું નિર્દય હોય;
સખહિ જીવ હય સાંધકા, કિડી કુંજર સોય.

(૬૯૨)

જીવ જીવ સખ એક હય, જીવકા કરો બિચાર;
બિન સાંસાકા જીવ હય, તાકા કરો અહાર.

(૬૯૩)

દયા દયા સખ કોઈ કહે, મર્મ ન જાને કોય;
જાત જીવકી જાને નહિ, દયા કહાંસે હોય ?

(૬૯૪)

મુરઘી મુલ્લાંસે કહે, તું જળેહ કરતા હય મોહે;
સાહેબ જળ લેખા માંગે, તબ સંકટ પડસી તોહે.

(૬૯૫)

ગલા કાટ કલ્લમા પડે, મુખસે કહે હલાલ;
સાહેબ કે દરબારમે, હોગા કોન હલાલ ?

(૬૮૦) માટે કબીર કહે છે કે તું ગરીબ પ્રાણીઓને કાપી કપાવીને જીવ ના લે, બધાના જીવ એકસરખા છે; જીવ હંત્યા કરવાનું પાપ એટલું તો ખરાબ છે કે કરોડો ગાયોનું દાંન આપવાથી, યાને ગમે એવું મોટું દાંન યા ધર્મનાં કામો કરવાથી, તે પાપ ધોવાઈ શકતું નથી.

(૬૮૧) તું બધાપર દયા રાખ, ને ઘાટકી ના થા, કાંચ જે બધા જીવો ખુદાનાંજ પેદા કીધેલા છે, અને સઉમાં ખુદાનોજ જીવ રહેલો છે, અને સઉને તારી માફક જીવવા ગમે છે.

(૬૮૨) જીવ માટે તું વિચાર કર, નાના મોટા બધા જીવો એકજ છે, યાને (એક) ઇશ્વરનાજ તે ભાગો છે; જે જીવમાં યાને (વન્સપતિ ફળ ફળાદી) માં શ્વાસોશ્વાસ (breathing process) યાને દમ લેવાનું કામ ચાલતું નથી, તેઓનો અહાર કરવાને તે ચીજો તું ખાવામાં લે.

(૬૮૩) દયા દયા કરીને સર્વ કોઇ બોલે છે ખરા, પણ તેનો મર્મ શું ? યાને દયા શા માટે કરવી, દયા શું છે તે કોઇ સમજતા નથી, તેમજ જીવ શું છે તેની જાત, તે ક્યાંથી આવ્યો વગેરે જ્યાંસુધી માણસ સમજે નહિં તો પછી તેને દયા ક્યાંથી આવે ?

(૬૮૪) મરઘીને જ્યારે જખેહ કરે છે ત્યારે તે મુદ્દાને કહે છે કે તું શું કામ મને મારે છે ? જ્યારે ખુદા તારો હિસાબ માંગશે ત્યારે તારી પર જે સંકટ આવશે, તેનો કાંઇ વિચાર કરે છે કે નહિં.

(૬૮૫) એક ગમ તું મારું ગળું કાપતો જાય, ને બીજી ગમ ખુદાના નામનો કહ્મો પઢે યાને ખુદાનું નામ દમને ખુન કરે, તો (એવા જુઠાપણા માટે, સાહેબની દરબારમાં તું જશે, ત્યાં તારી કેવી વજે થશે ?

(૬૯૬)

સાહેબ કે દરબારમે, કયું કર પાવે દાદ;
પહેલે કામ બુરા કરે, બાદ કરે ફરીયાદ.

(૬૯૭)

ગલા ગુસ્સેકા કાટ, મિયાં કેહેરકુ મારઃ
પાંચો બકરી બુ'બા કરો, તબ પાવે દિદાર.

(૬૯૮)

જો બાકો કાટે, સો ફિર તાહે બાટે;
કહે કબીર ના છુટે, સામા સામી સાટે.

(૬૯૯)

જબ્યા જીને વશ કરી, તિને વશ ક્રિયા જહાંન;
નહિ તો અવશુન ઉપજે, કહે સબ સંત સુ'બાન.

(૭૦૦)

મખખી ગુડમે ગડ ગઈ, પાંખ રહિ લપટાય;
સીસ પટક કર ઘસે, સ્વાદે દેહિ શુભાય.

(૭૦૧)

આધી ચોર સુકી બલી, સારી સુખ સંતાપ;
જો આહેગા ચોપરી, તો બહોત સહેગા બાપ.

(૬૯૬) હમણા તું ગળું કાપીને બીજને દુઃખ દે, ને પછી બ્યારે તુંને તેનો અદ્વેષો દુઃખમાં આવે, ત્યારે તું ખુદ પાસે ફરવાદ કરે કે ઓ ખુદા) મને બચાવ ! તો તારી દાદ કાણ સાંભળશે ?

(૬૯૭) તારા ગુસ્સાનું ગળું કાપ, તારા દિલમાંનો કીનો કપટ મારી નાખ, ને તારી પાંચો બકરીઓ યાને પાંચ ઈંદ્રિઓ જે પાપ કરે છે ને કરાવે છે, તેઓને કતલ કર, અને ત્યારે તું ખુદાનું નામ લેશે તો ખુદા તને મળશે.

(૬૯૮) જે કાંઈ બીજને કાપે, ને તેની વેહેચણી કરે, તે સામાં સાથે “આપ-લે” તું સાડું કરે છે, અને હમણા તેનો લેવાનો દાવ છે, તો હવે પછી તેની આપવાની વારી આવશે.

(૬૯૯) જેને પોતાની જામને તામે કાપી, તે આખી જોહાંનને તામે કરી શકે, પણ જે જામને તામે નહીં કરે, અને ગમે તેવું ખાયા કરે યાને જામના “સ્વાદમાં” ને પોખ્યા કરે, તે માણસનાં શરીરને વ્યાધીઓ થાય, એવું સાધુપુરુષોનું કેહેવું છે.

(૭૦૦) માખીને ગોર ગમે છે તેથી તે ગોરના રસપર બેસે છે ત્યારે તેની પાંખો તેમાં લપટાઇ જાય છે ને તેમાંથી બાહર નીકળવાને માથું પટકી મરી જાય છે તોયે છુટી શકતી નથી, અને જામના સ્વાદને લિધે પોતાનો જાન ગુમાવે છે તેમ માણસ પણ જામના સ્વાદને લીધેજ પાપો કરે છે અને પોતાની દેહને નુકશાન કરે છે.

(૭૦૧) અરધી ને સુકી (સાદુ ખાનું) રોટલીજ આપણે માટે સારી છે, કારણ કે આખું ખાવા જતાં દુઃખ આવે છે, માટે તું જે સ્વાદનાં પકવાન ખાયા કરશે તો પછી “ઓ બાપરે” “ઓ બાપરે” એવું કર્બા કરવું પડશે.

અર્થાત—સાદો સુતરો ખોરાક લેવામાંજ શરીરની તનદરોસ્તી જળવાય છે, પણ માત્ર જામના શોખને ખાતર તહેરવાર ચીંગે ખાય છે તેઓને શરીરનાં દુઃખો ઉત્પન્ન થાય છે, અને ત્યારે તેઓને પસ્તાવો થાય છે.

(૭૦૨)

ખાટાં મિઠાં દેખકર, જીભ્યા ધર લે નીર;
તબલગ મન પાકા નહિં, કાચા નિપટ કઠીર.

(૭૦૩)

ખાટા મીઠા ખાય કર, કરે ઇંદ્રીઓકા લોગ;
સો કેસે જ પહોંચે, સાહેબજી કે લોગ ?

(૭૦૪)

દેખ પરાઇ ચોપરી, મત લલચાઓ જ;
ભુજખા સુકા ટુકડા, ઝૌર થંડા પાની પી.

(૭૦૫)

દયા ધર્મકેા મુલ હયે, પાપ મુલ અભિમાન;
કબીર, દયા ન છોડીયે, જખલગ ઘટમે પ્રાન.

(૭૦૬)

દયા સખહિ પર કિજીયે, તું કયું નિર્દય હોય;
જાકી બુદ્ધિ બ્રહ્મમે, સો કયું બુની હોય ?

(૭૦૭)

પુન બરા ઉપકાર હય, સખકે ઉપર ભાખ;
જીવ દયા ચિત્ત રાખીયે, બેઠ પુરાન સાખ.

(૭૦૨) ખાટું મિઠું જોઈને, મોહકમાં પાણી છુટે ત્યારે જાણવું, કે મન હજુર પાકું થયું નથી, પણ કાચું યાને અજ્ઞાન છે, યાને આપણને તનદરોસ્તીનાં કાયદાની ખબર નથી.

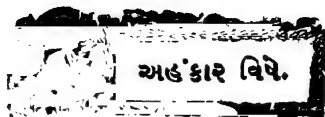
(૭૦૩) ખાટું મિઠું ખાયા કરી, ઇન્દ્રિયોનાં વિષયોનાં ભોગ ભોગવ્યા કરે, તો પછી તે માણસ ખુદને કેમ જમ પુગે? કારણ કે માણસનું મન ઇન્દ્રિયોના સ્વાદથી ચક્રભ્રમ થઈ જાય છે, તેથી તેને ખાવું પીવું એ સિવાય બીજું કશું જીંદગીમાં કરવાનું છે એવું જ્ઞાન થતુંજ નથી.

(૭૦૪) બાહરની સ્વાદદાર ચીજને જોઈને, તું લલચાઈ ના જ, પણ જો તું એવું માગતો હોય કે તારું શરીર નિરોગી રહે ને તુંને સુખ મળે તો હુખું સુકું યાને સાદું સુતરું ખા, ને પીવામાં માત્ર નિર્મળ પાણી વાપડ.

(૭૦૫) દયા એજ ધર્મનો મુળ પાયો છે. જે ધર્મમાં દયા નથી, તે ધર્મ છેજ નહિ, અને જે માણસમાં દયા ન હોય તે માણસ ધર્મ કહેવાયજ નહિ; પાપનું મુળ અભિમાન છે, જે એમ કહે કે હું મોટો છું અથવા જનાવરને મારીને ખાવાનો મને હક છે, તે માણસ અભિમાની છે, અને તેથીજ તે પાપો કરે છે; માટે કબીર કહે છે કે જો તું ખરો સુખી થવા માગતો હોય, તો જ્યાં સુધી તારાં શરીરમાં પ્રાણ છે ત્યાં વેર કદીખી તું દયા છોડતો નાં, યાને હંમેશા બધાપર દયા રાખ, કે જેથી પરમેશ્વરની દયા તારા પર ઉતરે.

(૭૦૬) તું બધાંપર દયા રાખ, શા માટે નિર્દય થાય છે? જેની બુદ્ધિ ખુદમાં છે યાને ખુદને જે કોઈ ગણતો હોય તે કદી પણ ખુની થતો નથી.

(૭૦૭) કોઈ પણ જાતનો ઉપકાર કરવો એ સારી વાત છે, પણ બધી તરેહના ઉપકાર કરતાં, જીવ દયાનો ઉપકાર સઉથી સરસ છે, યાને મરતાંને બચાવવું અને કોઈખી પ્રાણીને દુઃખ દેવું દેવાડવું નહીં એનાં જેવું એકે પુન બીજું નથી જે માટે, વેદ પુરાણ (બધાં ધર્મશાસ્ત્રો) સહીદી પુરે છે, યાને બધા ધર્મો શિખવે છે કે જીવો પર દયા રાખવી.

(૭૦૮)

ક્રિયા કરાયા સળ ગયા, જળ આયા અહંકાર ;
કોટ કરમ લાગે રહે, એક અહંકારકી લાર.

(૭૦૯)

અહંતા ન આનિયે, જો હરિ સિંહાસન દે ;
જો દિલ રાખે દિનતા, સાંધ અપના કર લે.

(૭૧૦)

લગુતાઈમે પ્રભુતાઈ હય, પ્રભુતાઈસે પ્રભુ દૂર ;
કિડી હો મિસરી ચુંગે, હાથી સિર ડારે ધૂર.

(૭૧૧)

બડિ બિખત બડાઈ હય, નાના કરમસે દૂર ;
તારે સળ ન્યારે રહે, અહે ચંદ્ર ઔર સૂર.

(૭૧૨)

કબીર ! ગર્વ ન કિલિયે, રંક ન હસિયે કોય ;
અજહુ નાંવ સાગરમે હય, ન જાતુ કયા હોય.

(૭૦૮) જ્યારે માણસને અહંકાર આવે છે, યાને પોતે ઘણો મોટો છે એવો “હું'પણુનો” ભાસ વધી જાય છે, ત્યારે તેનું કાંઈકું કારવેલું બધું ધુળ મલી જાય છે, કાંય જે અહંકાર એવો બુરો છે, કે તેનાથી માણસ કરોડો પાપો કરે છે, અને પાપથી તેનો નાશ થાય છે.

(૭૦૯) તેથી કપીર કહે છે કે, અગર ખુદા રાજગાદી આપી તુંને રાજા કરે, તો પણ તું કદી મનમાં મગરૂર થતો ના, પણ જો તું નમન-તાઇ રાખશે તો ખુદા બી તારો થઇ જશે, યાને ખુદા તુંને પોતાનો કરી લેશે.

(૭૧૦) નમનતાઇમાંજ મોટાઈ સમાયતી છે, જ્યારે મોટાઇ દેખાડયાથી યાને “હું' મોટો છું” એવો ગર્વ રાખ્યાથી, માણસ ખુદાથી દુર થતો જાય છે. દાખલા તરીકે, કિડી જમીનપર હોવાથી તે ખાંડને ઉંચકી શકે છે, જ્યારે હાથી ઉંચો હોવાથી પોતાને માથે, ખાંડને બદલે, ધુળજ નાંખ્યા કરે છે.

(૭૧૧) વડાઇ કર્યાંથી, માણસને ધણું વેઠવું પડે છે, પણ નાના માણસને યાને જે પોતા માટે વડાઇ રાખતો કે માગતો નથી, તે ધણી જાતનાં પાપો કરવામાંથી બચી જાય છે. તેથી તેને ધણું ઓછું દુઃખ હોય છે. જેમ અહણુ સુય' અને ચંદ્રમા જે મોટા છે તેઓ ઉપરજ આવે છે, પણ તારા જે નાનાં છે તેઓને અહણુની કશી અસર થતી નથી, તેમ મોટા થવામાં ધણું દુઃખ સમાયલાં હોય છે.

(૭૧૨) ઓ કપીર ! તું અહંકાર જરાએ કરતો ના, ને તારાથી જે ગરીબ દેખાય તેને હસી કાઢતો ના, કારણકે તારી હોડી પણ હજુર સમુ-દ્રમાંજ છે, ને કિનારે ગઇ નથી; ત્યાં તું સહિસલામત પહોંચશે કે નહિં તે તું જાણુનો નથી. અર્થાત આજે તું મોટો દેખાય છે, પણ કાલે તું કેવો રહેશે તે કાંઇ તને ખબર છે ?

(૭૧૩)

ઉંચા પાની ના ટિંકે, નિચેહિ ઠહેરાય;
નિચા હોય સો ભર પિયે, ઉંચા ખ્યાસા જાય.

(૭૧૪)

ઉંચે કુલ જનમે કહાં, દેહિ ધરે અસ્થૂલ;
પાર બ્રહ્મકો ના ચહે, બાંસ બિહોના પૂલ.

(૭૧૫)

ઉંચા કુલ કડા કિલ્લે, જો કરની ઉંચ ન હોય ?
કનક કલેશમે મન ભરા, સતો નિદિયા સોય.

(૭૧૬)

ઉંચા દેખ ન રાચિયે, ઉંચા ચેંડ ખજુર;
પંખી ન બેઠે છાંયડે, ફલ લાગો પન દુર.

(૭૧૭)

ઉંચે કુલકે કારને, બાંશ બડયો અહંકાર;
રામ ભજન હિરદે નહિ, જાલ્યો સખ પરિવાર.

(૭૧૩) ઉંચી જગ્યા પર પાણી રહી શકતું નથી, નિચે આવે છે ત્યારેજ તે ઠરીને રહી શકે છે, ને માણસ વાંકા વળે ત્યારેજ તે પાણી પી શકે છે, ઉભો રહેનાર તે પી શકતો નથી, પણ તરસો રહે છે તેમ, જે કોઇ ગર્વ કરે છે તે નિચેજ પડે છે, અને નમનતાઇ રાખે છે, તે સુખી થાય છે.

(૭૧૪) તારું શરીર હમેશ ટકનારું નથી, ત્યારે તું શાની વડાઇ લે છે કે “હું ઉંચાં કુળમાં જન્મ્યો છું.” એમ તો વાંસળી ઉંચો તાર જેવો વધી જાય છે. પણ તેને વાંસને કાંઇ પુલ હોતાં નથી, કે તેને ખુદના પગ આગળ ચલાવવામાં આવે, તેમ પોતાનાં કુળની અમરથી વડાઇ લેવાથી કાંઇ ઉંચું થતાતું નથી.

(૭૧૫) જે તારી કરણી ઉંચી (નેક) ન હોય તો તારા એવાં (અમરથી) ઉંચાં કુળને શું કરે ? તું ગમે એવા ઉંચાં ખાનદાનનો છોકરો હોય, પણ જે તારું મન પૈસા મેળવવાના કાવાદાવા કરવામાં રોકાયો કરે ને તેમ કરતાં, તું બીજા નેક માણસોનું દિલ દુઃખવે તો તારું એવું ઉંચું કુળ શા ખપતું ?

(૭૧૬) એવાં માત્ર નામનાં ઉંચા કુળ જેમને રાજ થવું હોય તો, ખજુરનું ઝાડ બી ઉંચું છે, પણ તેની ઉપર કોઇ પંખી એસી શકતું નથી, ને તેનું ફળ ધણું દુર હોવાથી તે કોઇના હાથમાં આવતું નથી, તેથી કપીર કહે છે કે એવી બાહરથી ઉંચ દેખાતી હાલત માટે મનમાં મધન ના થયા કર.

(૭૧૭) “હું ઉંચ કુળનો છું” એમ વાંસને પણ ધણો અહંકાર થાય છે; પણ એ વાંસને માટે કહે છે કે તેમાં અગ્નિ તત્ત્વ વધારે છે, તેથી ધણીક વખતે વાંસે વાંસ ધસાવાથી અગ્નિ પ્રકટ થઇ આખાં જંગલનાં જંગલ બાળી નાંખે છે, અને પોતાં પણ સાથે બળી મરે છે જેથી “પોતાનાં કુટુંબ પરિવાર બાળ્યાં” એવું તેને માટે કહેવાય છે, એવીજ રીતે જે માણસ પોતાનાં ઉંચાં કુળ માટે મગરબી દેખાડયા કરે પણ કરણી ઉંચી ન કરે તે પોતે દુખી થઇને આખાં કુટુંબને પાપમાલ કરે છે.

(૭૧૮)

કપીર ! તહાં ન બધયે, જહાં કુલકો હેત;
સાધુપનો બને નહિ, નામ બાપકો લેત.

(૭૧૯)

બડે બડાઈ ન કરે, બડા ન બોલે બોલ;
હિરા મુખસે ના કહે, લાખ હમારા મોલ.

(૭૨૦)

ના મુજ છાઈ ન છાપરી, ના મુજ ઘર ન ગામ;
જો કોઈ પુછે, કોન હય ? ના મુજ જાત ન ઠામ.

(૭૨૧)

મેરા મુજમે કછુ નહિ, જો કછુ હોય સો તેરા;
તેરા તુજકો સોપતે, કયા લગેગા મેરા ?

(૭૨૨)

છોડે જબ અભિમાનકોં, મુખી બયા સબ જીવ;
બાવે કોઈ કછુ કહે, મેરે હૃદય નિજ પિવ.

(૭૧૮) ઓ કખીર ! જે માણસ પોતાનાં કુળ માટે ખાલી વડાઇ માર્યા કરે, અને વારે વારે પોતાના બાપનું નામ લઇને પોતાની મોઢાઇ દેખાડ્યા કરે કે “હું તો ફલાણા ખાનદાનનો છોકરો છું,” પણ જે પોતાની કરણી નેક કરતો નથી, તે માણસ પાસે તું જતો ના.

(૭૧૯) હિરો અમુલ્ય હોવા છતાં, પોતાની કીંમત લાખ રૂપિયા છે એવું મોહોડેથી કહેનો નથી તેમ, જેઓ (ખરા) પ્રશ્નો છે તેઓ પોતાની મોઢાઇની ડીંગ મોહોડેથી કદી મારતા નથી, અને પોતા માટે જરાએ મગ-રખઇ ધરાવતા નથી.

(૭૨૦) કખીર કહે છે કે:—મારી તો નાની ઝુપડી બી નથી, ને ધરે નથી, ને નથી માફ પોતાનું ગામ; મને જો કાંઇ પુછે કે “તું કાણ છે ?” તો મારો જવાબ એ કે, મારી તો જાતબી નથી, ને માફ કંઈ ઘર બ્યારબી નથી, પણ હું તો ખુદનો જ હો છું. સારાંશ કે દુન્યામાં કાંઇથી ચીજ આપણી છેજ નહિ, ત્યારે અમસ્થી વડાઇ શા માટે કરવી !

(૭૨૧) માફ (જેવું) તો કાંઇ છેજ નહિ, જેબી છે તે તાફ (ખુદાનું) છે, અને તે બધું તેને હવાલે કરવાનું, એટલે બાકી રહ્યું શું કે તે આપણું કહેવાય ?

(૭૨૨) પેલું તો માફ છે, આ ચીજનો ધણી હું છું એવું એવું (હર તરફનું) અભીમાનપણું બ્યારે જોડે, ત્યારેજ તે જીવ ખરા સુખી થાય છે, અને એવી રીતે જે કાંઇ નમ્ર થાય છે, તેનાં હૈયામાં ખુદા વાસો કરે છે, પણ નમ્ર થવાથી, કખીર કહે છે કે જો કાંઇ તારી મશકેરી કરે તો તારે તેની ચિંતા કરવી નહિ, કાંય જે આપણાં હૈયામાં ધણે હોય તો પછી આપણે બીજા કાંઇની શી પરવાહ છે ?

(૭૨૩)

તિમ્મર ગયા રવિ દેખતે, કુબુધ્ધી ગઈ ગુરૂ જ્ઞાન;
સુબુદ્ધિ ગઈ કંછુ લોભસે, ભકિત ગઈ અભિમાન.

(૭૨૪)

આપે સખહિ જાય, ક્રિયા કરાયા સોય;
આપ તજ હરિકો ભજે, લાખનમે ખિરલા કોય.

(૭૨૫)

ભરમ ગયા તખ જાનિયે, અચરજ લગે ન કોય;
એ લિલા હય રામકી, નિરખો આપા ખોય.

(૭૨૩) સુર્ય ઉગવાથી જેમ અંધારું જતું રહે છે તેમ, ગુરૂનાં આપેલાં જ્ઞાનથી માણુસની ખરાબ મતી દુર થાય છે; લોભથી જેમ માણુસની સારી બુદ્ધિ નાશ પામે છે તેમ અભિમાન કરવાથી ખુદા તરફની ભક્તિ જતી રહે છે, યાને જ્યાં પોતાનો જ વિચાર રહે એટલે કે “મને સુખ મળે, મને સાડું થાય, હું મોટો થાઉં,” એવાં એવાં હુંપણના ખ્યાલો મનમાં રહે ત્યાં ખુદાનો વિચાર કેમ સમાય ?

(૭૨૪) “હું હું” ક્યાંથી યાને મગરૂઆઇ દેખાડ્યા કીધાથી માણુસનાં કીધેલાં કારવેલાં (સારાં કામો) બધાં ફાકટમાં જાય છે, પણ કબીરે કહે છે કે એવો પોતાનો વિચાર છોડવાવાળો, ને માત્ર ખુદાને જ ભજવાવાળો માણુસ, તો લાખમાં એકાદ જ કોઈ વિરલો હોય છે.

(૭૨૫) માણુસના વેહમો ને (ખોટા) ભ્રમો ત્યારે જ ગયલા કહેવાય કે જ્યારે તેને કોઈની વાતની અજાણ્યી લાગે નહિ, પણ એ ત્યારે થઈ શકે કે જ્યારે માણુસ પોતાનું હુંપણ છોડે, અને ત્યારે જ તે જોઈ શકે, કે આ બધું (જગત) જો છે તે ખુદાની જ લીલા છે, યાને બધાંમાં ખોદા જ રહેલો છે.

(૭૨૬)

વાદવિવાદ નહિં કર, કર નિત એક બિચાર;
રામ સમર ચિત લાયકે, સખ કરનિમે' સાર.

(૭૨૭)

બોલત હિ બિષ વાદ હય, પુછત હિ હય વાદ;
ઐસે મનમે' સમજ કર, ચુપ રહે સો સાધ.

(૭૨૮)

વાદ કરે સો જાનિયે, નિવરેકા વોહ કામ;
સંત કુરસદ કહાં પાવે, સુમરન કરતાં રામ ?

(૭૨૯)

કહેતે કો કહે જાને દે, ગુરૂકી શિખ તું લેય;
સાકુંથ એક સ્વાંકો, ફેર જવાળ ન દેય.

(૭૩૦)

આવત ગારી એક હય, ઉલટત હોય અનેક;
કહે કળીર ના ઉલટીયે', વાહિ એક કી એક.

(૭૨૬) વાદવિવાદ યાને તકરાર કરવાનું તું મુંઝી દે, ને હર વખતે એવો વિચાર કર્યા કર, કે એ ખુદા, મારું ધ્યાન તારી ઉપર જ રાખું, તારી સેવા કરતો રહું ને સત્યના માર્ગે ચાલ્યા કરું, કારણ કે નેક કરણીમાંજ બધો સાર છે.

(૭૨૭) અમરથું બોલવાથી ઝેહેરી તકરાર થઇ પડે છે, ને પુછતાં પુછતાંથી તકરાર ઉભી થાય છે એ વાત, જેઓ મનમાં સમજે છે તેઓ મુગાંજ બેસી રહે છે, ને કદીથી તકરાર કરતા નથી, અને તેઓજ સાધુપુરુષો કહેવાય છે.

(૭૨૮) ફાકટની તકરારો કરવી, એ કામ નવરા માણસનું છે; સાધુપુરુષો-ને ખુદાનું સ્મરણ કરતાં, વખતજ ક્યાં મળે છે કે તેઓ તકરાર કરવા બેસે ?

(૭૨૯) ગુરૂની શિખામણ એવી છે કે, તારી સાથે કોઇ તકરાર કરવા બેસે, અથવા તુંને ગાળ બી દિયે, તેને તેમ કરવા દે, પણ કોઇક અજ્ઞાની કુતરાની મિસાલ આંગપર તકરાર કરવા આવે તેની સાથે તું સાંઝાસામી તકરાર કરવા બેસતો નહિ.

(૭૩૦) તુંને તે એક ગાળ આપે, ને તું પાછી વળતી ગાળ તેને દિયે, તો તેમાં વાત વધી જાય, માટે તું પાછો ઉત્તર આપતોજ ના, જેથી તેની ગાળ તેનેજ બાગશે.

(૭૩૧)

ગારી હિંસે ઉપજે, કલથે કપટ ઔર મિચ;
હારી ચલેસો સાધવાં, લાગિ મરે સો નિંચ.

(૭૩૨)

ગારી મોટા જ્ઞાન હય, ને રંચક ઉરમે જરે;
કોટી સવારે કામ, બેરી ઉલટા પાંચ પરે.

(૭૩૩)

બહેતેકો બહે જાને દે, મત પકડવો ઠોર;
સમજાયા સમજે નહિ, દે ધકકા દો ઓર.

(૭૩૪)

બહેતેકો મત બહેન દે, ગ્રહી પકડવો ઠોર;
કલો સુનિયો માને નહિ, શબ્દ કહો દો ઓર.

(૭૩૫)

અતી હઠ મત કર, હઠે બાત ન હોય;
જ્યુ જ્યુ બીજે કામરી, ત્યુ ત્યુ બારી હોય.

(૭૩૨) ગાળાગાળી કરવાથી કળથો કંકાશ વધે છે ને માણસને દુઃખ ને દુઃખગીરી ઉપજે છે, માટે જે કોઇ ગાળાગાળી કરવાથી હારી જાય યાને નહિ કરે તે માણસ સ્વધુ પુરુષ કહેવાય, ને તેને દુઃખ આવતું નથી, પણ જે કોઇ જરા જરામાં ઉતરી પડે, તે માણસ હલકા કહેવાય ને તેને દુઃખ આવ્યા કરવાતું.

(૭૩૩) ગાળ ગળાય યાને ખોટી તકરારો કરવી એમાં કેટલો ગેરલાભ છે એ વિષે જોને જ્ઞાન થયું છે, તે માણસ એવી રીતે કામ ચલાવે છે કે તેનાં (કરોડો) કામો સફળ થાય છે, ને તેનો વેરી સામો તેને પગે પડતો આવે છે.

(૭૩૪) જે માણસ હઠીલો હોય ને અમુક (ખોટે) રસ્તે જવા કરતો હોય, તેને ફેરવવાની કોશિશ કરતો ના, કારણકે જેમ તેને સમજાવ સમજાવ કરીશું તેમ તેમ તે ઉલ્લેખ વધુ આડો ફાટશે, માટે તેને તેના રસ્તે જવા દે.

(૭૩૫) જે કોઇ આડે માર્ગે જતો હોય તેને ફેરવવાની કોશિશ કરજે ને એકવારનું આપણું કહેલું નહિ માન્યું તો ખીજવાર તેને (ખીજ રીતે) સમજાવવાની કોશિશ કરવી.

(૭૩૬) કોઇ સાથે બી ઘણી હઠ કરવી નહિ, કારણકે તકરાર કરવા માં કાંઈ ફાયદો થતો નથી; ધાખણી (ગરમ કપડાં) ને જેમ જેમ પાણીમાં બીજવથે તેમ તેમ, તે વધુ ભારી થતી જાય છે તેમ, હઠિલા માણસ તકરાર કરવાથી તેની હઠ વધતી જાય છે, ને તે વધુ તકરાર કરે છે.

(૭૩૬)

સખસે હિલીયે, સખસે મિલ્યે, સખકા લિલ્યે નામ;
હાલ ! હાલ ! સખસે કહિયે, ખસીયે અપને ઠામ.

(૭૩૭)

અતિ ભલા નહિ ખોલનાં, અતિ ભલા નહિં ચૂપ;
અતિ ભલા નહિ ખરસનાં, અતિ ભલા નહિ ધૂપ.

(૭૩૮)

વાહવિવાહ મત કર, કર નિત અપના કામ;
ગુરુ ચરને ચિત લાયકે, ભજ લે કેવલ રામ.

(૭૩૯)

ઝગરા નિત્ય ખરાધ્યે, ઝગરા ખૂરી ખલાય;
દુઃખ ઉપજે ચિંતા દહે, ઝગરામે ઘર જાય.

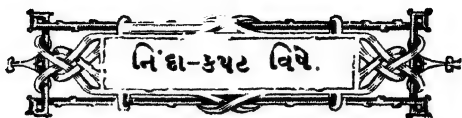
(૭૩૬) બધા સાથે હળી મળીને રહેવું, બધાનું નામ માન સાથે લેવું ને બધાને “હાજી હાજી” કહેવું, પણ આપણને જેમ ઠીક લાગે તેમ ચાલવું —અર્થાત, કોઈ સાથેથી તરછોડ કે તકરાર કરવી નહીં, પણ સહિની સાથે મિઠાસથી અને નરમાસથી વતવું, તેઓનું બોલેલું આપણને પસંદ ન પડે તોથી તેમને સામાં સખુનો કહેવા નહિ, પણ “તમારું” મત તમોને મુઆરક” એમ કહી મીઠાસથી જવાબ આપવો, ને આપણને જે વાજી લાગે તેમ કરવું, પણ તેને ખોટા પાડવાનો યત્ન ન કરવો.

(૭૩૭) જેમ, ઘણો વરસાદ પડે તે સારું નથી, ને ઘણો તડકો પડે તે પણ સારું નથી તેમ, ઘણું ઘણું, બોલવું યાને મોહોડાંનાં પટપટારો કર્યા કરવો તેથી સારો નથી, તેમજ વળી તદ્દન ચુપકીદી રાખવી યાને જ્યાં બોલવા ઘટતું હોય ત્યાં નહિં બોલવું એથી સારું નથી.

(૭૩૮) કબીર કહે છે કે તકરાર કરવાનું છોડી દહને તારું પોતાનું ખર્ચ કામ જે છે તે નિત્ય કરતો રહે ને તારું ધ્યાન ગુરનાં ચરણ આગળ ધરી, ખુદને યાદ કર્યા કર, યાને તેની બકિતમાં રોકાયેલો રહે.

(૭૩૯) તું હંમેશાં કળયો દુર કરજે, કારણકે ઝગરો એ મોટી બલા છે, તેથી માણસને દુઃખ ઉપજી ચિંતા વધે છે, અને છેવટે તેનું ધરબી નાશ પામે છે, યાને તેની માલ મીલકત વગેરે નાશ થાય છે, એટલુંજ નહિં પણ પોતેથી જીવથી જાય છે.

(૭૪૦)

કપટી મિત્ર ન કીજીયે, પેટ પેઠ બુધ દેત;
આગે રહ્યા દીખાયકે, પિછે ધકકા દેત.

(૭૪૧)

કપટીકે મન કપટ બસે, સાધુકે મન રામ;
ગંડુ લોક તો ભગ ચલે, સુરાકે સંગ્રામ.

(૭૪૨)

નિંદા હમારી જો કરે, મિત્ર હમારા સોય;
બિન સાબુ બિન પાંનીસે, મેલ હમારા ધોય.

(૭૪૩)

કામી તિરે કોધી તિરે, લોભીકી ગત હોય.
સલીલ ભગત સંસારમે, તિરા શકે ન હોય.

(૭૪૪)

કાહુકો ન નિંદીયે, સખકો કહિયે સંત;
કરની અપનીસોં તિરે, મિલ બજીયે ભગવંત.

(૭૪૫)

આપનકો ન સહરાધયે, ઓર ન નિંદીયે કોય;
અપની પાલ પાલ રહે ના બાંધ આ હોય.

(૭૪૦) કપટી માણસ હોય તેની દોસ્તી કરતો ના, કારણકે તે તારાં પેટમાં ભરાઇને તારો બધો ભરમ લેશે, અને તારાં મોઢોડાં ઉપર મીઠો થઇ તારી પીઠ પછવાડે નિંદા કરી તને નુકશાન કરશે.

(૭૪૧) કપટી પુરૂષોનાં મનમાં હમેશાં વેર આવજા હોય છે, બ્યારે સાધુ યાને નેક પુરૂષનાં મનમાં ખુદાનીજ વાતો ચાલ્યા કરે છે; એવા નેક પુરૂષની સામે દ્વિયકારા કપટી માણસો ઉમાં રહી શકતાં નથી, પણ ત્યાંથી તેઓ નાંસતા ફરે છે.

(૭૪૨) કબીર કહે છે કે જે મારી નિંદા કરે તેને હું મારો મિત્રજ લેખું છું, કારણકે તે વગર સાચુ ને વગર પાણીએ મારો મેલ ધુએછે યાને મારાં પાપોનો ધોનારો છે.

(૭૪૩) કામી યાને સ્ત્રિનાં હૃદમાં પડેલો પુરૂષ, કોઈ યાને ગુસ્સાવાળો અને લોભી માણસ, એ અવગુણો ધરાવનાર પુરૂષો કોઇક વાર તરી નશે, પણ જે કોઇ નિંદાખોર પુરૂષ હોય તે આ સંસારમાંથી તરી શકતો નથી યાને કદી પણ સુખ પામતો નથી. કબીરનું કહેવું એમ છે કે નિંદા સર્વથી ખરાબ પાપ છે.

(૭૪૪) કોઇનીથી તું નિંદા કરતો નાં, સહ કોઇની ખુબી પિછાણી તેઓ સારા છે એમ કહેતો રહે, કારણ સહ કોઇ પોતાની કરણીથીજ તરશે, માટે તું સર્વની સાથે હળી મગીને રહ ને ખુદા ખુદા કર્યા કર.

(૭૪૫) તું તારી પોતાની સહરાઇ કરવાનું છોડી દે, ને બીજાઓની નિંદા ના કર; કારણકે હજુર તો ધણો લાંબો વખત લેવો છે, અને કાલે શું થશે તે આપણે જાણતા નથી.

અર્થાત:-ફલાણો તો આવો છે, પેલો તો આમ કહે છે, એમ બીજાઓની નિંદા કરી, પોતે કેવોક સારો હોય તેમ પોતાની સહરાઇ કરવી, આ બીજાની ખેડ ખાંપણ કાઢ્યા કરી, પોતાના અવગુણો ભુલી જવા એથી નિંદાજ છે. એથી કબીર કહે છે કે તું કોઇથી વિષે ખુરં બોલવાનું મુકી દે.

(૭૪૬)

કંચનકો તજવો સેહેલ, સેહેલ હય ત્રિયાકો નેહ;
નિંદા બોલ ત્યાગવો, બરો કઠીન હય ચેહ.

(૭૪૭)

અંતર કતરની જીભ્યા રસ, નૈનાં ઉપના નેહ
તાકી સંગત રામજી, સ્વપનેહિ મત દેય.

(૭૪૮)

હિરદે કતરની જીભ્યા રસ, સુખ બોલનકા રંગ;
આગે બલા પિછે જુરા, તાકો તજીયે સંગ.

(૭૪૯)

જાન જુજ સાચકુ, કરે જુકો કોઈ નેહ;
ઉસકી સંગત રામજી, મોહે કળુ ન દેય.

(૭૫૦)

જુકોકો જુકા મિલે, અધિકા બઢે રનેહ;
જુકોકો સાચા મિલે, તબહિ તુટે નેહ.

(૭૫૧)

કપટી કદી ન ઓધરે, સો સાધનકો સંગ;
મુંજ પખાલે ગંગમે, જયું ભિજે ત્યું તંગ.

(૭૫૨)

કપીર ! યહાં તો રામ હય, નંદવેકો કછુ નહિ;
કિસ બીધ ગોવિંદ સેવિયે, રામ બસે સખ માંહિ.

(૭૪૬) સોનાનો ભોભ લાગો હોય તે છોડવાનું કામ સેકેલું છે, સ્ત્રિનો નાદ લાગો હોય તે પણ છોડવું સહેલું છે, પણ નિંદા કરવાની ટેવ પડી હોય તે છોડવી અહુ મુશ્કેલ છે, યાને એ નિંદા ચીજ સહીયી ખુરી છે.

(૭૪૭) બાહેરથી મોહોડાંને મિઠાસ અને આંખોના ખોટા ચમકારા કરી, હું મિત્ર છું એવું દેખાડે, પણ જેનાં પેટમાં (કપટની) કાતર રહેલી હોય, તેવા પુરૂષની સંગત, ઓ ખુદા, તું મને સ્વપનામાંથી નાં આપતો.

(૭૪૮) જેનાં હૈયામાં (કપટની) કાતર હોય, પણ બાહેરથી યાને મોહોડાંએ મિઠું મિઠું બોલે, યાને જે મોહોડાં પર આપણી તારીફ કરી પીઠ પછવાડે ખુરં બોલે, તેવા માણસની સંગત છોડી દેવી ને તેની દોસ્તી કરવી નહિં.

(૭૪૯) જાણી જોઇને, સારાં માણસની સાથે, જે કોઇ જુડી દોસ્તી કરે, અથવા ખામખા જે કોઇ સાચાનું જાડું કરે, તેવા માણસની દોસ્તી ખોદા કોઇને નહિં દેખરાવે.

(૭૫૦) ગપીદાસને ગપીદાસ મળે ત્યારેજ તેઓની દોસ્તી વધુ ધારી થતી જાય છે, કપટી, અને નિંદાખોરને તેવા નિંદાખાજ માણસો ગમે છે; પણ જ્યારે એક જુડો ને બીજો માણસ સાચો હોય છે ત્યારે ત્યાં ફાટકુટ થાય છે, યાને તેઓ દોસ્ત તરીકે રહી શકતા નથી.

(૭૫૧) કપટી માણસ, ગમે એવા સારા માણસ સાથે બેસે, પણ તેનામાં કપટ ભરેલું હોવાથી, કદીપણ તે સુધરવાનો નથી, કાચજે ગરમ ધાબળીને જેમ જેમ પાણીમાં બીજાં ત્યે તેમ તેમ તે ભારી ને ભારી થાય છે તેમ, જે કોઇનાં હૈયાંમાં કપટ હોય છે તે માણસ, બીજાં સારાં માણસોની નેકી જોઇને, વધુ કપટી બને છે.

(૭૫૨) ઓ કપીર ! યહાં તો ખુદા છે, અને નિંદા કરવાનું કાંઈ છેજ નહિં; સહીત અંદર ખુદા રહેલો છે માટે કોઇની રીને ખુદાની ખુબી ગાયા કર.

(૭૫૩)

નારી દિસા ન દેખીયે, દેખ ન કિજે દોર;
દેખતેહિ બિખ ચઢે, મન ખ્યાપે કછૂ ઓર.

(૭૫૪)

નારી કાલી ઉજલી, નેક વિભાસી જોય;
સખહિ ડારે ફંદમે, નિંચ લિયે સખ કોય.

(૭૫૫)

નારી સેતી નેહ, બુદ્ધિ વિવેક સખ હરે;
કાય ગુમાવે દેહ, કારજ કોઇ ના સરે.

(૭૫૬)

નારી ગુમાવે તિન સુખ, જો નર પાસ હોય;
ભક્તિ મુકિત્ નિજ જ્ઞાનમે, પેંઠ શકે ન કોય.

(૭૫૭)

બિષય ખ્યારી પ્રીતડી, જખ હરિ અંતર નાહિ;
જખ હરિ અંતરમે ખસે, તખ બિષયસે પ્રીત નાહિ.

(૭૫૮)

કળીર ! પર નારી છુરી, મત કોઇ લાવો અંગ;
રાવનકે દસ શીર ગયે, પર નારીકે સંગ.

(૭૫૩) મારું (કપીરતું) કહેતું એ છે કે, જે તરફ સ્ત્રી હોય તે તરફ તારી નજર ફેરવતા નાં, અને તેને જોઈને (અથવા જોવા માટે) દોડાદોડી કરતો નાં, કારણકે, સ્ત્રીને જોવાથી મરદને ઝેર ચઢે છે, અને તેનાં મનમાં કંઈક તરેહવાર (ખુરા) વિચારો આવે છે.

(૭૫૪) સ્ત્રી કાઠી હોય या ઉઝલી હોય, પણ જો તું નેક રીતે અને ઉંડાણથી વિચાર કરીને જોશે તો, તને માત્રમ પડશે કે, કારી या ગોરી બધી, એકજ સરખી રીતે. મરદને ફાંદામાં ઉતારે છે, ને તેનું સર્વસ્વ નિચી લે છે.

(૭૫૫) મરદની નજર, બુદ્ધિ ને મર્યાદા સહ કોઈ સ્ત્રી હરી લિયે છે, તેથી કપીર કહે છે કે તું તેનાં (સ્ત્રીનાં) લંપટમાં પડી તારી દેહ કાં ગુમાવે છે, કારણકે તેથી તારું કાંઈપી સફળ થવાનું નથી.

(૭૫૬) મરદની પાસે સ્ત્રી રહેવાથી, મરદનાં ત્રણ (ખરાં) સુખો જતાં રહે છે; જે કોઈ સ્ત્રીની પાસેજ રહ્યા કરે છે તેનાંથી ખોદાની બકિત થઈ શકતી નથી, ને મુક્તિ મળવાનો જે ખરો જ્ઞાન-માર્ગ છે તેમાં, તેનાથી દાખલ થઈ શકતું નથી.

(૭૫૭) જ્યારે માણસનાં દિવમાં ખુદા હોતો નથી ત્યારે તેનું મન ઈંદ્રિયોનાં ભોગ ભોગવવા પર થવા કરે છે, પણ જ્યારે દિવમાં ખુદા વસ્તો થયો, કે તે માણસનું મન પછી (ઈંદ્રિયોનાં) વિષયો ઉપર લાગતું નથી.

(૭૫૮) ઓ કપીર ! પારકી સ્ત્રી તે એક છરીજ છે, માટે તેને તું તારા આંગ સાથે લગાડતો ના, કારણકે રાત્રન જેવાનાં દશે માથાં પારકી સ્ત્રીને માટે કપઈ ગયાં તો તારી શી ખિશાદ કે તું બચી જાય !

(૭૫૬)

પરનારી પ્રત્યક્ષ છુરી, જાણે બિરલા કેાય;
નાહિન પેટમે મારીયે, ગર સોનેકી હોય.

(૭૬૦)

પરનારી રાતા ફિરે, ચોરી ખંદ તો ખાય;
દિવસ ચાર સરસો ફિરે, અંત સમૂલો જાય.

(૭૬૧)

પર નારીકો રાચનો, જેસી લસનકી ખાન;
ખુને પેઠી ખાઈયે, પ્રગટ હોય નિહાન.

(૭૬૨)

એક કનક અરૂ કામીની, બિખ્યા ફલકો પાય;
દેખતહિં બિખ ચઢે, ખાય સો મર જાય.

(૭૬૩)

નારી મદન તલાવડી, ભવસાગરકી પાલ;
નરે મછા કે કારને, જીવત માંડી જાલ.

(૭૬૪)

કાની અમૃત ન ભાવહિ, બિખ્યા લિની શોધ;
જનમ ગમાયો ખાધમે, ભાવે ત્યુ પરમોધ.

(૭૫૯) પારકી સ્ત્રી એક દેખાઈની છરીજ છે, એવું જે કાંઈ વીરસો પુરૂષ છે તે સમજે છે, તે છરી સોનાની બી હોય તોયે કદી તે પોતાનાં પેટમાં મારતો નથી, કારણકે છરી મારી તો પેટ કપાઈજ નય.

(૭૬૦) જે કાંઈ પરસ્ત્રીના નાંદમાં પડે છે, તેને ચોરી છુપછથી રહેવું પડે છે, અને કદાચ ચાર દિવસ તે અધટિત મગ્નહ ભોગવે છે, પણ અંતે તેનો સમૂત્તો નાશ થાય છે.

(૭૬૧) પર સ્ત્રીનાં નાંદમાં પડવું ને લસન ખાવી બરાબર છે, કાંચ જે, ગમે તે ખુણામાં બેસીને ખાધી હોય છતાં લસનનો વાસ છુપો રહેતો નથી, પણ પ્રગટજ થઈ આવે છે તેમ, પર સ્ત્રીનાં વિષયમાં જે પુરૂષ પડ્યો હોય તે ગમે એવો છુપછને રહે તે છતાં પરખાઈ આવે છે.

(૭૬૨) પૈસો અને સ્ત્રી, એ બે વિષયોની પુઠે જે નય છે તે, ઝેહરી ફળજ મેળવે છે; કારણકે તે ફળોને એતાંજ માણસને ઝેહર ચઢે છે અને તે ખાધાથી માણસ મરણ પામે છે યાને તેનો નાશ થાય છે.

(૭૬૩) નારી (નતી) ને પ્યારની તલાવડી છે કે જે આ ભવસાગરની પાલ કહેવાય છે, અને તે ઉપર ઉભી રહીને, નર માછલાં માટે નાજ નાખી તેઓને જીવતાં પકડી લે છે.

અર્થાત— સ્ત્રી તરફ જે ખેંચાયા કરે છે તે માણસ આ દુનિયાની માયામાં ફસી પડે છે, જેમાંથી બાહર નિકળવું બહુ મુશ્કેલ થઈ પડે છે.

(૭૬૪) જેને ઈંદ્રિઓનાં વિષયો ઉપરજ મન થયા કરે છે તેને ખરું અમૃત ગમતું નથી, પણ તે તો તરેહવાર વિષયોનેજ શોધતો ફરે છે, અને ગમે તેમ કરી, તેઓને ભોગવ ભોગવ કરવાજ માગે છે, અને એમ કરી પોતાનો જન્મ તેમાંજ બરબાદ કરે છે.

(૭૬૫)

કામી લજ્યા ન કરે, મન માને યું લાડ;
નિંદ ન માગે સાઠરો, લખ ન માગે સ્વાદ.

(૭૬૬)

કામ જહાં, તહાં રામ નહિ, રામ તહાં નહિ કામ;
હોનો એક જ કયું રહે, કામ રામ એક કામ ?

(૭૬૭)

ભકિત બિગાડી કામિયાં, ઇંદ્રિ કેડે સ્વાદ;
જનમ ગમાયા ખાધમે, હિર ખોયા હાથ.

(૭૬૮)

કખીર ! મન મરતક લયા, ઇંદ્રિ અપને હાથ;
તોય કખ ન કિજીયે, કનક કામીની સાથ.

(૭૬૯)

જહાં જલાઈ સુંદરી, તું મત જાય કખીર;
ભરમી હો કર લાગસી, સોનાં સમાં શરીર.

(૭૭૦)

નારી તો હમહિ કરી, જાના નહિં બિચાર;
જખ જાની તખ પર હરી, નારી બડો બિઝાર.

(૭૭૧)

જૈસા પ્રેમ પર નારીસોં, જૈસા હરસે હોય;
સાંધ્યાં કે દરબારમે, પદલા ન પકરે કોય.

(૭૬૫) જેને હિંદુ આપતી હોય તેને, તકીયાની ગરજ હોતી નથી, ને જેને લુખ લાગી હોય તે બોજણુનો રવાદ જોતો નથી તેમ, જે કોઈ સ્ત્રીના છંદમાં પડ્યો હોય તે પુરૂષ, મર્યાદાની કાંઈ દરકાર કરતો નથી, પણ મન બાવે તેમ લાડ કર્યો જાય છે અને ગમે તેમ બેમલાજે રહે છે.

(૭૬૬) જેનાં મનમાં સ્ત્રીનો (ઈંદ્રિઓનાં ભોગ ભોગવવાનો) જ ખ્યાલમાં રહેતો હોય, ત્યાં ખુદનો વાસો હોતો નથી, કારણકે જેમ એક જગ્યામાં બે ચીજ એકી વેળા રહી શકતી નથી તેમ, કામ ને રામ (વિપયવાસના ને ખુદ) સાથે રહી શકતા નથી. કારણકે બેઉં પરસ્પર વિરુદ્ધ છે, જ્યારે, એક (કામ) જાય, ત્યારે બીજું (ખુદ) ત્યાં આવી શકે.

(૭૬૭) ઈંદ્રિઓની ભોજ મજહૂમાં પડવાથી, ખોદા તરફની માણસની બકિત જતી રહે છે, તેથી તે પોતાનો જનમ તેમાંજ ગુમાવે છે, અને ખરા હિરા (ખુદ) ને હાથમાંથી ખોદી બેસે છે.

(૭૬૮) માટે ઓ કખીર ! તારું મન મરી ગયું હોય, અને તારી ઈંદ્રિઓ તારા હાથમાં રહેલી હોય, અને મન અને ઈંદ્રિઓ તું કબજામાં રાખી શકતો હોય, તોય તું સ્ત્રી અને પૈસા સાથે તારું દિલ લગાડતો નાં કારણકે એ મહા માયાશ્પી ચીજો છે. જેથી માણસનું મન અને ઈંદ્રિઓ તુરત ફરી જાય છે, અને તેમાં તેઓ વીટલાઈ જાય છે.

(૭૬૯) માટે ઓ કખીર ! જ્યાં સુંદરી (સ્ત્રી) હોય ત્યાં તું કદી જતો નાં અને સ્ત્રીનાં છંદમાં તું પડતો ના, કારણકે તેનું શરીર સોનાં જેવું તુંને દેખાય તોખી તે અગ્નીની માફક (ખાળીને) રાખ કરી નાંખશે.

(૭૭૦) કખીર કહે છે કે સ્ત્રી તો મેં બી કીધી, ને તે વેળાએ મેં વિચાર કર્યો હતો નહિં, પણ જ્યારે મેં વિચારીને જોયું ત્યારે જાણ્યું કે, નારી તે પારકું ધન છે આપણું નથી, અને તે (નારી) ની પાસે રહેવાથી મરદને ઘણાં વિકારો (ગુસ્સાઓ) ઉપજે છે.

(૭૭૧) જેવો પ્રેમ એક મરદ, પારકી સ્ત્રીને માટે રાખે છે, તેવો પ્રેમ જો તે ખુદ માટે રાખે, તો તે ખુદની દરબારમાં એવો સરસરાટ પહોંચી જાય, કે તેને કોઈબી અટકાવી શકે નહિં.

(૯૭૨)

કામકા શુર કામિની, લોભિકા શુર દામ;
કપીરકા શુર સંત હય, સંતનકા શુર રામ.

(૭૭૩)

નારી નરક ન જાનહિ, સખ સંતનકી ખાંન;
જામે હરિજન ઉપજે, સોહિ રતનાગરકી ખાન.

(૭૭૪)

નારી પુરુષ કોઈ નહિ, સુન ગત શુરકી શિખ;
બિવય ફલ ખહોત અનોપ હય, મત કોઈ દેખો ચિખ.

(૭૭૫)

માંસ માંસ સખ એક હય, કયા હરની કયા ગાય;
નાર નાર સખ એક હય, કયા મેહેરી કયા માય.

(૭૭૬)

જો મન સમજે જ્ઞાનમે, તો જ્ઞાન હોય સહાય;
તો ફિર તોફાં ના રૂચે, જાકુ તું કહે માય.

(૭૭૨) સ્ત્રીનાં હૃદમાં પડેલા પુરૂષનો ગુરૂ તે સ્ત્રી છે, લોભી માણસનો ગુરૂ તે પૈસો છે, પણ કબીર કહે છે કે મારો ગુરૂ તે, સંત પુરૂષ છે અને સંત પુરૂષોનો ગુરૂ તે ખુદ છે. અર્થાત, જેનું જે ચીજ પર દિલ લાગે છે તે ચીજ તેનો ગુરૂ થઈ લાગે છે, માટે જે કોઈ ખુદ પર દિલ લગાડે તો ખુદ તેનો ગુરૂ થાય ને તે આ ભવસાગરની પેલી મેર પુગી જાય.

(૭૭૩) સ્ત્રી (જાત) નરક સમાન છે એવું તું સમજતો નાં, પણ તે (સ્ત્રી) તો બધા સંત પુરૂષોથી ભરેલી એક ખાંન છે, કે જન્માંથી હરીજનો જેવા નર પેદા થાય છે તે રતનાગરની (ધણીજ અમુક) ખાંન છે.

(૭૭૪) ગુરૂ પાસે તું શિખે ને તે જ્ઞાની નજરે તું જોય તો માલમ પડે કે નારી યા પુરૂષ જેવું (ખરેખર) કાંઈ બી નથી, માત્ર તેમાં રહેલો વિષયજ છે, કે જેનાં ફળ અતી બેરવાદ યાને ખોટાં છે, માટે મારું કબીરનું કહેવું એ છે કે તેમાં તારું દિલ ના લગાડી રાખ.

(૭૭૫) જેમ હરણી કે ગાય એ સઉનું માંશ એક સરખુંજ છે તેમ દરેક નાર પછી તે માતા હોય કે સ્ત્રી હોય તે બધાં સરખાંજ છે. માત્ર બાહેરના દેખાવથી માણસ ભુલાય છે, અને કહે છે કે ફલાણી નાર ખુબસુરત છે ને ફલાણી બદસુરત છે. પણ અંતરમાં તો સઉ એકજ છે.

(૭૭૬) જે તારું મન જ્ઞાનમાં સમજીને ખેસી જાય, તો તે જ્ઞાન તારી મદદે આવે ને ત્યારે

*

*

*

*

*

*

* ઉપલું પદ બહુ શુદ્ધ અર્થ ધરાવે છે જે સધારણ રીતે સમજવી શકાતું નથી.

(૬૭૭)

પહેલે ભાંકા ખસમ લયા, પિછે લયા હય પૂત;
અંતર ગત સમજ કે, છોડ ચલે સખ ધુત.

(૭૭૮)

ખસમ ઉલટ બેટા લયા, માતા મેહેરી હોય;
મુરખ મન સમજે નહિ, બડા અંચળા મોય.

(૭૭૯)

સમજનકા ઘર ચોર હય, ચોરોકા ઘર ચોર;
સમજયા પિછે જાનિયે, રામ બસે સખ ઠોર.

(૭૮૦)

સાહેબ તેરી સાહેબી, સખ ઘટ રહી સમાય;
જયુ મેહેલીકે પાતમે, લાલી લખી ન જાય.

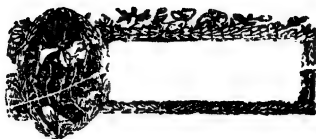
(૭૭૭) પેહેલ્લાં મા નો ધણી થયો,* તે પછી તેનો દીકરો* થયો, પણ એ બધા બાહેરનાં દેખાવની અંદર ખરું તત્વ શું છે, તે જે કાંઈ સમજે છે, તે એ બધા બાહેરનાં ફેરફારો ઉપર લક્ષ આપતો નથી, પણ તેમાં રહેલા વિષયોને છોડી ચાલતો થાય છે.

(૭૭૮) ધણી હતો તે ફેરવાઈને દિકરો* થયો, ને માતા હતી તે સ્ત્રી* થાય છે, એવા જે બાહેરના માત્ર માયા રૂપી દેખાવો (પુરુષ જન્મના કાયદાની રૂએ) થઈ રહ્યા છે, તે માણસનું મુરખ મન સમજતું નથી, તેથી કપીર કહે છે કે મને ધણી અજાણી લાગે છે.

(૭૭૯) જેઓને જ્ઞાન મળ્યું છે, તેઓની દુનિયાંને સમજવાની રીત ઓરજ છે, યાને જીવીજ છે, જ્યારે અણસમજી લોકોની વાત બીજીજ છે, કારણ કે જ્યારે માણસને જ્ઞાન થાય છે ત્યારે તે સમજે છે કે ખુદાજ સર્વમાં સર્વ થઈને રહેલા છે, યાને દરેક ચીજ, આકાર, કે માણસમાં ખરું તત્વ તે ખુદા જ છે.

(૭૮૦) જ્ઞાની પુરૂષ સમજે છે અને તેથી તે કહે છે કે ઓ ખુદા, તારી ખુદાઈ યાને તારી હાજરી બધે છે, સર્વ આકાર કે ચીજોમાં તું રહેલો છે, પણ જેમ મેદીનાં પાતરાંમાં રહેલો રતાસ આપણી આંખે દેખાતો નથી, તેમ બાહેરથી ખુદા યાને આ ખાકી નજરથી તે કાંઈ દેખાતો નથી. પણ જેને આત્મા જ્ઞાન મેળવ્યું છે તે તેને જોઈને જાણી શકે છે ને ત્યારે તે સમજે છે કે દુનિયામાં નારી પુરૂષ જેવું ખરેખરું કાંઈ નથી. પણ જે છે તે ખુદાજ છે.

* ઉપલું પદ બહુ ગુલા અર્થ ધરાવે છે જે સાધારણ રીતે સંમજાવી શકાયું નથી.

(૭૮૧)

તુમ મત જાનો બિછુરયો, સજ્જન પ્રીત ઘટાય;
બેપારીકો ખ્યાજ જાયું, દિન દિન હું બડાય.

(૭૮૨)

ઘેહરી પ્રીત સુજ્જનકી, બઢત બઢત બઢ જાય;
ઘોષી પ્રીત અજ્જનકી, ઘટત ઘટત ઘટ જાય.

(૭૮૩)

કપીર ! મુરત મિત્રકી, દિન દિન ચઢ રહે ચિત્ત;
તન ના મિલે તો કયા જાય, મન તો મિલતા નિત ?

(૭૮૪)

જો મિલેસો પ્રીતમે, ધાય મિલે સખ કોય;
મનહિ મન મિલ્યા બિનાં, ઢેહ મિલે કયા હોય.

(૭૮૫)

સો કોય સજ્જન બસે, જાનું હિરકા મજાર;
કુસ્નેહિ ઘર આંગને, જાનું હરિયા પાર.

(૭૮૧) તું એમ ના સમજતો કે એક નેક પુરૂષની પ્રીત કદી ઓછી થશે, ને તે તારાથી છુટો થશે, પણ જેમ વેપારીનું વ્યાજ તેનાં (ચક્રવર્તિ) વ્યાજ સહિત દિન પર દિન વધતું જાય છે તેમ, નેક પુરૂષની દોસ્તી દિવસે દિવસ વધતીજ જાય છે, ને કદી પણ ઓછી થતી નથી.

(૭૮૨) નેક માણસની પ્રીત એવી તો ધારી (સાચી) હોય છે, કે તે હંમેશા વધતીજ રહે છે, જ્યારે અજ્ઞાનીની દોસ્તી કાચી હોવાથી તે દિવસે દિવસ ઘટતી જાય છે.

(૭૮૩) ઓ કખીર ! નેક પુરૂષનાં મનમાં રોજ રોજ તેનાં મિત્રની સુરત આગ્યા કરે છે, ને તેનાંથી (શરીરે) દોસ્તને મળાયું ન હોય તો થું થયું તેનું મન તો રોજ તેને મળ્યા કરતું હોય છે ! અર્થાત—મિત્રને મળ્યાથીજ કાંઈ ખરું હેત છે, એવું થરતું નથી, પણ મનમાં યાદ રાખવાથી યાને તેના માટે હંમેશાં બહું ઇચ્છવાથીજ ખરો દોસ્ત કહેવાય છે, તેથી કખીર કહે છે કે, દોસ્ત દોસ્તને (શરીરથી) મળી શકતો ન હોય, પણ તેની યાદ તેનાં મનમાં રહ્યા કરતી હોય તો બસ છે.

(૭૮૪) કખીર કહે છે કે જ્યારે દોસ્તો એક બીજાને મળે છે ત્યારે દોડતા કે જમને ભેટે છે, યાને બગલગીરી કરે છે, પણ જો એકમેકનાં મનમાં પ્રેમની લાગણી ન હોય તો એવું માત્ર બાહેરનું શરીરથી મળવું અથવા હાથો મેળવવા તે શા ખપવું ?

(૭૮૫) ખરા પ્રેમભાવવાળો મિત્ર હોય, ને તે આપણાથી સો કાપ દુર હોય, તો પણ તે આપણાં હૈયામાંજ બેઠો છે એમ સમજવું. જ્યારે એક કપટી (મોહોડાંનો) મિત્ર, આપણાં ઘર આગળ (પાસે) હોય છતાં તે આપણાથી પેલી પાર રહેલો છે, યાને દુરજ છે એમ જાણવું.

(૭૮૬)

જલમે બસેં કમોદની, ચંદા બસેં આકાસ;
 બે બાકે હિરદે બસેં, સો તાહિકે પાસ.

(૭૮૭)

સ્વાર્થકા સંખ કોઈ સગા, જુગ સારાહિ જાન;
 બિન સ્વાર્થ સગપન કરે, સો હરિ પ્રીત પિછાંન.

(૭૮૮)

બે કોઈ કરે સો સ્વાર્થી, અરસપરસ શુન લેત;
 બિન ક્રિયા કરે સો સુરવા, પરમારથકે હેત.

(૭૮૯)

સુખકે સંગ હય સ્વાર્થી, દુઃખમે રહે બે દૂર;
 કહે કળીર પરમારથી, દુઃખ સુખ સદા હજૂર.

(૭૯૦)

પ્રીત તાસે કિલ્યે, જાકી જાત મજક;
 પ્રીત કુસંબ ન કિલ્યે, ભિડ પડે દે પીક.

(૭૮૬) કમોદણી નામે એક પ્રાણી હોય છે, જે હંમેશાં ચંદ્ર આકાશ પર હોય છે ત્યારે પાણી ઉપર આવી ચંદ્રને નિહાળ્યા કરતું હોય છે, એ ખેતી દોસ્તી માટે કઘીર કહે છે કે, કમોદણી જેકે પાણીમાં (નિચે) રહે છે, અને ચંદ્ર આકાશ પર હોવા છતાં તે ખેડમાં એકમેક માટે પ્યાર રહેલો હોય છે. તેમજ જેનાં દંયામાં કોઇ એકને માટે પ્યાર રહેલો હોય તો તે માણસ તેની પાસેજ (રહેલો) છે એમ તેને જણાય છે.—

(૭૮૭) આ દુનિયાં જ બધી સ્વાર્થી છે, ને સડે કોઇ પોતાનાં સ્વાર્થ માટે સગાં વહાલાં થાય છે, અથવા દોસ્તી કરે છે; પણ જે કોઇ પોતાને સ્વાર્થ રાખ્યા વગર મિત્ર થાય યાને બીજાને મદદ કરતો હોય તેનો પ્યાર, તે ખરો ખુદાઇ પ્રેમ છે

(૭૮૮) જેબી કોઇ કરે છે તે પોતાનો સ્વાર્થ પેહલવાં રાખીને જ કરે છે, અને એમ અરમપરસ ચાલ્યા કરે છે, પણ જે કોઇ સાંમી તરફની કાંઇ પણ આશા વગર, માત્ર ખરી લાગણીથી યાને બીજાને મદદ કરવાનાજ હેતુથી, કામ કરતો હોય તેજ ખરો પરમાર્થી માણસ કહેવાય, અને તેનો જ પ્યાર મિત્રસ્વાર્થી છે, યાને ખુદાઇ પ્રેમ છે એવું કહેવાય.

(૭૮૯) સ્વાર્થી લોકો આપણાં સુખની વખતે આવી પાસે રહે છે, ને દુઃખની વખતે આપણાથી દુર નાસે છે, પણ જે કોઇ પરમાર્થી માણસ છે, તે તો આપણાં સુખ યા દુઃખ જન્મે વેળાએ આપણી પાસે રહી મદદ કરે છે, બલકે દુઃખમાં વધુ ભાગ લે છે.

(૭૯૦) કઘીર કહે છે કે જેની જાત પાક્કી હોય યાને જે જાતરાંત હોય તેની દોસ્તી કરજે, પણ જે કોઇ કાસમ જેવો કાચો હોય, ને અડિ-બિડીએ આપણાથી પીઠ ફેરવીને નાસે, તેવા માણસની દોસ્તી કરતો નાં, અર્થાત, કાચા રંગનો લાલ કાસમો ગરમ પાણીમાં નાખ્યાથી કાચો પડી પોતાનો રંગ ખોઇ દે છે, તેમ જે કોઇ ખોટો મિત્ર હોય છે, તેની કસોટી આપણાં દુખની વેળાએ થાય છે, યાને તે ખરો છે યા ખોટો તેની કસોટી તે વેળાએ જણાઇ આવે છે.

(૭૯૧)

સજ્જન એસા ચાહિયે, દુહ્યા દે નહિ દોષ;
ખેદ્યા લેદ્યા દુઃખ દિયા, મધુરા બોલે બોલ.

(૭૯૨)

સજ્જન સ્નેહિ બહોત હય, સુખમે મિલે અનેક,
બિપત્ત પડે દુઃખ બાતિયે, સો લાખનમે એક.

(૭૯૩)

બલિહારી ઉસ કુલકી, જામે દુની ખાસ;
અપના તન મન સોંપકે, હો ગયા પુરાના ઘાસ.

(૭૯૪)

નેહ નિભાવન કઠન હય, સખસે નિભત નાહિ;
અઢવો મોમ તુરંગપે, ચલવો પાવક માહિ.

(૭૯૫)

પ્રેમ પ્રીતસે જો મિલે, તાકા મિલીયે ધાય;
કપટ રાખકે જો મિલે, તાસે મિલે બલાય.

(૭૯૬)

દિલપર દિલસે જો મિલે, જા દિલ દગા ન હોય;
સો દિલ કબૂ ન બિછરે, કોટીક કરો જો કોય.

(૭૯૭)

પ્રીતમ પ્રીત બઢાયકે, દુર દેશ મત જાય;
હમતુમ એક નગર ખસે, જો ભિખ માગ નિત પાય.

(૭૯૮)

એક દ્રષ્ટ દો નૈન હય, એક શબ્દ દો કાંન;
હમ તુમ એક પટતરા, દો ઘટમે એક પ્રાંન.

(૭૯૧) મિત્ર તો એવો જોઈએ કે જે આપણને કદીથી ઠપકો કે મીતો મારે નહિ, પણ ગમે એવું આપણા તરફથી કંટાળો યા દુઃખ મળ્યું હોય છતાં, મિઠા બોલો બોલી આપણને રીજવે.

(૭૯૨) આપણા સારા વખતમાં યાને સુખમાં તો ઘણાંએ દોસ્તો મળે છે ને થાય છે, પણ જ્યારે દુઃખ આવે ત્યારે આપણી પાસે ઉભો રહે તેવો મિત્ર તો લાખ માણસમાંથી કોઈ એકાદજ નિકળી આવે છે.

(૭૯૩) ખરી મોટાઇ તો પેલાં ધુલના છે કે જે બીજાને સુમધ આપવાને માટે પોતાનું તન મન આપી દીધે છે, ને પોને સુકઘને ઘાસ જેવું થઇ જાય છે.

(૭૯૪) દોસ્તી નીભાવરી એ બહુ કઠણ વાત છે. બધાથી ને નીભાવી શકાતી નથી, કારણ કે દોસ્તી કરવી, ને મીણના ઘોડાપર બેસી, અગ્નિમાંથી પસાર થવા બરાબર છે.

(૭૯૫) કપીર કહે છે કે, જે કોઈ આપણને ખરા પ્રેમભાવથી મળે તેને આપણે દોડતા કે મળવું જોઈએ; પણ જે કોઈ પેટમાં કપટ રાખી, માત્ર મોહોડાથી મીઠો થઇ મળવા આવે, તેને તો મારી બળાખી નહિ મળે, યાને તેવા માણસને જરાએ મળવું નહી, એટલે કે તેની દોસ્તી કરવી નહીં.

(૭૯૬) જેનાં દિલમાં દગો નથી, પણ જે ખરાં દિલથી મળતો હોય તે માણસ, ગમે તેવું થાય યા ગમે તે કોઈ કહે તેપણ કદીથી આપણાની છુટો થતો નથી, યાને તે માણસ પોતાના દોસ્તને હંમેશાં ચલાતો રહે છે.

(૭૯૭) તેવો ખરો દોસ્ત તો પોતાના મિત્રને કહે છે કે, ઓ મારા બાઇ, તું મારેથી જુદો પડી બીજે કેઈ જઇશ નહિ, તું મારી પાસે રહે, ને જે મને મળશે યા તારે માટે બીજા માગવી પડશે તોય તે કરીશ, ને તેમાંથી તારો ભાગ કરીશ.

(૭૯૮) જે કે આપણી એ આખો છે, તોય આપણી નજર એકજ છે, આપણા એ કાંન છતાં આપણે એકજ શબ્દ સાંભળીએ છીએ, ને આપણાં શરીર એ જુદાં છે છતાં આપણો પ્રાણ એકજ છે—ખરા મિત્રની એ હાલત છે.

(૭૯૯)

કઠન ગલિ હય પ્રેમકી, હિરદે આવે રામ;
રવિ સનક આદિ મધન ભયે, એસા હય હરિનામ.

(૮૦૦)

પ્રેમી હુંડત મેં ફિર, પ્રેમી મિલે ન દોય;
પ્રેમીકો પ્રેમી મિલે, તબ ભકિત દ્રઢ હોય.

(૮૦૧)

બાકે હિરદે પ્રેમ બસે, તાકો સબ બૂગ દાસ;
પ્રેમ બિના ભકિત કરે, માનો કાંટા ઘાસ.

(૮૦૨)

પ્રેમ છુપાયા ન છુપે, જા ઘટ ઉમગ્યાં હોય;
જદિપ મૂખ બોલે નહિ, નૈન દેત હય રાય.

(૮૦૩)

ઘડિ ચઢ ઘડિ ઉતરે, વોહ તો પ્રેમ ન હોય;
અઘટ પ્રેમ હિરદે બસે, પ્રેમ કહિયે સોય.

(૭૨૯) જે પ્રેમથી ખુદા આપણાં હૈયામાં આવી જાય એવી જે પ્રેમની ગલી છે તેમાં પેસવું એ કામ બહુ મુશ્કેલ છે; પરંતુ કપીર કહે છે કે એ, ખુદાનું નામ એવું છે, કે તે નામ જપવાથીજ રવી, સનક વગેરે મોટા થઇ ગયલા પુરૂષો, ખુદાઇ આનંદ મેળવી ગયા છે.

(૮૦૦) એવા પ્રેમભાવવાળા માણસને, હું (કપીર) શોધતો ફરું છું; પણ મને તેવો પ્રેમવાળો માણસ મળતો નથી; જ્યારે એવા પ્રેમવાળાને બીજો સાંભો પણ પ્રેમથી ભરપૂર થયેલો માણસ મળે છે ત્યારે, તેઓની ખુદા તરફની ભક્તિ વધુ મજબૂત થાય છે.

(૮૦૧) જેનાં હૈયામાં (ઇશ્વરી) પ્રેમ હોય છે તેનાં, સહ મોઢ દાસ બની જાય છે, પણ જે કોઇ પ્રેમ વિનાં ભક્તિ કરે છે, તે માત્ર કાંટાવાળાં ધાસ જેવું છે.

અર્થાત પ્રેમથી ધ્યાન; ને ધ્યાનથી જ્ઞાન આવે છે. જેનાં હૈયામાં ખુદાની ઉપર હેત હોય તેનું ધ્યાન વગર મેદનને નિરંતર ખુદાપર લાગેલું રહે છે, યાને ધ્યાન સંપૂર્ણ લાગેલું રહે, ત્યારે ખુદા દેખાયા કરતો રહે; પણ જેનાં હૈયામાં ખુદાની ઉપર હેત નથી, તેનું ધ્યાન ખુદાપર લાગતું નથી; ધાસ અને કાંટાવાળી જમીન ઉપર ચાલવા જઇએ ને પગ સરી સરી જાય, તેમ હૈયાનાં હેત વગર જે ધ્યાન કરવા જાય તેનું ધ્યાન ધાયજ નહિં.

(૮૦૨) જેનાં હૈયામાં ખરો ખુદાઇ પ્રેમ હોય, તે કદી પણ છુપો રહેતો નથી; કદાચીત તે મોહોડેથી બોલીને દેખાડતો ન હોય, છતાં તેની આંખો, તે પ્રેમને પ્રદર્શિત કરી આપતી રહે છે.

(૮૦૩) ઘડિમાં ચઢે, ને ઘડિમાં ઉતરી જાય, તેવી લાગણી કાંઇ ખરો પ્રેમ નથી, પણ જે કદીબી હૈયામાંથી ખસે નહિ, અને નિરંતર ચાલુ રહે તે ખરો પ્રેમ કહેવાય.

(૮૦૪)

જા ઘટ પ્રેમ ન સંચરે, સો ઘટ જાનુ મસાંન;
જૈસે ખાલ હુહારકી, સ્વાસ લેત બિન પ્રાંન.

(૮૦૫)

પિયા ચાહે પ્રેમ રસ, રાખા ચાહે માન;
દો ખંડ એક મેંનમે, દેખા સુનાં ન કાંન.

(૮૦૬)

પ્રેમ પિયાલા સો પિવે, શિસ દક્ષિના દેય;
લોભિ શિસ ન દે શકે, નામ પ્રેમકા લેય.

(૮૦૭)

પ્રેમ બિના ધીરજ નહિં, બિરહે બિના જૈરાગ;
સદ્ગુરૂ બિના મિટે નહિં, મન મનસાકા દાગ.

(૮૦૮)

જહાં પ્રેમ તહાં નેમ નહિ, તહાં ન બુદ્ધિ વેહવાર;
પ્રેમ મગન જળ મન ભયા, કોન પુછે તિથી વાર ?

(૮૦૯)

પ્રેમ બિના નહિ લેષ કછુ, નાહક કરે સો બાદ;
પ્રેમ ભાવ જળલગ નહિં, તળલગ લેષ સખ બાદ.

(૮૦૪) જેનાં દૈયામાં (ખોદા તરફ) પ્રેમ હોતો નથી, તે માણસનું શરીર, (જીવતાં જીવતાં) એક સ્મસાણુ જેવુંજ છે, અને જેમ લોહારની (ચામડાંની) ધમ્મણુ (માત્ર હવાથી) ઉપર નીચે (દમ લેતી હોય તેમ) થયા કરે છે, પણ તેમાં કંઈ ખરો સ્વાસ કે દમ હોતો નથી તેમ, ખુદાના પ્રેમ વગરનાં માણસનું શરીર જીવતું (દમ લેતા) છતાં, મુવેલુંજ છે.

(૮૦૫) ખોદાઈ પ્રેમ પિવા માંગતો હોય ને પોતાનું માન બી રાખવા માગે તે કેમ અને ? એક મ્યાનમાં બે તરવાર રહી હોય એવું તો મેં જોયું' યા કાંને સાંભળ્યું નથી.

(૮૦૬) જે કોઈ પોતાનું માથું આપે તેનાથીજ પ્રેમનું 'ખાણું' પિવાઈ શકાય; જે કોઈ લેબી હોય યાને જ્યાં પોતાનાં સ્વર્ચનો ખ્યાલ રહેલો હોય, અને જે પોતાનું સ્વસ્ત્ર આપવાને રાજી નથી, તેનો કાંઈ ખરો પ્રેમ હોતો નથી, તે તો માત્ર મોહડાંથી ખાલી પ્રેમનું નામ લે છે, પણ તેનાં અંતઃકરણમાં કાંઈ પ્રેમ હોતો નથી.

(૮૦૭) જ્યાં સુધી માણસનાં દૈયામાં ખરો (ખિનસ્વાર્થિ) પ્રેમ આવતો નથી ત્યાં સુધી તેને ધીરજ હોતી નથી; અને જ્યાં સુધી તેને ખુદા તરફનો પ્રેમ લાગતો નથી, ત્યાં સુધી તેને વૈરાગ્ય આવતો નથી, યાને દુનિયાની ચીજો ઉપરથી તેનું મન ખસતું નથી; તેજ પ્રમાણે જ્યાં સુધી માણસને સદ્ગુરૂ મળતા નથી, ત્યાં સુધી તેના મનના ચિત્તારો ને જીતવામાં મદદ નથી.

(૮૦૮) જ્યાં ખિનસ્વાર્થિ પ્રેમ હોય ત્યાં પોતાને માટે કાંઈથી નેમ હોતી નથી, અને ત્યાં બુદ્ધિ વેહેવાર હોતો નથી યાને "આપ લેના" સોદા જેવી વાતો થતી નથી; કારણ કે જેનું મન ઇશ્વરી પ્રેમથી સંતોષ થયલું હોય તે તિથી ને વાર શું થયો છે ને પુછતો નથી.

(૮૦૯) જ્યાં સુધી દૈયામાં ખરો પ્રેમ આવે નહિં ત્યાં સુધી બાહેરના સ્વાંગો પહેરી, દેખાવો કરવા, તે બધા ફોકટનાં છે, કારણ કે જ્યાં સુધી ખરો પ્રેમ આવતો નથી, ત્યાં સુધી બાહેરનાં દેખાવો કર્યાથી કાંઈ કામ આવતું નથી.

(૮૧૦)

પ્રેમ જગાયે ત્રિહકો, ત્રિહ જગાયે પિવ;
પિવ જગાયે જીવકો, હોય પિવ હોય જીવ.

(૮૧૧)

જખલગ નાતા જતકો, તખલગ ભગત ન હોય;
નાતા તોરે હરિ ભજે, ભગત કહાવે સોય.

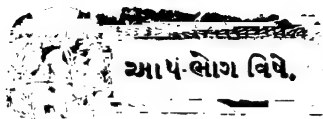

(૮૧૦) પ્રેમ જ, માણસના ત્રિહ યાને ખુદા તરફની લાગણીઓને જગાડે છે, અને ત્રિહ તેનાં પીયુને જગાડે છે, અને પીયુ જ્યારે તે જીવને દુનિયાની માયામાંથી જગાડે છે, ત્યારે તે જીવ તે પીવ ખેડ એક થઇ જાય છે. અર્થાત, જ્યારે માણસનાં હૈયામાં (ખુદા તરફ) પ્રેમ થાય છે ત્યારે તેની લાગ-ણીઓ તે તરફ દોડે છે, અને તેનું નિયંત્રણ મન તેનાં આત્મા તરફ જાય છે, ને છેવટ તે અને તેનો આત્મા એક થઇ જાય છે.

(૮૧૧) જ્યાં સુધી માણસનાં મનમાં નાતજાતનાં તફાવતનો વિચાર રહેલો હોય ત્યાં સુધી તેનાથી ભગત થઇ શકાતું નથી, પણ જ્યારે તેનો એ ખ્યાલ જતો રહે યાને સર્વ માણસોનું, જનાવરોને અને સ્ત્રીઓને એકસરખી નજરથી જુવે, ત્યારેજ તે ખરો (ખુદાનો પ્રેમી) ભગત થયો છે એમ કહેવાય.

અર્થાત, જ્યાં સુધી માણસને પોતા વિષે અથવા પોતાની જાત વિષે વધુ હેત આઘ્યા કરે, યાને તેની જાત ઉંચી ને ખીજી જાત હઝકી એવો ખ્યાલ રહેલો હોય તે માણસથી જોદાનો ભગત થઇ શકાતું નથી. પણ જ્યારે કુલ સૃષ્ટિની પેદાયશને તે એકસરખો ચહાનો થાય, અને સર્વમાં ખુદાજ રહેલો છે એવું તેને જ્ઞાન થાય, દરેક જાતના અથવા કહેવાની નિનમનદાર પેદા-યશને એકસરખો અથવા કહે કે પોતા પેરે ચહાનો થાય, ત્યારેજ તે માણસ ખુદાનો ખરો ભગત થયો છે અને ખુદા સાથે એકતાઇ મેળવી છે એવું કહેવાય.

(૮૧૨)

સુરે ચઢે સંઘ્રામકો, ખાનાં પેહેન અનેક;
સાંધ્યાં કે મુંખ સામને, મુવા જ કોઈ એક.

(૮૧૩)

સુરા સોહિ જાનીયે, લડે ધનીકે હેત;
પુરખ પુરખ હો રહે, તોડ ન છાંડે ખેત.

(૮૧૪)

ખેત ન છાંડે સુરવા, કુંજે દોઉ દલ માંહિ;
આશા જીવન મરનકી, મનમે આંને નાહિ.

(૮૧૫)

જાગે ભલા ન હોયગી, લોં ભારી ઘર ફર;
સિર સાહબકો સોપતે, સોંચ કાહેકો સૂર.

(૮૧૨) એવા કહેવાતા, શુરવિર પુરુષો ધણાં ધણાં હથયારો સજીને લડાઇ કરવા ચઢી જાય છે ખરા, પણ ધણીની સામને (લડતાં લડતાં) મુવો હોય એવો (ખરો શુરવિર) તો કોઇકજ હોય છે.

અર્થાત—જેમ, સિપાહ અગ્રાઓ લડાઇ કરવા જાય છે, પણ જ્યારે ત્યાં જીવ જવાની વાત આવે છે ત્યારે સૌ કોઇ પોતાને બચાવવાની કોશિશ કરે છે, અને કોઇકજ એવો માને પૂત હોય છે કે જે પોતાનાં ધણીને ખાતર જીવ આપી દે છે તેમ, જેઓ ખુદાઇ માગેમાં દાખલ થવા માગે છે યાને દુનિયાની લોભ લાલચ ઉપર ફનેહ મેળવી મિનોઇ માર્ગમાં જાય છે તેઓ-માંથી કોઇકજ એવો બહાદુર નર હોય છે કે જે પોતાના જીવની પણ દરકાર કર્યા વિના છેલ્લી ઘડી સુધી ટકી રહે છે યાને નેકી માટે આપભોગ આપવાને, એટલે કે પોતા ઉપર ગમે એવું દુઃખ આવે તે સેહવવાને યા મરણ નિપજે તે પણ ખુશાથી સહન કરવા તૈયાર હોય.

(૮૧૩) ખરો શુરો તો તેને જાણ્યો કે જે પોતાનાં ધણીના (ખુદાના) ચાહને ખાતર જ લડતો હોય. અને નહિ કે પોતાના સ્વાર્થ માટે, અને જે કોઈ તેમ (ખુદાને ખાતર) લડતો હોય તે પોતાનાં કટકે કટકા થઇ જાય તો પણ લડાઇનું મેદાન કદી છોડતો નથી.

(૮૧૪) ખરો શુરવિર પુરુષ કદીખી લડાઇનું મેદાન છોડતો નથી પણ બન્ને લશ્કરમાંથી લડતો આગળ વધે છે, કારણ કે તેનાં મનમાં જીવવાની આશા કે મરવાની બીક જરાએ હોતી નથી, પણ તેનું મન, તેની ફરજ કે મારા ધણી મટે લડવું છે તેના ઉપરજ રહેલી હોય છે.

સારાશ કે-જે કોઇ ખુદાઇ રાહપર ચાલે છે તે કદીખી પોતા વિષે કાંઇ પણ વિચાર રાખતો નથી.

(૮૧૫) (તે) શુરવિર પુરુષ જાણે છે કે મેદાનમાંથી નહાસવાથી તેનું બહુ થવાનું નથી, તેમજ તેને બય હોય છે કે મારું (ખુદાને પુગવાનું) ઘર ધણું દુર છે, અને પોતાનું માથું તો ખુદાને સપુરદ કરવાનું છે, ત્યારે તે શુરો શા માટે બીજો વિચાર કરે ?

(૮૧૬)

જો સિર સોપા સાંધકો, વોહ સિર લયા સનાથ;
કબીર દે ઉબરન ભયે, જાકા તાકે હાથ.

(૮૧૭)

જો મુવા હરી હેતમે, કોઇ ન બુજે સાર;
હરિજન હરિસા હો રહા, માયા રહિ સિર માર.

(૮૧૮)

કબીર ! યા ઘર પ્રેમકા, ખાત્રાકા ઘર નાંહિ;
સિસ ઉતારે હાથસુ, સો પેઠે ઘર માંહિ.

(૮૧૯)

સુરા સોહિ જાનિયે, પાંવ ન પિછે પેખ;
આગે ચલ પિછા ફિરે, તાકા મુખ ન દેખ.

(૮૨૦)

ઘાયલકી ગત ઓર હય, ઓરનકી ગત ઓર;
ખાંનજ લાગા પ્રેમકા, રહા કબીરા ઠોર.

(૮૨૧)

સુરામાં તો દલ નહિ, ચંદનકા બન નાંહિ;
સખ સમૂદ્ર મોતી નહિ, યુ હરિજન જગ માંહિ.

(૮૨૨)

સારા શુરા બહુ મિલે, ઘાયલ મિલે ન કોય;
ઘાયલકુ ઘાયલ મિલ, તબ (રામ) ભક્તિ દ્રઢ હોય.

(૮૧૬) જેને માથું ખુદાને સોંપ્યું તેને, પોતાનાં માથાંને બળવંત ઘણીનાં હાથમાં આપેલું કહેવાય; કારણ કે માથું તો ઘણીનુંજ (આપેલું) છે ત્યારે તેને હવાલે કરી, મેં (કખીરે) તો મારું કલ્યાણ કરી લીધું છે.

(૮૧૭) જે કોઈ ખુદાનાં પ્રેમ અર્થે મરે છે, તેની કદર કોઈ બી દુનિયવી માણસ યુગ્મતો નથી, કારણ કે દુનિયવી ભોંકા સમજતાં નથી કે જે ખુદાનો જદો દુનિયામાંથી મુલો તે ખુદા પાસે પુગી ગયો. અને માયાના બંધનમાંથી તે છુટો થયો, તેથી માયા પોતાનું માથું કુટવા ભેડી છે.

(૮૧૮) ઝો કખીર, એ પ્રેમનું ઘર છે તે કાંઈ તારી માસી (માયની બેન) નું ઘર નથી કે ત્યાં તું લાડ કરતો સેહેલાઈથી જઈ શકે; એ પ્રેમ (મેળવવા) ના ઘરમાં તો ત્યારેજ પેસી શકાય કે જ્યારે તું તારું માથું પોતાના હાથે ઉતારી નિચે મુકે.

(૮૧૯) અરો શુરો માણસ તેને જાણુવો કે જે પોતાના પગ પછાડી હાડેજ નહિ; પણ જે કોઈ આગળ ચાલી પાછો હડે, તે માણસ કાંઈ અરો શુરો નથી, ને તેનું મોંહ જોવું નહિ.

(૮૨૦) જે કોઈ ધાયલ થયલો છે તેની વાત જુદીજ છે, જ્યારે બીજા બધા માણસોની વાત કાંઈ ઝોરજ છે, અને કખીરને તે પ્રેમનો બાંન લાગો તેથી હું ખુદાઈ રાહમાં મક્કમ થયો છું.

(૮૨૧) જેમ બધાજ શુરા પુરૂષોનું કાંઈ લશકર (બનેલું) હોતું નથી, જેમ ચંદન (સુખડ) ના ઝાડથી બધું બનેલું વન હોતું નથી, અને જેમ બધાજ દરયાવમાંથી મોતી નિકળતાં નથી, તેમ જગતમાં હરિજનો (થોડાક-જ) હોય છે.

(૮૨૨) લડાઈનાં ધા અમ્યા વગરના એવા કહેવાના શુરવિરો તો ધણાંએ દિસે છે, પણ કોઈ અરો ધાયલ (શુરવિર) મળતો નથી; જ્યારે ધાયલને અરો ધાયલ પુરૂષ મળે, ત્યારેજ તેઓની ખુદા તરફની જાનફેશાની મજબુત થાય છે.

(૮૨૩)

કરદી ધારા રામકી, કાચા ટિકે ન કોય;
શિર સોપે સિધા લરે, શુરા કહિયે સોય.

(૮૨૪)

પહેલે દાતા મે ભયા, હરિકો સોંપા શિસ;
પિછે દાતા હરિ ભયા, કાહ કરૂં અખશિસ ?

(૮૨૫)

દેખા દેખીસું ચઢે, મર્મ ન જાને કોય;
સાંધ્યાં કારન શિસ દે, શુરા જાનું સોય.

(૮૨૬)

શિર સદેકા ખેલ હય, સો શુરનકા કામ;
પહેલે ભરના જ આગમે, પિછે કહેના રામ.

(૮૨૭)

સાંધ્યાં શીત ન પાઇયે, બાતાં મિલે ન કોય;
કખીર સૌદા રામસું, સિર બિન કખૂ ન હોય.

(૮૨૮)

હરિકા શુન કઠન હય, જિંચા બહુ અકથ;
સિર કોટી પગ તલ ધરે, તમ જા પહોંચે હથ.

(૮૨૩) ખુદને મળવાનો રસ્તો બહુ સખત છે, જેમાં કાયા પુરષો ટકી શક્તા નથી; પણ જે કોઇ પોતાનું માથું આપી સિધો ઉઘો રહીને લડી શકે તેજ માણસ આગળ ચાલી શકે છે, ને તેનેજ ખરો શુરવીર કહેવો.

(૮૨૪) કબીર કહે છે કે, પહેલ્લા હું આપનાર થયો ને મેં મારું માથું ખુદને સોંપ્યું. તે પછી, ખુદ દાતા યાને આપનાર થયો ત્યારે હવે હું શું તેને આપું ?

અર્થાત—તન, મન, સર્વસ્વ ખુદને મેં અર્પણ કરી દીધું એટલે હવે બાકી રહ્યું શું કે તે હું આપું ?

(૮૨૫) એક બીજને જોઇને જે કોઇ કરવા જાય તે, ખરો ભેદ પામી શકતો નથી, પણ જે કોઇ ખુદને માટે પોતાનું માથું અર્પણ કરે તે માણસજ ખરો પરમાર્થી પુરુષ છે.

(૮૨૬) માથાંને સદૃઢ રમવો તે તો ખરો શુરવીર પુરુષનું જ કામ છે; કારણ કે ત્યાં પેહલ્લા આગમાં જવાનું છે, ને તે પછી ખુદનું નામ લેવાનું શકાય છે.

અર્થાત, ખુદને મળવું એ કાંઇ જેવું તેવું કામ નથી. જ્યારે માણસ પોતાનો સ્વાર્થ છોડી દે ત્યારેજ તેનાંથી એ માર્ગમાં દાખલ થઇ શકાય છે.

(૮૨૭) એમ કાંઇ ખાલી મોહોડાંની વાતોથી ખુદને મળી શકાતું નથી પણ ખોદાની સાથે સાદું કરવું હોય યાને ખુદને મળવું હોય તો જ્યાં સુધી માણસ પોતાનું માથું તેને હવાલે કરતો નથી ત્યાં સુધી તેનાથી તેને (ખુદને) પુગાતું નથી.

(૮૨૮) ખુદનું ગુણ મેળવવો એ બહુ મુશ્કેલ છે, અને તે એટલું તો ઉંચું છે કે તેનો વિચાર મોહોડેથી બોલી શકાતોજ નથી, ખલ ત્યાં પોહોવવાને સારું જ્યારે માણસ પોતાનાં કરોડો માથાંઓ પગ નીચે મુકે, યાને પોતાની ખુદને કચડી નાંખે ત્યારેજ ત્યાં પુગી શકાય છે.

(૮૨૯)

ઉંચા તરવર ગગન ફલ, પંખી મુંવા સખ જૂર;
ખડોત શિયાને પચ ગયે, ફલ લાગે પર ફૂર.

(૮૩૦)

ફૂર ભયાં તો કયા ભયા, સિર દે નેડા હોય;
જખલગ સિર સોંપે નહિ, ચખ શકે ન કોય.

(૮૩૧)

એ રનમાંહિ પેંઠ કર, પિછે રહે ન શુર;
સાહેબકે સનમૂખ રહે, ધરદે સિસ હજૂર.

(૮૩૨)

લાગી લાગી કહા કરો, લાગી નહિ લગાર;
લાગી તખ્તિ જનીયે, નિકસ જાય દો સાર.

(૮૩૩)

કાયા મોડ કમાંન કર, પાંચ તત કર તાંન;
મારો તો મન મરઘલા, નહિતો મીઠ્યા જાન.

(૮૩૪)

સિસ ઉતારી ભું ધરે, ઉપર ધર દે પાય;
દાસ કબીરા યું કહે, એસા હો તખ આય.

(૮૨૯) એ જાડ ધણું ઉચું છે ને તેનાં ફળો છેક આસમાને લાગેલાં હોય છે, જેથી તે મેળવવા જતાં પાંખીઓ બધાં જુરી મરે છે, ધણાંક કહેવાતા શિયાના પુરૂષો તે લેવા ગયા, પણ તે ફળ તેઓથી દૂર ને દૂરજ રહ્યું.

(૮૩૦) કખીર કહે છે કે:-તે ફળ ધણું દુર છે તો શું થયું ? તું જો માથું આપે તો તે તારી આગળ આવે કારણ કે જ્યાં સુધી તું માથું આપે નહિં ત્યાં સુધી તે આખી શકાતું નથી.

(૮૩૧) જે શુરો પુરૂષ ખુદાઇ માર્ગમાં એકવાર દાખલ થયો કે, પછી તે કદીખી પાછળ હઠતો નથી, પણ ખુદાની સમક્ષ ઉભો રહે છે, ને પોતાતું માથું તેનાં પગ આગલ હાજર કરે છે.

(૮૩૨) “મને પ્રેમ લાગો છે, મને પ્રેમ લાગો છે,” એવું માત્ર મોહોડેથી અમથ્યું શું બોલવું ? હું (કખીર) કહું છું કે જે કોઇ મોહોડેથી એમ બોલે તેને, પ્રેમ લાગોજ નથી, પણ જ્યારે દિલ ખરું ખુદાપર લાગે ત્યારે તો માણસથી બે સાર નિકળી જાય છે યાને તે વેળા તે માણસની હાલત તદ્દન બદલાઇ જાય છે.

(૮૩૩) એમ કોઇ પ્રેમ લાગતો નથી, પણ જ્યારે તું તારી કાયાને કમાન પેરે વાળે, તારી પાંચે ઈંદ્રિયાની તાંન બનાવે, ને તારાં બટકતાં મનને મારી મારીને શાંત કરે, ત્યારેજ તે રસ્તો હાથ આવે, નહિંતો બધું ફેકત છે.

(૮૩૪) માથું ઉતારી જમીનપર મુકે, ને તેની ઉપર પ્રગ મુકે ત્યારેજ, હું દાસ કખીર કહું છું કે તે માણસ ખુદાને પુગી શકે, નહિં તો કદી પણ નહિં.

(૮૩૫)

જળ લગ ધડપર સિસ હય, શુરા કહીયે નાહિં;
માયાં તુટી ધડ લડે, શુરા કહીયે તાહિં.

(૮૩૬)

કબીર સાચા સુરવા, કબ ન પેહેરે લોહ;
બુજનકે બંધ ખોલકે, છાંડે તનકા મોહ.

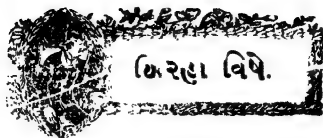
(૮૩૭)

કઠનાઈ કછૂ નહિં, ને સિર બહલે લોહ;
રામનામ નહિ છાંડીયે, ને સિર કરવત દેય.

(૮૩૫) જ્યાં સુધી ધર ઉપર માથું રહેલું હોય, ત્યાં સુધી લે મા-
ણસ શુરો કહેવાય નહિં, પણ માથું નિચે તુટી પડે ને શરીર લડવા
કરતું રહે, ત્યારે તે ખરો શુરવીર છે એમ કહેવાય

(૮૩૬) ઓ કખીર ! જે કોઈ ખરો શુરવીર પુરુષ છે તે કદીખી
લોહાંતું બખતર પેહેરતો નથી; તે તો પોતાનો અંગરખો પણ ખોળા
નાંખીને લહે છે, અને પોતાનાં શરીર વિષે કાંઈપણ દરકાર કરતો નથી.

(૮૩૭) મુશકેલી કોઈખી નથી, માત્ર મનનો શેહ બદલાવો છે, તે
એ કે, ગમે તે થાય તોખી રાગ (ખુદા) નું નામ છેડતું નહિં, માથાંપર
કરવત આવી કાં ન ફરતી હોય તોખી ખુદા પર જેતું ઝિલ લાથું છે તે
કદીખી ફરતો નથી, એવી રીતે જેનાં મનની લેહ બદલાઈ યાને મન ખુદા
તરફ રહેતું થયું તો પછી ખુદાઈ માર્ગમાં આગળ વધવાને કાંઈજ મુશકેલી
નથી—માટે કખીર કહે છે કે તું તે (ખુદાતું) નામ છેડતો ના.

(૬૩૮)

ગિરહા પુરા હય જન કહે, ગિરહા હય સુલતાન;
જા ઘટ હરિ ગિરહા નહિ, સો ઘટ સદા મસાંન.

(૮૩૬)

ગિરહા આયા દુધસા, કડવા લાગા કામ;
કાયા લાગી કાલસિ, મિઠો લાગો રામ.

(૮૪૦)

જા તનમેં ગિરહા જસેં, તા તન લોહુ ન માંસ;
ધતના જહોત કિ ઉબરા, હાડ ચામ ઓર શ્વાસ.

(૮૪૧)

ગિરહા કુંડી ભુંડ પડે, દરશન કારન રામ;
જીવત દરશન ના દિયો, મુવેકા નહિં કામ.

(૮૩૮) ગિરહા ચાંને માણસનાં અંતઃકર્યુમાં (કાંઈથી ચીજ માટે) જતી મજબુત ઇચ્છા અથવા સાધારણ બોલીમાં કહીએ તો ખેંચાણ. એ લાગણી માટે ટાંકે કહે છે તે ખરાબ છે, પણ કપીર કહે છે કે એ (ખેંમતી) લાગણી ઉત્તમ છે; પરંતુ જેના દીવમાં એ ખેંચાણ બોદા તરફ થતું નથી, પણ જેનું દીવ બીજી દુનિયતી ચીજે ઉપર લાગેલું હોય તે માણસનું શરીર સદાનું મસાનજ છે.

અર્થાત-માણસ ૧ જીવ અને ખુદા વચ્ચે જે જુદાઇ થઈ છે તેનું પાછું જોડાણ અથવા એકત્ર થવું, અને એ માટે જીવનું તલપવું, તે ગિરહા છે, તેથી કપીર કહે છે કે જેના દીવમાં એ લાગણી થતી નથી તે માણસનું શરીર જીવનું હોવા છતાં મસાન કહેવાય.

(૮૩૯) જે માણસનાં દીવમાં એ લાગણી એકત્રાર ખરેખરી પેદા થઈ તેને હિંદીઓની મોજ ભોગવવનું દાદુ ઝેંડર જેવું લાગે છે, અને શરીર કે જે તેના ખુદા સાથે મેળાપ કરતાં વચ્ચે અડચણ ક્યાં કરે છે તે અકારે થઈ પડે છે, અને તેને ખુદાનીજ વાત ગમ્યા કરે છે, અને બીજી ચીજો ગમતી થી.

(૮૪૦) જેનાં દીવમાં ખુદા તરફ પયાર વલનો થયો તે માણસનાં શરીરમાં લોહી ને માંસ ઘણું નહીં હોય. તેની કશી શીકર નથી; તેનું આમડું, હાડકાં ને શ્વાસ (પ્રાણ) ચાલતા હોય એટલુંજ બસ છે.

અર્થાત-ખુદાની રહસ્યે ચાત્રતાં માણસને દુઃખ આવે અથવા તેનું શરીર નખખું પડી જાય, તેની કાંઈ ચિંતા કરતી નહીં; કારણ કે આ શરીર તો એકવાર પડવા (મરવા)નુંજ, અને જ્યારે દુઃખથી લોભ લાલચ માટે, માણસ આટલી બધી જંગળો ઉઠાવે છે યાને પોતાના શરીર ને કપટી આપે છે, ત્યારે ખુદાના રહસ્યમાં ચાત્રતાને યાને ખુદાને મેળાવા માટે આપણાં શરીરને કપટી આપતી તેમાં શું ખોટું છે! કાનણ કે પૈસો ટાંકે માણસને ખરું સુખ આપી શકતું નથી, જ્યારે ખુદાના મળવાથી તો ખરું (હંમેશનું) સુખ આપણને પ્રાપ્ત થાય છે.

(૮૪૧) કપીર કહે છે કે ખુદાના દર્શન કરવા માટે મારા શરીર ઉપર સેંકડો દુઃખો આવી જાય તોપણ તેની મને પરવાહ નથી. પણ હું એટલું માણું છું કે આ ખુદા મને જીવતાં જીવત તારી સાથે મેળાપ થાય; મુઠા પછી મને તારાં દર્શણ થાય એવું હું માગતો થી.

(૮૪૨)

મુવે પિછે મત મિલો, કહે કબીરા રામ;
લોહા માટી મિલ ગયા, તખ પારસકા કયા કામ ?

(૮૪૩)

ગલું તુમારે નામમે, જ્યું પાનીમે લોન;
ઐસી બિરહા પઠાયકે, નિત દુખાવે કેન ?

(૮૪૪)

દેખતહિ સખ દિન ગયા, નિશબી નિરખત જાય;
બિરહન પિયુ પાવે નહિ, જીવડા તલમે જાય.

(૮૪૫)

નેના હમારે જલ ગયે, છિન છિન લોટે લુંજ;
ન તું મિલે ન મેં સુખી, ઐસી બેદના સુજ.

(૮૪૬)

ઇસ તનકા લીવલા કરું, ખાતી ડાલું જીવ;
લોહી સીંચું તેલ જ્યું, કળ સુખ પાવું પીવ.

(૮૪૭)

માંત્ર ગયા પિંજર રહા, તાકે ન લાગે કાગ;
સાંઈ અઝહું ન સંભાળયા, મંદ હમારા લાગ

(૮૪૨) ઓ ખુદા સુવા પછી હું તને જોવા માગતો નથી-કારણ કે સોહું કીતાબને માટી થઇ ગયું પછી કે પારસમણીનું શું કામ રહ્યું? અર્થાત, માણસને આ (ખાકી) દુનીયામાંજ ખુદા સાથે એકતાઈ જોવવાની છે, અને આ શરીરમાંજ જો ખુદાને નહીં મેળવી શકે તો મુવા બાદ તેનાથી કાંઈ થઇ શકવાનું નથી.

(૮૪૩) પાણીમાં મીઠું નાખવાથી જેમ તે અંદર ગળી જાય છે, તેવી રીતે ખુદાનાં નામમાં હું (કપીર) બધો ગળી ગયો છું, અને એવી રીતે (ગળી જઇને) ખુદાને ખાતર પોતાનાં શરીરને હંમેશાં કષ્ટ આપવાને કાણુ તૈયાર છે ?

(૮૪૪) ખુદાને જોતાં જોતાં (યાને જોવાની આશામાં) મારા દિવસ ને રાત બેક નિકળી ગયાં, એમ જ્યાં સુધી તે મારો વહાલો ધણી મળ્યો નહિં ત્યાં સુધી, મારો જીવ તલપયા કરતો હતો.

(૮૪૫) દરેક પળે તુંને જોતાં જોતાં મારા કોળા બળી ગયા, ને જ્યાં સુધી મને તું મળે નહિં ત્યાં સુધી સુખ થાય નહિ, એવી જાતનું દુઃખ મને થઇ લાગ્યું છે.

(૮૪૬) આ મારા તનની બતી કરં ને તેમાં આ (મારા) જીવનો કાકડો ખનાવી મેળું, ને તેલને ઠેકાણે મારું ભોહી અંદર સ્થિત્યું કે ક્યારે મારા પીયુતું (ખુદાતું) મોહોડું જોઈ, અર્થાત, ઇદ્રિઓ ને મન સર્વ કાંઈ ખુદાના જ વિચાર ને વમાસણમાં કપીર રાખતો હતો.

(૮૪૭) (ક્રિમ કરતાં કરતાં) મારાં શરીરનું માંસ ગળી ગયું, ને હાડ પીંજર જેવું થઇ ગયું કે તે ઉપર કાગડાળી આવીને બેસે નહિં, એટલું છતાં હજુર ખુદા મને મળ્યા નહીં એટલે મારું નસીબજ અભાગ્યું.

(૮૪૮)

કખીર! હસનાં દુર કર, રૈવન પર ધર ચિત;
બિન રાવે કયું પાઈયે, પિયું પુરખલા મિત.

(૮૪૯)

હસું તો દુઃખ ન બિસરે, રૌવું તો બલ ઘટ જાય;
મનકા મનમે બિસરનાં, જ્યું ધુન કાળકુ ખાય.

(૮૫૦)

પહેલે અગન ખીરહેકા, પિછે પ્રેમ ખ્યાસ;
કહે કખીર તખ જાનીયે, રામ મિલનકી આસ.

(૮૫૧)

જીતના ગુનાહ મેં કીયા; જિતના કરે ન કોય;
કાલા હુવા મુખડા, ધો ન શકું રોય.

(૮૫૨)

ખિરહેની મર જાયગી, આતુર હાલ શરીર;
બેગી દર્શન દિજીયે, તો જીવે દાસ કખીર.

(૮૫૩)

ખિરહેની દેત સંદેશો, સુનો હમારે સુખન.
બેગી તુમ આ મીલો, નહિં તો તજયા પ્રાન.

(૮૪૮) ઓ કખીરા ખુદને મળવું તે કાંઈ હસવાં સરીખું કામ નથી, માટે તું હસવાતું મુકી દે, અને રડવા પરજ ધ્યાન લગાડ, કારણકે વગર રડવે, માને પોતાના જીવપર જીવન કર્યા વિનાં ખુદ મળી શકતો નથી.

(૮૪૯) કખીર કહે છે કે હસું તેથી કાંઈ દુઃખ ભુજાતું નથી, ને જો રડ્યા કરું છું તો મારું બળ ઘટતું જાય છે. (ત્યારે કરવું શું? તેનો પાછો જવાબ આપે છે કે) તું મનમાં ને મનમાંજ બધું વીસરવાની કોશિશ કર, જેમ ચુલામાં બળતું થયા વગર માત્ર ધુમાડાથીજ લાકડું ખવાઈ જાય છે તેમ તારાં દુઃખનો દેખાવ બહારથી કર્યા વગર, મનની અંદરજ તે લુછી જા.

(૮૫૦) ખુદ તરફ પ્યાર થયા આગમજ પહેલાં દુઃખ આવે ને તે પછી ખુદના પ્યારના તરસ લાગે, ત્યારે (કખીર કહે છે કે) ખુદ મળવાની આશા છે, એમ જાણવું. અર્થાત, જ્યારે માણસને દુઃખ આવી પડે છે ત્યારે તે દુઃખથી ખુદ તરફ ખેંચાય છે, ને ત્યારેજ ખુદ તરફ તેને પ્રેમ આવ થાય છે, અને એવું જ્યારે માણસને થાય ત્યારે, કખીર કહે છે કે જાણવું કે તે માણસને ખુદ મળવાની આશા રહે છે.

(૮૫૧) ખુદને મળવાન માટે જેટલાં દુઃખો મેં વેડ્યાં તેટલાં કાંઈ વેઠશે નહિ. દુઃખથી મારું મોહકું એવું તો કાળું મારી ગયું કે ગમે તેટલું રડવાથી તે ધોવાતું નથી.

(૮૫૨) જેમ એક સ્ત્રી, બીજા મરદપર આશક થયલી હોય તેને જોવાને માટે તેનું શરીર આતુર હોય છે, તેમ કખીર કહે છે કે ઓ ખુદ હું તુંને જોવાને આતુરતીથી રાહ જોઉં છું માટે મને તારાં દર્શન જલદીથી આપી દે, તો હું જીવતો રહું.

(૮૫૩) જેમ એક સ્ત્રી, પોતાના વડાના ઉપર પોતાને મલી જવા માટે સંદેશો મોકલાવે છે તેમ, કખીર કહે છે કે જો ખુદનો આશક બને છે, તે ખુદ તરફ પોતાનો અંતઃકરણનો અવાજ મોકલે છ ને કહે છે કે ઓ ખુદ, તું મને જલદીથી આપી મળ, નહીં તો આ પ્રાણ છોડી દેવશ.

(૮૫૪)

સાંધયા તુમ મત જાનિયો, કે પ્રીત ઘટે કવચિત;
મરૂં તો તુમ સુમરત મરૂં, જીયું તો સુમરૂં નિત.

(૮૫૫)

મેં દિવાની રામકી, દિવાની કહે સખ કોય;
મોહે દિવાના આ મિલે, તમ બંદી ચંગી હોય.

(૮૫૬)

પદૈયા પિયુ પિયુ કરે, નિશદીન પ્રેમકી આશ;
પંખી વીરજ ના છાંડહિ, તો કયું છાંડે નિજ દાસ.

(૮૫૭)

આઠ પોહોર ચોસઠ ઘડી, લાગા રહે અનુરાગ;
હિરદે પલક ના મિસરે, તખ સાચા બૈરાજ.

(૮૫૮)

જયું મેરા મન તુજમેં, યું તેરા મુજમેં હોય;
તાતા લોહા યું મિલે, સાંધ ન લખે કોય.

(૮૫૪) ઓ મારા ઘણી, તું એમ ના સમજતો કે તારી તરફતું મારું વહાલ કદીખી ઘટશે, નહીં કદી નહીં, કારણ કે મારાં મનમાં હમેશાં તું રહેલો છે તેથી, હું મરી જાઉં ત્યારે (મરતાં મરતાં) પણ તારીજ યાદમાં મરીશ, ને જીવતો રહીશ તો હમેશાં તારું રમરણ કર્યા કરીશ

(૮૫૫) હું તો રાત્રિ (પ્રુદા)ની દીવાની છું, અને બસે મને બધા (દુનિયાનાં) ભોકો દિવાની કહે, તેની હું દરકાર કરતી નથી, પણ મને મારો દીવાનો (આશક યાને પ્રુદા) ક્યારે આવી મળે તેની હું વાટ જોઉં છું, અને તે જ્યારે મને આવી મળશે ત્યારેજ મારું દીવાનાપણું જતું રહેશે ને હું સારી થઇ જઇશ.

(૮૫૬) ખુલખુલ જેવું પક્ષી તે માલેકના પ્રેમની આશામાં “પીયુ પીયુ” કરતું રાત ને દિવસ બોલ્યા કરે છે અને જ્યારે પંખેરાં જેઠું નાતું પ્રાણી તેની (પ્રુદાની) જીકકર ચુકતું નથી તો હું કે જે બોદાનો બંદો (માણસ જાત) છું તે કેમ કરી તે માલેક (પ્રુદા)ની યાદ ભુલી જાઉં યાને તેની જીકકર કરવાનું મોકુફ રાખું ?

(૮૫૭) કપ્પીર કહે છે કે દિવસનાં આઠે પહોર અને દરેક પોહોરની ચોસઠ ઘડી છે તે દરેક ઘડિએ માણસનું ચિત્ત જ્યારે પ્રુદામાં લાગેલું રહે, ને તેનો (પ્રુદાનો) ખ્યાલ હૈયામાંથી વિસરાય જ નહિ, ત્યારે જાણવું કે તે માણસને ખરો વેરાગ ઉપજ્યો છે, યાને તેનું મન દુનિયવી માયા પરથી ઉઠી પ્રુદાપર લાગું છે.

(૮૫૮) કપ્પીર કહે છે કે ઓ પ્રુદા ! જેમ મારું મન તારામાં ભરાઇ રહ્યું છે તેમ તારું મારામાં ભરાય, એવું હું માણું છું કે જેમ ગરમ કીધેલા ભોખાડનાં કટકાને સાંધ કરે છે ત્યારે તેઓ એકએક સાથે મળી જાય છે, ને તેની સાંધ કોઇ પારખી શકતું નથી તેમ, આપણે બંને સાથે મળી એક થઇ જઇએ.

(૮૫૯)

કંદ કાયા ચિત ચક્રમકા, આલિ વારમવાર;
તિન વાર ધુવા ઉઠે, ચોઠ પર અંગાર

(૮૬૦)

પાનીકી મછલી, ચઢી પરખતે ગઈ
અગ્નિ પિયા પુષ્ટ ભઈ, જલ પિયા મર ગઈ.

(૮૬૧)

સમુદ્ર લાગી આગ હય, નદી જલ કોયલા ભઈ,
ભાગ કળીરા દેખ લે, મછીયાં તરવર ચઢ ગઈ.

(૮૫૯) જ્યારે આ મેલાં (ખાકા) શરીરને તેમજ આરાં મનને વારે વારે જાળ્યુંં યાને મારી રહેતી—કરંણી સુધારી આરાં મનને શુદ્ધ વિચારોમાંજ રોકાયા કીધું (તોયે) ત્રણ વાર તેમાં ધુમાડો થયો, ને એથી વારે તેમાં અગ્નિ પ્રગટ થયો.

(૮૬૦) (એમ કરતાં કરતાં) તે પાણીમાં રહેલી માછલી (જીવ) છેક પહાડને મથાલે પુગી ને ત્યાં તેણીએ અગ્નિ પાંધો, ત્યારે તે મજબુત થઇ, (એથી ઉલટું) જ્યારે તે પાણીમાં રમતી હતી ત્યારે મરણ પામતી હતી.

અર્થાત—માછલી તે માણસનો જીવ યાને માણસ, તે જ્યાં સુધી આ આ નીચલી (ખાકા) દુનિયામાંજ રમવા કરતો હતો યાને ઇન્દ્રિયોથી ભોગવાતાં સુખમાંજ મોજ છે એવું માન્યા કરતો હતો ત્યાં સુધી, તેતું મરણ નિપજવા કરતું હતું; પણ જ્યારે તે આ નીચલી ઝીજે પરથી ઇચ્છા કાઢી લે છે, અને પ્રુદાને મળવાની ઇચ્છા કરે છે, અને જ્યારે ઉંચ બાનમાં રહેતો થાય છે ત્યારે તે મજબુત થતો જાય છે અને મરણ-માંથી બચવા પામે છે.

(૮૬૧) સમુદ્રમાં આગ લાગી, અને નદી બાળીને કોયલા થઇ ગઇ. હવે ઓ કપ્પીર! તું જગૃત થઇ જો, કે પેલી માછલી (પરવતને મથાળેનાં) ઝાડ પર ચઢી ગઇ છે.

અર્થાત, સમુદ્ર, તે માણસનું શરીર, નદી તે માણસનું નીચલું બાન, શરીરમાં લાગેલી આગ, તે પ્રુદાના પ્રેમની આગ, કે જે પેલી નદી યાને નીચલા મનને બાળીને કોયલા કરે છે, યાને તેને દુનિયાની આવા પરથી ખેંચી કાઢે છે, એવી રીતે જ્યારે માણસનું મન પવિત્ર થાય છે, યાને દુનિયવી ઝીજે પરથી મનની ઇચ્છાઓ નીકળી જાય છે, ત્યારે પેલી માછલી યાને જીવ તે ઝાડ પર યાને ઉંચ બાનમાં જઇ શકે છે.

(૮૬૨)

સખડો બિરહન કુંબલી, તું કયું બિરહન લાલ !
 પરચા પાયા પિયુક, યું હમ ભાઈ નેહાલ.

(૮૬૩)

સાચ પાયા સુખ ઉપના, હિલ દરિયા ભરપુંર
 સકલ અંધેરા મિત ગયા, જબ સાઈ મિલા હજુર.

(૮૬૨) જેનાં દીલમાં પ્રેમની આગ સળગી હોય છે, તે માણસ દુબલો થઇ જાય છે, ત્યારે એ પ્રેમની અગ્નિથી બળતી સુંદરી! તું કેમ એવી (લાલ મધરડા જેવી) તનદરોસ્ત લાગે છે? (જવાબ મળે છે કે) એ બાઇ, મને મારા પિયનો પતો મળ્યો તેથી હવે હું નેહાળ થઇ ગઇ છું. અર્થાત્, કપીરનું કહેવું એમ લાગે છે કે જે કોઇ પુદ્ગલ માર્ગમાં ચાલવા માંડે છે તેને પહેલાં ઘણી કષ્ટી ભોગવવી પડતી હોવાથી, યાને પોતાના દુર્ગુણોને મારી હઠાવવા, ઇન્દ્રિઓની મોજ મજલો છોડતી વગેરે કાશેશ કરતાં તેનાં શરીરને પહેલાં દુઃખ થાય છે, અને તે નખળું પડી ગયું હોય એમ દેખાય છે, પણ તેની દરકાર ન કરતાં, મક્કમપણે અને હિંમતથી, પવિત્રાઇમાં આગળ વધતો જાય છે, અને એક વાર તેણે પોતાની ઇન્દ્રિઓ અને મન ઉપર પુર્ણ કાબુ મેળવ્યો ત્યાર પછી તેનું શરીર પાછું આસુદ્ અને (ખરૂં) તનદરોસ્ત બને છે----

પેગમબર શસસ કાઇસ્ટ સાહેબ પણ કહે કે :—

Seek ye first the Kingdom of Righteousness, and all these things (of the world) shall be added unto ye
યાને પહેલાં કષ્ટી ભોગવીને તું પવિત્રાઇ (અશોધ)નું રાજ્ય મેળવ, કે જેથી પછી તને બધી (દુનિયાની) સીજે આવી મળશે.

(૮૬૩) જે સત હતું તે મળ્યું, ત્યારે મને ખરું સુખ ઉપજ્યું, અને મારું દીલ, સુખના દરીઆવ જેવું મરપુર થઇ ગયું, અને જ્યારે મારો ઘણી (પુદ્ગ) મારી સનમુખ આવી ઉભો, ત્યારે મારું સઘળું અંધારું જતું રહ્યું, યાને મારું અજ્ઞાનપણું દૂર થઇ, મારે લગતી ને આખી જહાનને લગતી વાતો મને સમજ પડી ગઇ.

(૮૬૪)

કખીર, ચલ જાય થા, પુછ લિયા એક નામ;
ચલતા ચલતા તહાં ગયા, ગામ નામ નહી ઠામ.

(૮૬૫)

કૌતક દેખા દેહ બિન, રવિ સસિ બિન ઉજાસ;
સાહેબ સેવામે રહે, બેપરવાહિ દાસ.

(૮૬૬)

ધરતિ ગગન પવન નહિ, નહિ તુ'ંબા નહિ તાર;
તબ હરિકે હરિજન થા, કહે કખીર બિચાર.

(૮૬૭)

દેખા એક અગમ ધની, મહિમા કહી જાય;
તેજ પુ'જ પ્રગટ ધની, મનમે રહા સમાય.

(૮૬૮)

દ્વિપક દેખા જ્ઞાનકા, પે'ખા અપરમ દેવ;
ચાર વેદકો ગમ નહિ, તહાં કખીરા સેવ.

(૮૬૯)

બૈકુન્થ ઉપર બસત હય, મેરા સાહેબ સોહે;
બાકે રૂપ ન રેખ હોય, સો અંતર મિલ્યા મોહે.

(૮૬૪) હું પુદ્ગની રાહમાં ચાલ્યો જતો હતો, ચાલતાં ચાલતાં મેં એક જણ પાસેથી પુદ્ગનું નામ પુછી લીધું. પછી તે નામ જપતો જપતો આગલ ને આગલ ચાલ્યાં કીધો, ત્યારે આખરે હું ત્યાં જઈ પોહોંચ્યો, કે જ્યાં કોઇ ગામ નહિ મલે, કાઈ રહેવાનું નહિ મલે, ને કોઇનું નામ નિશાન નહિ મળે !

(૮૬૫) આ અન્યથા જેવો દેખાવ મેં શરીર વગર જોયો. મારી ઈંદ્રિયો અને મન મળે નહિ થઈ ગયલાં હતાં, તેવી હાલતમાં મેં આપ અન્યથા જેવો દેખાવ જોયો, અને એ દેખાવ જોવાને માટે સુર્ય ચંદ્રનું અન્વણું પણ ત્યાં નહિ હતું. પછી હું નોકર પેરે સાહેબની સેવામાં રહેવા લાગ્યો, ને આ દુનિયાનાં સર્વે કામો ને સર્વે વાતો વિશેની મારી શીકર ચિંતા મટી ગઈ.

(૮૬૬) જ્યારે પૃથિવ, પવન, આસમાન કાંઈ નહિ હતું ને તુંબુડુ કે તેનો તાર કાંઈએ નહિ હતું, ત્યારે માત્ર પુદ્ગ કે પુદ્ગનો ભગત તો હતોજ એવું મારું કહેવું છે ; જે માટે તું વિચાર કર.

(૮૬૭) મેં તે સાહેબને જોયો, જેને ઈંદ્રિયો પોહોંચી શકતી નથી ને તેનો મહિમા યાને મોટાઈની વાત મોહોડેથી કેહેવાઈજ શકતી નથી, તે પ્રકાશનો જથ્થો હૃદયમાંજ સમાઈ રહ્યો, એટલે કે તે માત્ર અનુભવમાંજ રહેલો છે, યાને જે કોઇ અનુભવે તેજ જાણી શકે છે.

(૮૬૮) જેને જોવાથી સર્વ ચીજો ને વાતો જણાઈ જાય છે, તે દિવાને મેં દીઠો; અને તેને, જેના જેવો બીજો કોઇ નહિ એવા પુદ્ગ તરીકે મેં પિછાન્યો, અને ચારે વેદો જેની વાત સમજવી શકતાં નથી, એવા તે સાહેબની સેવામાં હું ખડો રહ્યો.

(૮૬૯) વૈકુન્થની પેલીમેર, જેને જરથોસ્તીઓમાં ગરોથમાન કહે છે, તેની પેલીમેર, જે રહે છે તે મારો સાહેબ છે, અને જેને આકાર, લીટી કે આકૃતિ કાંઈએ નથી તે પુદ્ગ મને મારામાંજ મળ્યો.

(૮૭૦)

હરિ સંપત શિતલ લયા, મિટા મોહ તન તાપ;
નિશ ખાસુર સુખ ઉપજા, જળ અંતર પ્રગટ આપ.

(૮૭૧)

કળીર ! દિલ સામેત લયા, હરિ યેઠા દરગે આય;
જીવ બ્રહ્મ મિલા હુવા, અળ જીવ કહાં ન જાય.

(૮૭૨)

મન સરોવર શુભક જલ, હંસા કેલ કરાય;
મુગટા ફલ નિશદિન ચુંગે, અળ ઉડી અંત ન જાય.

(૮૭૩)

કળીર ! હમે જળ ગાવતે, તળ હરિ જાનિયા નાહિ;
અળ હમ દિલમે પેંખીયા, તળ ગાવેકો કષ્ટ નાહિ.

(૮૭૪)

કુદરત પાયા ખબરસુ, સદશુર દિયા બતાય;
ભમરા વલ્લભા કમલસુ, અળ ઉડી અંત ન જાય.

(૮૭૦) પ્રુદ્ધ ખળને! મળ્યો ત્યારે મારા મનને શાંતી થઇ, ને દુનિયવી ચીજોપરની મારી (ખોટી) બાવના દુર થઇ, મારાં શરીરને લગતી તાવો યાને દુર્ગુણો બધા નિકળી ગયા, અને જ્યારે પ્રુદ્ધ મારાં અંતઃકરણ (હૈયા) માં પ્રગટ થયા, ત્યારે રાત ને દીવસ સુખજ મળ્યું, યાને મને હંમેશનું સુખ પ્રાપ્ત થયું.

(૮૭૧) ઓ કખીર ! જ્યારે તારું દીલ પવીત્ર થયું ને તારું યકીન પ્રુદ્ધપર મજબુત થયું યાને પ્રુદ્ધ જેવું સુખ બીજું નથી એવો તુંને પુરૂ વિશ્વાસ આવ્યો ત્યારે તારો જીવ અને પ્રુદ્ધ એક થયા, અને જીવ એકવાર પ્રુદ્ધ સાથે મળ્યો કે પછી તે કેટલી જગનો નથી, યાને પાછો દુનિયવી ચીજોપર ખેંચાવાનો નથી.

(૮૭૨) જ્યારે સરોવરનાં પાણીની મીસાલ મન શાંત પડે છે, ત્યારે તેમાં હંસ પક્ષી રમવા માંડે છે (યાને જીવ ઉંચી હાલતે જઇ પુગે છે) અને ત્યાં તેને રાત ને દિવસ મોતીફળ ખાવાને મળ્યાથી, તે કદી પણ બાહરે જવા માંગતો નથી, સારાંશ કે પ્રુદ્ધ મળે તેને આખી જહાન મળે ત્યારે બીજી કંઇ ચીજ માટે આતુરતા હોય ?

(૮૭૩) હું (કખીર) જ્યારે પ્રુદ્ધની તારીફ યાને બજન (અમરથો) મોહોડેથી ગાયા કરતો હતો, ત્યારે પ્રુદ્ધને પિછણતો હતો નહીં; હવે જ્યારે મેં તેને (પ્રુદ્ધને) મારાં દીલમાં ઓળખ્યો, યાન મને પ્રુદ્ધ મળ્યા ત્યારે હવે મને (મોહોડેથી) ગાવાનું કાંઇ રહ્યું નથી, યાને બાહરની કીયાઓ મારે માટે કરવાની રહી નથી.

(૮૭૪) મારા સદ્ગુણો મને જ્ઞાન આપ્યું, તે જ્ઞાનથી, મને કુદરત વીશેની બધી ખજર થઇ ગઇ, અને જેમ ભમરાને કમળ પુલ મળી જાય છે, ત્યારે તે બીજે કેટ જતો નથી તેમ, જીવને જ્યારે ઉંચ જ્ઞાન મળે છે, ત્યારે તે પાછો હલકી (દુનિયવી) ચીજ માટે દરદાર કરતો નથી.

(૮૭૫)

હમ વાસી વહાં દેશકે, જહાં અવિનાશીકી આન;
સુખ દુઃખ ત્યાં ખ્યાપે નહિ, સખદિન એક સમાન.

(૮૭૬)

હમ વાસી વહાં દેશકે, જહાં ખારો માસ બિલાસ;
પ્રેમ ઝરે બિકસે કવલ, તેજ પુંજ પ્રકાશ.

(૮૭૭)

હમ વાસી વહાં દેશકે, જાત વરન કુલ નાહિં;
શખ્દ મિલાવા હો રહા, પર દેહ મિલાવા નાહિં.

(૮૭૮)

હમ વાસી વહાં દેશકે, રૂપ વરન કછુ નાહિં;
સેન મિલાવા હો રહા, શખ્દ મિલાવા નાહિં.

(૮૭૯)

હમ વાસી વહાં દેશકે, પીંડ બ્રહ્મન કછુ નાહિં;
આપ પર દોડે બિસરા, સેન મિલાવા નાહિં.

(૮૮૦)

તેજ પુંજકા દેહરા, ઓર તેજ પુંજકા દેવ;
તેજ પુંજ ઝલમલ ઝરે, તહાં કૃષ્ણીરા સેવ.

(૮૭૫) હું તે દેશનો રહેવાસી થઈ ગયો, કે જ્યાં અમર્ગી રહેલી છે, યાને નાશ છેજ નહીં, ત્યાં સુખ ને દુઃખ (જે આ નીચલી જહાનમાં માણસને લાગે છે) જેવું કાંઈએ નથી, પણ બધા દીવસ એકસરખા હોય છે, યાને એકજ (સુખી) હાલતમાં જીવ રહેલો હોય છે.

(૮૭૬) હું તે દેશનો રહેવાસી થયો કે જ્યાં બારે માસ યાને નિરંતર સુખજ છે, અને જ્યાં પ્રેમનો ઝરા વહી તેમાંથી મીઠો અમૃત નિકળે છે, અને જ્યાં હંમેશ રહેલી ઝગકતી રોશની (પ્રકાશ) નો જથ્થો માત્ર રહેલો છે.

(૮૭૭) હું તે દેશનો રહેવાસી થઈ ગયો, કે જ્યાં જાત-વરણ કે કુળ જેવું કાંઈ (તફાવત) હોતું નથી, પણ જ્યાં (તે ચુપ્ત) શબ્દથીજ મળી શકાય છે, પણ આ શરીરથી ત્યાં મળી શકાતું નથી. અર્થાત—આ દેહથી હું અલગ થઈ ગયો.

(૮૭૮) (તે પછી) એવી હાલત થઈ કે જ્યાં આકાર રંગ જેવું પણ કશું રહ્યું નહિ—ન ત્યાં શબ્દનું પણ કામ રહ્યું નહિ, પણ ત્યાં માત્ર, ઇસારાથીજ મળી શકાય છે. એ હાલત એવી છે કે જ્યાં આકાર કે રંગનો ખ્યાલ પણ હોતો નથી.

(૮૭૯) (તે પછી) એવી એક હાલત આત્મી કે જ્યાં, હું પોતે, અને ઇશ્વર જુદો હોય, એવું બીજતું રહ્યું—જ્યાં ઇસારો કરવાનું પણ કાંઈ રહ્યું નહિ. પણ તે હાલત એવી છે કે જ્યાં “હું-પણ” યાને “હું છું” એવું ભાન જતું રહે છે, એટલે જ્યાં પ્રુદ્ધ મળે ત્યાં “એ” નો ખ્યાલ હોતો નથી, યાને જેનાર એક, ને જેવાનું બીજું એવું “એ-પણ” ત્યાં હોતું નથી.

(૮૮૦) ત્યાં પુંજવાનું દેહેરું હતું તે પણ પ્રકાશજ, હતું, ને દેવ તે પણ પ્રકાશજ હતો; જ્યાં સર્વ કાંઈ પ્રકાશ પ્રકાશ ને પ્રકાશજ હતું, ત્યાં કશીર જઇ લાગો.

(૮૮૧)

સુન્ય મંડલમેં ઘર ગયા, બાળ શબ્દ રસાલ,
રોમ રોમ દિપક ઝરે, પ્રગટા આપ દયાલ.

(૮૮૨)

અગમ અગોચર ગમ નહિં, જહાં જિલમિલે જોત;
તહાં કળીરા રમ રહ્યા, પાપ પુન નહિ છોત.

(૮૮૩)

પાર પ્રદ્ધ કે તેજકા, કૈસા હય અનુમાન;
કહેવેકી શોભા નહિં, દેખા હિ પ્રમાન.

(૮૮૪)

મન મધુર પિકર ભયા, કિયા નિરંતર આસ;
કમલજ પુલ નિર બનાં, કોઈ પેખે નિજ દાસ.

(૮૮૫)

ખાલા નાલા હિમ જલ, સો ફિર પાની હોય;
જા પાની તે મોતી ભયા, સો ફિર નિર ન હોય.

(૮૮૧) માફ રહેવાનું સુન્યમાં થઇ લાગુ, કે જ્યાં માત્ર તે (ગુપ્ત) શબ્દનોજ અવાજ થયા કરતો હતો, અને જ્યારે આપ યાને પ્રુદા મારામાં જાહેર થયા, ત્યારે મારાં રૂવે રૂવે બતીઓ (રેશણી) થઇ ગઇ, યાને રેશણી શિવાય ત્યાં બીજું કાંઇજ રહ્યું નહીં.

(૮૮૨) જ્યાં તે જોત પ્રકાશે છે ત્યાં કાંઇ દીશા કે હદ યા જગ્યા જેવું કાંઇ નથી, જ્યાં કાંઇ (આંખે) જોવાનું છેજ નહી, અને જોને વિચાર પણ થઇ શકતો નથી તે હાલતનો, હું કપીર થઇ ગયો, કે જ્યાં પાપ કે પુન કશું રહેલું નથી.

(૮૮૩) એ નિરાકાર (આકાર વગરની) હાલત વિષે મનમાં અનુમાન કરવો યાને તર્ક કરવો એ બધું ફાકટ છે; તેની વાત મોહોડેથી કહેવામાં શોભાજ નથી, કારણ કે તે હાલતની વાત મોહોડેથી થઇ શકાતી નથી, યા સમજાવી શકાતી નથી, એ હાલતનો અનુભવ તો માત્ર જોયાથીજ થઇ શકે, યાને જે કોઇ તે હાલત અનુભવે તેનેજ સમજ પડે છે.

(૮૮૪) ત્યાંની વાત વિષે જે કાંઇ કહી શકાય તે એજ કે ત્યાંનો મીઠાસ પીધાથી મન શાંત ને સુખી થઇ જાય છે, અને તે એકજ (સુખી) હાલતમાં મન હંમેશા રહે છે:—કમલ ડુલ પાણી થઇ જાય, તેને કોઇ ખરે પ્રુદાનો બંદો હોય, તેજ પારખી શકે.

(૮૮૫) ઠંડીથી નાજાંનું પાણી, અરફ થઇ ગયું હોય તેનું પાણું પાણી થઇ શકે છે, પણ જે પાણીનું એક વાર મોતી બંધાઇ ગયું તે, પાણું પાણી થઇ શકતું નથી. સારાંશ કે, પ્રુદાનાં દર્ષણ કરવા તે ઘણીજ ઉંચ હાલત છે, અને જે કોઇ તે હાલતે પુગો તે હાલતને આ નીચલી હાલતમાં લાવી શકતો નથી, યાને તે ઉંચ હાલતનું જ્યાન આ ખાકી શબ્દો મારફતે દર્શાવી શકતો નથી.

(૮૮૬)

કખીર, મારગ અગમ હય, સખ મુનીજન બેઠે ઠાક;
તહાં કખીરા ચલ ગયા, ગ્રહી સદગુરૂકી શાખ.

(૮૮૭)

સુર નર ઠાકે મુનીજનાં, તહાં કોઈ ન જાય;
મોટા ભાગ કખીરકા, તહાં રહ્યા લોભાય.

(૮૮૮)

પાની હિંસે પાતલા, ધુંવા હિંસે જન;
પવન બિચ ઉતાવલા, સો દોસ્ત કખીરે કીન.

(૮૮૯)

દેખો કરમ કખીરકા, કછુ પૂરખલા લેખ;
જાકા મેહેલ ન મુની લહે, સો દોસ્ત ક્રિયા અલેખ.

(૮૯૦)

પિંજર પ્રેમ પ્રકાશયા, હિરે લિયા ઉજસ;
ચંદ્ર સુર્યકો ગમ નહિં, તહાં દરશન પાત્રે દાસ.

(૮૯૧)

મન લાગા ઉન મુનિસું, ગગન પહોતા જાય;
ચંદ્ર બિહુનાં ચાંદનાં, જહાં અલખ નિરંજન રાય.

(૮૯૨)

મન લાગા ઉન મુનિસેં, ઉન મૂનિ મનહિ બિલગ,
લોન બિલ ગયો પાનીમે, પાની લોન બિલગ.

(૮૮૬) ઓ કપીર ! ને માર્ગ નહિ જાણી શકાય એવો છે, કે જેને મેળવવાને માટે ધણા ધણા મુની લોકો ઠાકીને બેઠા છે, તે દાલતમાં હું કપીર જઇ લાગો, જ્યાં મારા સદશુરની સાક્ષી (હાજરી) રહેલી હતી.

(૮૮૭) જ્યાં પહોંચવાને માટે ધણા ધણા શુરવીરો અને મોટા કહેવાતા લોકોએ ક્રોધાં માર્યાં છે, ને ત્યાં પુગી શકતા નથી ત્યાં, માર્ગ નસીય મોટું કે હું ત્યાં જઇ શક્યો.

(૮૮૮) જે પાણી કરતાં પણ પાતળું છે, ધુમાડા-ગેસ કરતાં બી ઝીણું છે, ને પવન કરતાં બી જેની ઝડપ વધારે છે, તેની દોસ્તી થાને ઝોળખ કપીરને થઇ ગઇ.

(૮૮૯) માર્ગ (કપીરનું) નસીય કેવુંક મોટું ભાગ્યવંત હોવું જોઇયે, અને મારા કર્મના લેખ કેવાક જગ્યાં હોવા જોઇયે, કે જે મેહેલને માત્ર જોવાને સાર, મોટા મોટા મુનીઓ તલપી રહ્યા તોબી તે મેહેલ જોઇ શક્યા નહિં ત્યારે મને તે મેહેલની અંદર રહેનાર ધણી (ખુદા)ની મુલાકાત થઇ ગઇ.

(૮૯૦) જ્યારે આ શરીરમાં ખોદાઇ પ્રેમ પ્રકાશતો થયો ત્યારે તે માહેલા હીરા (જીવ) ને ઉગ્ગસ મળ્યો યાને તે ઝગઝગા લાગો અને જેને સુર્ય કે ચંદ્રબી પ્રગી શકતા નથી તેને, હું (કપીર) દેખવા લાગ્યો-યાને મને ખુદાના દર્શન થયાં.

(૮૯૧) જ્યારે (માર્ગ) મન તે સાહેબ સાથે મળી ગયું, ત્યારે તે આકાશમાં પુગી ગયું, કે જ્યાં ચંદ્ર વિના અજવાળું પડ્યા કરે છે, ને જ્યાં તે નહિં પારખી શકાય તેવો હંમેશગીનો સાહેબ રહેલો છે.

(૮૯૨) જેમ પાણીમાં મીઠું (નિમક) પડવાથી તેઓ બંને એક થઇ જાય છે તેમ, માર્ગ મન તે સાહેબના મન સાથે વળગીને એક થઇ ગયું.

(૮૯૩)

પાની કેરા હિમ હુવા, હિમ ગયા બહેલાય;
કબીર જો થા સો ભયા, અબ કછુ કહાં ન જાય.

(૮૯૪)

પાંચ સગી પિયુ પિયુ કરે, છઠ્ઠા સુમરે મનમન;
આઈ સુરત કબીરકી, પાયા રામ રતન.

(૮૯૫)

થાપન પાઈ મન થીર ભયા, સદગુરૂ દિની ધીર;
કબીરે હિશ બનઝીયા, માન સરૌવર તીર.

(૮૯૬)

પંખી ઉડા ગગનકું, ધડ રહા પરદેશ;
પાની પિવે ચોંચબિન, ભુત ગયા વાં દેશ.

(૮૯૭)

દેખન સરીખી બાત હય, કહેન સરીખી નાહિં;
ઐસા અદભૂત સમજકે, સમજ રહે મન માંહિ.

(૮૯૩) જેમ પાણીનું બરફ થઈ જાય છે, ને બરફ પીગળી પાણી થઈ જાય છે, તેમ હું કબીર જે (અસલમાં) હતો તેવો પાછો થઈ ગયો, ત્યારે મને કેટલે બીજી ગમ જવાનું રહ્યું નથી. સારાંશ કે જે અસલ પવિત્ર હાલતમાંથી મન નીકળ્યું હતું તેવું પાછું થઈ ગયું ને મોટા પવિત્ર મનને મળી ગયું એટલે તે પાછું દુનિયવી ચીજો પર જતું નથી.

(૮૯૪) મારી પાંચે ઇંદ્રિયો “ખુદા ખુદા” કરવા લાગી, ને છઠ્ઠું, મારું મન તે પણ ખુદામાં જ બસાયું ત્યારે મારું જે અસલ સ્વરૂપ હતું તેવું (ચોખ્ખું) સ્વરૂપ થઈ ગયું, ને મને ખુદાઈ ખજાનો મળી ગયો.

(૮૯૫) જ્યારે મનને એવી આપણ મળી ગઈ ત્યારે, તે તદ્દન શાંત થઈ ગયું, ને ત્યારે સદગુરુએ મને ધીરજ આપી, તે પછી મેં (કબીર) તે ધીરો (ખુદા) ઝડપ્યો કે જે મને માન સરોવર ઉપર જડાવે.

(૮૯૬) તે પક્ષી આસમાન ઉપર ઉડી ગયું, પણ તેનું ધડ ચાને શરીર તો પરદેશમાં જ રહી ગયું, તે પક્ષીની ચાંચ હતી નહીં છતાં, તેણે ત્યાંનું પાણી પીધું, ને પિંધાથી પોતાનો નીચલો દેશ જુલો ગયું.

સારાંશ કે ખુદાને મળવા માટે મેં દેહનું બાન છોડ્યું ચાને દેહ રહીત (જીવ) થયો, ત્યારે તે પેલી ઉંચી હાલતમાં જઈ પુગો કે જ્યાં આ નીચલી દુનિયાનો કાંઈ બીજો બાસ રહેતો નથી.

(૮૯૭) નીરાકાર ખુદાને મળવાને લગતી એ વાત, આપણે પોતે જોઈએ તોજ સમજાય અને બીજો કોઈ મોહોડેથી સમજાવે તો નહિંજ સમજાય, એવી અજાણ્ય જેવી છે; માટે તું એને અનુભવજે, ને તારો અનુભવ તારાજ મનમાં રાખજે, તે બીજા કોઈને કહેતો ના.

(૮૯૮)

બિન ધરતિકા ગામ હય, બિન પંથકા દેશ;
 બિન પિંડકા પુરૂષ હય, કહે કબીર ઉપદેશ.

(૮૯૯)

મેં થા, તખ હરિ નાહિ થા, અખ હરિ હય મેં નાહિ;
 સકલ અંધેરા મિટ ગયા, દ્રષક દેખા માંહિ.

(૯૦૦)

કરતમ કરતા ના હતા, ના હતા હાટ ન પાટ;
 જા દિન કબીરા રામજન, દેખા ઐઘટ ઘાટ.

(૮૯૮) મારું કખીરનું કહેવાતું એ છે કે, આપણી આ જહાંનની ચીજોની સરખામણીઓ વડે પ્રુદાને લગતી વાતો બોલી શકાતી નથી. દાખલા તરીકે, માણસો જ્યાં રહેતા હોય તે જગાને આપણે “ગામ” કહીએ, પણ પરમેશ્વર (જ્યાં) રહે છે તે જગાને માણસનાં રહેઠાણની સરખામણી કરીને “ગામ” કહેવાય નહીં; કાંય જે જ્યાં પૃથ્વીજ નહિં, ત્યાં “ગામ” કેમ હોય? આપણે એક દેશથી બીજો દેશ જમ્મયે ત્યારે તો કોઇ રસ્તે થઇને જમ્મયે છીએ, પણ પરમેશ્વર (જ્યાં) રહે છે, તેને માણસનાં રહેઠાણની સરખામણી કરીને “દેશ” કહીએ, તો તે દેશ જવાનો કાંઇ રસ્તો નથી. કોઇ એક માણસ છે એવું આપણે કહીએ, ત્યારે તરત તેનું શરીર આપણા લક્ષમાં આવે છે, હવે એવીજ રીતે આપણે બોલવા જમ્મયે કે “પરમેશ્વર” છે, તો લોકો એમ સમજે કે તેને શરીર હશે, જ્યારે તેને શરીર તો છેજ નહિં.

(૮૯૯) “હું ફલાણો માણસ છું,” એવું ત્યાંસુધી મને દેખાતું હતું, ત્યાંસુધી મને પ્રુદા દેખાતો નહિં હતો. હમણા મને પ્રુદા દેખાય છે ત્યારે “હું ફલાણો માણસ છું,” એવું મને દેખાતું નથી. પ્રુદા રૂપી દીવો મારા હૈયામાં મેં જોયો ત્યારે મારે લગતી ને સારી જહાનને લગતી કોઇખી વાત વિષે મને અણબાણપણું રહ્યું નથી.

(૯૦૦) જ્યારે હું કખીર પ્રુદાનો સેવક થયો, ને જ્યારે હું અચળ પદને પામ્યો વાને કદી નાશ ન પામે એવાં સ્થાને પુગ્યો, ત્યારે હાટ અને પાટ તથા કરતા અને કરમ સઘળું મારામાંથી ચાલી ગયું. અર્થાત, જ્યારે કોઈ આત્માની ભેટ કરે છે ત્યારે તેનો બહારનો સંસાર તથા કર્તા કર્મ સઘળું મળે નહીં થઇ જાય છે, એટલે કે જોનાર “હું” જુદો, ને જોવાની “ચીજ” બીજી સામે હોય એવું કશુંએ ત્યાં હોતું નથી.

(૯૦૧)

શુન ઇંદ્રિ સેહેજે ગઈ, સદશુર બયે સહાય;
ઘટમેં બ્રહ્મ બિરાજ્યા, બક બક મરે બલાય.

(૯૦૨)

હસ કર કેઈ ન પાઈયાં, જીને પાયા સો રાય;
હસનેમેં જો હરિ મિલે, તો કેન દોહાગન હોય ?

(૯૦૩)

હાંસી ખેલે હરિ મિલે, તો કેણુ સહે ખુરસાન ?
કામ કોધ તૃખાં તજે, તાહિ મિલે ભગવાન.

(૯૦૪)

કબીર, હદકા શુર હય, ખેહદકા શુર નાહિં;
ખેહદ આપે ઉપજે, અનુભવકે ઘર માંહિ.

(૯૦૫)

નિરાધાર સો સાર હય, નિરાકાર નિજ રૂપ;
નિશ્ચલ બકો નામ હય, એસા તત્વ અનુપ.

(૯૦૧) પ્રુદાની સાથે ખરેખરો મેળાપ કરાવી શકે એવા ગુરૂએ જ્યારે મને મદદ કીધી ત્યારે, મારા સર્વ તમો ગુણો જતા રહ્યા, સર્વ રંગો ગુણો જતા રહ્યા, ને સર્વ સત્ત્વ ગુણો પણ (યોડા વાર) મળે નહીં થઇ ગયા, તેથી મારી હાથે ઈંદ્રિઓખી જતી રહી, ને એ બધું જે થઇ ગયું, તે જાણે મારી કાંઇ કશેશયથી નહીં થયું, પણ પોતાની મેળેજ થઇ ગયું. બધા ગુણો ને બધી ઈંદ્રિઓ જતી રહી, ને હૈયામાં પ્રુદાયજી ખીરાજેલા દેખાયા, તેમની સાથે રૂઝમાં મેળાપ થયો, ત્યારે હવે પ્રુદા આવા છે, ને આવા નથી, એવો બકબકારો હું શું કામ કરું ?

(૯૦૨) કખીર કહે છે કે, હસતાં ખેલતાં યાને સહેલાઈથી કાંઇએખી ખોદાને મેળવ્યો નથી, પણ જેઓએ તેને (પ્રુદાને) મેળવ્યો છે, તેઓએ રડીનેજ મેળવ્યો છે, કારણ કે એમ જો હસતાં રમતાં પ્રુદા મળતા હતે તો, કોણ વેરાગી યા જોગન થતે ?

(૯૦૩) એમ જો હસતાં હસતાં ખોદાયજી મળી જતા હતે તો, તે માટે કોણ વેઠ ઉઠાવતે ? કખીર કહે છે કે એમ નથી મળાતું, પણ જ્યારે માણસ ઈંદ્રિઓનાં વિષયો ભોગવવાની ઇચ્છા છોડી દે, પોતાનાં જીવસા અને હવસોને દાખી દે, અને બધી જાતનાં (ઈંદ્રિઓથી ભોગવાતાં) સુખો મેળવવાની તેની તરસ મટી જાય ત્યારેજ તેને પ્રુદા મળી શકે છે.

(૯૦૪) કખીર કહે છે કે હૃદ છોડવવા માટેજ ગુરૂની જરૂર છે પછી બેહદમાં ગુરૂની જરૂર રહેતી નથી, બેહદ પોતાની મેળેજ પોતાના આત્મા-નુભવથી પ્રાપ્ત થાય છે.

(૯૦૫) તે પોતે નિરઆધાર યાને કાંઇ પણ આધાર વગરનો હોવા છતાં, સર્વેનો તે આધાર છે; પોતે નિર આકાર યાને કાંઇ પણ આકાર કે રૂપ વગરનો છે, છતાં સર્વ આકારો કે રૂપ (જગતમાં જાહેર થયેલાં) ને તે આકાર આપવાવાળો છે, જેનું નામ હ'મેશનું છે. એવું તે તત્ત્વ છે કે જેને તત્ત્વની ઉપમા કાંઇ આપી શકાય તેમ નથી, યાને જાહેર થયેલી સ્પષ્ટિ-માંની ચીજોમાં કાંઇ એવું નથી, કે જેની સાથે તેની સરખામણી થઇ શકે.

(૯૦૬)

મુરતમે મુરત બસે, મુરતમે એક તત;
 તા તત તત બિચારયા, તત્ તત્ સો તત.

(૯૦૬) શુદ્ધ ધ્યાન અથવા સમાધીમાંજ પુદ્ગલની ખરી મૂર્તિ દેખાય છે. એ મૂર્તિ એવી છે કે તેનું વાણીયી કાંઈ વર્ણન કરી શકાતું નથી, તેથી તેને “તત્ત્વ” નું નામ આપવામાં આવે છે. તે “તત્ત્વ” નો વિચાર કરતાં અંતે એમ માલમ પડે છે કે આ આખા વિશ્વનું મુળ તે “તત્ત્વ”જ છે અને જે તત્ત્વ દેખાય છે તે માત્ર તેજ “તત્ત્વ”નાં રૂપાંતર છે.

કબીરજીનાં

ત્રિસ (૩૦) જંત્રો.

ધર્મદાસ કરી એક શ્રીમંત હિંદુ વાણીયા, જે કબીરજીના ચેલા થયા હતા અને આ જંત્રો કબીરજીએ કહ્યાં હતાં; જે માટે ધર્મદાસ કહે છે કે:—
સોઈ રહો નિત મોહ નિશામેં, જન પરયો નહિં રામ પિયારો;
જનમ અનેક ગયે સ્વપન્નંતર, એકહુ બાર ન જગૃત ધારો.

અર્થ—જ્યાં સુધી (મારો) જીવ આ સંસારની માયાની કેદમાં પડી રહ્યો હતો ત્યાં સુધી મેં ખુદને પિછાણ્યો હતો નહિં; અને એવા અનેક જન્મો સ્વપના પેરે ચાલી ગયા, પણ (મારો) જીવ એકવાર પણ જાગૃત થયો હતો નહિં—યાને હું કેણુ છું? ક્યાંથી આવ્યો? હજાર ક્યાં છે? તેની સાથે મારા (જીવનો) સંબંધ શું છે, વગેરે વાત મેં જાણી હતી નહિં.
આદ શુરૂ તબ દેખી દયા કરી, ત્રિસા જંત્ર શબ્દ ઉચ્ચારો;
ચાર બેદ પુરાન અદાર, શોધી કહ્યો એ તત્વ બિચારો.

(મારા) જીવની એવી હાલત જોઈને, ધર્મદાસ કહે છે કે, શુરૂએ મારા ઉપર દયા લાવી અને આ ત્રિસ જંત્રો કહી સંભળાવ્યાં કે જે ચાર વેદ અને અદાર પુરાણો (અર્થાત્ શાસ્ત્રો)માં કહેલાં વ્યાખ્યાનોનાં સંહાર યાને અર્ક સમાન છે, તે આ ત્રિસ જંત્રોમાં સમાયત્તાં છે.

જીવ કૃતાર્થ કરને, બાબા કિન બિચાર;
ત્રિસા જંત્ર બુઝકે, નર ઉતરો ભવજલ પાર.

જે માણસ પોતાનાં જીવનું સાર્થક કરવાનો વિચાર રાખતો હોય, તે માણસ આ ત્રિસ જંત્રોમાં કહેલી વાતો ધ્યાનમાં રાખે, તે ઉપર મનન કરે, અને તેમાં કહ્યા પ્રમાણે જીવંતીમાં અમલ કરે, તે માણસ આ ભવસાગરની જેલીમેર ઉતરી જાય, યાને મુક્તિ મેળવી શકે.

વાંચક વર્ગને વિનંતિ

વાંચો !!! વિચારો !!! વસ્તો !!!

પુસ્તક એવું વાંચવું જોઈએ કે જે સત્સંગની ગરજ સારે, પણ કોઈ પણ સારું પુસ્તક માત્ર વાંચી જવું એ બસ નથી; પણ તેના વાક્યે વાક્ય - નાંખર, બદલે શબ્દે શબ્દના પર વિચાર કરવો જોઈએ.

વધી વિચાર કરી અટકવું જોઈએ નહિ પણ તે પ્રમાણે વર્તન કરવા યાને જીંદગીને દોરવા પ્રબળ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ તોજ કોઈ એક સારું પુસ્તક ખરેખર ઉપયોગી થઈ શકે.

આપણે એક વર્ષમાં બન્ને એકજ સારું પુસ્તક વાંચીએ, પછી તે ગમે એવું નાનું પુસ્તક હોય, પણ જે ઉપર કહેલી રીતે વાંચીએ તો તે એકજ પુસ્તકનાં વાંચણથી આપણે ધણા બદલી જઈએ.

ત્યારે, મહાત્મા કબીરજીનાં આ ત્રીસ જત્રો, જે તેમણાં શિક્ષણના અર્ક-સમાન છે તે આપણુ સહને વાંચવા જેવા, વિચારવા જેવા તથા તે પ્રમાણે વર્તન કરવા જેવાં છે. જેમ આજનો વિજ્ઞાનશાસ્ત્રિ (Scientists.)ઓ કુદરતના ખીન્ન અનેક કામઘડાઓ શોધી સમજી તેમના અનુસાર કાર્યો કરી આપણી સનમુખ હેરતબર્ષા પરિણામો મુકવા બધા છે, તેવીજ રીતે મહાત્મા કબીરજીએ આપણી આત્મિક (મિનેષ) ઉન્નતી માટે શું કરવું ? એ બધુંએ આ ત્રીસ જત્રોમાં દેખાડ્યું છે, તે પ્રમાણે આપણે વર્તવા પ્રયત્ન કરીશું તો આપણે આપણું જીવન ખરેખર સુધારીશું, થોડે અંશે આપણે પણ નાના એવા કબીરજી બનીશું અને અન્તર્રાત્રમાં (પ્રખર)નો સાચો આનંદ પ્રાપ્ત રરીશું.

ત્યારે, આ જત્રોના વાંચકોને પરમાત્મા તેના પર શાન્તિથી વિચાર કરવાને તથા તે મુજબ વર્તન કરવા દૃઢ સંકલ્પ (મજબુત ધ્યેયશક્તિ) આપે !!! એજ અન્તીમ પ્રાર્થના છે.....

જંત્ર ૧ લું.

જગાઇયે કયા ?—તો કહે પ્રેમ.

પ્રેમ જગાયેં ત્રિહકું, ત્રિહ જગાયે પિવ;
પિવ જગાયેં જીવકું, વોહિ પિવ વોહિ જીવ.

જીવનું કલ્યાણ કરવા થકી સઉથી પહેલાં શું કરવું, તો કહે કે પ્રેમની લાગણી તારાંમાં જગૃત કર.

પ્રેમની લાગણી માણસનાં ત્રિહને એટલે તેનાંમાં છુપાઇ રહેલી અથવા મંદ પડેલી ખુદા તરફની જે લાગણી તેને જગૃત કરે છે, અને તે (ત્રિહ) લાગણી તેનાં પિયુ એટલે ઘણી યાને અંતર આત્મા જે તેની અંદર રહેલો છે તેને જગાડે છે, અને તે પછી જીવ અને પિયુ બેઉ એકજ થઇ જાય છે.

અર્થાત—માણસનો જીવ આ દુનિયાની ચીજો (માયા)માં એટલો તો લપટાઇ ગયો હોય છે કે ઈંદ્રિઓથી જેટલાં સુખો ભોગવી શકાય છે તેમાંજ પોતાની ખરી જીંદગી સમાયલી છે એવું માનતો હોય છે, અને એમ થવાથી તેનામાં છુપાઇ રહેલી ઇશ્વરી શક્તિ મંદ થઇ ગઇ હોય છે; તેથી કપ્પીરનું કહેવું એ છે કે જેમ જેમ તે (જીવ) પોતાનાં સુખનો વિચાર છોડી, બીજાને સુખ આપવાનો પ્રયત્ન ચાલુ કરતો રહે, યાને જેમ જેમ તેનાંમાં બીજાને માટે પ્રેમ જગતો થાય તેમ તેમ, એ ત્રિહ યાને ખુદા તરફનો ભાવ તેનો વધતો જાય છે, અને ખુદા તરફ તેનું મન જતું થયું કે નિચલું દુનિયવી ભાન કમતી થયા કરે છે, અને એમ કરતાં કરતાં જ્યારે તેનું મન તેનાં અંતરાતમાં (જરથોસ્તી અવસ્તા પ્રમાણે તેની કૂચિ)માં પુરું રહેતું થયું કે પછી જીવ અને આત્મા બેઉ એકજ થઇ જાય છે—પણ એ બધું કપ્પીર કહે છે કે, જ્યારે માણસનાં હૈયાંમાં (મિનરવર્થિ) પ્રેમ ઉત્પન્ન થાય છે ત્યારેજ બની શકે.

જત્ર ૨ જી.

કિંજી કયા ?—તો કહે પુંજ.

પુંજ ગુરૂ કિંજી, સખ પુંજ જેહિ માંય;
જખ લગ સિંચે મૂખ તરૂ, સાખા પત્ર અઘાય.

ત્યારે કરવું શું ? તો કહે કે પુંજ કર. તું ગુરૂની પુંજ કર, એટલે તેમાં બધીએ પુંજ આવી જશે; જેમ ઝાડનાં મુળને પાણી સીપવાથી તેનાં ડાલ, ડાંખલાં, પાંદડાં વગેરે પોખાય છે તેમ, પોતાના ગુરૂની પુંજ કરવાથી, બધી પુંજ થઇ જાય છે, યાને સર્વ કાંઇ તેમાં સમાઇ ગયું હોય છે.

અર્થાત—ગુરૂની પુંજ જે કરે, તે ગુરૂની આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલે, ને ગુરૂની આજ્ઞા એવી કે કોઇને દુઃખ ન દેવું, પણ સઉ કોઇપર દયા રાખવી, ટુંકમાં, પોતાનો સ્વાર્થ છુટી જઈ પરમાર્થ કરવો; ત્યારે જે કોઇ ગુરૂની આજ્ઞા પ્રમાણે અમલ કરે તે માણસ ધર્મની બધીએ કીયા કર્યા વિના રહેજ નહિ, માને ધર્મ પ્રમાણેજ પોતાની જીંદગી દોરવે, અને જે માણસ પવિત્ર જીંદગી ગુજારે તેને ખુદા મળે. અને ખુદા મળે ત્યારે બધુંએ મળી જાય.

જત્ર ૩ જી.

પરખિયે કયા ?—તો કહે શખ્દ.

પરખો દવારા શખ્દકા, જો ગુરૂ કહે બિચાર;
બિના શખ્દ કછુ ના મિલે, દેખો નયન નિહાર.

ગુરૂ, જે શખ્દ વિચારી તું ને શિખવે, તે શખ્દનો રહસ્ય પારખવાની તબવીજ કર; એ શખ્દ વગર કાંઇખી હાથ આવવાતું નથી, માટે તેને તારી આંખો ખુલ્લી કરીને જો.

જંત્ર ૪ થું.

કરીયે કયા?—તો કહે સતસંગ.

કરીએ નિત સત સંગકો, બાંધા સકલ મિટાય;

ઐસા અવસર ના મિલો, કે દુર્લભ નર તન પાય.

કરવું થું? તો કહે કે, તું સત પુરૂશોની દોસ્તી કર. હંમેશાં સત પુરૂશોની દોસ્તી તું કરેનો રહે, કે તારાં બધાં (માયાનાં) બંધણો તેઓ મટાડે; જેમ માણસનો અવતાર, ને તેમાં નર જાતીનો અવતાર મળેલો ધણો કહણુ છે, અને તે બાગ્યવંત જન્મ કાંઈ ધડિ ધડિ મળેનો નથી તેમ, સત પુરૂશોની દોસ્તી કાંઈ હંમેશાં મળી શકતી નથી, માટે તુંને તેની તક મળી જાય તો તે તકનો લાભ જોડશે લેવાય તેટલો લેવાને તું ચુકેનો ના.

અર્થાત—માણસ જેવી સંગત કરે, તેવો તેનો સ્વભાવ અને આચાર વિચાર બંધાય છે. નેક પુરૂશની સંગતથી માણસ નેક બને છે, ને પુરા ભોકાની સંગતમાં રહેવાથી, તે પુરો થાય છે તેથી કપીરજી કહેવું એ છે કે તારે નેક પુરૂશોનાં સમાગમમાંજ રહ્યા કરવું.

જંત્ર ૫ મું.

બોલીએ કયા?—તો કહે, મિઠા.

મિઠા સખસે બોલિયે, સુખ ઉપજે કછુ ઓર;

એહિ કરનવસી મંત્ર હય, તજીયે બચન કઠોર;

જે શખ્દે દુઃખ ના લગે, સોહિ શખ્દ ઉચ્ચાર;

તપ્ત મિટી શિતલ બયા, સોહિ શખ્દ તત્ સાર.

અર્થ, તું સહ કોઈ સાથે મીઠું મીઠું બોલ, મિઠાં (નેક) વચનોથી કાંઈ અજળ જેવું સુખ ઉપજે છે, કારણ કે તે એક એવું મંત્ર છે કે તેનાથી બધાનાં દીલ જીતાય છે, માટે તું કહણુ શખ્દો બોલવાનું છોડી દે.

જે બોલોથી સામાંતું દિલ ન દુખાય એવા શખ્દો તું બોલેનો રહે; જે શખ્દોથી કજીઓ કંકાસ દુર થાય અને બધી શાંતીજ રહે એવા બોલ બોલવામાંજ ખરો સાર છે.

જંત્ર ૬ થું.

ખરાધયે કયા ?—તો કહે ઝગરા.

ઝગરા નિત્ય ખરાધયે, ઝગરા ભુરી બલાય;
દુઃખ ઉપજે ચિંતા દહે, ઝગરામે ધર જાય.

અર્થ મટાડવું શું ? તો કહે, ઝગરા ચાને તકરાર (કળયો કંકાસ) દુર કરી નાંખ.

હંમેશાં કળયા કંકાસને ખાળી નાંખ, કારણ કે કળયો કંકાસ એ એક મોટી બલા છે, જેથી માણસને ચિંતા વધી દુઃખ ઉપજે છે, અને છેવટે તેનું ધરબી નાશ પામે છે, ચાને જીવથી જાય છે.

જંત્ર ૭ મું.

ખાધયે કયા ?—તો કહે ગમ.

ગમ સમાન ભોજન નહિં, જો કોઈ ગમકો ખાય;
અમરીખ ગમ ખાધ્યાં, દુરવાસા વિર લાય.

ખાવું શું ?—તો કહે ગમ ખા.

જો કોઈ ગમ ખાઈ જાણતો હોય, તેનાં જેવું ભોજન એકે નથી; દુરવાસા મુનિએ અંબરીષ રાજા ઉપર ગુસ્સે થઈ તેને મારી નાખવા સુદ્ધાં વિચાર કર્યો, તેનો અંબરીષ રાજા ગમ ખાઈ ગયો, જેથી અંને દુરવાસાનેજ અમરું પડ્યું અને અમરીષ રાજાને સુખ મળ્યું.

જે માટે કહે છે કે :—

અંબરીષ રાજ વિષ્ણુના મોટા ભક્ત હતા, તેવળુ એકાદશીનું વ્રત કરતા હતા, એટલામાં એક વખત દુરવાસા મુનિ આરશને દહાડે સવારમાં તેને ત્યાં આવી ચઢ્યા.

દુરવાસા મુની નદીપર સ્નાન કરવા ગયા, ત્યાં ધણો વખત સ્નાન સંધ્યા કરતા બેઠા, એટલાં આરશને દહાડે એકાદશીના પારણુ કરવાનો વખત પુરો થયો, તે વખત પુરો થતાં પહેલાં પારણુ ન કરે તો એકાદશીનું વ્રત ભંગ થાય, તેટલા માટે અંબરીષ રાજએ દુરવાસા મુનીને જમાડ્યા પહેલાં પારણુ (બોજન) નહિ કરતાં માત્ર તુલસીનું પાદકું આધું, તથા આયમની ભર પાણી પીધું, એટલામાં દુરવાસા મુની સ્નાન કરીને આવ્યા, અને અંબરીષે તુલસી પત્રથી પણ તેવળુ (દુરવાસા) નાં પહેલાં પારણુ કર્યું, તેટલા માટે ગુસ્સે થયા અને અંબરીષ નાગને બાળી નાંખ્યા માટે કૃત્યાનળ અગ્નિ રાક્ષસ ઉત્પન્ન કર્યો, એમ છતાં પણ અંબરીષ રાજ તો હાથ જોડી શાન્ત ઉભા રહ્યા એટલામાં વિષ્ણુનું સુદર્શન ચક્ર આવ્યું અને તેણે તે (કૃત્યાનળ) રાક્ષસને મારી નાખ્યો, અને તે પછી દુરવાસાને મારવા માટે દુરવાસા મુનીની પછવાડે ને ચક્ર લાગ્યું. તે ચક્રથી પોતાને બચાવવા માટે દુરવાસા જાણી, વિષ્ણુ અને મહાદેવ પાસે ગયા, પણ કોઈ તેને બચાવી શક્યું નહિ, પણ દેવોના કહેવાથી તે (દુરવાસા) અંબરીષ રાજ જે ભગવાનનો ભક્ત હતો તેને શરણુ આવ્યા, ત્યારે બચી શક્યા અને સુદર્શન ચક્ર જ્યારે અંબરીષે તેની પ્રાર્થના કરી, ત્યારે પાછું વિષ્ણુ લોકમાં ગયું. એવી રીતે જ્યારે દુરવાસાને બચાવી લઈ અંબરીષે સામી તેની સેવા કીધી તેથી દુરવાસા ઘણા પરતાયા અને અંબરીષ રાજની આશી માગી.

જત્ર ૮ મું.

પિણ્ણે કયા?—તો કહે તામસ.

તામસ પિ શિતલ લયા, ફિર કછુ રહી ન ખ્યાસ;
ભગમુનિ મારી લાતસેં, પ્રભુપદ ગ્રહો જયું દાસ.
ક્ષમા ખડકે આહિયે, એર છોટેકુ ઉત્પાત;
કહાં બિણ્ણુ'કો ઘટ ગયો જો ભૂગમુની મારી લાત ?

અર્થ, જો કોમ પોતાનો ગુસ્સો પી જાય, યાને ગમે એવું અપમાન થવા છતાં તે ખમી જાય યાને પોતાનાં મનની શાંતી જાળવી રાખે તે માણસને, પછી બીજા કશાની તરસ રહેતી નથી. ભગમુનિ કરી મોટા તપેશ્વરી બાવા હતા, તેણે ગુસ્સે થઈને વિણ્ણુને લાત મારી તો વિણ્ણુ, તેથી કોમખમાન થવાને બદલે પોતાની શાંતી રાખી, ધણાજ વહાલથી બોલ્યા કે એ મહારાજ, તમારાં પગમાં વાગ્યું હશે માટે મને તે દાખવા દેવો.

કહે છે કે, ભૂગમુનિ નામે એક મોટો તપેશ્વરી બાવા હતા, જેણે ધણાક લાંબા કાળ સુધી ભગવાનની તપ કીધી હતી, અને તેણે ઈંદ્રાસન (યાને સ્વર્ગની રાજગાદી) પણ મેળવી હતી, પણ તેને પોતા વિષે એવો ગર્વ ચઢી ગયો હતો, કે એકવાર તે વિણ્ણુની દરબારમાં ગયો, ત્યાં એવા મોટા તપેશ્વરને જોઈને દરબારમાંના સહ કોઇ ઉડી ઉભા થયા, પણ વિણ્ણુ બેસી રહ્યા જેથી ભૂગમુનિને બારે રીસ ચઢી કે હું આવો મોટો માણસ ને વિણ્ણુએ મને માન ન આપ્યું? ગુસ્સામાં આવી તેણે (વિણ્ણુને છાતીમાં લાત લગાવી, પણ વિણ્ણુ તેથી જરાએ ગુસ્સે ન થતાં, ભૂગમુનિનો પગ ધણાજ વહાલથી પકડીને તે દાખવા લાગ્યા, ને બોલ્યા કે એ મહારાજ, તમારા પગમાં વાગ્યું હશે ?

આવી જાતની સહનશિળતા જોઇ પેલા ભૂગમુનિને બહુજ પશ્ચાતાપ થયો, અને વિણ્ણુને પગે લાગ્યા કે મહારાજ મને માફ કરો. ત્યારે કપીર કહે છે કે ભૂગમુનિએ ગુસ્સો કરી વિણ્ણુને લાત મારી તેમાં વિણ્ણુનું શું જતું રહ્યું? સામા ભૂગમુનિનાજ પગમાં વાગ્યું, અને અંતે તેનેજ મોટો પસ્તાવો થયો.

મોટાં (દીલનાં) માણસો ત્યારેજ થવાય કે જ્યારે તેનામાં દરગુજર (સામાને માફ) કરવાની શક્તિ યાને મોડું મન હોય, બાકી જેને જરા જરામાં ઉત્પાત થઇ આવે યાને ગુસ્સો ચઢે તે માણસ તો નાનો (સાંકડાં મનનો) જ કહેવાય.

જત્ર ૯ મું.

છોડીયે કયા ?—તો કહે અભિમાન.

છોડે જળ અભિમાનકો, સુખી ભયા તબ જીવ;
ભાવે કોઇ કછુ કહે, મેરે હરદય નિજ પિવ.
અહંતા ન આનિયે, જો હરિ સિદ્ધાસન દે;
જો દિલ આવે દિનતા, તો સાંઇ અપના કર લે.

અર્થ, છોડવું શું ? તો કહે તારું અભિમાન છોડી દે.

જ્યારે જીવ (માણસ) મગરૂરી કરવાતું યાને મોટાઇ દેખાડવાતું મુકી દે, ત્યારેજ તે ખરેખરો સુખી થાય—કપીર કહે છે કે મોટાઇ દેખાડવાનું આપણે છોડી દીધું, તેથી લોકો કાંઈ ખોલે યા આપણી મશકરી કરે નો તેની પરવા કરવી નહીં, કારણકે આપણાં દેયામાં તો ખરો સાડબ (ખુદા) બેઠેલો છે, એટલે આપણને ખીજી શાની દરકાર કરવી જોઇયે ?

અગર ખુદા તુંને તાજ ને તખ્ત આપી રાજખી કરે, તોખી તું તારાં દીલમાં જરાખી મગરૂરી કે “હુંપણ” કરતો ના, પણ જો તું નમનતાઇ રાખશે, યાને “હું કોઇ ચીજ નથી” એવો મનમાં ખ્યાલ કરશે તો ખુદા તુંને પોતાનો કરી લેશે. કારણ કે જ્યાં પોતાનો વિચાર ન હોય ત્યાં ખુદા રહેલા હોય પણ જ્યાં પોતાજ વિષે યાને “હું” અને “મારું” એવો વિચાર રહેલો હોય ત્યાં અભિમાન આવ્યા કરે છે, ને માણસ ખુદાથી દુરજ રહે છે.

જંત્ર ૧૦ મું.

ત્યાગિયે કયા ?—તો કહે સખકહુ.

ત્યાગ તો ઐસા કિજીયે, સખ કહુ એકહિ વાર;
સખ પ્રભુકા મેરા નહી, એ નિશ્ચય બિચાર.
મેરા મુજમેં કહુ નહિ, જો કહુ હોય સો તેરા;
તેરા તુજકો સોંપતે, કયા લગેગા મેરા ?

અર્થ, મુકી શું દેવું ? તો કહે કે બધુંએ છોડી દે.

ત્યાગ તો એવો કરવો, કે બધુંએ એકી વેળા છોડી દેવાય, તે માટે મનમાં એવો મન્યુત વિચાર કરવો કે આ બધુંએ જે છે તે “માફ નથી” “ખુદાનું છે.”

ધન, દોલત, માલ, ખજાનો, છોકરાં બચ્ચાં સહ કોઈ તે સાહેબનું આપેલું છે—તેનું (ખુદાનું) છે. માફ કાંઈએ નથી.

ઓ ખોદા ! મારી અંદર “માફ” યાને “માફી જાનું” પોતાનું હોય એવું કાંઈ નથી, જે કાંઈ છે તે બધું તારું છે, ને તે તુંને પાછું હવાલે કરું, તો “માફ” તેમાં શું જતું રહેવાનું ? માફ હતું શું કે તે જતું રહ્યું ? યાને માફ કાંઈમી જતું રહેતું નથી.

અર્થાત, જો આપણે લાંબો વિચાર કરીએ તો આપણને માત્રમ પડશે કે આ ખાકી શરીર જેને માણસ “હું છું” એવું સમજે છે તેખી માણસનું પોતાનું નથી ! કારણ કે આજની વિદ્યા પુરવાર કરતી આવે છે કે માણસનાં શરીરમાં રજકણો હર પળે બદલાય છે, ને એમ કરતાં કરતાં સાત વરસમાં તે શરીર આખું નવું થાય છે, અને એવું બનતું હોવાથી કોણ કહેશે કે આ શરીર માફ છે ! ને જો શરીર આપણું ન હોય તો પછી બીજા આસપાસની ચીજો તે આપણી ક્યાંથી થઈ શકે ? એ ઉપર જો કોઈ લાંબો વિચાર કરે તેનું “હુંપણ” આપોઆપ નીકળી જાય.

ત્યાગી બનવું એટલે એમ ન સમજવું કે દુનિયવી કામકાજ કરવાં છોડી દેવાનાં. અત્રે કપીરજી કહેવું એમ લાગે છે કે માણસે દરેક કામ યા ફરજ બજાવવાની છે, પણ તે બજાવતી વખતે, મનનો વિચાર એવો રાખવો જોઈએ કે આ જેથી કામ કરું છું (નોકરી, ચાકરી, પૈસા મેળવવો વગેરે સર્વ કામો) તે બધું (પ્રદાનું) જ કામ કરું છું—એટલે કે કાર્યોની સાથે, પોતાનો વિચાર યાને “હું અને મારું” “મને આ મળે” “હું મોટો થાઉં” વગેરે જે “હું-પણાનો” ખાસ સાધારણ રીતે આપણાં મનમાં રહે છે, જેથી માણસ તે ચીજો સાથે બંધાય જાય છે, તે “હું-પણાનું” જોડાણ ન રાખી-સઘળાં કાર્યો કર્યા જવું—

“હીંદુ શાસ્ત્રમાં તેમજ જરથોસ્તી અવસ્તામાં કહ્યું છે કે “તું આ પી, પૈસા મેળવ, બધુંએ કર,” પણ એતારી ફરજ બજાવતી વેળાએ “મારું” (પ્રદાનું) નામ” તું લેવા કર, યાને કાર્યોમાંથી અમુક ફળ મને મળે. એવો વિચાર કાઢી નાંખ, પણ તે કાર્યોનાં ફળો મને (પ્રદાને) અર્પણ કર, તો પછી તું દુનિયામાં રહેવા છતાં, તે ચીજો તુંને બંધાય કરશે નહીં— એવી રીતનો મનનો રોહ રાખવો તે તે ખરો ત્યાગ છે, બાકી માત્ર બાહ્યેથી (કાય) કરવાનું ચુકી દીધું હોય યાને વેરાગી થયો હોય, ને મનમાં તે ચીજોનાં ખ્યાલો નેષ્ટછાઓ રહેલી હોય તે માણસ કાંઈ ખરો ત્યાગી કહેવાય નહિં.—એ વિષે.

“Light on the Path” નામની અમુલ્ય ચોપડીમાં એલાને શિક્ષણ આપતાં ગુરુ કહે છે કે:—

Kill out ambition. Kill out desire of life (of senses). Kill out desire of Comfort.

અર્થ—“હું મોટો થાઉં” એવી મનમાં થયા કરતી ઉમેદને મારી નાખ. “હું જીવતો રહું” ને ઈંદ્રિઓના ભોગ ભોગવવા કરે “ને મને સુખ થયા કરે,” એવી ઇચ્છાઓને મારી કાઢ, છતાં જોઓ, કાંઈક મેળવવાની ઉમેદથી કાર્ય કરે છે, તેઓની પેઠેજ તું પણ ઉમંગથી કાય બજાવતો રહે—જોઓ જીવવા માગ્યા કરે છે તેઓ, જેમ જીવંતીની દરકાર કરે છે, તેવીજ દરકાર તારે પણ રાખવી. જોઓ (ઈંદ્રિઓનાં) સુખને (ખાવા પીવાને) માટેજ જીવે છે, અને તે ચીજો મળ્યાથી જેમ રાજી છે, તેમ તુંથી રાજી રહે.

જન્મ ૧૧ મું.

સુનિયે કયા ?—તો કહે ગુણ.

સુનિયે ગુનકી ખારતા, અવગુન લિજીયે નાહીઃ
હંસ ક્ષિરકું અહત હય, નિર સો ત્યાગે જાય.
કામ કયા સુનિયે નહિ, સુનકે ઉપજે કામ;
કહે કપીર બિચારકે, બિસર જાય હરિ નામ.

અર્થ—તું જ્યાંથી હોય ત્યાં, જે કાંઈ તારા ખરા ફાયદાને લગતી વાત હોય તેટલુંજ સાંભળ્યા કર, યાને ફાયદાકારક જે હોય તે તારા મનમાં ઉતાર; બાકી બીજી વાતોને પડતી નાખ. હંસ પક્ષીને માટે કહે છે કે તેને દુધ ને પાણી સાથે ભેળીને આપ્યું હોય તેમાંથી માત્ર દુધજ પી જશે, ને પાણીને રહેવા દેશે તેમ, ગમે એવી સંગતમાં આપણને જવું પડે છતાં ત્યાંથી જે કાંઈ ચીજ આપણને નુકસાનકારક હોય તેને પડતી મેકવી અને જે સારું હોય તેજ લેવું.

કામ-કયા યાને ઈંદ્રિયોને-ખેંચાણુ થાય એવી વાતો થતી હોય તે તારે સાંભળવી નહિ, કારણુ તેથી તારા દીલમાંના જીવસાચો, હૃદયો ઉસ્કેચશે, અને તે વિચારો તારા મનમાં આગ્રાથી, તે તે ચીજો ભોગવવાનું તારું મન થયા કરશે, યાને તું—તારાં શરીરને તે મુજબ કામે લગાડશે, અને તેમ થયાથી તું ખુદને જીલી જશે.

જંત્ર ૧૨ મું.

સાંધીએ ક્યાં ?—તો કહે ઇંદ્રિયાં.

સાંધે ઇંદ્રિય પ્રબલકુ, જેઇસે ઉઠે ઉપાધ;
મન રાજા બેઠેકાવતે, પાંચો બડે અસાધ.

પાંચ ઇંદ્રિ છટ્ટા મન, સત સંગત સુચંત;
કહે કપીર જમ કયા કરે, જો પાંચો ગાંઠ નિચંત ?

ખાંધી શું રાખીએ ? તો કહે તારી ઇંદ્રિઓને ખાંધી રાખ ?

અર્થ—માણસ જેમ જેમ ઇંદ્રિઓના ભોગ ભોગવ્યા કરે છે, તેમ તેમ તે ઇંદ્રિઓ ધણી બળવાન થાય છે અને મન કે જે તેઓનો (ઇંદ્રિઓનો) રાજા છે, તે ઇંદ્રિઓને બહેકાવ્યા કરે છે, તેથી તેઓ ધણી બેખડ થઇ જાય છે, માટે કપીર કહે છે કે તારી ઇંદ્રિઓને છુટી રહેવા ના દે, તેઓને કાપુમાં રાખ.

જો કોઈ મનને. અને પોતાની પાંચ ઇંદ્રિઓને સતસંગતમાં રોકેલાં રાખે, યાને નેક ચીજો કરવામાંજ તેઓને વાપરે, અને એવી રીતે જેના એ પાંચ દરવાજા બંધ થઇ નથીત પડ્યા તે માણસને, કપીર કહે છે કે, જમ શું કરી શકવાનો હતો ?

હોંદુ શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે માણસનું શરીર તે એક ગાડી છે; તેને જોડેલા ઘોડાઓ, તે તેની પાંચ ઇંદ્રિઓ છે; તે ગાડીને ચલાવનાર ઘોડાવાળો તે મન છે, અને ગાડીમાં બેઠેલા ધણી તે જીવ યાને ખરો માણસ છે. જેમ ગાડીને ચલાવનાર ઘોડાવાળો ઘોડાઓને કાપુમાં નથી રાખતો, ત્યારે ઘોડાઓ મસ્તાન થઇ ગાડીને ગમે ત્યાં ધસડી લઇ જઇને ગાડીને, તેમજ અંદર બેઠેલા ધણીને તુકસાનમાં નાખે છે, તેવીજ હાલત, આ શરીરમાં બેઠેલા જીવની છે.

વિષયોના ભોગ ભોગવવાનાં યાને મોજ મજાકનાં, મનની અંદર થતા વિચારો અને કલ્પનાઓથી, ઇંદ્રિઓ “ઉડ ઉડ” થયા કરે છે, ને તેઓ શરીરને તે વિષયો તરફ ધસડી જાય છે, ને જેમ ગાડીને ઘોડાઓ તુકસાનમાં લાવી મુકે છે તેમ, આ ઇંદ્રિઓ છુટી રહેવાથી જીવને અને (આખાં) શરીરને, આક્રમમાં ને દુઃખમાં લાવી નાંખે છે—તેથી કપીરનું કહેવું એ છે કે જ્યાં સુધી માણસ, પોતાનાં મનપર કાપુ રાખી ઇંદ્રિઓને રોક રોક કરતો નથી, ત્યાં સુધી તે દુઃખમાંથી, અને કાળના હાથમાંથી છુટી શકતો નથી.

જંત્ર ૧૩ મું.

મારીએ કયા?—તો કહે આશા.

મારીએ આશા આપની, જીને કર્યા સંસાર;
તાકા ઐષડ (સં) તોષ હય, કહે કબીર બિચાર.
સાત ગાંઠ ગોપીનકી, મનમાં ન આને શંક;
નામ અમલ માતા રહે, ગણે ઈંદ્રકો રંક.

શાને મારીએ? તો કહે કે તારી આશા (ઉમેદો) ને મારી કાઢ.

અર્થ—જે કોઈને આ સંસારમાં રહેલી માયાની આશા ઉમેદો લાગી છે તેણે, તે આશાઓને મારવી જોઈએ અને તેનો (આશા મારવાનો) છંદ એકજ છે, જે સંતોષ છે યાને તેણે સંતોષી બનવું.

ખરો સંતોષી માણસ છે એમ ત્યારે કહેવાય કે જેની લંગોટીને ૨ ઠીંગરાં હોવા છતાં, યાને તે તદ્દન ગરીબ અવસ્થામાં હોવા છતાં, પોત મનમાં જરાયી શક કે ચિચાર લાવતો નથી, કે હું ગરીબ છું, કારણ કે ખુદનાં નામમાં એવો મરત (ચક્રચુર) હોય છે યાને બધી રીતે એવો સંતે બન્યો હોય છે કે ઈંદ્ર જેવા સગ્ગને તે (પોતા કરતાં) ગરીબ સમજે છે.

અર્થાંત માણસ આશાઓ રાખે છે જેવી કે “હું મોટો થાઉં,” “૧ ફલાણું મલે,” એવી એવી આશાઓ જોકે પ્રગટીકરણના શરૂઆત તબક્કાઓ ઉપર રહેલા માણસો માટે સારી છે, કારણ કે તે આશાઓથી આગળ વધી (ઉદ્યોગી બની) શકે છે, પણ જે કોઈ તે તબક્કા પસાર ગયો છે, ને જેને ખુદને મળવાની પ્રત્યક્ષ રહેલી છે, યાને જે કોઈ મીંઠ માર્ગપર ચાલવાની કોશિશ કરી રહ્યો છે તેને માટે ઉપલાં શીક્ષણો છે.

સાધારણ દુનિયવી બાબદો વિષે પણ જે આપણે લાંબો વિચાર કરીશું તો માલમ પડશે કે ઇચ્છાઓ રાખવાથી માણસને પુરો સંતોષ યાને ખરો (હંમેશ ટકનારો) ફાયદો તો થતોજ નથી. દાખલા તરીકે અમુક ચીજ મેળવવાની ઇચ્છા કીધી ને તે મળી, એટલે માણસને વધુ ને વધુ ઇચ્છ થાય છે, કાંય જે ઇચ્છ પુરી પાડવાથી કાંઈ તે નરમ પડતી નથી; અને હંમેશાં કાંઈ આપણી ઇચ્છા પુર્ણ થતી નથી, અને જ્યારે ઇચ્છા પુરી પડતી નથી ત્યારે માણસને દુઃખ આવે છે, એવી રીતે બેઉ તરફથી, યાને જીત મેળવતાં તેમજ નાઉમેદ થતાં, યાને ચીજ મળે ત્યારેથી ને ન મળે ત્યારેથી તો માણસને દુઃખજ આવ્યા કરે છે, તેથી મોટા માણસોનું શીક્ષણ એ છે કે જે કોઈ પોતાની હાલતમાં સંતોષી હોય અને જે દુનિયવી ચીજો મેળવવાને ઇચ્છ કરતો નથી, પણ ખુદાને મળવાને માટેજ આશા કરતો હોય, યાને તે પોતાની બાહેરની બધી ફરજો બજાવતો જઈ પોતાની ઇચ્છા માત્ર ખુદાને માટે રાખતો હોય તેજ માણસ ખરો સુખી થાય.

જા'ન ૧૪ મું.

રાખિયે કયા ?—તો કહે ધર્મ.

અપને અપને ધર્મમે', સળ દ્રઢ હય સળ કાલ;
નિજ ધર્મ જે આપન ગ્રહો, સેહેજે લયા નેહાલ.

રાખવું શું ? તો કહે તારો ધર્મ પાળ.

જેમ, દરેક વખત કે સંજોગ પોતાની ખરી હાલતમાંજ મજબુત રહી શકે છે યાને ટકી શકે છે તેમ, જે કોઈ પોતાનો ધર્મ મજબુત રીતે પકડી રાખે તે માણસ ખરો સુખી થાય. અર્થાત, કપીરનું કહેવું એમ લાગે છે કે જે કોઈ પોતાનો ધર્મ સાચવી રાખે, યાને તે માણસ પોતે પ્રગટીકરણના કયા તબક્કા ઉપર છે તે સમજીને, પોતાની હાલતને અનુસાર જીંદગી ગુજારે, યાને પોતા ઉપર આવતી બધી સંસારી તેમજ ધર્મની ફરજો, સાચી રીતે બજાવે, તે માણસ ખરો સુખી થાય.

જત્ર ૧૫ મું.

ધરિયે કયા ?—તો કહે ધીરજ.

ધીરજ બુદ્ધ તબ જાનિયે, સમજે સખકી રીત;

ઉતકા અવશુન આપમે, કબુ ન લાવે મીત.

ધરવું શું ? તો કહે કે (હરેક કામમાં ને હર વખતે) ધીરજ ધર.

અર્થ, એક માણસ (ખરો) ધીરજવાંત બુદ્ધિનો થયો છે એમ ત્યારેજ કહેવાય કે જ્યારે તે સહ કોઈની રીતભાત સમજતો થાય અને સહનો સ્વભાવ સંભાળી લીધે, ને તેઓનાં અવશુલો કદીપણ પોતામાં આવવા દેતો નથી.

જત્ર ૧૬ મું.

ઠહેરાઇયે કયા ?—તો કહે મન.

મન ઠહેરા તબ જાનિયે, અનસુજ સખે સુબાય;

જયું અધિયારે ભવનમે, દિપક બાર દેખાય.

ઠેરવવું શું ?—તો કહે તારું મન ઠેરવ.

અર્થ, માણસનું મન, અહિં તહિં ભ્રમતું બંધ પડીને શાંત થયું છે એમ, ત્યારેજ જાણવું કે જ્યારે નહીં સમજ પડે તેવી વાત હોય તે સમજ પડી જાય. જેમ અધારી જગ્યામાં દીવો બાળ્યાથી ત્યાંની બધી ચીજો દેખાઇ આવે છે તેમ, મન શાંત થયાથી બધી (મુશ્કેલ) વાતો સમજ પડી જાય છે, માટે કપીરનું કહેવું એ છે કે તારાં મનપર કાણુ સખી તેને ભ્રમતું અટકાવી શાંત રાખ, તો પછી બધી વાતો તને સહેલાઈથી સમજ પડી જશે.

જંત્ર ૧૭ મું.

મિઠાઇએ કયા ?—તો કહે બ્રમ.

બ્રમ મીટા તબ બનીયે, અચરજ લગે ન ક્રોધ;
એ લીલા હય રામકી, નીરખો આપા ખોય.

મટાડવું શું ?—તો કહે કે તારા (મનના) વહેમોને મટાડ.

અર્થ, માણસનાં વહેમો અને ખોટા બરમો જતા રહ્યા છે, એમ ત્યારેજ બાણવું કે જ્યારે તેને કોઇખી વાત વીશે અન્યખી લાગે નહિ કે “કૃત્તાણું” તે કાંઈ થતું હશે?” દાખલા તરીકે ધર્મમાં જે મીનોઈ બાબદને લગતું કહ્યું છે, માણસને તે માટે શું કરવું છે, અને આગળ થઈ ગયલા અને હમણા પણ જ્ઞાની પુરૂષો જે કરે છે ને કહે છે તે બધાને માટે માણસને વહેમ જેવું લાગે છે, કારણકે તે એમ સમજે છે કે આ ખાકી આંખોથી જે જોઇ બાણી શકાય છે એટલુંજ ખરું છે, તે સીવાય બીજું કાંઈ નથી, એવા ખોટા ખ્યાલો રહેલા હોય છે, તેથી કપીર કહે છે કે જ્યારે તેના એ ખોટા વિચારો નિકળી જશે, અને ને મીનોઇ આર્મપર ચાલશે જેથી તેનું આગલું “હુંપણું” યાને “જગત અને હું જુદો છું,” “મારું તે મારુંજ છે,” “તું ને હું જુદા છીએ,” એવી જે જુદાઇની લાગણી પેલા ખોટા વહેમોને લીધે થયા કરતી હતી, તે જ્યારે દુર થશે ત્યારે તેને દેખાશે કે આ બધી લીલા છે તે ખુદાનીજ છે, બધાકે બધે “ખુદાજ” રહેલો છે ને તે સીવાય બીજું કાંઈ નથી એવું તે અનુભવશે.

જંત્ર ૧૮ મું

બરા પુન કયા ?—તો કહે દયા.

પુન બડા ઉપકાર હયે, સબકે ઉપર ભાખ,
જીવ દયા ચીત રાખીયે, બેઠ પુરાન શાખ.

મોટું પુણ્ય કયું ?—તો કહે કે દયા.

કોઇને કાંઈ આપવું, માને ખુશીથી ધર્મદાન કરવો એ મોટો ઉપકાર છે, માટે તું બધાંપર ઉપકાર કરતો રહે, પણ એ બધી જાતના ઉપકારમાં જે કોઇ, જીવો માટે દયા રાખે, માને જીવ બચાવે તેના જેવો ઉપકાર એકે નથી, એમ બધા વેદ-પુરાણો સાક્ષી આપે છે માને ધર્મ શાસ્ત્રમાં એવું શીખવયું છે કે જીવ-દયાના જેવું પુણ્યવંત કામ બીજું એકે નથી.

જંત્ર ૧૯ મું

બડા પાપ કયા ?—તો કહે હિંસા.

બડા પાપ હય હિંસા, તેહી સમાન ન કોય.
ધર્મરાય જબ લેખા માગે, તબ સબ નૌબત હોય.

સહીથી મોટું પાપ કયું ?—તો કહે જીવ લેવો તે.

અર્થ, જીવ લેવો માને પશુ પક્ષીને મારવાં મરાવવાં, એના જેવું મોટું પાપ બીજું કોઇ નથી—અને એ પાપનો નતીજો કેવો છે તેની ખરી ખબર

માણસને ત્યારે પડે છે કે, જ્યારે તે આ દેહ છોડી જાય છે, યાને (ખાકી) મરણ પછી જ્યારે તે મિતોઇ દુનિયામાં જાય છે, ત્યાં તેનાં કર્મો (પુરાં ભક્તિ કરતુકો) નો ધનસાક્ષ—ધરમ રાજ (જરથોસ્તી ધર્મ પ્રમાણે “રસ્તે રાસ્ત”) કરવા માંડે છે ત્યારે, તેને માલમ પડે છે કે જીવ હંત્યાનાં પાપનો જોખમ કેટલો બધો છે—તેથી કબીરજી કહેવું એ છે કે તું જીવ મારવાથી પહરેજ રહે, અને જીવતદાન આપીને મોટું પુન્ય હાંસલ કર—કારણ કે પૈસો ટકો આપવો યાને બીજી બધું ધરમદાન કરવું એના કરતાં એક જાંદગી બચાવવી, યાને જીવતદાન આપવું તેના જેવું મોટું મન અને પુણ્યનું કામ બીજું એકે નથી—માટે કબીરજી કહે છે કે:—

દયા દીલમે રાખીયે, તું કયું નિરદય હોય;

સખહિ જીવ હય સાંધકા, કિડી કુંજર સોય.

તું દીલમાં દયા રાખ, ને ઘાટકી ના થા, કારણ કે બધા જીવો કીડીથી ને હાથી સુધી, સહ કાઇ ખુદનાજ જીવો છે, તે સહ કાઇને જીવવા ગમે છે, ને માણસ એકલોજ કાંઈ જીવવાનો હક ધરાવતો નથી. પણ બધાને ખુદએ જીવ બક્ષ્યો છે, તેથી બધા જીવવા માગે છે, ત્યારે તેનાં જીવવાની વચ્ચે આવવું યા કાપી કપારીને તેઓનો નાશ કર્યો ત્યારે તે જનાવર આપ દે છે, જે માટે આગળ કબીર કહે છે કે:—

જો જાકો કાટે, ફિર વાકો બાટે:

કહે કબીર ના છુટે, સામા સામી સાટે.

યાને જે જેને કાપે, ને તેના બાગલા કરી વહેંચે તેના તેવીજ જાતના બાગલા થવાના, કારણ તે સામાસામી એક જાતનું આપ લેતું સાડું કરે છે તેથી જે લીધું હોય તે આપયા સીવાય સાડું રદ થઇ શકતું નથી.

જાત્ર ૨૦ મું.

દિલ્લે કયા ?—તો કહે દાંત.

ભુખેકો કધુ દિલ્લે, યથા શક્તિ જો હોય;

તા ઉપર શિતલ બચન, લખો આત્મા સોય.

કોઇખી ભુખ્યો પાસે આવે તેને તારી શક્તિના પ્રમાણમાં તારેથી બને તેટલું આપ, અને તે મદદ ધણાંજ મિકા વચનો બોલીને આપ, કાંયજો તેની અંદર પણ તારી માફક ધર્મર રહેલો છે, તેથી તે ભુખ્યાને આપ્યું તે ધર્મરનેજ આપ્યું (અર્પણ) કીધું એમ ગણાય છે.

જાત્ર ૨૧ મું.

ખુશબોધ કયા—તો કહે જશ.

ખુશબોધ જશકી ભલી, ફેલ રહી ચઉ ઓર;

મિલ્યા ગિરી સુમંધ, પ્રગટ સબે જગ સોર.

(ખરી) ખુશબોધ કધ ?—તો કહે જશ.

ખરી ખુશબોધ તે જશની છે. કે જે સઘળી દીશાએ ફેલાઇ જાય છે, અને જશ મલયો એટલે સુગંધનો પહાડજ મળ્યો, કારણ કે જેમ પહાડ બધી જગ્યાથી ખુદશો દેખાઇ આવે છે તેમ જશ (નેકી)ની સુમંધ બધે પંચાય છે, તે સઉ કોઇને જાહેર થાય છે.

જાત્ર ૨૨ મું.

દુર્ગંધ કયા ?—તો કહે અપજશ.

અપજશમે દુર્ગંધ હય, નિકો લગે ન કોય,

જૈસે મલકે નિકટમે, બેઠ શકે ન કોય.

દુર્ગંધ યાને સઉથી ખરાબ ચીજ કધ ?—તો કહે અપજશ.

અપજશમાં એવો તો ખરાબ વાસ સમાવલો હોય છે, કે ત્યાં કોઇ જઈ શકતું નથી, જેમ ગંધીલી જગ્યામાં કોઇ બેસી શકતું નથી તેમ અપજશ કરનાર—ભેનાર માણસની પાસે કોઇ જતું નથી, પણ તેનાથી સઉ કોઇ દુરજ રહેછે, માટે કબીરનું કહેવું એ છે કે કોઇનું બી ખુર કરી અપજશ લેવો નહિ.

જંત્ર ૨૩ મું.

લખિયે કયા ?—તો કહે (અપના) રૂપ.

લખિયે અપને રૂપકો, ધિર ભયા સખ અંગ,

કહેન સુનન કહુ ના રહિ, જયુ'કા ત્યુ' હય સંગ.

આત્મખુ' શુ' ?—તો કહે તાર' (પોતાનું) સ્વરૂપ.

તું કાણુ છે ? તે પીછાન. Man Know Thyself.

જ્યારે આપું શરીર શાંત પડી જાય, એટલે કે જ્યારે બધી ઈર્દ્રોઓના વહેવારો બંધ પડે ને મન ભ્રમતું અટકી પોતામાંજ રહેવા લાગે, ત્યારે માણસ પોતાનું ખરું સ્વરૂપ જોઈ શકે, યાને “હું કાણુ છું” તે તેને સમજાય છે, ને જ્યારે એવી હાલત થાય ત્યારે જોવાનું કે સાંભળવાનું કાંઈજ હોતું નથી, ને ત્યારેજ તેને અખર પડે છે કે તે (માણસ) સદાકાળનો હતો-છે, ને રહેશે.

જંત્ર ૨૪ મું.

લિખિયે કયા ?—તો કહે (હરી) નામ.

નામ મિલાવે રૂપકો, જે જન ખોજી હોય,

જમ વોહ રૂપ હઠદે બસે, સુધા રહે નવ કોય.

લેવાનું શુ' ? તો કહે કે ખેલનું નામ લેવા કર.

જો કોઈ શોધી જાણનાર હોય, તો ખુદનાં નામમાં એવી તો ખુખી છે કે તે નામ લેવાથી માણસ પોતાનાં ખરાં સ્વરૂપને મેળવી શકે છે, અને જેનાં હૃદયમાં તે સ્વરૂપ વસ્તુ થયું, તે માણસ પછી કોઈની ચીજનો ભુખ્યો રહેતો નથી, કારણ કે

કમીર નામ જો રતી એક હય, ઓર પાપ જો રતી હબર,

એક રતી ઘટ સંચરે, બાર કરે સખ છાર.

કારણ કે, ખુદનું નામ જોકે એક રતીમાર જેટલું નાનું જણાય છે, અને માણસનાં પાપો હબરો રતીમાર હોય છતાં, એ બિનવજન નામ જેનાં હૃદયમાં નિરંતર યાદ આવવા કરતું રહે, તે માણસનાં સમ્મળાં પાપોને આળાને બરમ કરી નાંખે છે.

જત્ર ૨૫ અં.

કપીચે કયા તો ?—કહે આત્મરામ.

દેખો સખમે રામ હય, એક હિ રસ ભરપુર,
જેસે ઉખતે સખ બનાં, ચિની સકકર શુર.

એવું ? શું તો કહે કે (બધામાં) ખુદને જો.

બધામાં ખુદાજ રહેલો છે, અને તેનો (ખુદાનો)જ રસ બધામાં ભરેલો છે એવું તું જોતાં શિખ. જેમ સાકર, ગોળ, વગેરે દરેક મીઠી ચીજ, શેરડિના રસથીજ બનેલી હોય છે તેમ, માણસ, જનાવર, પશુ, પક્ષી કે પહાડ, જમીન દરેક ચીજ, ખુદાનાજ રસથી ભરપુર થઈને બની છે અને તેમાં ખુદા છે તેથીજ તે હરતી ભાગવે છે, કારણ કે, કપીર કહે છે કે:-

બાહર ભિત્તર રામ હય, નૈનનકા અભિરામ,
જિત દેખું તિત રામ હય, રામ બિના નહિ ઠામ.

બાહર કે અંદર, જ્યાંબી જુવો ત્યાં ખુદાજ છે, એવું જોવામાંજ આંખોની ખરી ખુશાલી સમાયલી છે. હું (કપીર) જ્યાંબી જોઉં છું ત્યાં મને તો ખુદાજ દીસે છે, અને તે (ખુદા) વગર કોઈબી જગા ખાલી રહેલી મને લાગતી નથી.

જત્ર ૨૬ અં.

પાછાં કયા ?—તો કહે સુખ.

સુખ પાવે શુર દયા તેં, થિર લયા મન મોર;
નિરખો આપા સખનમે, કેવલ નંદ કિસોર.

મેળાવવું શું ?—તો કહે સુખ મેળવ.

અર્થ—શુરની મેહરબાનીથી એ સુખ પ્રાપ્ત થાય છે, અને શુરનાં આપેલાં જ્ઞાનથી માણસ જ્યારે સમજતો થાય છે, ને તે મુજબ જ્યારે તે આચરણ કરે છે, ત્યારે તેનું મન સ્થિર થઈ જાય છે અને ભમતું અટકે છે.

મન ભમતું અટક્યા પછી માણસ જ્યારે પોતાનું ભાન વિસરી જાય છે
યાને “હું અને માફ” એવો ખ્યાલ તેનાં મનનો જતો રહે છે, ત્યારે તે
જીવે છે કે બધામાં તે એકજ રહેલો છે, ને તે સીવાય બીજું કંઈ નથી,
ને ત્યારે તેને જેમ કખીર કહે છે તેમ અનુભવ શાક્ષાત્ દર્શાય થાય છે કે—

ખાલેક બિન ખાલી નહિ, સુધં ધરનકો ઠોર;

આગે પિછે રામ હય, રામ બિનાં નહીં ઓર.

કે ખુદા વગર એકબી જગ્યા કે જ્યાં સોય જેવી નાની વસ્તુ રહી શકે
એટલીબી ખાલી રહેલી નથી, પણ આગળ પાછળ (કિપર નીચે) બધે
કેકાણે તે ખુદાજ છે અને તે સિવાય બીજું કંઈ નથી.

જત્ર ૨૭ મું.

હોઘયે કયા ? —તો કહે દાસ.

હોય રહે જખ દાસ ચેહ, તખ સુખ પાવે અંત;

દેખ રીત પ્રહ્લાદ કી, દેખીયો સખમે કંથ.

દાસ કહાવન કઠણ હય, મેં દાસન કો દાસ;

અખ તો એસા હો રહું, કે પાંવ તલેકી ઘાસ.

થવું શું જોઈયે ? યાને મારે શું કરવું કે જેથી પેડું સુખ મળે, તો કહે
કે, તું દાસ (નોકર) બન.

જ્યારે માણસ, નોકરની પેઠે થઈ રહે, ત્યારે પેડું (મહાન) સુખ કે જેનો
છેડોજ નથી તે સુખ તેને મળે, જેવી રીતે પ્રહ્લાદ નોકર બની જગતનું
કલ્યાણ કરી સહ કોઈની અંદર પોતાના કંથને યાને ખુદાને જોઈ શક્યો
તેવી રીતે જે માંદ નોકર બને તે ખુદાને જોઈ શકે—પણ કખીર કહે છે કે—

પોતાને દાસ કહેવાડવું, એ કામ બહુ મુશ્કેલ છે. કારણ કે દાસ બનવું
યાને લોકહીતકારી થવું, એ માટે માણસે પોતાનું “હુંપણ” તદ્દનજ છોડી
દેવાનું છે. તેણે તો, જેમ ઘાસ આપણા પગ હેડળાજ રહે છે તેવા નીચા-
નમ્રાના (અતી નમ્રતાવાળો) થવું જોઈયે, અને તેમ થાય ત્યારેજ તે
ખુદાની પાસે જઈ શકે.

જન્મ રુદ્ર મું.

હોની કયા ?—તો કહે હોને હાર.

અનહોની હોય નહિ, હોની હોય સો હોય;

રામચંદ્રજી બનકું ગયેં, સુખ અછત દુઃખ હોય.

થવાનું શું ? તો 'કહે કે જે બનવાકાળ હોય તેજ થાય.

અર્થ, નહીં બનવાકાળ જે હોય તે કદાબી બનવાનું નથી, પણ જે કાંઈ બનવાકાળ હોય તેજ થાય છે ને બનવાનુંજ. રામચંદ્રજી મોટા રાજા હોવા છતાં, ને બધી જાતનાં સુખો પાસે હોવા છતાં તેમના કર્મમાં બનવાકાળ હતું કે તેમને વનવાસે જવું ને દુઃખ ઉઠાવવું તો તેઓ વનવાસ ભોગવવા ગયા—કારણ કે કબીર કહે છે કે

હોને પદારથ હોત હય, બિસર જાત સખ સુદ્ધ;

જૈસી લિખી નસીબમેં, તૈસી ઉકલત બુદ્ધ.

જ્યારે કાંઈ બનવાકાળ હોય છે, ત્યારે માણસ પોતાની અકલ્પ બોધ બેસે છે, અને જેવી તરેહતું બનવાનું હોય તેવી તરેહતું કર્મ કરવાને તેને બુદ્ધિ સુઝે છે—યાને અસુક પરીણામ આવે તેને અનુસરતુંજ કાર્ય તે કરે છે. તેથી કબીર કહે છે કે—

લિખા મિટે નહી નસીબકા, શુરૂ કર, બજ હરિ નામ;

સિધે મારગ નિત ચલ, દયા ધરમ વિશ્રામ

જ્યારે આપણા (આગલાં) કર્મ પ્રમાણે પરીણામ આવતું નસીબમાં લખેલું સુખ કે દુઃખ જે આવવાનું હોય તે બન્યા પગર રહેતું નથી, ત્યારે તેની સામે થવામાં કશો ફાયદો નથી, માટે તું શુરૂ કર, ને તેની પાસેથી ખુદાને કેમ બજવો તે શીખ; અને રાસ્તીને (નેકીને) માર્ગે હમેશાં ચાલી દયાનાં અને ધર્મનાં કામો કરતો રહે, યાને તારા ધર્મ પ્રમાણે તારી ફરજો બજાવતો રહે.

જંત્ર ૨૯ મું.

માનિયે કયા ?—તો કહે સત.

માનિયે સખ કહ્યું સત હય, જો જાકો વહેવાર;
જનમ મરન દોઉ જનાં, ધિર હોય કર બિચાર.
સત શુર સતકા શબ્દ હય, જીને સત કિયા ખતાય;
જો સતકુ પકડ રહે, સો સતહિ માહે સમાય.

માનવું શું ?—તો કહે કે સત.

અર્થ, જે કાંઈ સત યાને હમેશ ટકનારું હોય તે માન યાને તે ઉપર
ધતખાર રાખ—

જેનો જે વહેવાર હોય તેમાં જે સત યાને ખરું તત્ત્વ હોય તે આપણે
માનવું કારણકે દરેક સ્ત્રીજમાં જનમ અને મરણ યાને પેદાશ અને નાશ એ
બેઉ રહેલાં છે, ત્યારે તે સ્ત્રીજમાં ખરું શું યાને હમેશ ટકનારું તત્ત્વ શું છે
તે માટે તું તારું મન શાંત કરી વિચાર કર.

સદશુર યાને તારો પેગમ્બર તે સતનો યાને ખુદાનો જાહેર થયેલો શબ્દ
છે, કે જે (પેગમ્બર) આપણને સત યાને ખુદા દેખાડવી શકે છે અને તેથી
જે કોઈ તે સતને પકડી રાખે યાને પોતાના પેગમ્બર દેખાડેલા સત્યના
કાયદા પ્રમાણે જીંદગી ગુજરે તે માણસ સતમાં યાને ખુદામાં સમાઈ જાય,
યાને તે માણસને ખુદાની મુલાકાત થાય.

જત્ર ૩૦ મું.

બિચારીએ કયા ?—તો કહે તત્ત્વ.

જો એ તત્ત્વ બિચારકે, રાખે હૈયેમે સોય;
સો પ્રાની સુખકો લહે, દુઃખ ન દરસે કોય.

શું વિચારવું ?—તો કહે એ તત્ત્વનો વિચાર કર.

અર્થ—ઉપર (૨૬ જત્રો) કહી ગયા તે બધાં શીક્ષણો ગોખી તેમાં જે ખરું તત્ત્વ સમાયલું છે તે ઉપર જે કોઈ વિચાર કરે, યાને તે ઉપર મનન કરી તેઓને પોતાનાં હૈયામાં રાખે, યાને તે મુજબ જીંદગીમાં અમલ કરે તે માણસ સુખજ પામે, ને તે કદીખી દુઃખ જોય નહીં. કચીરનો ચેલો ધર્મદાસ કહે છે કે:—

બાગ જગ્યો જળ પુરબકો, તળ શ્રી ગુરૂદેવદયા કરી હેરી

જ્ઞાન કખાટ બિઘાડ દિયો તળ, મોહ નિશા તે મારગ તારી.

ચોરેમે સમજાય દિયો તળ, થીર બધ ચંચલ મત મેરી;

સુજ પરયો સબહિ ઘટ સાહેબ, છુટ ગઈ સબ તર્ક ઘનેરી.

જયારે નસિય જગ્યું યાને મારો શુભ વખત આવ્યો ત્યારે મારા ગુરૂએ મારીપર દયાની નજર કીધી, ને જ્ઞાનના બંડારની કખાટ ઉઘાડી મારી આગળ ખુદ્દી કીધી, તેથી મારી માયાની કેદ નીકળી ગઇ.

ચોડીકજ વાતમાં મને બધું સમજાવી દીધું ત્યારે મારે આ ચલીત ને બમતું મન શાંત પડ્યું, ને મને બધેબધ ખુદા (રહેલો) છે એવું દેખાયું ને ત્યારે મારી ધણી ધણી જાતની (આગલી) તર્કો નિકળી ગઇ, યાને ખુદા કેવા છે, માણસ કોણ છે, ને તેતું ખરું કામ શું છે વગેરે વગેરે સવાલો જે મને મુજવણ કરતા હતા, ને જે માટે હું ખોટી ખોટી તર્કો કર્યા કરતો હતો, તે કરવાતું મારે મટી ગયું, અને મારા બધા વહેમ ને બરમો જતા રહ્યા.

કબીરજીનાં ભજણો.

કાયાનાં કર્તવ્ય વિષે જીવને ચેતવણી.

રાગ—અસાવરી.

નગુની^૧ કાયા તેરા કયા ગુન ગાવું;
મેહુલ રચ્યો, તિમે રહેન ન પાવું;
દહિ દુધસુ પિંડ^૨ જે પાલે,
સો તન ભય જંગલ બલે;
એસી રે સુંદર કાયા તેરી,
જલભલ^૩ હોયગી ભસ્મકી રેરી.—નગુની.
ખાંધત પાધ^૪ સમારત વાગા,^૫
તા સીર ચંચેઈ^૬ મારત કાગા;^૭
તેલ કુલેલ લગાવત અંગા,
સો તન જલ ગયા કાષ્ટકે^૮ સંગા.—નગુની.
જા મુખ ચાવત પાનકી બીકી,
તા મુખમે તેરે સંગ કીકી;
કહત કબીરા સમજ મન મેરા,
એહિ હવાલ હોયગા તેરા.—નગુની.

૧—કમરી. ૨—શરીર. ૩—જળીલજીને. ૪—પાધડી. ૫—પોશાક.
૬—ચાંચ મારે. ૭—કાગડો. ૮—લાકડાં.

જીવને ચેતવણી.

રાગ—માલકોસ.

દિન નીકે ખીતે જાતે હય, રામ નામકે સુમરનકો--દિન૦
 સુમરન કર લે સતનામ ભજ,
 ઓર જગતકે વિષય^૧ કામ તજ;
 સંગ ન ચલસો એક દામ,
 જો દેતે હયે સો પાતે હય--દિન૦
 લખ ચોરાસો ભ્રમ ભ્રમર આયો,
 ખડો ભાગ મનસા^૩ તન પાયો,
 હીયાં આય કહુ કરી કમાઇ.
 તખ જમસેતી^૪ પડી લડાઇ;
 ફિર પિછે પરતાતે હયે.--દિન૦

(૨)

કોન કબીર^૫ પુત્ર પરિવાર,
 તેં કીસકા હય, ઓર કાન નહિ તેહાર,
 ધંધામે હર નામ ખિસરાય,
 એ દખનહિ કે નાતે^૬ હય.--દિન૦
 જ્ઞાની ધ્યાની ઓર વિવેક વિધાના
 કરમ ધરમ જાકે મનમાના,
 વાકે સંગ રહે ભગવાનાં,
 એ સદા નામ રંગ રાતે હયે.--દિન૦
 જૈસે પાની ખિચ ખતાસા,
 મુરખ લગે મૌજકી આસા;
 કહે કબીર યાસોકી આશા,
 એ ગયે સવાર નહિ આતે હયે.--દિન૦

૧ ઇદ્રીઆની મોજમજડો. ૨ ભમીને ભમીને. ૩ માલુસનો દેહ.
 ૪ જમ (મોહત) સાથે. ૫ શ્રી. ૬ સંગાથ.

અચપણ, જવાની બુધાપો, ચાલી જાય છે !

તો ઇશ્વર-સ્મરણ ક્યારે કરશે ?

રાગ કાશી - તાલ દીપચંદી.

કળ સુમરોગે રામ, અળ તુમ કળ સુમરોગે રામ,
ગરલ કુલીમે^૧ જપતપ કીનો, નીકલ હુવા બેઘમાન-અમળ
બાલપનો હંસ બેલ ગુમાયા, તરૂનપનામે^૨ કામ,
હાથ પાવ જળ કંપન લગે, નીકલ ગયો અવસાન-અમળ
જુઠી કાયા, જુઠી માયા, આખેર મોત નિદાન^૩,
કહત કપીરા સુનો બાધ સાધુ-શ્રહી ઘોડેડી લગામ-અમળ

પૈસાના ખેડ વિષે.

બેલ સળ પૈસેક, સળકૃછ બાતાં હય પૈસા.
પૈસા જોડ પૈસા લરકા પૈસા બાબા બહેનાં,
પૈસા હાથી ઘોડે પસાના, પૈસા લગે નીશાના-બેલ.

પૈસા દેવ પૈસા ધરમ-પૈસા સખ કુછ ભાઈ,
 પૈસા રાજ રાજ કરાવે-પૈસા કરે લઢાઈ-ખેલ.
 પૈસા હાથપે અબુચ ચડાવે-પૈસા ઘોડે ઉરાવે,
 એક દીન પૈસા બદલ ગયા તો-પાઉંભે લગર પરાવે-ખેલ.
 પૈસા ગુરૂ પૈસા ચેલા, પૈસા લકિત કરાવે,
 કહત કંપીરા સુન ભાઈ સાધુ-પૈસા જીવ છોરાવે-ખેલ.

પૈસાવાળાનાં બધાં સગાં થવા નિકળે છે.

રાગ તિલંગ—તિનતાલ.

સખ પૈસેકા ભાઈ, અપના સાથી નહિ કોઈ,—
 ખાને પીનેકુ પૈસા હોય તો, જોડે બંદગી કરે,
 એક દીન ખાના નહીં મીલે તો, કીરકે જવાબ કરે.-સખ
 જબલગ અપને પદલવ પૈસા, તબલગ સલામ કરે,
 અપના પૈસા નિકલ ગયા તો, કોઈ મીઠા ન બોલે.-સખ
 ભાઈબંધ ઓર બેહન સાલે, જુઠા સખહિ પસારા,
 કોઈ કીસીકા નહિરે પ્યારે, કહત હુયે દાસ કંપીરા.-સખ

કાળ (મોહત) વિષે ચેતવણી.

કાલકા! અજબ તારા બે

તું ક્યા જાને લડકા બે—ટેક.

નવખી મર ગયે દશખી મર ગયે—મર ગયે સહસ્ર અઠ્યાસી
તેતીસ કોટી દેવતા મર ગયે, ૫૩ કાલકા ફાંસી-કાલકા.
પીર મરે પયગમખર મરે, મર ગયે જંઠા જોગી,
જપો તપી સન્યાસી મર ગયે, ૨૨ ગયે બધંદન રોગી-કાલકા.
ત્રીન લોકપર છતર બીરાજે, છુટા કુંજ બીહારી
કહુત કબીરા સોહુ બો મર ગયે, રઘવત કંઠિન ખિચારી-કાલકા.

દેહના નાશ માટે ચેતવણી.

રાગ-પીડુ.

ધસ તન ધનકી કોન બરાધ, દેખત નયનમે મરો મીનાઇ—
હાહજલે જઈસાં લકડેકી મોતી, બાળ જળે જૈસી ઘાસકી પોલા—ધસ.
અપને ખાતર મેહુલ બનાયા, આપહી જાકર જંગલ સોયા—ધસ.
કહુત કબીરા સુન ભાઈ સાહુ, આપ મુવે પીછીકુમ ગાઈ દુનિયા—ધસ.

સંસારમાં છેવટ દુખજ છે
રામ સંભારવામાંજ સુખ છે.

રાગ હમીર—તીનતાલ.

અબ તું ગાફેલ મત રહેના બે, જનમકા સાર્થક કરના બે—
બહુ જનમકા સુકૃત કર પ્યારે, ઈસ તનકુ તું પાયા,
ઈસમે નેકી નહીં કીયા તો, સારા જનમ ગુમાયા—અબઽ
જોડે લડકે માલ મતા, સખ કોઈ કહેતે મેરા,
એક દીન આપ મર ગયે તો, રહેગા જુદા પસારા—અબઽ
ચૌદ ચૌકડી રાજ રાવન, લડકેકા સુપતી,
સખ સોનેકા ગાંવ જસકા, મુખમે પડ ગઇ મટી—અબઽ
ઐસી દાલત જસકી ચારો, સાથ કહુ નહીં ગયા,
રામ નામસે ગાફેલ હોકર, આખેર એકેલા ગયા—અબઽ
રામ નામ બિન સખ હયે જુદા, ઐસા સમજો ભાઈ,
ખુદા નામ બિન દુઃખ કટે નહીં, કહત કબિરા જુલાઈ.—અબઽ

આહેરના દેખાવો કુર્યાથી ઇશ્વર મળતો નથી.

રાગ કારી ગમલ.

રામ નામ તું ભજ લે પીયારે, કાહેકું મગરૂરી કરતા હય,
કચો મટીકા બંગલા તેરા, પાવ પલકમે ઢળતા હય—રામ.

બહુમન હોકર પુરાન બાંધે, સ્નાન તરપત કરતા હય,
સબકાન સુચીલ રહત હય, યું કયા સાહેબ મિલતા હય?—રામ.

જોગી હોકર જા બઠાવે, હાલ મસ્તમે રહેતા હય,
દાનો હાથ સીરપર ધરકે, યું કયા સાહેબ મિલતા હય?—રામ.

માનભાવ હોકર કાલે કપડે, દાઢી મુછ મુંડતા હય,
ઉલટી લકડી હાથમે પકડી, યું કયા સાહેબ મિલતા હય?—રામ.

મુલ્લાં હોકર બાંગ પુકારે, વો કયા સાહેબ બહેરા હય?
મુંગકે પાવમેં ધુંધર બાજે, વોહ બી બલ્લાહ સુનતા હય?—રામ.

જંગમ હોકર લીંગ બાંધે, ધર ધર ફેરા ફીરતા હય,
શંખ બજાકર ભિક્ષા માગે, યું કયા સાહેબ મિલતા હય?—રામ.

કહત કબીરા સુન બાહ સાહુ—મનકી માતા જપતા હય,
જો ભાવ લજનસે ધ્યાન ધરત હય, ઉતક સાહેબ મિલતા હય.—રામ.

ધમ શાસ્ત્રો માત્ર ભણ્યાથીજ કાંઈ ખુદા
મળી શકતો નથી.

રાગ--ભેરવી.

પંડીત વાદવદે^૧ સો જીઠા.

રામકે કહે જગત ગતી^૨ પાવે, આંડ કહે મુખ મીઠા-પંડીત

પાવક^૩ કહે પાવ^૪ જો દાહે,^૫ જળ^૬ કહે તૃપા^૭ જીઠા

ભોજન કહે જીખ જો લાજે, તો દુનિઆ તરી જાઈ-પંડીત

નર કે સંગ સુવા^૮ હરિ બોલે, હરિ પ્રતાપ^૯ નહિ જાને

જો કળહુ ઉડ જાય જંગલકો, તો હરિ સુરત^{૧૦} ન આને-પંડીત

બિન દેખે બિન અરસપરસ બિન, નામ લિયે કયા હોય

ધનકે કહે ધનીક^{૧૧} જો હોય, તો નિરધન^{૧૨} રહત ન કોય-પંડીત

સાચી પ્રિત વિષય માયા સો, હરિ ભક્તનકી હાંસી

કહે કબીર થકે રામ ભાજે બિન, આંધે યમપૂર જાસી-પંડીત

(૧) વાદવદે=ફેકટની વાદવિવાદ યા તકરાર. (૨) ગતી=મોક્ષ મુક્તિ

(૩) પાવક=અગ્નિ. (૪) પાવ=પગ. (૫) દાહે=દાઝે, બળે. (૬) જળ=પાણી

(૭) તૃપા=તરસ, સોસ. (૮) સુવા=પોપટ- (૯) પ્રતાપ=મહિમા, મેઘાદ. (૧૦) સુરત=ચાદ.

(૧૧) ધનિક=ધનવાંત, પૈસાદાર. (૧૨) નિરધન=ગરીબ, બીખારી.

(૧) હે પંડીતો, તમે પુસ્તકો વાંચી ફાકટની વાદવિવાદ તકરાર કરો છો તે બધી ખોટી છે. જેમ ખાંડ-શાકર શાકર કરી બોલ્યાથી મહેકું મીઠું થવું નથી તેમ “રામ” કરી માત્ર મોઢેથી બોલ્યાથી મુક્તિ મળી શકતી નથી.

(૨) અગ્ની (આતશ) કહ્યાથી જો પગ દાઝે હોય, પાણી કરી માત્ર બોલવાથી તરસ મટતી હોય, અને “ભોગણુ” કરી બોલ્યાથી ભુખ ભાંગતી હોય તો આ દુનિયા (માણસ) સહેજે તરી જાય.

(૩) એમ તો પોપટ પણ માણસને જોઈ “હરિ હરિ” કરી બોલે છે, પણ હરિનો મહીમા શું તે કાંઈ પોપટ જાણુનો નથી, અને જો કદી મરુટો થઈ પાછો જંગલમાં જઈ વસે છે તો તે સમજી વીસરી જાય છે.

(૪) જ્યાં સુધી તમે સાધુ સંતોની સંમતમાં રહી, રામબક્તિ શું છે તે જાણો નહીં ત્યાંસુધી માત્ર નામ લીધાથી કંઈ થવાનું નથી—જેનું ધન પૈસો આમ બોલવાથીજ ધનવાન થવાનું હોય, તો દુનિયામાં કાંઈ સ્ત્રીખારી કે મરીબ રહેવા પામતેજ નહીં.

—————

તારી વિષયવારનાઓને મારી નાંખ.

રાગ કાશી—ગજલ. (દાદરા)

બિષયોસે^૧ મનકો તુમે^૨ કરના નહીં અછા
 જલતી અગનીકો ધીસે^૩ બુજનાં નહીં અછા—બિષયોસે.
 સુખ ભોગ ચે જગતકે, સખી હોગે નાશ માન
 તુજાકો બઢા ઇકો ફસાનાં નહીં અછા—બિષયોસે.
 એ સ્વપનકો તમાસા, હુય જુઠં મુઠંકો
 રંગ રંગકે ખેલ દેખ, હુસાના નહીં અછા—બિષયોસે.
 ધન ધામ પુત્ર અરૂ કામનો^૪ રૂપ જો પાયા
 હરગીઝ ગરૂ ઇનકો હુય લાના નહીં અછા—બિષયોસે.
 પળ પળ અમોળ^૫ જાતો હુય કહોતે હુય કખીર
 માનુષ શરીર મુફત^૬ ગવાના^૭ નહીં અછા—બિષયોસે.

તારા મનને કાચુમાં લે, તો તે
ખુદા મેળવી આપશે.

રાગ યોગી-તાલ દીપચંદી.

મનકી ખોજ કરો મેરે લાઘ, અંત ન છુટે મન કહાં સમાધ
ઝકી વિરંચી નારદ મુનિજ્ઞાની, મનકી ગત તો ઉનહુ ન જાની-મનકી

મુત સનકાદિક જહુદેવ નામા, લક્ષિત કીની આપ અનમાના
ધૃવ પ્રહલાદ બિલીષણુ સેખા, ધટ લિતર મન ઉનહુ ન દેખા-મનકી

જો કોઈ જાને મનકા લેવા, રતી એક લીન લયા શુક દેવા
દત્ત ભરત ગોરખ ગોપીચંદા, મનકુ મળકર લયા હૃય આનંદા-મનકી

ભુલેલે મનકુ કોઈ સમજાવે, આદે ને અંતે હંસ કહાવે
અકળ અરૂપી સકળ શરોર, તાપર રમ રહે સત કબીરા-

દુનિયા બધીજ દુઃખી,
જેણે મન જીત્યું તેજ સુખી છે.

રાગ-પૂર્વે તીનતાવ.

જહાં દેખે સો દુખીઆ બાબા, સુખીઆ કોઈ નહી રે,—!

જોગોબી દુઃખીયા જંગમ દુઃખીયા, તપસીકુ દુઃખ દુના
આશા મનસા સખધર જ્યાપી, કોઈ મેરલ નહી સુન્યા—જહાં

રાખબી દુઃખીયા પ્રજાબી દુઃખીયા, દુઃખીયા સખ વૈરાગી
દુખ કારનસે શુકદેવને, ઉંઢની માયા ત્યાગી—જહાં.

સાચ કહું તો સખ જગ દુઃખીયા, જીહા કહી ન જાઇ
બ્રહ્મ વિબ્હું શંકર દુઃખીયા, અને સૃષ્ટી જમાઇ—જહાં

ધ્રુત દુઃખીયા અવધુત દુઃખીયા, દુઃખીયા હય ધનાં રંકા
કહત કબીરા ઓ નહીં દુઃખીયા, અને મનકું જીતા—જહાં.

નેનાં મનમાં ખુદાજ રહેલા હાય તેણે બાહેરની
ક્રિયાઓ કરી ન કરી એ સરખીજ છે.

રામ—માવકોપ.

જનકે મનમેં શ્રી રામ ખસેં,
ઉન સાંધન^૧ ઔર^૨ કિયે ન કિયે—જનકે.
જને સંત ચરણ^૩ રજકો^૪ સ્પર્શા;^૫
ઉન તિરથ ઔર કિયે ન કિયે—જનકે.
જનકે દિલમે હુય બૂન^૬ દયા;
ઉને કોટીક^૭ દાંન^૮ દિયે ન દિયે—જનકે.
જનકે મનમે સદ્ભાવ નહિ;
ઓ દુષ^૯ હુવે જયે ન જયે—જનકે.

ચોપાપ.

મેરા મન સુખરે રામકું, મનમે રામ સમાય,
મનહી જખ રામ હો રહ્યા, તખ શિશી નમાવું કાય.

૧—ક્રિયા (ખર્ચક્રિયા.) ૨—ખીજ. ૩—પગે. ૪—રાખ. ૫—હાથ લગાડયો.
૬—જીવવાલા પ્રાણીઓ. ૭—કરોડો. ૮—શીક્ષા. ૯—ફરેસ્તો.

કાલે શું થશે તેની તને ખબર નથી,
તો ખોદાને ભણ તારૂં ખરૂં કામ કરી લે.

રાગ—ભેરવી.

જગતમેં ખબર નહિ પલકી,

સુકૃત^૧ કર લે, પ્રભુરામ સમર લે, કોન જાને કલકી.—જગ૦

જખલગ હંસા^૨ ખસે કાયામે,^૩ તખલગ દેહ મંગલકી;^૪

હંસા દેહિ છાંડ ચલા જખ, તખ માટી જંગલકી.—જગ૦

તારા મંડળ રવિ^૫ ચંદ્રમાં, સખહિ ચલા ચલકી;

દિન ચારકે ચમત્કારમેં,^૬ મિજલી જાય ચમકી.—જગ૦

માત પીતા મુત^૭ કુટુંબ કબિલે, દુનિયાં મતલમકી;

કાયા માયા નાર સ્નેહિ, અંતે રહી અલગી—જગ૦

કુંઠ કપટ કર માયા જોડી, કરે ખાતાં છલકી,^૮

પાપકા પોટ^૯ ધરે શિર ઉપર, કેસે હોય હલકી?—જગ૦

જગતકી આશા છોડ કર, અખ યાદ રખ રમકી;

ચોરાસીકા^{૧૦} ફેરા મિટે, રહે ન ભય જમકી.—જગ૦

૧—સારાં કામે. ૨—જખ. ૩—શરીરમાં. ૪—સુખાકારીતા. ૫—સુરજ.
૬—જાકરો. ૭—કુળખાળ. ૮—માર-ગાંસકી. ૯—ચોરીચાસી લાખ અવતારો.

જગતનાં જીહાંપણા વિષે.

ગમ—ભેરવી.

જગત કુલ રથનકા^૧ સપનાં, સમજ મન કોઇ નહિ અપનાં;
 કંઠન મદ^૨ લોભકી ધારા, વોહુમે જાત સખ સંસારા.—જગત.
 ઘડા^૩ જખ નિરકા કુટા, પતા^૪ જ્યું ડાલસે^૫ તુટા;
 એસી નર હય જીંદગાની, સવેશ^૬ છાડ અભિમાની.—જગત.
 ન જુલો દેખ તન ગોરા, જગતમેં જીવના થોરા;
 તબે મદ લોભ ચતુરાઇ, રહો નિરશંક જગમાંઇ.—જગત.
 સજન પરિવાર સુત^૭ દારા,^૮ સખસે વોહુ રોજ હય ન્યારા;^૯
 નિકસ જખ પ્રાણુ જાવેગા, નહિ કોઇ કામ આવેગા.—જગત.
 સદા મત જન એ દેહકો, લગાવો સત્ નામસેં નેહકો;
 કટે ભ્રમ^{૧૦} જાળકી ફાંસી, કહે કબીર અવિનાશી.—જગત.
 સારા સાર જાજ રામ એક, રામ કરત સખ કામ;
 અશંગ રહેત હય જગતસેં, કબીર કરે સલામ.—જગત.

૧—રાત્રીનાં ૨—મગરૂરી. તકાબરી. ૩—કાદવનો ઘડો ૪—ઝાડતું પાંદડું.
 ૫—ડાંખલી પરથી. ૬—બધી જાતની. ૭—છોકરો. ૮—બાપડો. ૯—જીવેજ.
 ૧૦—માયાની જાળ.

જમ (મોત) ના હાથથી છુટવાની ચાવી.

હરિકા ભજન કરૂંઘા બે

જમસે ખુબ લડૂંઘા બે—ટક.

અહમતા^૧ માઈ મમતા^૨ માઈ—ખાનગાઠ કહેલાવું;

મન મેરા ચોકસ કર રાખું—ચીત ચૈતનમે^૩ નિલાવું—હરિકા.

રામ નામકા ઘોડા મેરા—શીલ^૪ લગામ ચઢાવું

ભજન પ્રતાપે હાથમે બરછી—સનમુખ લેકર ધાવું—હરિકા.

ઓર લોક કથબકે ચાકર—મયે હચુરકા કાજ

કામ કોંધકી ગરદન માઈ—સાહેબ રાખું રાજ—હરિકા.

મયે સાહેબકા સાચા ચાકર—મેરા નામ કબીરા

સમ સંતનકું શિશ નમાવું—જો હરિ પરબે હિરા—હરિકા.

સંત પુરુષની દોસ્તી કરી તારૂં કામ કરીલે.

સંગત સંતનકી કર લે

જનમકા સાર્યક કછુ કર લે-ટેક.

ઉતમ દેહી નર પાયા પ્રાર્થી—ધસકા હીત કછુ કર લે

સદગુરુ શરણુ જા કે બાબા—જનમ મરન દુર કર લે-સંગત.

કહાંસે આવે કહાંકુ જાવે—એ કુછ માલુમ કર લે,

દો દિનકી અંદગાની યારો—હુશીયાર હોકર ચલ લે-સંગત.

કોન કિસીકે જોડે લડકે—કોન કીસીકે સાલે

જબલગ પદલોમે પૈસા લાધ—તબલગ મોઠા ચોલે-સંગત.

કહુત કબીરા મુન લાધ સાધુ—બાર બાર નહીં આનાં

અપના હીત કછુ કર લે લઈયા—આખર એકેલા જાના-સંગત.

હું પરમાત્મા ! મને તારાં ચરણનીજ બસ
દરકાર છે !

રાગ ભેરવી—તાલ ૩૫૬.

કયા માયું મેરે રામ, થોડે જીવનમે કયા માયું ?
ધર નહીં રહેતા અમર નહીં કાયા—કયા.

એક લક્ષ પુત્ર સવા લક્ષ નાતી
સો ધર નહીં કોઈ હીવા કે બાતી
મેઘનાદ પુત્ર સમૂદ્ર જેસી ખાઈ
કુંભકરણ વિભીષન જેસે ભાઈ—કયા.

શંકર સરીખા પુજવા આવે,
બ્રહ્માજી નિત્ય વેદ પાઠ ગાવે,
કયા કૃં છપરી ઓર કયા કૃં ટાટી
ન જાનું મેરી કહાં પડેગી માટી—કયા.

કયા કૃં મહેલ ઓર કયા કૃં ટાટા,
છોડ ગયે રાવન લંકાકે ઠાઠા;
કહેત કબીર સખ છોડકે જાતા,
મેં તો એક તેરા ચરણકું ચહાતા—કયા.

તાઈં ખઈં ધન તે ઇશ્વર છે જે કદી જતું
રેહવાનું નથી.

રાગ કૈશિવા—તીનતાલ.

નિર્ધન^૧ કે ધન રામ, હમારે નિર્ધન કે ધન રામ

ચોર ન લેવે ધટ્ટી ન જાવે, ધાડ પડે આવે કામ—નિર્ધન

સોવત બેઠત જગત ઉઠત, જપું હર હર નામ

દીન દીન હોતે હોત સવાયા,^૨ ખુટત નહીં એકે દામ—નિઃ

ઠાકાર ચલે નગર દ્વારા, પાસ નહિ ખોટી બદામ

કહત કપ્પાર મુનો લાઘ સાધુ, પારસકો નહિ કામ—નિઃ

૧—ગરીબ. ૨—સવાયું થતું જાય.

ખુદા તારી અંદરજ છે.

બજલુ રાગ—બેરવી

તેરે ઘટમે^૩ સરજનહાર,^૪ તું બોજ^૫ મન કાયા નગરી.—તેરે-
જયું^૬ પથરમે^૭ હુય દેવતા, યું ઘટમે^૮ હુય કિસ્તાર;
જો ચાહો દિદાર કો, તો ચકમક હોકે જાર.—તેરે.
મૂગકે^૯ નાભમે^{૧૦} કરતૂરી, ઓર હુંડત ધાસ ફિરે;
કાળ પારથી સિરયે^{૧૧} ખડા, પલમે પ્રાન હરે.—તેરે.
ગગન મંડળમે વાજા વાજે, ગુરૂ ગમ સમજ પરે;
હસ્ત કમલ દ્વાદસકે ઉપર, બવર ગુજાર કરે.—તેરે.
હૃદ હૃદ ઉપર સમહિ ગયા, બેહુદ ગયા ન કોય;
પર બેહુદકે મેદાનમે^{૧૨}, રમે કબીરા સોય.—તેરે.

તારાં હૈયામાંજ ખુદા રહેલો છે માટે તારા શરીરમાંજ તું તેને શોધ-

(૧) જેમ પથરમાં અગ્નિ છુપાઇ રહેલો છે તેમ ખુદા પણ તારાં
હૈયામાં રહેલો છે, તેને જોવો હોય તો તારાં શરીરમાંથી બધો મેઝ કાઢી
તેને પવિત્ર કર તો ખુદા દેખાઇ આવશે—(૨) હરણુની દુંડીમાંજ કસ્તૂરી
હોવા છતાં તે કસ્તૂરીન બાહરજ શોધે છે અને તેમ કરતાં તેની પછડી
શીકારી આવી તેના પ્રાણ લે છે.—તેવીજ રીતે માણસ પણ કરે છે. યાને
ખુદા પોતાની અંદર રહેલો હોવા છતાં માણસ તેને બાહરજ શોધવાની કોશિશ
કરી અટવાઇ મરે છે—(૩) આકાશમાં જે ઇશ્વરી નાદ વાગ્યા કરે છે તે,
જ્યારે તું ગુરૂ પાસે રહી તેનો ભેદ સમજશે ત્યારેજ તને સંબળાશે અને
ત્યારેજ તને તારું પોતાનું સ્વરૂપ કે જે ઇશ્વર છે તે તારામાંજ રહેલો છે
તેને તું જોશે—(૪) બધાઓ માત્ર હૃદ ઉપર આવી અટકી રહે
છે. તેના પેલી પાર કાંઇ જતા નથી, પણ જે કાંઇ કબીર જોવો થાય
તેજ પેલી મેર જઇ પુગે છે યાને ખુદા સાથે એક થઇ જાય છે.

આરસીમાં મહોલું જોઈ હરખા નાં.
તારા અંતરમાં જો “તું કેવો છે !”

મુખરા કયા દેખે દરપનમે

તેરે દયા ધરમ નહીં મનમે—

જૈસી કુલ રહે કુલખાદી—ખાસ રહે નીજ કુલમે
એક દોન એસી હો જાવેગી—ખાખ ઉડગી તનમે—મુ૦

મુવા ચદન અર્ખીર અગરની, શોભે ગારે તનમે
ધન જોખન ડાંગરકા પાની, ઢલ જાવેગા ખીનમે—મુ૦

કવરી કવરી માયા જોરી—સુરત રહે નીજ ધનમે
હસ દરવાજે ખંધ રહે તો, રહે ગઇ મનકી મનમે—મુ૦

ખગીયા ખાંધે પગ અસવારે, લેત જુલા જુલ તનમે
કહત કબીરા મુન લાઇ સાધુ, એ કયા લગ રહે મનમે.—મુ૦
૨૬

દુનિયવી રાહ અને ખુદાઈ રાહ
એ બે ઉલટાં છે.

રાગ — માળકોશ — તાલ દીપચંદી.

દુનિયા દીવાની કે હુમ હયે દીવાના,
જોકો હય લાઇ અનહુદ ગાના. — દુનિયા

દુનિયા કુમારગ અપનો ઠહરાવે,
હરિજન ઉલટા રાહ ચલાવે. — દુનિયા

દુનિયાકું સાહેબી હસ્તી ને ઘોડા,
હુમ હય પાવ પદમસે દાડા. — દુનિયા

દુનિયાકુ પાટ પિતાંબર સખકા ભોગી,
હુમ હયે સહેજ સરૂપ રમતા જોગી. — દુનિયા

દુનિયા પાવે સખરસ પ્યાલા,
હુમ હયે પ્રેમ મગન મતવાલા. — દુનિયા

કહત કબીર હુમ નહી નાંહી,
જીવતા કે સંગ મુવાકે માંહી. — દુનિયા

ખોદાનો આશક થયો તો પછી

સુવાનું કેવું ?

રાગ—પીલુ.

સમજ લોજ મન ખોજ દીવાને

આશક હોકર સોના ક્યારે—

આયા હો સો કર લે સોદા-પાયા હો સો ખોના ક્યારે—

જખ તું આવેઃ પ્રેમ ગલીનમો, સીસ દેનાં ફીર ડરના ક્યારે—

લુકા સુકા જમકા ઢુકા-સોના હોય સો સોલાના ક્યારે—

જખ અ'ખીયનમે' નીંદ છુલ આવે, તકીયા ઓર ખીછાનાં ક્યારે—

સતગુરૂ પાન ગલીયા લાગ્યા, ધાયલ હો કર રોના ક્યારે—

કહુત કબીશ સુન બાધ સાધુ-ઝડુ ઉપર તોના ક્યારે—

— — —

કમલ જેવું મહોલું આપ્યું છે
તે જોદાનું લજણ ગાવા માટેજ છે

રામ લજનકું દિયા, કમલ મુખ

રામ લજનકું દિયા—૨૧૦

લખ ચોરાંસી ફેરે ફીરકર,

સુંદર નર તન પાયા;

ખાયા પિયા મુખસેં સોયા,

નાહક જન્મ જોયા—કમલ૦

જો મુખ; નિશાદીન રામનામ નહી,

વહાં તુમ કહુ નહિ કિયા;

કહુત કરીરા મુન લાઇ સાધુ,

આયા વહેસાઈ ગયા—કમલ૦

કપીરની જીંદગીનું દુક વૃત્તાંત.

બોદિસત્વો, તિર્થંકરો, ચોહાનો, બ્રહ્મજ્ઞાની રૂપિ—મુનિઓ, સાર્વજનિક પંથોનાં મહાન સ્થાપકો, દુકમાં જોઓને હિંદુ શાસ્ત્રમાં ઇશ્વરી અવતારો કહેવામાં આવે છે, એવા મહાન પુરૂષોની જન્મભુમિ તરીકે આ વખણાયેલી હિંદુ સરજમીન, આ પુનર્નિયત્રોક્ત ભારતખંડ, પુરાતન જમાનાઓથી તરહેવાર રૂપે ધર્મ જ્ઞાન ફેલાવનાર, દુનિયાની સુભાગ્યવંત માતા તરીકે ગણાતી, તેમજ તેનાં બાળગોપાળથી સદાકાળ પુનર્જાતી આવી છે. એવા મહાન થઇ અથવા નરોમાંના એક નર, તે આપણો આ કપીર છે—કે જેનો જન્મ હિંદુઓની સૌથી પવિત્ર ગણાતી જગ્યા શ્રી કાશી શહેરમાં થયો હતો, એમ કહેવાય છે.

કપીર પંથીઓ પોતાના, એ મહાન સ્થાપક અને શુર કપીર માટે કહે છે કે—ને ઇસ્વી સન ૧૩૯૮ માં જન્મયો હતો અને ૧૫૧૮ માં આ ખાકી દેહ છોડી ગયો હતો અને એ મુજબ કપીરે ૧૨૦ વરસની લાંબી જીંદગી કાઢી હતી.

કપીરનું સંપૂર્ણ જન્મ ચરિત્ર બરાબર મળી શકતું નથી—પણ અત્રે લખેલી હકીકત, અલાહબાદ યુનિવર્સિટીના ફ્રેન્ચ રેવરંડ જી. એચ. વેસ્ટકોટ, એમ. એ., ની કપીર અને કપીર પંથ નામની ચોપડીને મોટે ભાગે આભારી છે. આ ભલા ઈંગ્લેન્ડ ગ્રહસ્થે વરસો સુધી મેહેનત કરી, જુદી જુદી જગ્યાથી તેમજ કેટલાંક કપીર પંથના મહન્તો પાસથી તેહકાકો મેળવીને, આ અદ્ભુત શક્તિ ધરાવનાર રામના પ્રેમી ભક્ત કપીરની જીંદગી, તેમજ તેનાં પંથના આચાર-વિચારોના હેવાલનું એક સુંદર પુસ્તક સને ૧૮૯૭ માં બાહરે પાડ્યું છે જેનું નામ “કપીર એન્ડ કપીર પંથ” છે. જેઓને કપીર પંથ વિષે જાણવાની ખાએશ હોય તેઓને એ ચોપડી વાંચવાને ભલામણ કરશું.

કપીરના જન્મ વિષેની દંતકથાઓ.

કપીરના જન્મ વિષે તરેહવાર હેવાલો અપાયા છે, જેમાંનાં બે અત્રે આપીશું—કહે છે કે એક વાર એક ઉંચ વર્ણની વિધવા બ્રાહ્મણી પોતાના પિતા સાથે, રામાનંદ મહારાજનાં મંદિરમાં દર્શન કરવાને ગઇ, જેણીના અક્તિભાવથી રાજ થઇ ગયે રામાનંદે તેણીને ‘પુત્રભવતી’ એવા આશિષ દીધા— કે જે સાંભળી તેણીના પિતાએ આજેજ દીધી કે મહારાજ, એ મારી પુત્રી તો વિધવા થઇ છે ત્યારે એને પુત્રની વૃદ્ધિ કેમ થઇ શકે ? રામાનંદે જવાબ વાળ્યો ‘હું’ દલગીર છું કે તે મેં જાણ્યું ન હતું. સાધુના શબ્દોનો આશીષ કદિ ફળિયુત થયા વિના રહેતા નથી, તેમજ મારેથી તે શબ્દો પાછા ખેંચાઇ શકે એમ નથી, પરંતુ હું એવું ઇચ્છીશ, કે તેણીને પુત્ર આવતાં અપ-વિત્રતાઇમાં ઉતરવું ન પડે, અને તે બાળકનો જન્મ તેણીના હાથદારે થાય—જે મુજબ કપીરનો જન્મ થયો કહેવામાં આવે છે, અને તેથીજ કપીર નામ પાડ્યું હોય—જેનો અર્થ નીચે મુજબ કરવામાં આવે છે.

કર યાને હાથ, ને બીર એટલે ચિર, યાને હાથમાંથી આવેલો ચિરો (છોકરો).

કપીરના જન્મ થયા પછી, પેત્રી બ્રાહ્મણ સ્ત્રીને ઠીક જાણ્યું નહિ, અને લોકલાજને લીધે, તેણી પેલાં બાળકને એક એકાંત જગ્યામાં લઇ ગઇ જ્યાં એક પાણીનો ડુવારો હતો તેમાં એક કમળ ડુલની હેઠળ કપડામાં લપેટીને તે બાળકને મૂક્યું.

વળી બીજી દંતકથા એવી છે કે, એક વાર ભગવાન અને સ્ત્રી વાદ-વિવાદ કરતાં હતાં—અને ભગવાન પોતાના ભગતો માટે ઘણી તારીફ કરતા, કે મારા ખરા ભગતો (આ ધરતિપર) છે, તેઓ કદિ પણ મને વિસરતા નથી અને હંમેશા મારામાંજ ધ્યાન રાખતા રહે છે, જે સાંભળી લક્ષ્મીબાઇ બોલ્યાં કે મહારાજ! તમે અસ્મથા તમારા ભગતોની તારીફ કર્યા કરો છો, કારણકે તેઓ તો ઘણાખરા દુનિયાની માયામાં લપટાયેલા રહે છે, અને

જે તમે આજ્ઞા આપો તો હું તમારી સન્મુખ પ્રત્યક્ષ દાખલા લાવી હાજર કરું. ભગવાને તે માનવાને ના પાડી, પણ જ્યારે લક્ષ્મી ધણીજ હઠ લઇ બેઠી કે હું પૂરવાર કરી આપવા તૈયાર છું, ત્યારે ભગવાને આજ્ઞા આપી કે, જાવો તમારેથી અને તો દાખલો લઇ આવો. લક્ષ્મી નીચે ઉતરી, અને કાશીમાં આવી જ્યાં સાધુ રામાનંદ ભક્તિ કરતા હતા તે જગ્યા પર આવી, રાતોરાત ત્યાં એક સુંદર યગીઓ ઉભો ધ્રીધો, જેમાં તરૈહવાર જાતનાં શોભાપમાન વૃક્ષો અને સુમધી વૃક્ષો, પાણીના ઝરા, વૃત્તારા ઉભા કર્યા અને ત્યાં તરૈહવાર જાતનાં બોલતાં પક્ષીઓ મુક્યાં. સત્તારે રામાનંદ પોતાની ઝુપડીમાંથી બાહર આવ્યા, ત્યારે પોતાની સામે આવો અતિ સુંદર બાગ જોઇ બહુ અચરત થયા, અને તે બાગમાં જવાનું મન થયું તેથી તે માંહે જ્યાં, ત્યાં સુંદર ઝાડો ને પક્ષીઓ જોઇ આનંદ પામ્યા. પાછા ફરતી વેળાએ ઝાડ પરથી કેટલાંક મુખ્યો તોડી પોતાની ઘાતીમાં નાખી ચાલવા લાગ્યા, એવા વિચારથી કે તે મુખ્યોને હરિનાં નામમાં અર્પણ કરીશ. જેમાં વૃક્ષો તોડી લીધાં કે, લક્ષ્મી જેણીએ એક માલજીનો વેશ લીધો હતો, તે બાહર નિકળી આવી, અને બોલી “મહારાજ, આવી ચોરી કરો છો કે! તમે હરિના ભગત થઇને રજા વિના પારકાનો માલ (વૃક્ષો) ચોરી જાઓ, તે શું ભગતને શોભે? લાવો મારા વૃક્ષ.”

રામાનંદને જરાક ખોટું લાગ્યું, પણ તેમની નિષ્ઠા તે વૃક્ષ ચોરવાની હતી નહિ, તેથી જેવા ઉપલા સમુદાયે લક્ષ્મી બોલી રહી કે, તુરત પેલાં વૃક્ષો પેલી માલજીને આપી દીધાં, જે તેણીએ પોતાની સાડીમાં છુપાવ્યા. આવો એક પ્રત્યક્ષ પુરાવો મળ્યાથી, લક્ષ્મી હરખાઇને ભગવાન પાસે આવ્યાં અને બોલ્યાં કે જુઓ મહારાજ, તમારા ભગતની ચોરી મેં પકડી છે, અને પુરાવા તરીકે આ મારી પાસે છે. એમ બોલતાં તેણીએ પોતાની સાડીનો પલ્લો નીચે ધ્રીધો તો જોય શું કે, પેલાં વૃક્ષોને બદલે તેમાં એક નાવું સુંદર બાળક રહેલું હતું, જે જોઇને લક્ષ્મીનાઇ ધણીજ લજવાઇ મયાં, ને મનસે બોલ્યાં

કે અરે! આ શું મારી વધે! ભગવાન પુછવા લાગ્યા કે કેમ લક્ષ્મી તમે તો ઘણાં જોશબેર આવ્યાં હતાં ને એકાએક એવાં મુઠ જરાં કેમ થઇ ગયાં, બોલો શું છે?

લક્ષ્મીએ કરમરીને જવાબ દીધો, “મહારાજ, મને ક્ષમા કરો, હવે મારી ખાત્રી થઇ છે કે આપના ભગનોતું મન આપની તરફ જ છે અને તેમના તરફ આપણી કૃપા હંમેશાં રહેલી જ છે” “આમો ત્યારે,” ભગવાને કહ્યું, “હવે તમે એ બાળકને પાછું પેલા બાગમાં મુકા આવો.” જે મુજબ લક્ષ્મી જઇને મુકા આવી. તે બાળક આ ને કબીર હતો. એવી અનેક કથાઓ માંડેલી અકેક કબીરના જન્મ માટે મનાય છે.

આ હોઝમાંથી, પેલું બાળક, એક વણકર સ્ત્રીના હાથમાં આવ્યું. નિમા અને નિર નામના ઝુલ્લા (મુસલમાન) જાતના એક પુરુષ અને તેની સ્ત્રી, જેણી તુરતની જ પરણી પોતાના બરથાર સાથે ઘરે જતી હતી તેઓ બન્ને રસ્તે જતાં, એક લઢાર નામનાં તળાવ આગળ આવી લાગ્યાં, જ્યાં પેલું સુંદર બાળક તેઓની નજરે પડ્યું, જે કેટલીક રકઝીક થયા પછી નિરએ પોતાની સાથે લીધું અને ઘરે લઇ ગયો.

તે બાળકનું નામ શું રાખવું તે માટે કાજને બોલાવવામાં આવ્યા જેણે પોતાના ઘરા મુજબ કોરાન ઉઘાડી જોયું, તો તેની અજબપથી વચ્ચે અકબર, ક્રિષ્ણા અથવા કબ્બ એવાં (ત્રણ) પુલનાંજ નામો નિકળ્યાં. આવાં પવિત્ર નામો એક ઝુલ્લાના છોકરાને કેમ આપી શકે તે માટે કાજણ ઘણા વિચારમાં પડ્યા, અને તેમની જોવાની કાંઇક ભુત્ર તો નથી તેની ખાત્રી કરવા, કહે છે કે, ત્યાં બીજા ત્રણ ચાર નવા કાજીઓને બોલાવવામાં આવ્યા; ફરક કાજીએ પોતાની કોરાન ઉઘાડી, તો તેના તેજ નામો આવ્યાં, ત્યારે કાજીઓ ઘણા ચિરકાઇ ગયા, કે આ બાળક કોઇ સેતાન છે. તેથી તેમણે

પેલી બાઇને ફરમાવ્યું કે આ બાળકને જીવતું રાખવું સગવડ નથી પણ મારી નાખવું જોઈએ. કાજનાં આ ફરમાન સાંભળી તે બાળકને ઘરનાં અંદરના બાગમાં છાંયે ગયા, અને જોવે તેને મારો નાંખવાનો વિચાર કાઢી તેવોજ, કહે છે કે, તે બાળક નીચલા શબ્દો બોલ્યું:—

“નહિ જણાયલાં ગુપ્ત સ્થલથી હું આવ્યો છું. માયાએ દુનિયાને ભુલાવામાં નાખી છે. હું કોણ છું તે કોઈ પણ જાણતું નથી. હું કોઈ પણ ઓરતને પેટ જન્મ્યો નથી, પણ એક છોકરા તરીકે ચમત્કારથી પ્રગટ થયો છું. માઈ રહેકાણુ કાચીની એક એકાંત જગ્યામાં હતું, તે જગ્યામાંથી હું આ વણકરને હાથ આવ્યો છું. મારા વળુડ (શરીર) માં કામ, લોભ કે રથુળા ભુવનનાં ખાકી તત્ત્વો નથી, પણ માઈ વળુડ ‘બુદ્ધિ’ તત્ત્વનું બનેલું છે. આ પૃથ્વીમાં આવ્યો છું તે ઉપદેશ કરવાને માટે, ને માઈ નામ (કપીર) તે મારી બ્રહ્મજ્ઞાની જીંદગીની એક આગાહી બતાવનાર છે.”

આવા ચમત્કારથી પેલા અજ્ઞાન કાજઓની નેમ ઉંધી વળી, અને આખરે તે બાળક જીવતો રહ્યો, અને તેનું નામ કપીર પાડવામાં આવ્યું.

આ રીતની દંતકથાઓ કપીરને માટે ચાલે છે, પણ આટલું તે એકક્રમ છે કે, કપીર કાંઈ આ નિર નામના ઝુલ્ફાનો ખરો છોકરો ન હતો, પરંતુ કપીરનું લાલન પાલણુ નિરએ કયું હતું એ વાત સિદ્ધ છે, અને સર્વ કપીર પંથીઓ તે વાત કબુલ રાખે છે, જે વાત કપીરજીનાં એક ભજનમાં તેણે ગાઇ હોય એમ લાગે છે, કે જ્યાં કપીર જણાવે છે કે હું તુરતજ વણતરું કામ છોડી દઈ, હરિનાં કિર્તનો ગાવામાં મચ્યો રહીશ. બીજાં એક પદમાં તે જણાવે છે કે પુર્વ જન્મમાં તે એક બાહ્ય હતો. પણ તે ભવમાં રામભજન કરવામાં તેણે આળસ કરી હતી, માટે હાલમાં તે એક ઝુલ્ફા તરીકે અવતર્યો હતો. સર્વ દંતકથામાં જે પહેલી કહી ગયા કે, કપીરની માતા એક બાહ્યી વિધવા હતી, તે વાત પણ કોઈ માન્ય રાખે છે.

કપીરનાં બચપણની વાતો

કપીર બાળપણથીજ શબ્દોચ્ચાર કરતો હતો; નહાનપણમાં એક છોકરા તરીકે પણ કપીર પોતાના રમતવાલ હિંદુ-મુસલમાન સાથીઓને ફરીયાદ કરવાનું કારણ આપતો હતો. રમતાં રમતાં તે “રામ રામ” અને “હરિ હરિ” કરી ખુશ પાડતો હતો, જેથી મુસલમાનો તેને કાફર કહેતા. આના જવાબમાં તે જણાવતો કે જે કોઇ બીજને નાહક મારે, જુદો વેપ બતાવી જગવડને ઠગે, દાડ પીએ, અને ન આવની વસ્તુ ખાય, પારકો માલ મારી ભય, વગેરે, વગેરે, નાલાયક કામો કરે તેજ ખરો કાફર કહેવાય, જે માટે તે બોલતો કે

ગલા કાટ બિસમિલ કરે, વોહ કાફર બેબુલ;
ઝૌરનકો કાફર કહે, અપનાં કુફર ન સુલ.

અર્થ, જે કોઇ બીજનું ગળું કાપે ને વળી તે કાપતાં ખુદાનું નામ લે, તે ખરો કાફર (અપવિત્ર) છે. તે બીજને કાફર કહે છે, પણ તેને પોતાનું નાલાયકપણ દેખાતું નથી.

એક દહાડે તે કપાળે તિલક ખેંચી ગળાંમાં જનોઇ પહેરી “નારાયણ નારાયણ” કરી પોકારવા લાગ્યો. મુસલમાન વણકરનાં છોકરાનાં આ કાર્યથી આશ્ચર્ય ઉત્કેષાઇ ગયા; તેઓએ પોતાના ધર્મની હાંસી ચતી જોઇ તે માટે વાંધા ઉઠાવ્યો અને બોલ્યા કે “તે તો આમ કરી વિષ્ણુરૂપ અપભ્રંશ કર્યો છે. “નારાયણ નારાયણ” તથા “ગોવિંદ” વગેરે તું બોલે છે, તે તો અમારે ધર્મ છે.” આના જવાબમાં કપીરે નીચે પ્રમાણે કહ્યું:—

(૧)

મેરી જીયા બિષ્ણુ, મેની નારાયણ, હિરદે બસે ગોવિંદા;
જમદવારે જળ પુછે સબખરે, તબ કયા ઠરેગે સુકંઠા !

(૨)

હમ ધર સુત, તુમે નિત તાંનઠ કંઠે, જને તુમારે;
તુમ નિત ખાંચન ગીતા ગાયત્રી, ગોવિંદ હરદય હમારે.

(૩)

હમ ગોરૂ, તુમ અવાલ ગુસાર્હ, જનમ જનમ રખવારે;
કબ નહિ વારસો પાર અરાય, તુમ કેસે ખસમ હમારે !

(૪)

તુમ ખાલજી, મેં કાશીકો જીલ્લેયા, ખુલ્લે મેરા જ્ઞાન;
તુમ નિત ખોજત લુપતિ રાજે, હરિ સમ મેરા ધ્યાન.

અર્થાત, મારી જીમજ વિષ્ણુ છે, મારી આંખો નારાયણ છે ને મારાં હૈયામાં “ગોવીંદ ” વસેલો છે, પણ તમે તમારા મરણ પછી ધ્વિરને શું જવાબ દેશો ?

હું વણુકર હોવાથી મારે ધર સુતરના તાણાથી કપડાં સદા વણ્યામ છે, અને તમે પવિત્ર જનોઘ પહેરો છો; તમે પણ ગીતા અને ગાયત્રા (અમર્યા) મોઢેથી બાંધો છો જ્યારે “ ગોવીંદ ” તો મારાં અંતકરણમાં વસેલો છે.

હું તો ઘેટો છું, ને તમે ખાલજી એટલે જન્મોજન્મનાં ઘેટાંનાં (માણસ જન્મતાના) ભરવાડ માને રખેજાણ કહેવાઓ છો, તો તમારી દ્રવજ છે કે તેઓને પાપમાંથી બચાવો, અને નહીનો તમે અમારા સ્વામી (ગોર) કેમ થઈ શકો !

તમે તો ખાલજી છો અને હું તો કાશીનો માત્ર એક જીલ્લેયો (વણુકર) છું, તોપણ તમે મારી વાત સાંભળો કે તમે નિત્ય વેદ વાંચવા છતાં દુનિયવી રાજપાટ (માઘમતા) શોધતા ફરો છો, જ્યારે મારું ધ્યાન હરિ (ખુદા) માંજ છે.

આવા આવા તાણાજાણીથી કખીર ખાલજીને માહત કરતો હતો.

કખીરે ગુરૂ કેમ મેળવ્યો ?

હીંદુ અને મુસલમાન બન્ને વારંવાર, કખીરને નિશુરા માને ગુરૂ વખરનો છે એમ કહી પજવતા હતા, એટલે આ ખોહતાન દુર કરવાનો કખીરે નિશ્ચય કર્યો. આ વખતે જોકે તે પોતાના શ્રીરામના રટણમાં એકતાર બની, હંમેશાં રહેતો હતો છતાં પોતાને માથે કાંઈ સમર્થ સદગુર નહિ હોવાથી, કાંઈ

સમર્થ સદગુર શોધી, પોતાને શીરે સ્થાપવાની તિવ્રચ્છા તેને ઉત્પન્ન થઇ હતી. કારણ કે તે જાણતો હતો કે સુરપતિ ઈંદ્રે પણ બ્રહ્માજીને ગુરુ કર્યા હતા. જનક રાજાએ અષ્ટાવક્રને અને રામચંદ્રજીએ પણ વશિષ્ઠને ગુરુ કર્યા હતા. શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માને પણ ગુરુ કરવા પડ્યા હતા. એમ દરેકને ગુરુ કર્યા વિના આદ્યુ ન હતું. કારણ કે તે જાણતો હતો કે ગુરુ વિના જ્ઞાન નથી, જ્ઞાન વિના મોક્ષ નથી અને મોક્ષ વિના જન્મ મરણ જીતી શકાય તેમ નથી.

ધણા લોકો મનને ગુરુ માની જીવન સુકત બનવાની, મેરુ પર્વતની પેદી પાર પોંહોંચી જવા જેવી માટી આશા રાખે છે, પણ જે જગત પ્રસિદ્ધ વાત છે તે તેઓ જાનતા નથી કે પારકી માતાજ કાન વીધે છે. પોતે વૈદ્યો. ધધો કરતો હોય છતાં, પોતાનો રોગ પોતે જાણીને મટાડી શકતો નથી, પણ બીજો વૈદ્ય મટાડી શકે છે. માણસથી પોતાના બરડાની કરોડ જોઇ શકાતી નથી પણ પારકો જોઇ શકે છે.

આપણા મનથી આપને મને તેવું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી જીવનસુકત બનવાની આશા રાખીએ, પણ આપણું મન કેવા પ્રકારના ઉપદેશથી કેળવાશે અને કયું જ્ઞાન આપણું અજ્ઞાન આપણુ દુર કરવાને સમર્થ થઈ શકશે, તથા કયો રસ્તો આપને માટે અનુકૂળ થઇ પડે તેમ છે, તે પારકો પુરુષ જાણી શકે છે માટે દરેકને માથે પોતપોતાનો સદગુર હોવો જોઇએ, એમ શ્રુતિ સ્મૃતિ અને ચારે વેદો પણપણુ સ્પષ્ટ દર્શાવે છે.

પતિ ત્રિનાની (વધવાનો સંસાર જેમ સુનો છે; જેમ પતિવ્રતા સ્ત્રીને વ્યહવાર અને પરમાર્થમાં પોતાનો પતિ સંસાર સાગરથી તારનાર નૌકારૂપ છે, તેવીજ રીતે પુરુષને તેનો સદગુર છે. પતિ વીનાની સ્ત્રી જેમ ન ધણીઆતી કહેવાય છે, તેવીજ રીતે ગુરુ વિનાનો પુરુષ તે નમરો કહેવાય છે. આરાક્ષર અને આરાક્ષરી જાણ્યા વગર આપણાથી કોમ પણ પુસ્તક વાંચી શકાતું નથી. તેવીજ રીતે સમર્થ સદગુરને શોધ્યા વગર મથાર્થ આત્મસ્વરૂપનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થઇ શકતું નથી. સદગુર વગર પોતાના સ્વધર્મનું મથાર્થ સ્વરૂપ સમજી શકાતું નથી.

આ સંસાર એક લુલ્લવણી રૂપ છે, અને તેમાં આપણે સેઉં લુલ્લા પડેલા છીએ. આ લુલ્લવણીના બનાવનાર નૃપતિ, શ્રી હજી પરમાત્મા છે, અને તેમણે તે લુલ્લવણીના રથગોમાં પ્રત્યેક રથને સદગુરૂરૂપ પોતાના ભોમીઆઓને ગોઠવી દીધેલા છે, કે જે ભોમીયા વગર આપણે આડે રસ્તે ચડી લુંટાઈએ છીએ. જેમ કોઈ લુલ્લા પડેલા ધનીક મનુષ્યને, તેનું ધન વીગેરે લુંટી લેઈ, તેની આંખોએ પાટા બાંધી કોઈ વીકટ જગલમાંના ઝાડ સાથે તેના હાથ પગ બાંધી દેઈ, લુટારાઓ ચાલ્યા જાય, અને તેથી તે લુલ્લો પડેલો માણસ રડારોળ કરી રહ્યો હોય, એટલામાં કોઈ દયાળુ મહાત્મા આવી તેને ઝાડ સાથેના બાંધેલા બંધથી છુટો કરી, તેની દુખદાયક હકીકત સર્વ સાંભળી, તેને તેના સ્વદેશે જઈ પહોંચાડી આવે, તેવીજ રીતે, આ સંસાર રૂપ લુલ્લવણીમાં આપણે જે લુલ્લા પડેલા છીએ, કે જ્યાં માયાના આત્મણુ રૂપી ચોરીએ આપણું જ્ઞાન રૂપી ધન લુંટી લેઈ, આપણી આંખે અભીમાન રૂપી પાટાઓ બાંધી, અમત્વ રૂપી ઝાડની સાથે, આપણને તૃણા રૂપી દોરાથી જકડીને બાંધી દીધેલા છે; જેમાંથી સમર્થ સદગુરૂ રૂપ કોઈ દયાળુ ધર્માત્મા આવી, આપણા બંધોને તોડીને, આપણા સ્વઃસ્વરૂપ રૂપી સ્વદેશે લેઈ જઈ કૂઠ પહોંચાડે છે. માટે જો આપણે માથે સદગુરૂ ન હોય તો પેલા લુલ્લા પડેલા, લુંટાયેલા, અને ઝાડ સાથે જકડીને બંધાયેલા પુરૂષની પેઠે, રડારોળ કરી ટળવણીનેજ આપણો અંત આવવાનો. આ પ્રમાણે વિચાર કરતાં કપીરદાસને સદગુરૂ કરવાની અવશ્યકતા સમજાઈ, અને તેથી પોતાને માથે એવો જોણુ સમર્થ સદગુરૂ સ્થાપવો, તેનો નિશ્ચય કરવાની ચિંતામાં પડ્યા. આ પ્રમાણે ચિંતાચરત બની, કપીરદાસ પોતાના આંગણમાં તુલસિ ક્યારા પાસે, એકલા ઉઘાડે શરીરે બેસી રહ્યા હતા, તેવામાં જ્યારેતુનું વદપક્ષ હોવાથી રાત્રિ પડી, ચારે તરફ વરસાદનું જોર વધી જવાથી ધનધોર અધારૂં છવાઈ રહ્યું હતું. મોર તથા ચકવી સાક્ષીવત સ્થિત થઈ ગયાં; તમરાં અને દેડકાં બીવરાવવા લાગ્યાં. વીજળીના ઝબકારા થવા લાગ્યા; શીતળ વાસુની દહેરો વાવા માંડી.

આતક પક્ષિએ પિયુ પિયુનો ઉચ્ચાર કરવો શરૂ કર્યો; મેઘ રાજાની પધ-
રામણીની નોખત ગડગડવા લાગી કે તુરત થોડીવારે મહા ગંભીર શબ્દથી
અવાજ કરતા મેઘરાજા પધાર્યા; અને એવા જોરથી તેમણે વૃષ્ટિ કરવા માંડી
કે મોટા મોટા પાણીના ધોધ પૃથ્વીપર ધસી આવ્યા. વનલતાઓ ઝાડની
સાથે વીંટાઇ વળી. સુરપતિ ઈંદ્ર રાજાએ રંગ એ રંગી આપ ચડાવી દીધું.
વાદળીઓ આકાશમાં સુર્યને ઢાંક્યા એક વજ્રરૂપ બની રહી હતી. દેડકાં અને
તમરાંના શબ્દ રૂપી ધુધરીઓ ધમ ધમ ગાજી રહી હતી. મેઘના ગડગડાટ
રૂપી મૃદંગનો ધ્વનિ કાને પડી રહ્યો હતો. વિજળીના ઝમકારા રૂપી પુષ્પના
મોટા ગોટાઓ જાણે ઉપરાઉપરી ફેંકાઇ રહ્યા હોય તેવું જણાતું હતું. અને
જાણે વાદળરૂપી ફાનસમાં વિજળી રૂપી દીવો થયો હોય તેવું આ અંધારી
ધોર રાત્રીએ જણાતું હતું આ પ્રમાણે નવીન જળ આપનાર વરસાદ ઝડી
બંદ પડી રહ્યો હતો. અને પુર્વનો પવન વેગથી વાયા કરતો હતો. આટલું
બધું છતાં જોમ મેરૂ પર્વત ડોળે નહીં તેવી રીતે આપણા પ્રેમી ભક્ત કબી-
રદાસ, આંગણમાં બાહેર જ્યાં ઉઘાડા દીલે એઠેલા હતા ત્યાંથી એક તમ્બુ
પણ ડગ્યા ન હોતા. પણ પરમાત્માજી જ્યારે સદગુરૂ પ્રાપ્ત કરવાનો સત્ય માર્ગ
સુઝડે ત્યારેજ આસનેથી ઉઠી ધરમાં જવું, એવી દ્રઢ ભાવના કર્યા કરતા
હતા. એટલામાં નીચે પ્રમાણે આકાશ વાણી થઇ.

હોહો.

ઘેટા ચિંતા કર નહીં, કર ગુરૂ સામાનંદ,

એલો તો કરશે તને, ટળશે સહુ જય કંદ.

આ શબ્દો અવળી પડતાંની સાથે કબીરદાસ ઉઠી ધરમાં ગયા કે તરતજ
અધ્યક્ષત્રી વિતવા આવી. પ્રાતઃકાળ ક્યારે થાય અને ક્યારે સામાનંદ સ્વા-
મિનું શરણુ પ્રાપ્ત થાય તેને માટે અધીરા બની પાછા વિચાર વમજમાં પડી
ગયા, અને પોતાનાં મન સાથે એમ શંકા કરવા લાગ્યા કે સામાનંદ સ્વામિ

મહેચ્છને ઉપદેશ આપી શીખ્ય જનાવતા નથી તો મને શી રીતે સ્વિકારશે. પણ સાચી વાત મારા રામજી તેમને જણાવશે. હરકત નહીં. મારા પ્રાણુધાર સિતાપતિનું આજે વચન થયું છે, તો તે કદી કાળે પણ અફળ થનાર નથી. માટે પ્રથમ ત્રીજા પોહોરે ગંગાએ સ્નાન કરી સ્વામિના આશ્રમ નજીક આવેલા ઘાટના પગથીઆ ઉપર બેસી, પ્રાતઃ-કાળમાં સ્વામિ કથા કરે તો શ્રવણ કરે અને કથાની સમાપ્તિ થયે શ્રવણ કરવા આવનાર પુરવાસીઓ વેરાઈ જશે. પછી ઉપદેશ લેવા સંબંધી સ્વામિને અરજ કરીશ; પછી તો સિતાપતિ કરે તે ખરું. આ પ્રમાણે પોતાનાં મન સાથે નિશ્ચય કરી, રાત્રી વીતી એટલે, કબીરદાસ સત્તર ઉડીને ગંગાએ સ્નાન કરવા ચાલ્યા ગયા. ગંગા નદીપર આવી જુએ છે તો એક છાંડી સરખીનો પણ સંચાર થતો જણાતો ન હતો. પતિતને પાવન કરનારી, સાક્ષાત શ્રી શંકર ભગવાનની જટામાં રહેનારી, ઉજવળ કાંતિવાળી નિર્મળ ગંગામાતા આ વખતે મંદ પ્રવાહથી વહ્યા જતી હતી, તેમાં કબીરદાસે સ્નાન કર્યું અને ધોએણું વચ્ચે પહેરી, ઘાટનાં પગથીઆં ઉપર સુતે સુતે હાથમાં તુલસીની સ્મરણી લઈ, પોતાના રામજીનું એકાગ્રહથીતે અંતઃકરણમાં રટણ કરવા માંડ્યું. એમ કરતે કરતે નિત્ય નિષ્કમ પ્રમાણે રામનંદ સ્વામી પોતાની શૈયામાંથી ઉઠી શૈય સ્નાનાદેક અર્થે ઘાટના પગથીઆં ઉતરી, ગંગામાં જળ ભરવા માટે જતા હતા, તેવામાં લાંબા થઇને ઇંટ સ્મરણ કરતા પડેલા આપણા કબીરદાસને અંધારું હોવાથી અણુ-જાણુપણે સ્વામીના જમણા પગની પાવડીની ઠાકરે જમણે કાને વાગી. એકદંભ ‘અરે રામરે! પાવડી એરી સખન વાગી કે મારા જમણા કાનમાંનો પડેડો ડુટી ગયો. એમ કહી કાને હાથ દઇ કબીરદાસ. ઉભા થઇ ગયા; અને જાણે ધણુંજ વાચ્યું હોય તેવો ડોળ કરવ્યા લાગ્યા. આવો ડોળ કરવાનો કબીરદાસનો શુભ હેતુ શો છે તે વાંચક વર્ગને સાધારણ બુદ્ધીથી જણાઇ આવશે. છતાં જણાવવું જોઈએ, કે તે દક્ષત હેતુ સ્વામિનો ઉપદેશ લેવાની આતરજ હતો. સ્વામિનો, તેને દરદથી ખુબ પાડતો.

જેમ ક્ષણી દયા આવી. જેથી તેના જમણા કાન આગળ મુખ રાખી, હાથ ફેરવી, ટુંકે મારતા મારતા કહેવા લાગ્યા કે ‘બેટા રામ રામ કરે!, સખ મીટ જાયગા.’ ઘેર અધારી રાત્રિ હોવાથી રામાનંદ સ્વામિ, કબીરદાસને ઓળખી શક્યા ન હતા. કોઈ પણ જીવને અણુજાણુપણે વાગી જતાથી, દયાજનક થઈ જવાના જેવો તત્ત્વવિદ્, પુરૂષોત્તો કુદરતી સ્વભાવ હોય છે, તેવાજ સ્વભાવથી હિમા રહી, કબીરદાસને વાગેલું મટાડી દેવામાં ગુંથાપાઈ હતા. આ પ્રમાણે કબીરદાસના જમણા કાને સ્વામિએ છ ટુંકે મારી, અને સાતમી ટુંકે મારી તેને કહ્યું કે “કયોં બેટા, અખ કાનમેં, કોઈ બી જગે દરદ હોતા હયે?”

કબીરદાસ—ગુરૂ કૃપાલુ કાનકા દરદ તો કબસે મિટ ગયા હૈ; પરંતુ મેરા અખ બવોબવકા દુઃખ દુર હુવા હૈ રામજી.

રામાનંદ—હૌન મ્હે મ્હ કબીરા! યહાંપર ઇતના જલદી કયોં સોચા હુવા થા?

કબીરદાસ—ગુરૂદેવ, મેરે રામજીકી એસીહી ઇચ્છા હુઈ કે આપકા શરન લેના જે આજ આપકી કૃપાસે પ્રાપ્ત હુવા, દુઃખ સખ દુર હુવા, ચે કબીરા અખ આપકા તન મન ઓર ધનસે ગુલામ હુવા. અખ આપકા દીયા હુવા રામમંત્ર, રાતદીન આપકી સેવામેં ઇસ શરીર કો રખકે, મનમેં જપુંગા, ન તિન કા-લમેં કોઈસે ડરંગા. મેરે જીવનજીન રદય કમલ ખીરાજીત શ્રી રવિકેશ મેરે રામકો કબી ન બિસરંગા, અખ આપ ચ્હાય સો કરે; ચ્હાય ગુરૂ તારો ચા મારો. ચ્હાય જે મુજકો કર ડારો રામજી. (સ્વગત) રામજી શ્રી રામ રામ રામ.

રામાનંદ—બેટા કબીરા! હમને તો તુજકો આજસે બેટા બનાયા. પરંતુ સારી કાશીપુરીમેં જે અગ્નિલોક દૈય, વો જહાતક ન સમજે, જહાં-તક હમારે તુમારે નિંદા પાત્ર હિનકો બનવાયા. કયોં કે સ્વતઃ

કાસીરાજ આર ઇસકી સજ રૈયત, જાનતી હૈય કે કપીરા
 મ્હેચ્છ હૈ, આર ઉસકો આમણુ વર્ગ કબી ઉપદેશ ન દે સકતે
 હૈ, બદકે મ્હેચ્છકા સ્પર્શબી કિચિંત ન કર સકતે હૈ!! મ્હેચ્છ
 કપીરેકો સ્વામીજીસે રામનામ કૈયો દિયા જાય, એસા કહા કરેંગે
 આર સજકો માણુમ હૈ કે તેરા તનુ મ્હેચ્છ હૈ પરંતુ રામજીકી
 કૃપાસે તેરા કિલા વિગ્રહ તનુ હમ જાનતે હૈ; જીસે ઉન અજ્ઞા-
 નીઓસે કેવલ નિડર રહેતે હૈ ઉનકો સમજાયંગે; હર દધાંત દે
 મનાયંગે. હમને જો તુમ્હારો આજસે બાલકા જનાયા હૈ, વો આ-
 રહી જીગમ રામજીને ફરમાયા હુવા ઝાહીર ફરમાન હૈ. જીસ
 વાસ્તે હમ સજકો રામજીકી ઇચ્છાસે ઉતર દે દેંગે. પરંતુ ખેટા
 કપીરદાસ, તુમ્હારી રામનામકી સચ્ચી કમાઇકી કસોટી અમ
 કાસીરાજ કરને કે લિયે કુછ તંત્ર રચેગા. જો વ્યક્તિ તુમ્હારી
 પરિક્ષા લેને કે વાસ્તે અગર ચાહ કર લે તો આપ બેધડક હોકે
 બરાબર પરિક્ષા દેના; કસોટીમેસે કબી ડરકે બાગના નહી. સચ્ચે
 પ્યારે રામ કે અંદર પુરન શ્રદ્ધા રખકે ઇષ્ટમંત્ર કે જાપ નીશદીન
 કરતેહી રહેના, તો તિનકાલમે ખેટા તેરા કોઇ નામ ન લે સકેગા
 તેરા એક બાલબી કિસીસે બાંકા ન હો સકેગા, જા ખેટા હમારી
 આશિસ હૈ. હમે બેપરવા મરત રામકો કયા વિશ્વકી દરકાર હૈ.
 હમારે રામજી વિશ્વનાથ હમારે પર સદા કૃપાળુ રહેતે હૈ. હમારી
 કમાઇ કે જાનતે હૈ,

આ પ્રમાણે કપીરદાસને રામાનંદ સ્વામિ હમા હમા સદબોધ આપ્યા
 કરતા હતા. વળી તેને અંતઃકરણ સ્થિત અજ્ઞાન અને જ્ઞાનના લક્ષણો, અને
 તેનો ધર્મ સારી રીતે સમજાવ્યા કરતા હતા. જ્ઞાનની પ્રવૃત્તિ વાં નિવૃત્તિને
 અર્થે જ્ઞાની આગ્રહ રાખતો નથી. કારણ કે તેને ખબર છે કે પ્રવૃત્તિ અને

નિવૃત્તિ એ સધળા મનનાજ ધર્મો છે. નિષ્કેવળ ચિન્મય સ્વરૂપ સર્વધાથી રહીત છે. અને જાનીના જ્ઞાનની પગઅવધીએ “સર્વં વર્માન પરિતજ્ય મામેકે જ્ઞારણ વ્રજેત.” એ વાક્યથી શ્રી કૃષ્ણ ભગવાને અત્યુન્નજીને શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતામાં કહેલાં વાક્યાનુસાર સર્વ ધર્મનો ત્યાગ અને માત્ર એક શ્રી ઇશ્વરને શરણુજ તે જ્ઞાનીને રહે છે, વીગેરે ઉપદેશ કખીરને દેતાં દેતાં, પ્રાતઃકાળનો પ્રથમ પ્રહર વીતી ગયો પણ ત્યામિ ઉભા રહ્યા હતા.

આ પ્રમાણે સ્વામી તથા તેમના શિષ્ય કખીરદાસ, “અને જાણ્યા ધાટના પગથીઆ ઉપર સામ સામાં ઉભા છે, સ્વામી ઉપદેશના વચનો કહ્યા કરે છે, આપણા ગ્રેમી કખીરદાસ એક ચિને શ્રવણુ કર્યા કરે છે; એટલામાં ત્યામીએ પ્રાતઃકાળ થવાથી સ્નાનધ્યાન દર્શનાદી કાર્યો નિમીત્તે; લોકોની આગળ શરૂ થઇ ગયેલી જોઇ કે સમય ધોળા વીતી જવાથી અને હજી સ્નાન ધ્યાન ધ્રુપ દીપ પુજન અર્ચન વીગેરે કરવાનું બાકી રહ્યું હતું તેથી, ઉચ્ચ જોઇ એકદમ ચોંક્યા, અને કખીરને કહેવા લાગ્યા કે બેટા; હમ સ્નાનાદિક કાર્યો કરનેકે લીયે, ગંગામે જાને હૈ, તુમકો કથા શ્રવન કરનેકી ઇચ્છા હોવે તો બપડો. અબી કથાકા પ્રારંભ કરેંગે.

કખીરદાસ—અવોભવ ત્યામી, મેરેકા મેરે રામજીને બડી નિવૃત્તિ દી હય, બડી કૃપા કી હય, યે શુદ્ધામ તો રાતદીન અખ આપ સદશુર સમીપ નિવાસ કરેગા. પ્રસાદ લેનેકી રામજી જળ્ય ઇચ્છા હોગી, તખ ઇશ્વર ઉધર થોડી દેર જાકે પાપગા; પશ્ચાત સત્વર આ જળયગા—

રામાનંદ—બેટા જૈસી તેરી ઇચ્છા ! મંદીરમે કિયા આશ્રમમે કુતા ન ચલા જળ્ય દેખતે રહના. હમ શોચ સ્નાન કરેકે અબી આવત હૈ.

આટલું કહી રામાનંદ સ્વામિ વીદાય થયા અને તેમના શીષ્ય આપણા ગ્રેમી કખીરદાસ ગુરૂ મહારાજની આજ્ઞા મુજબ, આશ્રમમાં સરત રહે તેવી રીતે આશ્રમની છેક નજીક બાહેર દ્વારપાળની પેઠે પગથીયાં ઉપર બેસી રહ્યા. સ્વામિ સ્નાન કરીને આવ્યા તે વખતે કથા શ્રવણુ કરવા આવનાર

પુરવસીઓ એકઠા થઇ ગયા હતા. અને દરરોજના વખત કરતાં આજે કથાને ધણીવાર ચઢેલી જોઇ માંહેમાંહી તેનું કારણ શું હશે, તે શોધવા લાગ્યા. સ્વામિ રામાનંદ તો આવીને આડો પડેો નાંખી પોતાના ઠાકોર મંદિરની સેવા કરવા માંડી પડ્યા. ઠાકોરજીને ચક્રવર્તીને પુલનો હાર સાંકડો હોવાથી, ભગવાનના ગળામાં આવી શકતો ન હતો, અને જો પરાણે ઠાકોરજીનાં ગળામાં હાર પહેરાવે તો ઠાકોરજીના માથાપરનો મુગટ પડી જાય તેવી તેમને ધાસ્તી લાગતી હતી. રામાનંદ સ્વામિ જેથી ભગવાનનાં ગળામાં હાર કેવી રીતે આરોપવેાં તેના વિચાર કરતા ઠાકોરજી સમીપ ઉભા રહ્યા હતા. દરરોજ કરતાં કથાને વાર ધણી લાગી હતી, અને ઠાકોર સેવામાં પણ, ઉપરના કારણને લીધે, વાર થવા માંડી; તે જોઇ લોકો ધણું અકળાયા. અને કહેવા લાગ્યા કે સ્વામિજી, આજ તો હવે કરતાં વધારે સેવાને વાર લાગી, અને દર્શન ન થયાં. માટે કૃપા કરીજલ્દી પાર લાવો.

આ પ્રમાણે લોકોને અકળાયલા જોઇ પગથીઆં ઉપરથી, આપણા પ્રેમી કબીર-દાસે ધોટા પાડી કહ્યું કે “સ્વામીજી હાર જોઇ છે, જીરસે આપ સંકાય કરતે હો, આર કબી પુષ્પમાલા રામજીકે ગલેમેં આરોપનેસે તો રામજીકા મુકટ ગીરજનેકા આપકો ભય લમતા હૈ; જીરસે ઠાડે રહે હો, તો યે આપકા બાલકા કબીરકી અરજ હૈ, કે પુષ્પમાલા ચ્હાય જીતની જોટી હો, પરંતુ ઉસકો બીચમેસે તોડકે, કબી રામજીકે ગલે, આરોપોએ તો નીસંશય પહેના સકોગે”. આ પ્રમાણે કબીરદાસે પદ્મ માંહેની વાત જાની લેઇ, તેના સ્વામિને ખુલાસો કરી આપ્યો, જેથી સ્વામિએ તે પ્રમાણે ઠાકોરજીને હાર પહેરાવી દીધો; અને આરતી વીંચેરે કરી પદ્મમાંથી બાહરે આવી બધા પુરવાસીઓની વચ્ચે કબીરદાસને કહેવા લાગ્યા કે.

“એટા કબીરા, નહીં નહીં તું સર્વજ્ઞ સિદ્ધ પુરુષ હૈ, એસાં આજ હમકો નિશ્ચય હુવા. લોક ચ્હાય વેા કહે પરંતુ હમને તુજકો હમારા પરમ પ્રિય બાલકા બનાયા.” આવી રીતના સ્વામિના વચન સાંભળી પુરવાસીઓ એકદમ ચોંકી ઉઠી, સ્વામિને કહેવા લાગ્યા કે, “અરે સ્વામિ,

કબીર તો મહેચ્છ છે, અને તેને આપે ઉપદેશ આપી શિષ્ય બનાવ્યો, એ કંઈ ઠીક ન કર્યું. એ તો આપે ધર્મ વિરુદ્ધ પગલું ભર્યું. લોકોમાં ખોટું કહેવાશે અને મહેચ્છને ઉપદેશ આપ્યો તેથી અને કબીરે મહેચ્છ થઈ હિંદુ ધર્મ સ્વીકાર્યો તેથી, તમારા બંનેની હાંશી થશે, પછી આપ જ્ઞાની યોગિંદ્ર પુરુષ છો એટલે આપને અમારે વિશેષ કહેવું ઘટવું નથી. કારણકે આપખોટા છો”.

આ પ્રકારના વચનો પુરજના જે કથા શ્રવણ કરવા આવેલા છે તે સ્વામિને કહી રહ્યા છે; એટલામાં કાશીરાજ શીલનિધીની સ્વારી નિત્ય નીચમ પ્રમાણે ગુરૂઆશ્રમે કથા શ્રવણ કરવા અર્થે પધારી, અને સૌ પોતા-પોતાના સ્થાને વિવેક સહીત બેસી ગયા; અને રામાનંદ સ્વામિ પણ કથા કહેવાને પોતાને આસને ખીરાળ્યા. રાજ શીલનિધીને પણ રામાનંદ સ્વામિ-એ કબીરને શિષ્ય બનાવ્યા, તે વાતની ખબર પડી હતી; જેથી રાજ-એ પણ લોકની પેઠે સ્વામિજીને વિવેક સહીત ટપકો દેવા માંડ્યો; પણ રાજ પોતે સ્વામિજીનો શિષ્ય હતો, જેથી વધારે બોલી ન શક્યો. આ સંઘર્ષાનું કહેવું બહુ સાંભળી લેઇ, પછી રામાનંદ સ્વામિ, સર્વેના સમાધાન અર્થે પ્રત્યુત્તરમાં નીચે પ્રમાણે સર્વને કહેવા લાગ્યા.

“મહાશયો, કબીર મહેચ્છ નહીં હૈ, પરંતુ એક સાંકેતિક લિલા વિગ્રહ રામજીકી ઇચ્છાસે પ્રગટ હુવા તનુ હૈ, વૈ પુરુષ હૈ સૌ, હોંદુ મુસલમાન દોનોકો સમાન હૈ. તુમ અંતઃકરણસહ અજ્ઞાન આત્મણસે મનકે ધર્મોકો સ્વયં આત્મામે નીરોપણુ કરતે હો ઓર હમ અંતઃકરણસે રહીત હોકે જ્ઞાનકી પ્રાપ્તિ કરકે મનકે ધર્મોકા ત્યાગ કરકે, સર્વત્ર અપને આત્મસ્વરૂપમેહી નિમગ્ન રહેતે હૈ.”

.....
જ્યારે કોઇ સાધુ કબીરને ધરે આવતો, ત્યારે હિંદુ રાહરસમ મુજબ પોતાના ઓટવાની જગ્યા પોતે લીધી કરીને તે સાધુઓને બેસવા અને આરામ માટે સગવડ કરી આપતો, અને તેઓ માટે રસોઇ વગેરે કરી ખાવાનું પૂરું પાડતો અને એ રીતે સાધુ સંતોની આમતાસ્વામતા કરવાને તે કદી પછાત પડતો હતો નહિ.

જ્યારથી કખીરને એલા તરીકે સ્વામિ રામાનંદે કયુવ રાખ્યો ત્યારથી કખીર નિત્ય પોતાના ગુરૂ પાસે જતો, અને તેમનાં તરફથી જ્ઞાન મેળવતો, તેમજ ત્યાં જે પડિતો રામાનંદ સાથે વાદવિવાદ કરવા આવતા તેઓને પોતે જવાબ આપતો. પોતાનું વણકરનું કામ પણ ચાલુ રાખી તેમાંથી જે કમાઈ કરતો તેમાંથી થોડુંક પોતાની મા (થયલી) નિમાને આપતો, ને બાકી બધું એ સાધુસંતાને જમાડવાને અને દાન ધર્મ કરવામાં ખર્ચતો. કહે છે કે કખીર પોતાનાં ઘરમાંથી કોઈનાં પણ જાણુ વગર વારંવાર અશોષ થઈ જતો.

૧૧

કખીરની [કહેવાતી] સ્ત્રી “લોઈ” ની હકીકત.

કખીરની સાથે એક લોઈ નામની સ્ત્રી હતી, તે માટે ઉપલી વેરકાતની ઝોપડીમાં એવું જણાવ્યું છે કે:—

કખીર જ્યારે ત્રીશ વરસની વયનો થયો ત્યારે એકવાર ગંગા નદીને કિનારે ફરતી એક વનખડી વૈરાગી ઝુપડી આગળ આવી પુજો, તે ઝુપડીમાંથી એક તરણુ વયની જીવાન કુમારિકા બાહરે આવી, તેણીએ કખીરને પૂછ્યું કે “તમે કોણ છો ? અને તમારી જાત શું છે ?” વગેરે, જેના જવાબમાં કખીરે માત્ર એકજ શબ્દથી જવાબ વાળ્યો કે “કખીર.”

જે સાંભળી પેલી કુમારિકાએ કહ્યું કે “અત્યાર સુધીમાં અહિયાં ઘણા સાધુસંતા આવી ગયા છે, પણ કોઈએ તમારી માફક પોતાનું નામ અને પોતાના પંથનું નામ એકજ આપ્યું નથી.” કખીરે જવાબ દીધો કે “બાપ, હું કહે છે તે ખરી વાત છે,” એટલામાં ત્યાં બીજા પાંચ સાધુઓ આવી લાગ્યા, જે સંઘળા માટે પેલી છોકરીએ ઝુપડાંમાંથી દુધ આપ્યું ને પાંચે સાધુઓ પાસે અકેકા દડિયો મૂકી છઠો કખીર પાસે ધર્યો. બીજાઓ પોતા પોતાનો દડિયો પી ગયા, પણ કખીરે તે ન પીતાં એમજ જમીન પર રાખ્યો, તેથી પેલી છોકરીએ કહ્યું કે “તમે દુધ કેમ નથી પીતા ?” કખીરે જવાબ વાળ્યો કે “નદીને પેને કાંઠે એક સાધુ છે તે આવવાનો છે, તે

માટે રહેવા દીધો છે.” પેલી ઊકરીએ કહ્યું: “તમે તમારું પી જાઓ, તેને માટે બીજું લાવી આપીશ.” આ સાંભળી કપીરે નિચે પ્રમાણે કહ્યું:—

“હમ શબ્દ અહારી હયે” યાને શબ્દશબ્દ એટલે ખુદાનું નામ લઇનેજ હું જીવું છું.

એટલામાં પેલો નવો સાધુ ત્યાં આવી લાગ્યો, ને કપીરે જે દિડ્યો ફાજલ રાખ્યો હતો તે માંહેલું દુધ તે પી ગયો. પેલી ઊકરીને સાધુઓએ પૂછ્યું કે “એહન, તારાં માઆપ કોણ છે, અને આ એકાંત જગલમાં તું કેમ રહેલી છે?”

તેણીએ જવાબ આપ્યો કે ‘મારાં માઆપ કોઈ નથી. પણ મને એક સાધુએ ઉછેરી હતી જે આ ઝુપડીમાં રહેતા હતા, પણ તે પણ દેવલોક થયા છે, તે એક વનખડી વૈરાગી બાવા હતા, જે માત્ર દુધ પીને જીવતા હતા. જ્યારે પણ કેઈ બીજા સાધુઓ અત્રે આવી પુગતા ત્યારે તેઓની આગ-તારવાગતા કરતા, અને તે માહેલા કોઈ મારે માટે પૂછતા ત્યારે નિચે પ્રમાણે હકીકત કહેતા:—

“હું એક દિને ગંગામાં નાહવા ગયો, ત્યારે એક ટાપલી મને નદીમાંથી હાથ આવી, જે ઉપાડતાં માંહેથી એક સુંદર બાળક જણાયું. તે જીવતું હતું, જે ઉપર મને દયા થઈ તેથી હું તે બાળકને અત્રે લાવ્યો, ને મેંદાનું દુધ પાઇને તેણીને ઉભારી. તે ઊકરી જ્યારે મને હાથ આવી ત્યારે એક કામળીમાં બિટલાઇને રહી હતી. તેથી મેં તેણીનું નામ લોધ (એટલે ધામળી) રાખ્યું” એટલું બોલી તે કુમારીકા બોલી કે “તે લોધ તે હું.”

તે પછી કપીરની ગંભીરતા જોઈ તેણી બોલી કે “સ્વામિજી, મને એવો બોધ આપો કે જેથી મારાં મનની સમાધાની અને શાંતિ થાય.” ત્યારે કપીરે તેણીની પવિત્રાઈ જોઇને ખુશી થઇ કહ્યું, કે “હંમેશાં સત્નામ જપતી રહે અને સાધુસંતાની સેવા કર.” તેણીએ કપીર સાથે જવા માંગ્યું, જે કપીરે હા પાડવાથી પેલી ઝુપડી સાધુઓને સોંપી તેણી કપીર જોડે આવી.

એક સ્ત્રીને કબીરની સાથે આવતી જોઇને તેની મા નિમાએ ધાયું કે કબીર આ છોકરીને પરણીને લાભ્યો હશે. પણ ધણાક દિવસો મયા પછી, તેણીને જણાયું કે, આ રીતે તેઓ વતંતાં નથી, ત્યારે કબીરને ઠપકો દઇ પૂછવા લાગી કે, તું શા માટે આ છોકરીને અત્રે લાભ્યો ?

કબીરના (કહેવાતા) છોકરા “કમાલ” તથા છોકરી “કમાલી” વિષે ચાલતી દંતકથા.

કબીરના છોકરા “કમાલ” માટે પણ એવીજ વિચિત્ર વાતો મનાય છે. એક વેળા કબીર ગંગાના કાંઠે, શેખતાહિ કરી મુસલમાન આબેદ સાથે ફરતો હતો. એ વેળા શેખતાહિએ, એક નાનાં છોકરાંની લાસ તણાઇ આવતી દીઠી તે જોઇને, શેખતાહિએ કબીરને કહ્યું કે આ છોકરાંને તારાં ચમત્કારિક બળથી સજીવન કર. કબીરે તે લાસને ઉપાડી અને તેનાં કાનમાં કાંઇક શુભ મંત્રો બોલી ગયો, જેથી પેલું છોકરું સજીવન થઇ રડવા લાગ્યું જે જોઇ શેખતાહિ અજબ થયો, અને ક્યુમ્મ કીધું કે કબીરનો ચમત્કાર ખરો.

તે બાળક છોકરો અતિ ધુગસુરત જણાયો. તેને પોતાને ધરે લઇ જઇને પોતાને ત્યાં જે ભોંઇ કરી સ્ત્રી હતી તે બાળને હવાસે કર્યો અને તેનું નામ “કમાલ” કરી રાખ્યું.

અચપણથી ભોંઇનાં કાચમાં રહેવાથી, “કમાલ” તેણીને પોતાની માતાજ સમજતો હતો, અને ભોંઇના બોળામાં તે બાળકને રમતું જોઇને ભોંકો એમજ ધારતાં કે તે કબીરનોજ પુત્ર છે, અને ભોંઇ તેની માતા છે. એવું સમજી કબીર પરણેલો છે એવું અનુમાન કરતાં.

એક વેળા, કબીરની નજદીકના એક પાડોશીની દુધમળ બાળકી મરણ પામી, ત્યારે કબીર તેને ધરે ગયો ને માંગી લીધું કે આ મુએલી બાળકીની લાશને મારે ધરે લઇ જવા દેવી. તેની માંગણી ક્યુમ્મ થતાં તે લાશને

પોતાને ધર લઇ જઇ, કમાવતી પેઠે તેણીને પણ સજીવન કરી, અને તે આળસીનું નામ “કમાલી” રાખી તેણીને લોહને હસ્તક સોંપી. બન્ને આળસી કખીરને ત્યાં ઉધરી મોટાં થયાં ને કખીરનીજ પેઠે શાલ વણવાનાં હુન્નરમાં પ્રવિણ થયાં. તેમજ કખીર પાસથી આત્મજ્ઞાનનું શિક્ષણ લેવા લાગ્યાં, જેથી કખીરની પેઠે તેઓને જ્ઞાન આવવા લાગ્યું.

કખીરજી તથા તેમના બેટા કમાલ વિષેની હકીકત

કખીરજીને ત્યાં ધરમાં એક દેવી હતી તેની હરહંમેશ તેઓ નીચમીત પુંજપાત્રી કરી તથા પ્રસાદી અર્પણ કરી પછીથીજ ભોજન લેતા હતા. હવે કખીરજીને એક વખત બાહેરગામ જવું થવાથી પોતાના બેટા કમાલને તાકીદ ફરમાવી ગયા કે માહરે આવતી કાલે બાહેરગામ જવું હોવાથી અને માહરી અત્રેની ગેરહાજરીમાં જે મુજબ હું દેવીજીની પુંજપાત્રી કરું છું તે મુજબ તારે પણ દેવીજીની નીચમીત પુંજપાત્રી કરી તથા પ્રસાદી અર્પણ કર્યા પછીથીજ ભોજન લેવું વીગેરે. એ મુજબ કમાલને તાકીદ ફરમાવીને કખીરજી બાહેરગામ ગયા. ત્યારપછી હવે જ્યારે કખીરજી બાહેરગામથી પોતાને વતન પાછા ફર્યાત્યારે પોતાનો બેટા કમાલ દેવીજીની પુંજપાત્રી કેવી રીતે કરે છે તેની તપાસમાં રહ્યા અને જ્યારે દેવીજીને પોતાના બન્ને હાથો બાહેર કાઢીને બેટા કમાલના હાથમાંની પ્રસાદી લઇને ખરેખર ખાઇ જતાં જોઇને બારે આશ્ચર્ય પામ્યા. (સખ્ય કે કખીરજીના હાથમાંથી કદી પણ એમ દેવીજી પ્રસાદી લઇને ખાતાં ન હતાં.) તેમજ બેટા કમાલની દેવીજી તરફનો બારે ભક્તિભાવ અને શીલગીરી જોઇને કખીરજી તુરત નીચલો દુહો બોલી ઉઠ્યા:—

“પરથરમેસે હીરો બયો, હીરામેસે લાલ

આધા ભગત કખીર બયો, પુરો ભગત કમાલ.”

અને ત્યારે બાદ બેટા કમાલને પુછ્યું કે તમે દેવીજીને પ્રસાદી ખવડાવાને કેવી રીતે શક્તીવાન થયા તથા તે કેમ બન્યું. ત્યારે કમાલે કહ્યું કે પેહેલેદીવસે હું આપના હુકમ મુજબ દેવીજીની પુંગપાત્રી કરી, બોજન લેવડ આગમન પ્રસાદી અર્પણ કરવા મેં ત્યારે દેવીજી પ્રસાદી લેય નહોતો--મેં ઘણી આગુજી કરીને દેવીજીને સમગળવ્યું કે માહરા બાપને હાથની પ્રસાદી લેતા હતા, તો માહરા શું કસુર છે કે માહરે હાથની પ્રસાદી લેતાં નથી. એમ બે ત્રણ કલાક ભારે આગુજી કરીને દેવીજીને સમગળવ્યાં, પણ ફાકટ. હવે મહને ભુખ પણ ઘણી લાગતી હોવાથી માહરાને મીઝાઝ કાણુમાં રાખી શક્યો નહિ અને ભારે ક્રોધમાં આવી દેવીજીને 'ખાસડું' લઇને મારવા ધસ્યો અને જાણવ્યું કે શા માટે માહરે હાથની પ્રસાદી લેતાં નથી --કે તુરતજ દેવીજી પોતાના બન્ને હાથ બાહરે કાઢીને પ્રસાદી લઇને ખાઇ ગયાં, અને ત્યાર પછીથી દરરોજ દેવીજીએ પ્રસાદી લઇ ખાઇ જવાનું ચાલુ રાખ્યું છે.

કબીરના જમાઇ હરદેવની હકિકત.

જ્યારે પેલી છોકરી કમાલી વીશ વરસની થઇ ત્યારે એક રોજ તે કુવડ ઉપર જળ ભરતી હતી, ત્યાં એક હરદેવ નામે પંડિત આવ્યો તેણે કમાલીને કહ્યું "સુંદરી! થોડું પાણી પાવે!" તેણીએ પાણી ભરી આપ્યું જે પીને પેલા હરદેવ પોતાની તરસ મટાડી. તે પછી તેણે પુછ્યું કે "તું કાણુની છોકરી છે," કમાલીએ જવાબ દીધો, "વણુકરની." આ સાંભળી પેલો પંડિત ગુસ્સે થયો અને બોલ્યો: "તેં મને નીતિથી હિલુ કર્યો, યાને મારી જાત વટલાવી." કમાલીએ કહ્યું કે: "એ હું કાંઇ નથી જાણતી, મને તો મારા સ્વામીજી આગળ ચાલો?" બન્ને કબીર આગળ આવ્યાં. પંડિતજી હજી પોતાની હકીકત કહેવી શરૂ કરે છે એટલામાં, કબીરે બધું પામી જઇ નીચે પ્રમાણે (દોહરામાં) કહેવું શરૂ કર્યું:--

રામ-ભૈરવી અથવા અસાવરીમાં ગાવું

પંડિત બુઝ પિયો તુમ પાની,
તુમેક છુટ કહાં લપટાની.—ટેક.

(૧)

મન્દ્ર મન્દ્ર યા જલમે ઓયાને, રકત જેર જલ ભરીયા;
આર પલાસ સખી બહિં આયે, પશુ પાણીમે સરીયા.—

(૨)

છપન કોટી યાદવ સંહારે, પરે માલકી ઘાટી;
પીર પૈઠ પેગમબર ગાડે, તનકી બની જો માટી.

(૩)

તા માટીકા ભાંડા ઘડયા, તામે ભરિયા પાની;
સો પાંડે તુમ પાની પીયા, તુમે સુગ કહાંસે આની?

(૪)

હાડ જરે જર માંસે ગરે, ગર દુધ તહાં તે આયો;
સો પાંડે તુમ પીવન ભેડે, કાંહે હોય લગાયો?

(૫)

બુનો જુલાહે તનો જુલાહે, ધાન જોલાહે લાઈ;
પાંચો કપડે ઉતાર ધરે, તુમ ધોબીમે સીંધ પાઈ?

(૬)

જો માખી વીછાકો ભખતી, ભખતી દસ્તી ધોરા;
સો માખ ઉડ પાતાલ બેઠી, તાકો કરે ન ભેરાં ?
કહે કબીર સુનો હો પાંડે, છાંડો મનકે ભરમા;
બેઠ કિતાબ હોઈ મહિ ધરે, રહો રામકી શરના.

(૭)

અર્થ—પાણી પીવા પ્રહેલાં પંડિતજી આ તો કહો? કે તમને છુટ ક્યાં ક્યાં રહી છે તે ક્યાં ક્યાં નથી?

આ પાણીમાં તો માંછલાં, દેડકાં, લોહી, આર, સડેલી વનસ્પતિ અને મુઝેલાં પશુઓ વગેરે બધાંએ પડેલાં હોય છે.

(૨-૩)

કાળે (મેતે) કાંઈ કરોડા મનુષ્યોનો સંહાર કર્યો છે, ને દરેક પગલે તમે-કોઈકનાં સુએલાં શરીરની માટી ઉપરજ ચાલો છો, છતાં એજ માટીમાંથી અનાવેલાં વાસણોમાં પાણી પીઓ છો, તેથી કેમ તમે અભડાતા નથી ?

(૪)

હાડકાં અને માંસ ગળી તેમાંથી દુધ (ગાય બેંસના શરીરમાં) તૈયાર થાય છે, ને તે દુધ તો તમે પંડિતજી વગર દોષે (કેમ) પીઓ છો ?

(૫)

જમતી વેળાએ તમે તમારાં કપડાં ઉતારી દૂર કરો છો કે રમે તે અભડાઇ જાય, પરંતુ જે ધોતિમાં તમે પોતે લપટાઓ છો તે ધોતિ તો બુધ્યા—વણુકરનાં (હાથની) જ વણેલી છે તેનું કેમ ?

(૬)

વળી જે માખી ગંધિલી ચિન્ને પર એસી નેનો ભક્ષ કરીને, અંહિ તંહિ એસીને દરેક જગ્યાને ભ્રષ્ટ કરે છે, તેજ તમારાં જમવાનાં હામ ઉપર પણ એસી જમવાનું અભડાવે છે, તેને કેમ નથી અટકાવતા ?

છેવટે, કબીર કહે છે કે, ઓ પંડિતજી ! આવા આવા મનનાં ભ્રમે (વહેંચે) મૂડી દેઓ, અને રામની શરણે રહેતા જાઓ, યાને ફલાણી ચિજથી (બાહેરથી) હું અભડાઇ જમશ એવું કરવાનું છોડી દઇ ખુદાને હૈયામાં મળવાની તજવીજ કરો.

આ વચનો સાંભળી, પેલો પંડિતજી શાંત થઇ ગયો, અને કબીર આગળ ચોતાનું માથું નમાવી, વિનંતિ કરી કે મને વધુ બોધ આપો. કબીરે તેને સત—નામનો ઉપદેશ આપ્યો, અને કમાલી સાથે તેનો વિવાહ કરી આપ્યા. આમાંથી જે સંતાનની ઉત્પત્તિ થઇ તેને “ કબીર વંશ ” કહે છે.

કબીરના ધર્મ લગતા વિચારો.

કબીર જન્મે મુસલમાન હતો, તેમજ તે સુરી પંથનાઓ સાથે મળેલો હતો એમ અનેક તકા ઉપરથી માની શકાય છે. એની મોટી ઉમેદ હિંદુ અને મુસલમાન વચ્ચેનો અંતર—ભેદ કાઢી નાખવાની હતી. આથીજ એ એક મુસલમાન છતાં, કાશી બનારસમાં નિવાસ કરી રામાનંદના પંથનાઓ સાથે ભેળાયો. એના ઉપદેશથી જુના વિચારના હિંદુ અને મુસલમાનો બહુ કચવાતા હતા. આથી આ બન્ને તરફનાઓએ બાદશાહ સિકંદર લોદી સમક્ષ એના માટે ફર્મા કરી હતી.

હારસી તવારીખની એક સત્તાધારી ‘દખિરતાન’ નામે કિતાબમાં તેના લેખક “ મોહસિન ફાની ” જે અકબરના સમયમાં થઇ ગયો છે તેને કબીર સંબંધી લખતાં જણાવ્યું છે કે તે એક વણ્ણકર અને “ મુવાહિદ ” કહેતાં એક ધર્મરતે માનનાર હતો. વધુ જણાવેલું છે કે આત્માસાનની ખોળમાં તે મુસલમાન તેમજ હિંદુ મહા પુરૂષો આગળ જતો હતો, અને અને છેવટે તે રામાનંદનો શિષ્ય બન્યો હતો. નિચેની બાબત પણ એ કિતાબમાં આપેલી છે.

બાદશાહ સિકંદર લોદી સાથે થયેલો વાદવિવાદ.

કબીરની છુટી વાણી અને ધર્મમાં ક્રિયા કાંડ તરફની બેદરકારી જોઈ દહાડે દહાડે તેના દુશ્મનો વધવા લાગ્યા. આમાંના એક તે વેળાના બાદશાહ સિકંદર લોદીને ફર્મા કરી, અને કબીર ઉપર પોતાને ધર્મર કેહેવાડવાનો આરોપ મૂક્યો, અને તેવો અપરાધ કરનારને દેહાંત દંડની શિક્ષા કરવાની અરજ કરી. બાદશાહે તુરતજ કબીરને પકડી લાવવા માણસો મોકલ્યાં; પકડવા ગયેલાં માણસો સાંજ સુધી કબીરને પોતાની સાથે લઇ જવા માટે માંડ—માંડ સમજાવી શક્યાં. કબીર બાદશાહ સન્મુખ શાંત ઉભો રહ્યો. કાજીએ જુમ પાડી કહ્યું; “ બાદશાહને સલામી કેમ આપતો નથી, કાફર કયા ? ” નીચે પ્રમાણે જવાબ દીધો;—

કબીર તેઈ પીર હૈ, જે જાને પરપીડ;
જે પરપીડન જાનહિ, લોહ કાફર બેપીર-

બીજાઓની પીડા સમજી શકે તેમ ‘પીર’ કહેવાય. જેઓ તેમ સમજી નથી શકતા તેઓ કાફર ગણાયા જોઈએ.

બાદશાહે પુછ્યું કે, “એને સવારના ઓલાવવામાં આવ્યો હતો, તે છતાં એણે આટલી વાર કાં લગાડી, અને હમણાં સાંજ સુધી એ આવ્યો કેમ નહિ?” કબીરે જવાબ દીધો કે, “હું એક તમાશો જાવામાં મશગુલ હતો” બાદશાહે પુછ્યું “એવો તે શો તમાશો હતો કે જે જોવામાં તે બાદશાહના હુકમને પાળતાં અટક્યો હતો.” કબીરે જવાબ દીધો કે “એક એવો સાંકડો માર્ગ મેં જોયો કે જાણે સોમનું નાકું. તેમાં હજારો ઉંટની કટારો જતી મેં જોઈ.” બાદશાહે કહ્યું “કેટલું જીદું બોલે છે.” કબીરે જવાબમાં નિચે પ્રમાણે કહ્યું: —

કબીર જીદ નહિ બોલીયે, જબ લગ પાર બસાય;
ના જાને કયાં હોયગો, તિલકે યાદે ભાય.

કબીર ખૂંદ સમાની સમુદ્રમે, જાનત હય સમ કોય;
સમુદ્ર સમાના ખુંદમે, ખૂંદે ખીરલા કોય.
ઉપરકી દોઉ ગઈ, હીયકી ગઈ હીરાય;
કહે કબીર ચારો ગઈ, તારો કહા બસાય.

બાદશાહે કહ્યું, “અમારી કેમ ખાતરી થાય?” કબીરે કહ્યું “શાહ! પૃથ્વી અને આકાશનો અંતર તો તું જો. ચંદ્ર, સૂર્ય, જેટલા આ છોટામાં અસંખ્ય ઉંટ અને હાથી વગેરે અનેક જાતુઓ આવજાવ કરે છે. આ બધા તમારી આંખની પુતળીથી દેખાય છે. હવે આ આંખની પુતળી સોમની અણીથી પણ બારીક છે.” બાદશાહે આ સાંભળી કબીરના કહેવાને ખરું માન્યું, અને તેને સલામ કરી, તેને જોઈએ ત્યાં જવા કહ્યું. લોકો આથી નારાજ થયાં, અને બાદશાહે તેઓની ફરિયાદની દાદ નહિ લીધી કરી કહેવા લાગ્યાં.

કખીરે પર પડેલી જફાનો હેવાલ

આ યુકાદાથી કખીરના દુશ્મનો નારાજ થયા, અને તેઓએ કાંઈક રીતે કખીરને હેરાન કરવાની યા અને તે જીવથી માથો જાય એવી યુક્તિઓ રચવા માંડી. કહે છે કે કખીરનાં ચમત્કારોથી લોકો તેની ઉપર દ્વિદા થતાં હતાં અને કખીરને ઇશ્વરી અવતાર કહેતાં, અને કાંઈક વાર તે તે ખુદાજ છે એમ પણ કાંઈક બોલતું. આવી વાતો સમજીને શહેનશાહ ઇબ્રાહિમ લોદીનાં દરબારનાં કાજીઓ તેની ઉપર બહુ રીસે બરાયા, અને કખીર ખુદાઈ દાવો કરે છે, અને એવો જે કાંઈ (ખુદાઈ) દાવો કરે તેને દેહાંત દેડની શિક્ષા થવી જોઈએ, એમ રાજાને બંભેરાવ્યું, જેથી રાજાએ કખીરને મારી નાખવાનો હુકમ કર્યો. એ હુકમથી રાજા થઈને કાજીએ લોકોની ઠંડ મેળવવાં કહ્યું ને તેઓની સામે કખીરને મારી નાખવાની જાહેરાત કરી.

પહેલાં કખીરને સાંકળે બાંધીને એક મછવો કે જે પથરાઓથી ભરપૂર કાંધે હતો, તેમાં બેસાડી તે મછવાને એક બાજુ પર છોડ પાડી ભર દરિયામાં ડુબાડી દીધો. કહે છે કે મછવો તો ડુબી ગયો પણ કાંઈક ચમત્કારે કખીર પોતે એક છોકરાને રૂપે એક ચિત્તાનાં ચામડાં પર બેસી કિનારે તરતો નીકળી આવ્યો. આથી પાછો કખીરને બીજી વાર પકડાવી તેના દુશ્મનોએ તેને એક ઝુપડાંમાં પુરી તેની આસપાસ લાકડાં સિંચી તેને આગે સળગાવી મૂક્યું. સઘળું બળી ગયા પછી કખીર માંહેથી જોવો ને તેવો નિકળ્યો.

વળી ત્રીજી વાર, કખીરને પકડાવી તેને એક મસ્ત થયેલા હાથીની સામે મૂક્યું, પણ કહે છે કે કખીરે કાંઈક ચમત્કારથી હાથીની સામે, એક સિંહનો દેખાવ ઉભો કર્યો જે જોઈને કખીરને કાંઈપણુ દરકત કરવાને બદલે તે હાથી ઉભી પૂછડીએ ત્યાંથી નાઠો.

આવી રીતે અનેક વાર તેના જીવ લેવાની પેરવી કરવા છતાં, કખીર દરેકમાંથી પોતાને સહીસહામત રાખી શક્યો એ જોઈને, શહેનશાહ લોદીની

ખાત્રી થઇ કે કપીર કોઇક મહાન પુરૂષ છે, અને નાહકનો તેને મેં રંજા કર્યો, અને તેથી પોતે કપીર પાસે માશી માંગી, પોતે દીધેલાં દુઃખ માટે કપીર તરફથી કાંઇ પણ ખમવાને રાજ છે એવું જણાવ્યું, જે ઉપરથી કપીરે નિચ્છો જવાખ વાળ્યો:—

જે તોફા કાંટા ખુલે, તોફા તું બા કુલ,
તોફા કુલપે કુલ હય, જાંકો કાંટા સુલ.

યાને મારી શિખામણ એ છે કે. જે કોઇ તુંને કાંટો ભોંકી દુઃખ આપે, તેને તું કુલ સુધાડી સુખ આપ, જેથી તારી પાસે કુલજ રહેશે, જ્યારે તેનો કાંટો તેનેજ ભોંકાશે યાને તેનું કાંધેનું તે ભોગવશે.

સંસારમાં રહીને ખુદાને ખુગાય કે?

એક વેળાએ એક જણે કપીરને પુછ્યું: “આ સંસારમાં ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહીને પરમાર્થ થતો નથી. એ ખરું છે કે ખોટું?” કપીરે જણાવ્યું કે: “આ બાબદનો જવાબ હું તમને કાલે આપીશ ત્યાંસુધી તમારે મારે ઘેર રહેવું જોઇશે.” બીજે દહાડે બર બપોરની વખતે સુતરના તાણા માંહેનું તાંતણા જુદા કરવાનું કામ તેણે ધરની બાહર ખુદ્દમાં મેદાનમાં કરવાનું શરૂ કર્યું, થોડી વાર રહી તેણે પોતાની સ્ત્રીને દીવો કરી લાવવાની આજ્ઞા કરી. તેની સ્ત્રી પતિની આજ્ઞા પાળી તુરત દીવો લાવી હાથમાં પકડી તેની નજદીક તેના કહેવા પ્રમાણે ઉભી રહી. આ દીવાનાં અજવાળે તેણે તાંતણા જુદા કરવાનું કામ કર્યું. ખરે બપોરે સૂર્યનું અજવાળું છતાં દીવાની જોતથી કપીરને કામ કરતાં જોઇ પેલાં માણસને ઘણું આશ્ચર્ય લાગ્યું, પણ તે મુજો રહ્યો. આ પછી થોડી વાર રહી તેણે કપીરને પોતાના પ્રશ્નો ઉપર આપવાને વિનંતી કરી. કપીરે તેને જણાવ્યું કે તેના સવાલનો જવાબ થોડા વખત ઉપરજ મેં તેને આપ્યો હતો, પણ તે ઉપર ખ્યાન આપેલું જણાવું નથી. આમ કહી તેણે તે જણાવ્યું:—

“ જુઓ હારે અપોરનાં તડકાંનાં અજવાળાંથી દીવાનું અજવાળું કંઈ વધુ હોતું નથી. તે છતાં તાંતણા જુદાં કરવા મેં મારી જીને દીવા કરી અહીં લાવવા કહ્યું. તે મુજબ તે વગર તકરારે ચુપચાપ દીવા કરી લાવી, આથી જો આ જાતની જીની અનુકુળતા હોય તોજ સંસારમાં રહી પરમાર્થ થઈ શકે, એ સિવાય અહરથાથમાં તેમ જનવું મહાલ છે. ”

એક વખતે કેટલાક બ્રહ્મમણો ગંગા નદીનાં પાણીનાં પવિત્રપણાનાં મહા-તમ્ય ગાધ રજા હતા, તેવામાં કબીરે નદીનાં પાણીથી પોતાનો કાઠનો પ્યાલો ભર્યો, અને બ્રાહ્મણોને તે પાણી પીવા માટે આપ્યું, તેઓ એક દલદ્રી જાતનાં મનુષ્યનાં વાસણમાં પાણી પીવા માટે કંપી ઉઠ્યા. આ ઉપરથી કબીરે કહ્યું:

“ જો ગંગાનાં પાણીથી માફે કમંડળ પવિત્ર ન થાય તો પછી મારાં પાપ એ પાણીથી ધોવાશે એમ હું કેમ માનું ? ”

કબીર જુલૈયો અને ‘ સુવાહિદ ’ હતો, આ વાત અબુલફઝ પઠ્ઠા કબુલે છે. મુસલમાનો ‘ સુવાહિદ ’ શબ્દ કદી મૂર્તિપૂજકને લગાડતા નથી. આથી તે એક હૃદયરને માનનાર હતો એમ સાબિત થાય છે.

કબીરને એક વાર કાજીએ પૂછ્યું કે તું મુસલમાન શું કામ નથી થતો. કબીરે તેના જવાબમાં નિચે પ્રમાણે જણાવ્યું:—

કબીર સખ ઘટ મેરા સાંધયાં, ખાલી ઘટ નહીં કોય,
ખલીહારી ઉસ ઘટકે, જા ઘટ પરગટ હોય.

અર્થાત્, સર્વ ઠેકાણે મારો સાંધ કહેતાં પરમેશ્વર છે, એ ત્રિના કોઈ ખાલી નથી. વિશેષમાં તે ખલિહારી છે કે જ્યાં તે પોતે પ્રગટ છે.

એક દહાડો કેટલાક સંતો કબીરને ત્યાં આવ્યા, તે માહેસા કોષકે પૂછ્યું: “ હે કબીરજી, તમારું ઘર કસાઇવાડામાં છે, એમ કાં તમે રહેતા હોશો ? ” આ ઉપરથી કબીરે નિચે પ્રમાણે જવાબ વાળ્યો:—

કખીરકા ઘર બાજરમે, ગલ કટયો કે પાસ;
કરેગે સો પાએંગે, તુમ કયો લયે ઉદાસ ?

મારું (કખીરનું) ઘર કસાઈવાડામાં છે તો ખરું, પણ હું કાંઈ કસાઈનું કામ કરતો નથી, માટે તમો શા માટે હે સાધુ ભાઈઓ ! ખળાવો કરો છો ? કારણ કે જે કરશે તે બરશે.

કખીરનાં શિક્ષણનો ભેદ શું હતો ?

કખીરે જ્ઞાતિ ભેદની દરકાર ન કરતાં સર્વત્ર ભાઈચારો વધારવાનોજ બોધ હંમેશાં આપ્યો છે. હિંદુ ધર્મ પ્રમાણેના ચાર આશ્રમોને પણ અંગીકાર્યા નથી. એનું માનવું હતું કે ભક્તિ વનાવે ધર્મ ધર્મજ ન કહેવાય, તેમજ ધર્મ ધન, અપવાસ અને તિર્થ તથા સન્યાસ, ભજન વિનાના વ્યર્થજ છે. પોતાની રામાયણી, શબ્દો અને શાખીઓથી તેણે હિંદુ અને મુસલમાનોને ધર્મ બોધ આપ્યો હતો. ખન્નેના ધર્મને તે સમાન ગણતો હતો, આથીજ હિંદુ અને મુસલમાન ખન્ને એના પંથને ચલાતા હતા. તે નિડરપણે ખુલ્લી રીતે કાઇની રાખ-રખાવટ રાખ્યા વિના પોતાને જે દીક ભાસ્તું તે કહેતો— જે માટે તે નિચલા દોહરા કહેતો:—

હમ કંધુ પક્ષપાત નહિ રાખી,

સખ જીવનકે હિતકી બાખી.

યાને, હું કોઈની પણ તરફદારી કે પક્ષપાત રાખતો કે કરતો નથી, પણ ખધાનું ભણું ચાહીને, જે સત્ય છે તેજ કહું છું.

કબીરનાં મરણ વિષેનો હેવાલ

કબીર વૃદ્ધ અવસ્થામાં સર્ગવાસ પામ્યો હતો. એ વેળાએ એનું શરીર નબળું પડી ગયું હતું. એના હાથોમાં રામ નામનાં કિર્તી ગાવા માટે ઢોલક પકડવાની પણ શક્તિ રહી ન હતી, તેથી કબીરે હવે કાશી છોડી દધ મગહર ગામ જવાની ઇચ્છા જાહેર કરી. આ સાંભળી ભોક્ષા કહેવા લાગ્યાં કે “આપું આયુષ્ય કાશીમાં તમે કાઢ્યું છે, અને હવે મગહર ગામ જવા ઇચ્છો છો. આ વાત શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ છે.” કબીરે તેમને આ જાતના શંકાસિદ્ધ વિચારો માટે ઠપકો આપ્યો અને જણાવ્યું કે “રામની સત્તા શું એટલીજ દહવાળી છે કે જેથી તે તેના દાસને શિવનાં ધામ કાશી સિવાય બીજે ક્યાં મરતાં મુક્તિ આપી ન શકે ?”

મગહર ગામ જવાને બદલે એ રોજ બાકી રહ્યા ત્યારે ‘કમાલ’ ‘કમાલી’ અને ‘હરિદેવ પંડિત’ કબીરને કહેવા લાગ્યાં: “હે સ્વામીજી ! આપે તો મગહર ગામની તૈયારી કરી પણ અમારું શું થશે ? અમે તો તમારા આશરે અમારો ગુજરો કરીએ છીએ.” કબીરે જવાબ વાળ્યો: ‘હે કમાલ ! લાલ તારાં જે સંત થશે તે કબીર નામથી ઝોળખાશે.’ આ પછી કમાલી તરફ ફરી કહ્યું: “હે કમાલી ! તારાં સંતાન પણ કબીર નામથી ઝોળખાશે.” કમાલીએ આ સાંભળી કહ્યું:—“સ્વામીજી ! આ બંનેની પિછાણ કેવી રીતે થઈ શકશે ?” કબીરે કહ્યું: “કમાલના સંત કબીર પંથ અને તારો વંશ કબીર વંશીના નામથી ઝોળખાશે.”

મગહર ગામ કાશીથી છ મંજલ ઉપર ગોરખપુર જલ્લામાં છે. વિરસિંહ વાઘેશે પહેલાંથીજ પોતાનાં લશ્કર સમેત ત્યાં પહોંચી ગયો હતો. મગહર ગામનો નવાજ મિજલીખાન પણ નામે હતો. તેણે બ્યારે સાંભળ્યું કે કબીરજી અહિં પોતાની જીંદગીના બાકીના દહાડા ગુજારવા આવે છે, અને વિરસિંહ વાઘેશે પણ તેમનો શિષ્ય છે તથા તે પોતે પણ તેમનો મુરિદ છે, તો કબીર સાહેબ મુસલમાન હોવાથી તેણે પોતેજ તેમને દેખાવવા અને

તેમની હેઠલી ક્રિયાઓ કરવાનો ઠરાવ કર્યો, કારણ સાંભળવા પ્રમાણે રાણા-જી એમના શયને બાળવા ચાહે છે, પણ આ વાત સુદલ બનવા દેવી નહિ. સંવત ૧૫૭૫, માહ શુદ્ધ એકાદશી અને બુધવારે કપીરજી કાશી તજી મગહર ગામ તરફ ગયા. કાશીનાં લોક કપીરના જવાથી બહુ ઉદાસ થઇ ગયાં અને કહેવા લાગ્યાં કે કપીરજી વિના કાશી સુતી જણાય છે. સર્વ લોક પચાતાપ કરવાં લાગ્યાં કે અમારાં માંદ ભાગ્ય, આવા માહા પુરુષનાં વચનો ઉપર અમે લક્ષ ન આપ્યું. મગહર ગામ પહોંચતાં એક નાનું મઠ કોઇ સંતનું હતું તેમાં કપીર જઇને બેઠા. આ મઠ હાલમાં મગહર ગામમાં અમી નદી કહેવાય છે તેના કિનારે હતું. તે નદી સુકી હતી. પોતે કમળનાં પુલ અને બે ચાદર મંગાવી સુઇ ગયા. સૌને કહ્યું કે

“દરવાજા બંધ કરી દેઓ.” આ સાંભળી વિરસિંહે કહ્યું: “સાહેબ! આપની અંતની પ્રતિ કેરી થશે? મારે વિચાર છે કે હું આપનાં શરીરને અગ્નિદાહ આપું.” મિજલીખાન પઠાણે અરજ કરી: “હું કાંઇ આવી તકલીફ તમને નહિ આપવા દઇશ.”

“કપીરજીએ આ સાંભળી દરમાબધું કે કદિ આ બાબદમાં તકરાર કરી હાથોહાથ થતા ના. મારાં વચન જે માનશે તે સુખી થશે.

સૌએ દંડાત અને બંદગી કરી સૌનાં મન ઉદાસ થઇ ગયાં. કપીરજીએ ચાદર મોઢાં ઉપર ઝોઢી લઇ કહ્યું: “દરવાજા બંધ કરી દેઓ.” દરવાજા બંધ કરતાં એક અજાણ દાનિ થઇ. જેની અસર બધાંનાં અંતરમાં થઈ ગઇ કપીરજી સત્ય લોકમાં સિધાવ્યા. દરવાજા ખોલતાં તો ફક્ત કમળનાં પુલ અને બે ચાદર ત્યાં બાકી પડી રહેલી જણાઇ. એક ચાદર અને થોડાં પુલો રાણાએ ઉપાડ્યાં, અને બીજી ચાદર અને પુલો પઠાણે ઉપાડ્યાં. રાણાએ ચાદર પુલોને અગ્નિ આપ્યો, અને તે ઉપર સમાધી ચણાવી. પઠાણે ચાદર અને પુલો ઉપર કપર બનાવી એકજ મંદિરમાં આ બન્ને હાલમાં મેળવેછે. આગસર મહિનામાં ત્યાં મેળો ભરાય છે. તે નદી સુકી હતી, તેમાં તે દહાડેથી પાણી ભરાયાં, અને હાલમાં તેમાં પાણી છે. કપીરના હેલા શબ્દો નિચે પ્રમાણે હતા:—

રાગ ગારી.

દુલહની ગાવો મગલ ચાર,

હમ ધર આયે રામ રામ ભરથાર;

તન રત કરહુ, મન રત કરહુ, પાંચો તત્વ ખરાતી;

રામ દેવ મોરે પાહુન આયે, મેં જોખન મદમાતી.

શરીર સરોવર બેદી કરહુ, બહાવ વેદ ઉચાર;

રામ દેવ સંગ ભાવર લેહોં, ધનિ ધનિ ભાગ હમારા

સુર તેતીમેં. કૌતુક આયે, સુનીજન સહસ આઠાસી;

કહે કબીર હમ પ્યાહ ચલે હૈ, પુરૂષ એક અવિનાસી.

આજ હમારા કુચ હય. જમડા મેરા ગુલામ;

હુવા નગારા સંતકા, બૈકુંઠ કરેં સુકામ.

ભજન ભરોસે આપને, મગહર તજયો શરીર;

અવિનાશીકી ગોદમે, બિલસેં દાસ કબીર.

હમ ન મરિ હૈ, મરિ હૈ સંસારા,

હમકો મલા જિયાવન હારા.—૧

અખ ન મરે મરને મન માના,

તેઈ મુએ જન રામ ન જાના.—૨

સાકુથ મરેં સંતજન જીવે,

ભરિ ભરિ રામ રસાયન પીવે.—૩

હરિ મરહૈ તો હમહું મરિહૈ?

હરિ ન મરિહૈ, હમ કાહેકો મરિહૈ—૪

કહે કબીર મન મનાહિ મિલાવા,

અમર જાએ સુખ સાગર પાવા.—૫

- (૧) હું કાંઈ સુઓ નથી, પણ આ સંસાર હવે મરી ગયો છે, કારણકે મને તો હંમેશનો જીવાડવાવાળો (ઇશ્વર) મળ્યો છે.
- (૨) મારું મન સંસારમાંથી મરી ગયું છે, યાને આ ખાકી દુનિયામાંજ જીવતર છે એવું શુમાન મારું નિકળી ગયું છે, તેથી હવે મને મરવાનું રહ્યું નથી, પણ મરવાનું તે માણસને છે કે જેણે ખુદને ઓળખ્યો નથી.
- (૩) અજ્ઞાની મરે છે, જ્યારે સતજન (જેણે ખુદને પિછાણ્યો) તે તો જીવનોજ રહે છે, અને ઇશ્વરી આનંદનાં રસનાં પ્યાલાં ભરી પીયા કરતો હોય છે.
- (૪) જો ખુદા મરતો હોય, તો હું (કપીર) પણ સુઓ; પણ જો ખુદા ન મરતો હોય, તો પછી હું કમ મરું ?
- (૫) હું કપીર કહું છું કે જે કોઈ પોતાનાં મનને ઇશ્વરનાં મન સાથે એકત્ર કરી નાંખે તો, તેને હંમેશનું સુખ પ્રાપ્ત થાય.

જગદગુરુ ચાને પયગંબર.

• તેમનું આગમણ.

[તરજુમો કરનાર—હોમાય દા. તાતા ટી. પાતરીની *The Coming World Teacher* ઉપરથી.]

હાલના સમયમાં દુન્યામાં થતા ફેરફારોનાં કારણો અને તેનાં પરીણામો માટે વાંચવા અને વિચાર કરવાનું જી ખુલાસો :—

કીંમત રૂ. ૧) પોસ્ટેજ ૦)ના

ચૈરાગ સીદ્ધવર જીખીલી વૉલ્યુમ.

આ પુસ્તકમાં ડૉ. એરચ જહાંગીર તાગપોરવાળા, મી. પે. ધ. મહા-લક્ષ્મીવાળા, મી. ધ. મે. હાથીખાનાવાળા, મી. સ. મહેરખાઇ દાદીશેડ, મી. રૂ. જ. વીમાદલાલ, મી. જ. જ. વીમાદલાલ, મી. રૂ. જ. ખીલીઆ, મી. જ. મા. દેશાઇ, મી. સ. મે. રૂ. ખીલીઆ, મી. રૂ. દ્રામજી ખરશેદજી, મી. રૂ. કે. દાદાચાનજી, મી. ખ. જ. બ. વાડીઆ, મી. એ. ગોવિંદાચાર્ય સ્વામી, Mr. John Thompson, મી. હરજીવન કા. મેહતા, મી. જયન્તિલાલ માનકર, મી. સ. મોટાંમાય બે. કાઝાજી, મી. એરચશાહ અ. પારખ, મી. હરમીસ, મી. અ. ન. ખીલીમોરીઆ, મરદુમ મી. ન. રૂ. ખીલીમોરીઆ, વગેરે જાણીતા અભ્યાસીઓનાં કીંમતી લખાણોના સંગ્રહ છે.

આ ૫૦૦ પાનાંનાં ચૈરાગનાં કદનાં પુસ્તક સાથે “The Miracles of Zoroaster” નામની ઇંગ્રેજી ચોપડી સુદ્ધ આપવામાં આવે છે.

કીંમત માત્ર રૂ. ૩. ૩. પોસ્ટેજ રૂ. ૦. ૧૫

THE MIRACLES OF ZOROASTER

By J. R. Fredun.

Price Rs. 8 postage Rs. 2.

મલવાનું ઠેકાણું—ચૈરાગ ઓફીસ—હુનસીકુઇ-નવસારી.

બ્રહ્મવિદ્યા યાને થીઓસોફી અથવા મીનોઇ જ્ઞાનને લગતાં ગુજરાતી પુસ્તકો.

	કિંમત રૂ. આ.
થીઓસોફી.	૧- ૮-૦
મરણ પછી માણસની હાલત.	૨- ૦-૦
મહાન મંદીરનો ચોક્.	૦-૧૦-૦
શ્રી ગુરૂચરણ.	૦- ૪-૦
સેવા ભાવે શિક્ષણ.	૦- ૬-૦
જગદ્ગુરુ-તેમનું આગમણ.	૧- ૦-૦
જ્ઞાનગંગા.	૦- ૮-૦
મારી પ્રતિજ્ઞા.	૦- ૪-૦
પ્રભુમય જીવન	૦-૧૨-૦
પુરુષચરિત્ર	૦-૧૦-૦
સપ્તમ સામ્રાજ્ય	૦- ૬-૦
કર્મ યાને કરણીનો કાપદો	૧- ૪-૦
ભગવદ્ગીતા અધ્યયન	૦-૧૨-૦
પુનરન્નમ	૦- ૪-૦
એગા સીલ્વર જ્યુબીલી વોલ્યુમ (૫૦૦ પેજ)	રૂ. ૩- ૦-૦

“ ભગવદ્ ગીતા ” ની ચોથી આવૃત્તિ સાધારણ સ્ત્રી પુરુષોને દરરોજ પાઠ કરવા સરળ ગુજરાતી ભાષામાં ટીકા સાથે તેમજ દરેક અધ્યાયના સાર સાથે છપાઇ બહાર પડી છે. પાકું પુઠું, શ્રી કૃષ્ણની છબી સાથે કિંમત બાર આના.

લખો :—મેનેજર, થીઓસોફીકલ બુક ડીપો.

એપોલો સ્ટ્રીટ, પ્લમ્પર બીલ્ડીંગ, કોટ, મુંબઇ.

“ચેરાગ.”

જરથોસ્તીઓ માટે ધર્મનીતિ અને સંસારી બાબદાને લગતું
એકલું માસીક ચોપાન્યું.

ફરેક પારસી કુટુંબમાં વાંચવા લાયક.

“એકજ અહુરમજ્દની લીલા?”

આખુથી એક જરથોસ્તી બાનુ નીચે મુજબ લખે છે:-

“ચેરાગની ઝમક અજગ છે ! તે મીનોષ વૃક્ષને વારને સડને રચતો
ખોરાક બક્ષે છે, જ્યારે ચેરાગ આવે છે ત્યારે મારા એક મીનોષ જ્ઞાનમાં
યાને આત્મજ્ઞાનમાં આગલ વધેલા ચદને પગથીએના બાઇને પુછું છું કે
“બાઇ, આએ વખત ચેરાગના લખાણો કેરાં છે?” તેના જવાબમાં
બાઇ કહે છે કે, “મને ધણાં ઉપ્યોગી છે;” અને તેજ લખાણુ આએ,
તે બાઇથી ધણી કમજાની બહેનેને પણ સઉં સડને રચતા લાગે છે. એ
લખાણો બધાંપર ઘટતી અસર કરે છે અને વળી એ લખાણો જુદાં જુદાં
નર-નારીઓને હાથે લખાવા છતાં તેની ઝમક એકસનિ લાગે છે. એ બધી
વિગતોનું કારણ જાણવાની જગ્યાસા થતાં અંતર અવાજે જવાબ દીધો કે
“એ બધી એકજ અહુરમજ્દની લીલા છે !” યાને તે એકનાજ સોનેરી
ચશમ એ પરમાર્થી દીને એકીનનો વધારો કરનાર લખાણોપર રહે છે, તે
એકનોજ પવિત્ર આવાજ જુદા જુદા હૃદયમાંથી નીકળી કાગણોપર ઉતરી
રહ્યા છે અને તે એકનીજ મહાપ્રતાપી શક્તિ બધા વાંચકોને ખોરાક આપે છે !”

 આવી કાસમનાં સંખ્યામંધ મતો સુજુ વાંચનારાઓ તરફથી હર
વખત આવતાં રહે છે.

લલાજમ—વર્ષના આંગ ઉપર માત્ર રૂ. ૩-૮.

ચેરાગ ઑફીસ, નવસારી.

પ્રગટ કર્તા—અરદેશદ નશરવાનજ બીલીમોરીઆને લખતું.

અત્રદ્વેષ, શાક, જાત જાતનાં પકવાનો ખનાવવાની

રીત દર્શાવનારું પુસ્તક.

દરેક કટુંબમાં અવશ્ય રાખવા લાયક—નાની બાળાઓએ

અભ્યાસ કરવા લાયક.

નવીન સુધારેલી બીજી આવૃત્તિ:—

પકવાન પોથી અથવા પાકશાસ્ત્ર (વેજેટેરીયન)

લેખક અને પ્રકાશક:—

ગાંધી સ્વયં લલિતાગૌરી શામરાવ, તથા

અંબા સ્વયં વિમલાગૌરી મગનલા.

એમાં ૬૦૦ થી વધુ તરેહ તરેહનાં ખાવાનાં પકવાનો ખનાવવાના

જુદા જુદા પ્રકારે દર્શાવવામાં આવ્યા છે.

કિન્નમત સોનેરી ગીટનું કપડાનું પુઠું... .. રૂ. ૩

,, સોનેરી પુલ ગીટનું પુઠું તથા ગીટ એડજસ્ટ રૂ. ૩૫

અનેક અભિપ્રાયોમાંથી થોડાજ વાંચો.

સાહિત્ય, મે ૧૯૨૩.

“ગુજરાતી બાપમાં પાકશાસ્ત્રને લગતાં ઘણાં થોડાં પુસ્તકો પ્રગટ થયાં છે એ નવાઈ જેવું લાગે છે. ગુજરાતમાં રસોઈની કળા ધણી આગળ વધી છે એટલુંજ નહિ, પણ ધણી સ્વાદિષ્ટ વાનીઓ ખનાવવાનું માન ગુજરાતની

સ્ત્રીઓને મળી શકે. અત્યારે લગ્નમાં બે ત્રણ પુસ્તકો બહાર પડ્યા હતા...શરૂઆતમાં ઘર ઉપયોગી રસોઇ કળા, પાક સંસ્કાર, અને ઘર ઉપયોગી પદાર્થની પરીક્ષા તથા ખોરાકની સુચના આ ચાર ઉપયોગી નિબંધ આપ્યા પછી જુદી જુદી વાનીઓ કેમ બનાવવી તેની સુચનાઓ છે. ભાત, ચટણી, રાયતાં, શાક, મિશ્રાન્ન, અથાણું વગેરે વાનીઓ જુદી જુદી જાતની અને જુદી જુદી રીતે કેમ બને તે અંદર જોઈતી ચિત્રોનાં પ્રમાણો સાથે સ્પષ્ટતાથી સમજાવ્યું છે. વાનીઓની સંખ્યા ઘણી મોટી છે, એ આ પાકશાસ્ત્રની ખરી ખુખી છે.

ઘણી બહેનોને રસોઈ વિષે ઘણું જ્ઞાન હોય છે; અને રસોઈ એ હિંદુઓના ધર્મની વિદ્યા અને કળા બને છે, એ લક્ષમાં રાખીએ તો ‘પાકશાસ્ત્ર’ જેવો ગ્રંથ ગુજરાત સમક્ષ મુકનાર બહેનોએ રોજને રોજની ચાલુ સેવા આપણને અર્પી છે, એમ કહેવું એ અતિશયોક્તિ નથી.”

“આ પુસ્તકની નોંધ થોડાક માસની રાત ઉપર અમોએ લીધી હતી, પણ તેની પહેલી આવૃત્તી સઘળી ખપી જવથી હાલ બીજી આવૃત્તી બાહેર પાડવામાં આવી છે. માત્ર એ એકજ બીના આ પુસ્તકની ઉપયોગીપણાનો પ્રસાદ છે. પણ એવું એક ઉપયોગી પુસ્તક બાહેર પાડવા માટે તેના કર્તા બાપ્ત લક્ષ્મિભાઈશ્રી શામરાવ અને વિમલાઈશ્રી મગનલાલને મોટો ધન્યવાદ ધટે છે. હાલના જમાનામાં ખોરાકની લગભગ દરેક વસ્તુમાં બેજસેજ થાય છે. આથી દૂધ, ધી, ખાંડ, તેલ, આટો, મધ વગેરેની બેજસેજ પારખવાની રીત આ પુસ્તકમાં આપી છે. વળી ખોરાક કેવો અને શી રીતે ખાવો તે સમજાવ્યું છે અને માંસ વધારનારા તેમજ શરીરને ચરબી આપનારા પદાર્થો કયા છે તે વીગેરે વીશે આ પુસ્તકમાં વીવેચન કર્યું છે, તે પછી દરરોજના અપની તેમજ મીઠાઈ વગેરેની તરેહવાર વાનિઓ પકવવાની રીત આપી છે. તેમાં અથાણું, મુરખ્યા, ખીચડી, કઢી, ચટણી, પેંડા, બરફી, શીયાળામાં ખાવાના પાક વગેરે તરેહવાર ચીજો સમાઈ જાય છે. પુસ્તક કપડાના પાકા પુડામાં બાંધેલું અને સોનેરી નામ સાથતું છે. હિંદુઓ તેમજ દ્રવિડ શાકનો ખોરાક લેનારા બીજા સઘળાઓ માટે ઉપયોગી છે.”

હવે ધગીજ થોડી નક્કરો શીલીકમાં છે.

વિવેક વાણી

યાને

ધર્મેશ રીતભાતનું પુસ્તક.

કિંમત રૂ. ૨-૮-૦

વિગતો.

૧. ઓળખાણ કરવા વિષે.
૨. ઓળખાણ અથવા પીછાણ પત્ર.
૩. " કાર્ડ. "
૪. મુલાકાતે જવા વિષે.
૫. સવારની મુલાકાત.
૬. નોતર અથવા ધ્વજન (ચિઠ્ઠી લખવાની રીત).
૭. સવારની અને સાંજની મળસેસી.
૮. નાચની મળસેસ,
૯. ખાનાની મળસેસ.
૧૦. લંચન.
૧૧. અહેર ખાનાની મળસેસ.

૧૨. " ઍટ-હોમ. "
૧૩. ચલનવિહાર યાને પગે ફરતા જવા, ગાડીમાં અને થોડા ઉપર સવારી કરવા વિષે.
૧૪. રમતગમતો.
૧૫. પ્રવાસ યાને મુસાફરી.
૧૬. સંભાષણ યાને વાતચિત.
૧૭. પુશાક.
૧૮. થોડીક અગત્યની સૂચનાઓ.
૧૯. થોડાક સાધારણ વિવેકી દુચકાઓ.
૨૦. નૌકરો.
૨૧. ભેટ-સોગાત.

મોતીના પડદા સંગ્રહ—ભાગ ૧ લો ... રૂ. ૩-૦-૦

હીપનોટીઝમ અને મેસમેરીઝમ ... રૂ. ૮-૦-૦

દુખીને દિલાસો ભાગ ૧ થી ૮ ... રૂ. ૬-૦-૦

ધરાન ભુમીપર રખડ ... રૂ. ૫-૦-૦

મલવાનું ઠેકાણું:—

એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની,

કાલખાદેવી રોડ, મુંબઈ.

બે. પી. માદન કૃત .

નેચર—ક્યોર સીસ્ટમ હારમાળા

કુદરતી ઉપચારોનાં અમુલ્ય પુરતકો.

ફવાદારૂથી કંટાળેલાંઓ માટે આશીર્વાદ સમાન.
જેથી હબરોએ ગયેલી તંદુરસ્તી પાછી મેળવી છે.
મંગાવી વાંચો તમને પણ ઘર બેઠાં તંદુરસ્તી મળશે.
(અમેરીકાના “ ફીઝીકલ કલ્ચર ” નાં અનુભવથી)

અગટકર્તા—બે. પી. માદન.

“ હૃદયહોમ ”—સાન્ટાકુઝ.

મુંબઈની બાંજર-રજદ હોરનખી રોડ
હાલ એરચરાહ-બીલ્ડીંગમાં બીજા માલે.

તેમજ નીચલે ઠેકાણે પણ મળશે.

બુકસેલર:-એન.એમ.ત્રીપાઠી એન્ડ કંપની.

કાલબાદેવી રોડ, મુંબઈ.

છપાઇ છે ત્રીજી આવૃત્તી. “ દવા વગરનો ડાક્ટર ”

અથવા
તંદુરસ્તીની વિદ્યા.
(Science of Health.)

દવાદાર વગર માત્ર
દવા પાણી કસરત-તથા ખોરાકની પહરેજ (અપવાસ) વગેરે કુદરતી ઉપાયોથી
તંદુરસ્તીની ખીલવણી કેમ થઇ શકે તે માટે અમેરીકાના મહાન
“ ફીઝીકલ કલ્ચર ” ખાતાની માહિતી આપનાર
દવાદારથી કંટાળેલાં લોકો માટે.
કીંમત રૂ. ૧-૪-૦.

પાંચમી આવૃત્તી છપાઇ છે.
“ કબજ્યાત ”
તેના કારણે અને તેને દુર કરવાના કુદરતી ઇલાજો.

(સુધારા વધારા સાથની પાંચમી આવૃત્તી.)
જેમાં “ કોલન ફલેશીંગ ” યાને આંતરડાને પાણીથી ધોવાની
ખાબહ તથા કબજ્યાત માટે ખાસ કસરતો પણ ચીત્રો સાથે છે.

કીંમત માત્ર ૧૨ આના
(હજારો લોકોએ ફાયદા મેળવ્યા છે.)

પ્રગટકર્તા—એ. પી. માદન.

હેલ્થ કલ્ચર ડીપો-સાંટાકુંઝ.

“જીવનશક્તિનું ખંધારણ.”

“ઉપાય કરતાં અટકાવ બહુતર” એ નિયમ ઉપર રચાયેલી.

જેમાં ઉંઠા લાંબા દમ લેવાની, તથા હાર્ટ, ફેફસાં, હોજરી અને સઘળાં મોટા પ્રાણીક અવ્યવોને મજબુત કરવાની સંપુર્ણ (“સીસ્ટમ”) રીત.

લાવનગર સ્ટેટનાં કેળવણીખાતાંના વહા ડીરેક્ટર, થેઠ કનશીકરામ વી. મહેતા જેવણ એક વિદ્વાન હોવા ઉપરાંત શારીરીક ખીલવણીનાં ઘણા હિમાયતી છે તેમને અભિપ્રાય.

મી. કનશીકરામ લખે છે કે:—

“આ ચોપડી મેં વાંચી છે. જે શુદ્ધ અને ભેદી વાતો (જે મેડીકલ પોયાઓમાં હોય છે તે) થી ખીલકુલ નિરાળી છે તેમજ વહેવાર છે તેમાં કહેલી સચ્ચાઈઓ એવી તો સુદર રીતે અપાઈ છે કે વાંચનારને તે ઝઠ સમજ પડી જાય છે અને તેથી કુદરતી રીતે વાંચનાર તેની સાથે સાથે જાય છે.”

શારીરની સંપુર્ણ સુખાકારી માટે સાદી સરળ ભાષામાં સાધારણ લોકોને, વહેવાર પણ સંગીન જ્ઞાન આપનારું શુજરાતી પુસ્તક એકે એલું બહાર પડ્યું નથી—૨૧ આર્ટ પેપર ચીત્રો સાથે ૨૦૦ પેજ કપડાનાં પુઠામાં કીંમત માત્ર રૂ. ૨-૦-૦.

બે. પી. માદન—સાંટાકુલ.

મોતને મુક્તવી કેમ રખાય ?

અથવા

તંદુરસ્તી સાથે લાંબી સુખી જીંદગી કેમ લોગવાય

તેનાં સાયન્ટીફીક નિયમો-દરશાવનાર પુસ્તક

જીંદર કાપડાનાં પુઠાંમાં

કૌમલ માત્ર રૂ. ૨-૦-૦.

પ્રગટતા—એ. પી. માદન, હૃદયહોમ સાંટાકુંઝ.

“દુધનો ખોરાક”

તેના અમલકાર.

દુધનો ખોરાક—તે કેમ લેવાય-એકલા દુધથીજ હરેક પ્રકારની વ્યાધીઓ કેવી અમલકારીક રીતે મટે છે. તે વિષે સાદુ-સરળ પણ અગ્રીમ જ્ઞાન અમેરીકાના જગભાણીતા થયેલા મેકફેડનનાં પુસ્તક ઉપરથી તથા કર્તાના અંગત અનુભવ સાથે.

કૌમલ માત્ર ૦-૧૦-૦.

પ્રગટતા—એ. પી. માદન,

“હૃદયહોમ” સાંટાકુંઝ.

તમારી આંખોની જાળણી માટે, વાંચો.

“બળવાન આંખો.”

આંખોની હરેક પ્રકારની નબળાઈ

અથવા રોગોને સુધારી—આંખોનું તેજસ્વ અને શક્તિ હરહંમેશા

કેમ જળવી રખાય તેને લગતાં કુદરતી ઉપચારો આંખોને

મજબુત કરવાની ખાસ કસરતો—ચિતરો સહીત

અમેરીકાના જગપ્રસિદ્ધ થયેલા—ખરનાર મેકરેકનની

(“Strong Eyes.”) નામના પુસ્તકમાંથી મેળવેલા જ્ઞાન

તથા અંગત અનુભવથી સીદ્ધ કરેલા પ્રયોગો

કપડાનાં સુંદર પુઠામાં—આર્ટપેપર ચીત્રો સહિત

સાથે આંખ તપાસવાનો ટેસ્ટચાર્ટ મુદ્રિત. કી. રૂ. ૧-૦-૦.

આ પુસ્તકના જ્ઞાનથી

હજારોએ ગયેલી આંખો પાછી મેળવી છે.

પ્રગટકર્તા—બે. પી. માદન,

“હૃદયહોમ”, સાંજાકુંઝ.

(બીજી આવૃત્તી છપાઈ છે)

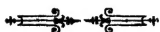
(દવા વગરનો ડાક્ટર-ભાગ ૨જો)

અપવાસ

અથવા

મનુષ્યને થતાં દરદોનું જડમુળ કાઢી શરીરને
રોગરહીત અને પવિત્ર કરવાનો, એકલો ખરો

કુદરતી ઇલાજ.

અપવાસની ઉત્પત્તિ તથા ઇતિહાસ-તે કેમ, ક્યારે અને કેટલો કરવો તેની
વિધાનુસાર (સાયન્ટીફીક) સમજણ; અમેરીકા જેવા સહૃદયી આગત્ર વધેલા
દેશમાં તેનો થયેલો બહોળો પ્રસાર-અને સેંકડો માણસોના જતી
અનુભવો તથા જાણવાલાયક અપવાસના હેવાલો (ચીત્ર સાથે)

આલુ દુઃખથી પીડાતાં મનુષ્યોનાં લાભ માટે

લખનાર અને-પ્રગટ કરનાર:-

બે. પી. માદન

કોમ્પત રૂ. ૨-૮-૦

૧૬ જ. રોએ કાયદા મેળવ્યા છે.

પ્રખ્યાત “આઈરીશ”

મેક્લીન્ટન વેજટેબલ સોપ

McInton Vegetable Soap

શુદ્ધ વનસ્પતીમાંથી બનાવેલા, કાંઈખી તેલ યા ચરખીનો ભાગ નહી,

૭૦) વરસની યુની પ્રખ્યાત આઈરીશ સોપ બનાવવાવાળી પેઢીનાં

સાબુ હમે-આલુ રોકમાં રાખીએ છીએ.

મેક્લીન્ટન રૂ. ૧-૮-૦.

શીલા રૂ. ૨-૦-૦.

દરેક બોક્ષ (ત્રણ-ગોટી)ના.

“જે. બી. એલ. કાસકેડ”

J. B. L. Cascade “જે. બી. એલ. કાસકેડ” સઘળાં દરદોનું મુળ કાઢનાર વગર દવાએ સાબુ કરનાર ઉત્તમ ઓળર,— કબજાતને તુરત દુર કરી, દરેક તીક્ષ્ણ દરદ વેળા “ઇન્તરનલ બાય” યાને આંતરડાને પાણીથી ઘોષ કાઢવાથી દરદીને તાત્કાલીક રાહત મળે છે, તેનું, સરળ, અળયખ જેવું ઓળર-ભાવ કાચળી ઉપર મેઠા કે પાણી અંદર લેવાય છે.

અસલ કીંમત રૂ. ૫૭, હાલમાં રૂ. ૪૫, “તન્દરોસ્તી મેળવવાનો બાદશાહી રસ્તો” એની વીગતની ચોપડી મુક્ત મળશે.

લાખો માણસોએ ફાયદો મેળવ્યો છે.

હજારોએ ગયલી તન્દરોસ્તી પાછી મેળવી છે.

એક કાસકેડ તમારી આખી ફેમીલીનું સંરક્ષણ કરશે.

એકલા મંગાવનાર:—

બે. પી. માઈન. હેલ્થહોમ, સાન્ટાફુઅ.

માદન કૃત

કુદરતી ઉપચારોના ઉપયોગી ચોપાન્યા.

- (૧) ખોરાકથી શક્તિ કેમ મેળવાય ? ર. આ. પા.
ખોરાકના સવાલોનું કીમતી ખખરો... ...કી' ૦-૮-૦
- (૨) હવા તથા તેના ગુણ—ચીત્રો સાથે ૦-૮-૦
- (૩) ખહી-ક્ષયરોગ—તેનાં કુદરતી ઉપાયો... .. ૦-૮-૦
- (૪) હાઈડ્રો-થીરેપી—યાને પાણીની સારવારથી દરદોને
દુર કરવાની તથા તંદુરસ્તી મેળવવાની વિધા .. ૦-૧૦-૦
- (૫) કસરત તેના ફાયદા વગેરે... — ... ૦-૪-૦
- (૬) જાડા આંગળે પાટલુ કરવાની કસરતો ... ૦-૮-૦

ખાસ કસરતોના નકશા.

- (૧) કમરને મજબુત કરવાની કસરતો ૦-૮-૦
- (૨) ગરદન—ખાણુ વગેરેની કસરતો ૦-૮-૦
- (૩) દીપ-ખીટીંગ યાને લાંબા (દીર્ઘ) સ્વાસ દમ
લેવાની ખાસ કસરતો—અસલ આર્ટ પેપર ઉપર
છાપેલા નકશાઓ (હવે થોડીકજ નકલો બાકી છે) .. ૦-૧૨-૦

—:—:—

પ્રગટ કર્તા—ખે. પી. માદન

હેલ્થ હોમ-સાન્ડાઈઝ.

— — —

મુખ્યમંત્રી ખાંચ—૨૪૯ હોરનબી રોડ,

ડા. એચ.શાહ બીલડીંગ બીજે માળે.

— — —

કાલબાદેવી, ત્રીપાથી બુકસેલરો પણ વેચે છે.

